

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

Müəllifin həyatına qısa baxış

Təvəllüdü:

Şiələrin böyük mərcəi-təqlidi həzrət Ayətullah-üzma Fazil Lənkəraninin (Allahın rəhməti ona olsun) övladı, cənab Hacı Şeyx Məhəmməd Cavad Lənkərani 1341-ci şəmsi ili rəcəb ayında həzrət imam Cavadın (əleyhissəlam) səadətli doğum gününün ildönümü ilə eyni zamanda müqəddəs Qum şəhərində dünyaya gəlmişdir.

Təhsili:

İbtidai təhsilini Qumun “Sənai” mədrəsəsində başlayır. Orta məktəb dərsləri ilə bərabər 1356-cı şəmsi ilində hövzə dərslərinə də gedir. O zamanda İran xalqının islami hərəkatına görə rəsmi hövzə dərslərinin çoxu tətil edilməsinə baxmayaraq, xüsusi dərslərdə ciddiyyətlə iştirak edərək qısa bir zamanda ibtidai hövzə dərslərini başa çatdırır və 1361-ci şəmsi ilində üsul və fiqh-in ali xaric dərslərinə başlayır.

Ustadları:

Təhsil illərində görkəmli alimlərin dərslərindən layiqincə bəhrələnir; qrammatika dərslərini məşhur ustad Bigdelidən, “Rəsail” və “Kifayə” kitabının ikinci cildini Ayətullah Seyid Rəsul Musəvi Tehrani və Ayətullah Etimadinin dərslərindən, “Məkasib” kitabını isə Ayətullah Payanidən faydalanaraq də-

rindən mənimsəyir. Hövzədə ibtidai mərhələni müvəffəqiyyətə başa vurduqdan sonra ixtisasi və ictihadi müzakirələr üçün 15 il hörmətli atasının dərslərindən və 7 il müddətində mərcəi-təqlid Ayətullah-üzma Vəhid Xorasaninin hüzurundan istifadə edir. Həmçinin bir neçə il Ayətullah Seyid kazim Ha-iridən fiqh dərsi alır.

Əqli elmlər bölməsində (məntiq, fəlsəfə və s.), o cümlədən, “İşarat”, “Şifa”, “Əsfar” və təfsir dərslərini görkəmli alimlər Ayətullah Həsənzadə Amili və Ayətullah Cavadi Amilinin hüsurunda kəsib edir. Eyni zamanda “Astronomiya” elmini Ayətullah Həsənzadə Amilidən öyrənmişdir.

Tədrisi:

Görkəmli alim təhsillə bərabər tədris kürsüsündə əyləmiş, indiyə qədər çoxlu tələbələr onun elmindən faydalanmışlar. Şəmsi 1376-cı ildən “üsul” və 1382-ci ildən “fiqh” elmlərinin ali xaric dərslərinin tədrisinə məşğuldur. Onun dərsləri hövzənin tələbə və görkəmli şəxsləri arasında dolğun və dərin mənalı dərslər ünvanı ilə tanınmaqdadır. Üsul elmində “Üsulun mü-qəddiməsi”, “Əvəmir”, “Əmarat”, “Üsuli-əməliyyə” və fiqh el-mində “İctihad və təqlid”, “Süni tələqih”, “Məkasibi muhər-rəmə”, “Kitabul-bəy”, “Cümə namazı”, “Zəvcənin irsi”, “İcma-li elmin təfsili”, “Riba”, “İbtidai cihad” ünvanları altında təd-qiqlərini layiqincə müzakirəyə çıxarmışdır. Bundan əlavə “Fiq-hin qaydaları” və “Təfsir” elmlərində də çoxsaylı mövzuları bəyan etmişdir.

Ayətullah Şeyx Məhəmməd Cavad Fazil Lənkərani uzun illər yüksək tədris və tələbələrin təlim-tərbiyəsi ilə məşğul olduğuna görə 1395-ci şəmsi (miladi 2016) ilində Şiə mərcəiyyəti və elmlər hövzəsi tərəfindən “Qum hövzəsinin nümunəvi ustadı” fəxri adına layiq görülmüşdür.

Əsərləri:

Ustadın müxtəlif ixtisaslarda yazdığı çoxsaylı əsərləri onun bariz elmi xüsusiyyətlərindən sayılır. Ərəb və fars dillərində yazılmış bu əsərlərdən bəziləri ibarətdir: “Rəsailun fil-fiqhi vəl-usul”, “Nəzəriyyətu həqqut-taət”, “Qaidəyə qur`ə”, “Qaidəyə təsamuh dər ədilləyə sunən”, “Qəzayayə həqiqiyyə və xariciyyə”, “Qaidəyə ilzam”, “Qaidətul- fərağ vət-təcavuz”, “Qoftarhaye Məhdəvi”, “Xitabatul-qanunniyyə”, “Əsrar və adabə nəmaz” (onünüzdə olan kitab), “Hicab və nizame islami”, “Muatət dər nikah”, “Bərrəsiyə fiqhiyə silahhaye koştare cəm`i”, “Xums, ənfal, fey dər Quran-kərim”, “Riba dər Quran-kərim”, “Məşruiyyəte icraye hudud dər zəmanə qeybət”, “Həqqut-təlif”, “Ət-təvaf bil-Kəbətül muşərrəfəh minət-təbiqil-əvvəl”, “Qaidəyə zəmanə yəd”, “Qaidəyə La hərəc”, “Bərrəsiyə fiqhi və huquqiyyə təlqihe məsnui”, “Etibarul-əchizətül-hədisəh fi ruyətül hilal”, “Bəraəte əqli, təxyir və ehtiyat”, “İrse zəvcə əz zəmin”, “Buhusun fi ayatıl-əhkamil-xums”, “Difa əz hərime Quran”, “Göftarhaye Huseyni”, “Ayatul-Məad”, “Məbahesə əxlaqiyyə dərse xarece usul”, və s. Həmçinin müxtəlif elmi münasibətlər və konfranslarda ustadın çoxsaylı dəyərli məqalələri oxunmuş və nəşr edilmişdir.

İctimai-mədəni fəaliyyətləri:

Görkəmli alim 1374-cü şəmsi ilindən alimlərin dəvəti ilə Qum elmi mərkəzində “Cameətul-mudərrisin”ə (ali ustadlar şurasına) aparıcı qüvvə kimi üzvdür. O, atasının 15 illik mərcəiyyəti dövründə şəri suallara verilən cavablar o böyük mərcəi-təqlidin göstərişinə əsasən oğlu tərəfindən də təsdiqlənməli idi. Həmçinin 1376-cı ildə mərhum Ayətullah-üzma Fazil Lənkəraninin təşəbbüsü ilə təsis edilmiş “Əimməyi-Əthar (əleyhimussəlam) Fiqhi Mərkəzi”nin ali idarəçiliyi onun öhdəsinədir. Bu mərkəz müasir zamana ağah olan dini alim və müctəhidlərin yüksək səviyyədə formalaşmasını üzərinə götürmüşdür. Hazırda bu mərkəzin şöbələri müxtəlif dünya ölkələrində uğurla fəaliyyət göstərməklə müsəlman xalqların dini inkişafında böyük təsirə malikdir. Bundan əlavə, görkəmli alim mərhum atasının vəfatından sonra onun dəftərxanasında müqəllidlərinin şəriətlə bağlı ehtiyaclarına cavab verir.

İctihadı:

Ayətullah Məhəmməd Cavad Fazil Lənkərani elmi hövzədə təhsil və tədris dövründə həmişə Müctəhidlər və görkəmli ustadların diqqətini özünə etmişdir. Onun elmi risalələri, dərin dərsləri və ictihad həddində, ya ictihada yaxın həddə şagirdlər yetişdirməsi, özlüyündə bu dəyərli ustadın müvəffəqiyyətinə aydın dəlildir. O, şəmsi 1376-cı ilində mərhum Ayətullah-üzma Fazil Lənkərani tərəfindən “Mütləq ictihad” icazəsini iftixarla qazanmışdır. Burada həmin icazənamənin tərcüməsini əziz

oxuculara təqdim edərək, gələcəkdə bu böyük alimin nailiyyətlərinin davamlı olmasını Allah-taaladan diləyirik.

Mərhum Ayətullah-üzma Fazil Lənkərani tərəfindən Ayətullah Məhəmməd Cavad Lənkəraniyə “Mütləq ictimad” icazənaməsinin mətni belədir:

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Əl-həmdü lilləhi Rəbbil-ələmin vəs-səlatu vəs-səlamu əla xəyri xəlqihi və əşrəfi bəriyyətihi Muhəmmədin və Alihit-təyyibinət-tahirinəlməsumin, siyyəma Xatəmil-əvsiyaihi Sahibil-əsrə vəz-zəman (əleyhissəlam) vəl-lənətid-daimətil-əbədiyyəti əla ə`daihim əcməin ilə yəv-mid-din...

Bağışlayan və mehriban Allahın adı ilə

Aləmlərin Rəbbi olan Allaha həmd-səna, Onun ən şərəfli xəlqi Muhəmmədə (sallallahu əleyhi və alih), pak-pakizə və məsum Əhli-Beytinə (əleyhimussəlam), xüsusən vəsilərin sonuncusu həzrət Sahibəl-əsr vəz-zəmana (əleyhissəlam) salavat və salamdən sonra nəzərinizə çatdırıram ki, gözümin nuru, və ömrümün səmərəsi cənab Hücçətul-islam vəl muslimin Hacı Şeyx Məhəmməd Cavad Fazil Lənkərani (ömrü və izzəti davamlı olsun), Allah-taala onu bundan daha artıq islam və müsəlmanlara, xüsusən ruhanilərə və fəzl sahiblərinə xidmət etməkdə müvəffəq etsin, o şəxslərdəndir ki, hövzə elmlərini təhsil almaqda və Cəfəri (əleyhissəlam) məzhəbinin maarifini öyrənməkdə olduqca böyük səy və cəhd göstərmiş, 20 ildən artıq

Namazın sirləri və qaydaları7

ömrünü fiqh və üsul elmlərinin təhsilinə sərf etmiş, bu müddət ərzində elm hövzəsində tədrisə məşğul olmuş və xaric dərslərinin tədrisi mərhələsinə çataraq, həmd olsun Allaha davamlı şəkildə çalışqanlığı nəticəsində “Mütləq ictihad” mərtəbəsinə nail olmuşdur.

Ona görə də, öz nəzərlərinə əməl etmək ona vacib, başqalarına təqlidi isə haramdır.

Beləliklə, Allah təbarək və taalanın ona inayət və əta etdiyi nemətlər müqabilində Allaha həmd və şükr-səna etməli və bütün hallarda kamil ehtiyata riayət etməsi də lazımdır. Belə ki, nicat yolu həqiqətən, bundadır.

Vəs-səlamu əleyhi və rəhmətullahi və bərəkətuh.

Hicri-qəməri 1418-ci il, orucluq ayının 22-i, şəmsi tarixi 1/11/76

Məhəmməd Fazil

“İmamul-Hüccəh” müəssisəsinin Azərbaycan şöbəsi

İbadət növləri sırasında namaz özünəməxsus əhəmiyyətə malik olaraq Allah-taalaya qovuşmaq üçün ən yaxşı əməldir. Namazda olduqca böyük sirlər vardır. İnsan hər nə qədər namazın sirləri və rəmzlərinə agah olsa, namazdan bəhrəsi də bir o qədər artıq olar. Namazın sirlərinə möminlərin daha çox aqahlıq əldə etmələri üçün hörmətli Ustad Quran-kərimin şərəfli ayələri və Məsumların (əleyhimussəlam) hədislərindən faydalanaraq bir sıra dəyərli mövzuları müzakirə etmişdir. Həmin bəhslərin məcmusu bu kitabda ibadət əhlinə təqdim olunur.

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Müqəddimə

İbadət növlərinin sırasında namaz özünəməxsus əhəmiyyətə malikdir. Allah- təalaya çatıb qovuşmaq üçün ən yaxşı və təsirli yol namazdır. Namaz, Allah- təalanın yeganəliyini, ucalığını və əzəmətini, eləcə də insanlara mükafat və cəza verilən günə nisbət Onun tam malikiyyətini iqrar etməkdir. Namaz, Allah-təalanı hər növ eyib və nöqsandan uzaq bilmək və bütün həmd və sitayişlərin yalnız Ona məxsus olması deməkdir. Namaz vasitəsilə bu həqiqətə çatırıq ki, Allah- təaladan qeyri heç bir vücut həmd- sənaya layiq deyildir. Bütün tərif və sitayişlər Onun sitayişinə qayıdır. Namaz, kamil yeganəpərəstliyə yetişmək və hər növ şirkdən uzaqlaşmaq vəsiləsidir. Namaz, Allah- təalanın əzəmət və böyüklüyünə etiraf etmək və heç bir

mövcudun böyüklüyə qadir olmaması deməkdir. Namaz, nəfsə, maddiyyətə və şəhvətə qələbə çalmaq üçün ən yaxşı yoldur.

Aydın məsələdir, gözəl və faydalı namaz odur ki, namaz qılan şəxs bir həddə qədər namazın sirləri və rəmzləri ilə tanış olsun. Bu kitab Qurani- Kərimin şərəfətli ayələrinə və məsum imamların (əleyhimussəlam) hədislərinə əsaslanaraq bu sirlərin bir hissəsini açıqlamışdı.

Mühüm budur ki, bütün möminlər və namaz qılanlar gərək həmişə namazın əsrarına nəzər salalar. Gərək heç olmasa ildə bir dəfə də olsa, bu sirləri nəzərdən keçirib onları yenidən mütalibə edələr. Əsasən, tərbiyəvi məsələlərdə və Allaha tərəf seyr etməkdə təməl xarakterli tövsiyələri təkrarlamaq lazımdır ki, insan onlara adət edib alışsın. Məhz belə tərbiyənin nəticəsində paklaşmış nəfsin vasitəsilə yeni sirlər aşkar olur.

Oxucuların qarşısında olan bu məcmuə bir neçə il öncə İran İslam Cümhuriyyətinin “Maarif” radio şəbəkəsindən “Namaz və namazın sirləri” barədə qısa çıxışlar şəklində verilən bəhslər və mətləblərdir. Məlumdur ki, bu növ bəhslərdən məqsəd bütün elmi və mənəvi cəhətlərə geniş və dərin şəkildə işarə etmək deyil, yalnız namazın əsrarının bir hissəsini aydın və rəvan surətdə bəyan etməkdir. Qeyd edək ki, bu kitabda kəlmələr və ifadələrin təğyir və dəyişikliyindən imkan qədər imtina edilmişdir ki, elə bəyan edilən üslubda oxucuların ixtiyarına çatdırılsın.

10 Namazın sirləri və qaydaları

Kitabın tərtib edilib hazırlanmasında həmkarlıq etmiş “Əimməyə Əthar” (əleyhimussəlam) adına fiqh elmləri mərkəzinin məsul şəxslərinə və Hücçətul-islam vəl- muslimin Hacı Şeyx Maşaallah Ustadmirza cənablarına öz təşəkkür və minnətdarlığımı bildirirəm. Ümidvaram ki, bu kitab çox mühüm ibadət olan namaza yüksəliş bəxş etməkdə təsirli olsun, inşaallah.

Muhəmmədcavad Fazil Lənkərani

28/8/1392

Namazın sirləri və qaydaları	11
------------------------------------	----

BİRİNCİ FƏSİL

NAMAZIN SİRLƏRİ HAQQINDA ÜMUMİ MƏLUMAT

(1)

Namazın sirləri ilə tanış olmağın zəruriliyi

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Elmi və mənəvi bəhslərdə çox mühüm və əsərbəxş olan mövzulardan biri namazın sirləri bəhsidir. Bu bəhsdə diqqət və dərindən düşünmək namaz qılan şəxs üçün məqamlar, mərtəbələr və dərəcələr vücuda gətirir. Təəssüf ki, namazın sirlərindən qəflət etmək bir çoxlarımızın namazlarının bizim öz vücudumuzda, ictimai həyatımızda və müsəlman cəmiyyətinin məcmusunda layiqli təsirə malik olmamasına gətirib çıxarmışdır. Əgər namazın əsrarına diqqət etsək və namazı bu əsrara agahlıq və bu həqiqətlərin onda mövcudluğuna nəzər salmaqla yerinə yetirsək, bir çox şəxsi və ictimai çətinliklərimiz öz həllini tapacaq və həmçinin, bir sıra möminlərin zəhnində olan bir çox suallara cavab verilmiş olacaqdır. Adətən Həzrət Əmirəl- möminin Əli ibn Əbi Talibin (Allahın ona salam və salavatı olsun) şiələrinin fikrinə belə sual gəlir ki, bir tərəfdən o həzrətin ayağına batmış oxu çıxarmaq istəyərkən görürük ki, həzrət İlahi sifətlərə qərq olması və bütün diqqətini Allahın əzəmətinə cəlb etməsi sayəsində oxun ağrısını belə hiss etmir və onun çıxmasından xəbərsiz olur. Digər tərəfdən isə elə həmin şərəfli insan namaz qıldığı halda miskin bir insanın

ehtiyac səsini eşitcək, öz mübarək barmağından üzüyünü sıxarıb o şəxsə bağışlayır.

Əgər biz namazın əsrarına bir miqdar diqqət edib ondan agah olsaq, bu kimi suallara cavab taparıq. Belə suallar və şübhələr o zaman cavabsız qalır ki, biz namazı onun zahiri mərtəbəsi həddində təfsir edir və bu zahiri mərtəbədən əlavə namaz üçün başqa bir həqiqət, batin və əsrar qail olmayaq. Əgər zahirlə kifayətlənsək, zahiri baxımdan bu sualın cavabı mümkün deyil. Amma əgər batinə nəzər salsaq, görərik ki, əzəmətli şuhud (intuisiya) məqamında Allah- təalaya təvəccöh etməkdə qərq olan şəxsin elə həmin halda Onun bəndəsinin niyazına cavab verməsinin heç bir münaqişəsi yoxdur. Çünki bu sədəqə və ehtiyacı rəf etmək elə həmin yolda qərar tapır və onun Allar-təalaya daha artıq yaxın olmasına səbəbdır. Əsasən, o həzrət Allah- təalanın camalında məhv olduğu üçün gərək Allahın razılığı olan hər bir şeyi yerinə yetirsin və bir möhtaca sədəqə vermək və onun ehtiyacını rəf etmək elə bu mənədadır.

Deməli, mülahizə edirsiniz ki, əgər biz namazın əsrarına diqqət yetirsək, namazla əlaqədar müzakirə edilən bu cür suallara da cavab verilmiş olacaq. Namazın sirləri elə bir mövzudur ki, ona müxtəsər zaman ayırmaqla kifayətlənmək, hətta onun bir guşəsini belə bəyan etmək olmaz. Namazın sirləri məhdud bir maarif və həqiqətlətlərdən ibarət deyildir ki, onu bir neçə danışqda və ya bir neçə kitabda yığıb tərtib etmək olsun. Namazın sirləri insanların zərfiyyətləri və qəlblərinin müxtəlifliyi qədər müxtəlif həqiqətlər və dərəcələrə malikdir.

Biz bu bəhisdə namazın sirlərinin müəyyən zaviyələrini müzakirə etməyə çalışacağıq. Ümidvaram, Haqq- təalanın fəzl və inayətilə bu əsrarın bir guşəsini dərk edək və Allahın bizə inayət buyurduğu bu namazı elə ləzzətlə qılaq ki, heç vaxt namazdan yorulmayaq. Qıldıığımız namazlar Allah təbarək və təalanın elə razılığına səbəb olsun ki, bizim namazlarımızla Öz mələkləri yanında iftixar etsin. İnşaallah, namazın sirlərinə diqqət etmək yaşayışımızda dəyişiklik yaratsın və fikrimiz, ruhumuz, fərdi və ictimai fəaliyyətlərimiz və bütün işlərimizdə öz müsbət təsirini büruzə versin.

(2)

Namazın sirlərinin mövcudiyyəti dəlilləri

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Ötən bəhsdə bəyan edildi ki, namazın bir çox əsrarı vardır. İlk növbədə hər bir şəxs üçün irəli gələn suallardan biri budur ki, nə səbəbə namazın sirləri vardır? Biz də gərək öncə bu məsələyə aydınlıq gətirək ki, görəsən, bu zahiri əməlin arxasında, yəni namazın zahiri hərəkətlərindən, qiyam, rüku, səcdə, təşəhhüd və salamdan əlavə bir əsrarı vardır ya yox? Bu suala cavab verməzdən əvvəl diqqət etməliyik ki, namazın sirri dedikdə, məqsədımız namazın batini və həqiqətidir. Namazın sirləri, yəni namazın həqiqətləri. Necə ki, Qurani- Kərim barədə nəql edilən mötəbər hədislərə əsasən, inanırıq ki, Quranın zahiri və batini vardır. Burada da “sirr” dedikdə, məqsəd həmin batindir. Sirrin mənası, qapalı demək deyildir, hətta gərək deyək ki, burada sirr sözü gizli və məxfi mənasına da işlədilmir! Namazın sirri dedikdə, məqsəd bu zahiri namazdan əlavə başqa aləmdə təcəlli tapan bir həqiqətdir.

Sual budur ki, namazda sirlərin vücudu olmağına hansı dəlil vardır? Bu suala cavab vermək üçün üç mətləbi bəyan edirik:

Birinci mətləb, “bu aləmdə olan hər bir şeyin sirri vardır” – لكل

ظاهر باطن – hökmünə əsaslanan əqli dəlilin olmasıdır.

Alimlərimizin fəlsəfə kitablarında müzakirə etdikləri əqli bürhanlar baxımından bu aləmdə hər bir təbii vücudun bundan yüksək olan aləmdə bir misali vücudu vardır. Hər misali vücuddan da yüksəkdə bir əqli mövcud vardır. Hətta “mütəaliyə hikməti” əsasları və “بسيط الحقيقة كل الاشياء” qaydası baxımdan “İlah” aləmi adında dördüncü bir aləmi də təsvir etmək mümkündür. Amma bu üç məşhur aləmin, yəni təbiət, misal və əql aləmlərinin mərtəbələri bir istiqamət boyuncadır. Bu mənaya ki, bu aləmdə mövcud olan insan, torpaq, cəmadat, nəbatat və s. hər bir şeyin özündən yüksək və üstün olan bir misali vücudu və həqiqəti vardır. Əlbəttə, hər birinin öz mərtəbəsi həddində. Əsasən, əqlin mühakiməsi belədir ki, hər bir aşağı və alçaq mərtəbəli vücuddan yüksəkdə ali bir vücud vardır. Hər bir şühuddan öncə bir qaublik vardır. Ali olmayınca, alçaq mühəqqəq olmaz, qeyb olmazsa, şühud mənə tapmaz. Əqlin hökmü əsasında, hər bir zahirin bir batin və həqiqəti vardır. Bu əqli dəlilə əsasən, insanın bu aləmdə etdiyi işlərin, istər yaxşı olsun, istərsə də pis, onun hərəkət və əməllərinin başqa bir aləmdə vücudu olan bir batin və həqiqəti vardır. Belə ki, Qiyamət günündə və ehtimal çoxdur, Bərzəx aləmində həmin həqiqət zühur edəcək. Hədislərdə “əməllərin təcəssümü” ünvanında bir mövzu vardır. Əməllərin təcəssümü insanın icad etdiyi hər bir əməlin həqiqət və batinidir. Bu aləmdə əncam tapan ən kiçik bir əməlin Bərzəx aləmində təzahür və təcəssüm edən bir həqiqəti və batini vardır. İstər

yaxşı əməllər olsun, istərsə də pis, istər günaholsun, istərsə də həsənət.

Həmin əqli bürhan əsasında, hər zahir olanın batini vardır və hər bir şühudun qeybi vardır. Təsəvvür etməyə ki, zahirdə əncam verdiyimiz əməllər başqa aləmlərlə rabitəsizdir və bu gördüklərimizdən başqa heç bir şey yoxdur. Əqli baxımdan bu əməldən ayrı bir həqiqət və batin vardır və əsasən bu zahir o batinə çatmaq üçündür, ibadətlərin zahir onları batınları və həqiqətlərinə çatmaq üçündür.

Deməli, əqlə müraciət etdiyimiz zaman o, bizə ümumi bir qayda verir ki, hər bir zahirin batini vardır. Bu əsasla diqqət etməliyik ki, bizim namazımızın batini vardır. Dərin düşünərək nəticə çıxarmalıyıq ki, etdiyimiz hər bir əməlin arxasında, bu zahir əməl vasitəsilə ona çatmaq istədiyimiz hansı bir həqiqət və batin vardır. Allah- təala hamımızın qəlbini artıq dərəcədə iman, ibadət və bəndəlik nuru ilə münəvvər etsin.

(3)

Namazın batini dərək etməyin əhəmiyyəti

Bismilləhir- Rahmənil- Rahim

﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي يَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾

“Hər şeyin batini və mələkutu Onun qüdrəti altında olan, pak və müqəddəsdir.”¹

Bəyan edildi ki, əqli idrak əsasında hər bir zahiri əməlin bir batini vardır. Amma əqli dəlildən əlavə, həmçinin Qurani-Kərim çoxsaylı ayələrdə bu təbiət aləmində olan hər bir şey üçün müəyyən bir mələkut bəyan etmişdir. Belə ki, buyurur:

﴿فَسُبْحَانَ الَّذِي يَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾

“Hər şeyin mələkutu əlində və ixtiyarında olan Allah- təala pak və müqəddəsdir.”²

Bu ayə dəlalət edir ki, bu aləmdə vücudu olan hər bir şeyin mələkutu vardır. Mələkut, yəni əşyanın batini və həqiqəti. Hər bir insanın mələkutu vardır, yerin mələkutu vardır, səmanın mələkutu vardır, insanın əməllərinin mələkutu vardır.

¹ “Yasin” surəsi, ayə 83

² Həmin ayə.

Mələkutu olan mövzulardan biri də namazdır. İnsanın həyatda yerinə yetirdiyi əməllərdən biri də namazdır, ona görə də o, mələkutu olan bir surətə malikdir.

Mübarək “Muminun” surəsində buyurur:

﴿قُلْ مَنْ بِيَدِهِ مَلَكُوتُ كُلِّ شَيْءٍ﴾

De: “Hər şeyin mələkutu kimin ixtiyarındadır?”¹

Allah- təalaya xas olan xüsusiyyətlərdən biri budur ki, hər bir şeyin batini Onun ixtiyarındadır. Mümkündür, zahiri baxımdan belə təsəvvür edək ki, bizim həyatda zahiri əməllərimiz insanın ixtiyarı və tədbiri vasitəsilə baş verir. (Halbuki elə bu zahiri əməldə də Haqq- təalanın iradə, lütf və inayətinə qəti surətdə möhtacıq və Onsuz heçik) Amma həqiqətdə və batində Allah- təalanın qüdrətindən qeyri heç bir iradə və qüdrətin əməldə təsiri yoxdur. Əməllərin batinini yalnız O dəyişə bilər, onlarda genişlik və ya məhdudluq yaradar. Müxtəlif adamlara və əməllərə nisbət batini azaldar və ya artırır. Çünki hər şeyin batini və mələkutu Haqq- təalanın qüdrətinə tabedir.

Digər ayədə buyurur:

﴿وَكَذَلِكَ نُرِي إِبْرَاهِيمَ مَلَكُوتَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَلِيَكُونَ مِنَ الْمُوقِنِينَ﴾

¹ “Muminun” surəsi, ayə 88

“Beləcə, İbrahimə göylərin və yerin göstərdik ki, tam qənaətlə inananlardan olsun.”¹

Yəni, Biz İbrahimə göylərin və yerin mələkutunu göstərdik ki, yəqin əhli olsun.

﴿وَإِنْ مِنْ شَيْءٍ إِلَّا عِنْدَنَا خَزَائِنُهُ وَمَا نُنْزِلُهُ إِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ﴾

“Elə bir şey yoxdur ki, onun xəzinələri ancaq Bizdə olmasın. Lakin Biz ondan yalnız müəyyən qədər nazil edirik.”²

Hər bir şeyin əsas xəzinəsi Allah- təbarəkə və təalanın yanındadır. Yəni, elə həmin namaz ki, indi onu əncam veririk, zahirdə bir neçə dəqiqə müddətində baş verən qısa bir əməldir və insan təsəvvür etmir ki, onun əvvəli və axırı hansısa bir şeylə rabitədə olsun. Amma bu əməllər, bu zahirin arxasında bir həqiqətlə rabitədədir və o həqiqət Allah- təalanın yanındadır. Biz, bu zahirin vasitəsilə o batinə və həqiqətə çatmaq istəyirik.

Beləliklə, əqlin mühakiməsindən əlavə bu aləmdə bütün işlərin mələkutu olmasına Qurani- Kərim aydın şəkildə dəlalət edir. Məxsusən namaz babında bizim çoxsaylı hədislər varımızdır. Allah- təalanın lütf və inayətilə namazın bütün cüziliklərinə, o qədər ki, böyük alimlər öz kitablarında bizim üçün nəql ediblər, hamısına işarə edəcəyik. Namazın müqəddiməsindən tutmuş, o cümlədən dəstəmaz, namazın müqarınatı (namazla

¹ “Ənam” surəsi, ayə 75

² “Hicr” surəsi, ayə 21

bərabər əməllər) və münafiyatı (namazla təzadlı əməllər) və təqibəti (namazdan sonra gələn əməllər), bir sözlə namazın bütüt halətləri əsrara malikdir. Təkbirətul- ehram üçün əsrar bəyan olunubdur, niyyət üçün əsrar bəyan edilibdir, qiraətdə əsrar vardır... Haqq- təalanın bərabərində insanın bu qiyam etməsində nə kimi sirlər gizlənilibdir? Səcdə və rükuda hansı sirlər mövcuddur? Bu hədislərin özü bizim üçün aydın dəlildir; yəni əgər bizim əqli dəlilimiz olmasaydı belə, əgər Quranın: “Hər şeyin bir batini və sirri vardır” –deyə buyurduğu ayələri olmasaydı belə, dini mənbələrimizdə namazın əsrarını bəyan edən mötəbər hədislərdən gözəl şəkildə faydalanardıq ki, namaz əsrara malikdir.

Bəhsin sonunda bu şərif hədisə işarə edirəm ki, həzrət Əmirəl-möminin əleyhissəlam buyurdu:

"مَنْ تَوَضَّأَ مِثْلَ وُضُوئِي وَ قَالَ مِثْلَ قَوْلِي خَلَقَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَ تَعَالَى مِنْ كُلِّ قَطْرَةٍ مَلَكًا يَقْدَرُ سُهُ وَ يُسَبِّحُهُ وَ يُكَبِّرُهُ فَيَكْتُبُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ ثَوَابَ ذَلِكَ لَهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"

Bunun özü təharətin sirlərindən biridir ki, adam dəsəməz alarkən onun əllərindən su damlaları damcılayır. Həzrət Əmirəl- möminin əleyhissəlam buyurur: *“Əgər bir kəs mənim dəsəməz aldığı kimi dəsəməz alsa və dəsəməz alarkən mənim dediyim sözləri və zikrləri desə, Allah- təala onun dəsəməzin hər qətrəsi müqabilində bir mələk xəlq edər ki, bu mələk Allah- təalanı təqdis (quddusun subbuh) və təsbih (Subhanəllah) zikrləri ilə yad edəcək və “Yukəbbiruhu”- Allaha təkbir deyəcəkdir. Əziz olan Allah da qiyamət gününə qədər bu əməlin savabını o şəxs üçün qeyd edib*

saxlayar."¹ Görün bu əməlin batininə necə bir nəticə tərtib olunur ki, bu mələk qiyamət gününə qədər Allaha təsbih deyir və bunun savabı dəsdəməz alan şəxs üçün yazılıb səbt edilir.

Deməli, bilməliyik ki, namazın bütün əməlləri və namazla rabitəli olan əməllər, o cümlədən, namazın şərtləri, müqəddimələri, müqarinatı, münafiyatı və təqibatının hamısı çoxlu əsrərə malikdir. Gərək Allah- təaladan istəyək ki, o həqiqətləri və sirləri bizə lütf və inayət buyursun.

¹ "Mən la yəhzuruhul- Fəqih", (Muhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh, Şeyx Səduq), cild-1, səh. 43; "Təhzibul- Əhkam", (Muhəmməd ibn Həsən, Şeyx Tusi), cild-1, səh. 54; "Vəsailuş- Şiə", (Muhəmməd ibn Həsən, Şeyx Hurr Amili), cild-1, səh. 402

(4)

Əməllərin batininin ixtilafı halları

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Qeyd edilməlidir ki, qısa və icmali şəkildə ünvan olunan “namazın sirləri” bəhsində məqsəd ümumi bir məna daşıyır. Belə ki, bəhsimiz həqiqətdə əxlaqi və ürfani kitablarda “namazın ədəb qaydaları” ünvanı altında müzakirə olunan mövzulara, eləcə də hədislərdə namaz haqqında bəyan edilən hikmətlərə də şamil olur. Fənn əhlinə gizli deyil ki, əsrar, ədəb qaydaları və hikmətlər mövzusunu bir- birindən fərqləndirə bilərik. Hikmət, namazdan hasil olan səmərə və nəticələndir. Necə ki, deyilir; “namaz möminin meracıdır” və ya “fəhşa və münkərdən çəkindirəndir.” Bu kimi bəhslər namazın faydaları, nəticələri və hikmətləri ünvanında müzakirə edilir. Hərçənd namazda əxlaqdan və Allah- təalaya dərin rəğbət və təvəccöh, hər növ riyadan uzaqlaşib xalis niyyətli olmaq, ondan daha əhəmiyyətli qəlbin hüzzuru və xüsusu (təslim və müti olması) bəhsləri “namazın ədəb qaydaları” ünvanı ilə müzakirə edilir, lakin namazın sirri və əsrarı bunlardan daha yüksək məna daşıyır. Biz bu bəhsdə mərhum Şəhid Sani (rizvanullahi təala əleyh) kimi böyük şəxsiyyətlərin üslubuna müvafiq olaraq “sirr” mövzusunda ümumi bir mənanı təqdim edirik.

Böyük əhəmiyyət kəsb edən mətləb budur ki, ayrı- ayrı zamanlara və adamlara nisbət namazın sirləri də müxtəlifdir. Cahil bir insandan sadir olan namazın sirri, batini və həqiqəti alim bir şəxsin əncam verdiyi namazla müqayisə ediləsi deyildir. Namaz vaxtının əvvəlində mömin bir adamdan sadir olan namazın batini və sirri, namazın son vaxtında onun qıldığı namazla fərqlidir. Ona görə hədisdə deyilir:

"إِنَّ الصَّلَاةَ إِذَا ارْتَفَعَتْ فِي أَوَّلِ وَقْتِهَا رَجَعَتْ إِلَى صَاحِبِهَا وَهِيَ بَيْضَاءُ مُشْرِقَةٌ تَقُولُ حَفِظْتُكَ اللَّهُ وَإِذَا ارْتَفَعَتْ فِي غَيْرِ وَقْتِهَا بَعَثَ حُدُودُهَا رَجَعَتْ إِلَى صَاحِبِهَا وَهِيَ سَوْدَاءُ مُظْلِمَةٌ تَقُولُ ضَيَعْتُ ضَيَعَكَ اللَّهُ"

"Namaz vaxtının əvvəlində insanın qıldığı namaz ağ və parlaq bir nur surətində yuxarı aləmə yüksəlir sonra da elə həmin surətdə öz sahibinin yanına qayıdıb deyir: sən məni qorudun, Allah səni qorusun! Amma insanın vaxtın sonunda qıldığı namaz ona tərəf qaytarılır, lakin parıltılı nur surətində deyil, əksinə zülmətli, qaralmış haldadır. Ona görə namaz qılana deyir: sən məni zayə etdin, Allah səni zayə etsin!"¹

Bu hədisdən belə düşünülür ki, vaxtın əvvəlində qılınan namazın bir batini və vaxtın sonundakı namazın isə başqa bir batini vardır. Alimin namazının bir batini və cahilin namazının başqa batini vardır. Həzrət Səccad (əleyhissəlam)- dan bir hədisdə nəql edilmişdir -- ibadətdə "Zeynul- Abidin" və

¹ "Əl-Kafi", (Mühəmməd ibn Yəqub, Şeyx Kuləyni), cild-3, səh. 268; "Təhzibul- Əhkam", cild 2, səh. 239; "Vəsailuş- Şiə", cild 4, səh. 108

“Səccad” ləqəblərini daşıyan və mötəbər hədislərə əsasən hər gün min rükət namaz qılan belə bir şəxsiyyət—buyurur:

"رضيت أن يكون جميع هذه الصلوات مقابلة لركعتين من صلاة أمير المؤمنين عليه السلام"

“Mən razıyam Allah- təala mənim bütün namazlarımı Əmirəl-möminin Əlinin (əleyhissəlam) iki rükət namazının savabı müqabilində qərarversin».

Yəni həzrət Əlinin (əleyhissəlam) namazının batini həтта İmam Səccad (əleyhissəlam)-ın namazının batini ilə də müxtəlifdir. (Belə anlaşılır ki,) Əmirəl- mömininin (əleyhissəlam) namazı da Peyğəmbəri- Əkrəm (sallallahu əleyhi və alihi)- in namazı ilə müqayisə edilməzdir.

Məsciddə qılınan namazın bir batini, mənzildə qılınan namazın isə başqa bir batini vardır. Məscidul- Həramda qılınan namazın bir batini, Məscidun- Nəbidə qılınan namazın başqa bir batini vardır. Hədislərdə görürük; *əgər bir kəs Məscidul- Həramda namaz qılarsa, ona yüz min rükət namazın savabını, yaxud Məscidun- Nəbidə on min rükət namazın savabını verərlər...* bunun sirri budur ki, bu namazların batini bir- birindən fərqlidir. Əks təqdirdə, zahiri baxımdan (namazların) nə fərqi vardır ki? Həтта mümkündür Məscidun- Nəbidə namaz qılan şəxs namazını daha uzun və daha gözəl qiraətlə oxusun, Quranın böyük və çox həcmli surələrini oxusun, amma bununla belə o namazın batini Məscidul- Həramda qılınan namazın batini ilə təfavüt edir. Yəni məkan müxtəlifliyi namazlarda müxtəlif

batınlərə səbəb olduğı kimi, həmçinin zaman ixtilafı da namazın həqiqətində və batinində müxtəliflik amili olur.

Beləliklə, diqqət olunmalıdır ki, namazın batini və sirri sabit bir məsələ deyildir. Namazın camaatla birlikdə qılınması tövsiyəsi də ona görədir ki, camaat namazının batini tək və fərada şəkildə qılınan namazdan fərqlidir. Yaxud tövsiyə edilib ki, namazımızı mütləq məsciddə qılaq. Hərçənd məsciddə və camaatla birlikdə qılınan namazın bir sıra zahiri faydaları da vardır. O cümlədən, müsəlmanların bir yerə toplaşması nəticəsində onların arasında vəhdət və şükuh icad olur. Amma bununla bərabər Allahın evində qılınan namaz (əlavə imtiyaza da malikdir). Yəni hətta namazını məsciddə camaatla deyil, tənhalıqda qılan şəxsin namazı belə, batin baxımdan evində namazı fərada və tək halda qılan şəxsin namazı ilə fərqlidir. Diqqət etməliyik ki, Allah- təala mömin insanlara necə də inayət və böyük bir töhfə bəxş etmişdir. Əgər biz bu nemətə təvəccöh etsək və düşünsək ki, necə bu nemətin ən gözəl nümunələrindən faydalanaq və özümüzü ən gözəl namaz qılanlar sırasında qərar verək, xatircəm olaq ki, Allah- təala qəlblərimizə həqiqətləri aşkar edər. Xatircəm olaq ki, əgər insan namaz qılarkən namazın həqiqətləri və əsrarına diqqətli olarsa, onun bir çox çətinlikləri öz həllini tapacaq, onun tərəqqi və yüksəlişinə səbəb olacaq və bir çox fikri durğunluq və geriliklər ondan uzaqlaşacaqdır. Amma əgər namazın əsrarına diqqət etmədən namaz qılarıqsa, həm özümüzü, həm də namazı zayə

Namazın sirləri və qaydaları27

etmişik. İnşaallah, Allah- təala hamımızı həqiqi namaz qılanlardan qərar versin.

(5)

Namaz, həqiqətlərə çatmaq yolu

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Həzrət İmam Həsən Əsgəri əleyhissəlam buyurur:

"إِنَّ الْوُصُولَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سَفَرٌ - لَا يُدْرِكُ إِلَّا بِامْتِطَاءِ اللَّيْلِ"

*"Allah- təalaya yetişmək elə bir səfərdir ki, yalnız gecələri oyaq qalmaqla müyəssər olar."*¹

Namazın həqiqətləri və əsrarına yetişmək namazdan başqa bir yolla mümkün və müyəssər deyildir. Əgər bir kəs belə təsəvvür etsə ki, namazın əsrarına çatmaq üçün namazdan qeyri bir yol vardır, səhvədir və təsəvvürü batildir. Namazın batininə çatmaq üçün yalnız bu zahirdən keçmək, onu tam şəraiti ilə və bütün əhkamını, dəqiqliklərini və çüziliklərini riayət etmək lazımdır. Buna görə də həzrət İmam Həsən Əsgəri (əleyhissəlam) bir hədisdə buyurmuşdur:

"إِنَّ الْوُصُولَ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ سَفَرٌ - لَا يُجْرِكُ إِلَّا بِامْتِطَاءِ اللَّيْلِ"

¹ "Biharul- Ənvar əl-camiəti lidurəri əxbəril-Əimmətil-Əthar (əleyhimussəlam)", (Əllamə Muhəmməd Baqir Məclisi), cild 75, səh. 380

Allah- təalaya çatmaq bir səfərdir və həqiqətdə namaz da bu səfərin bir vəsiləsidir.

Bu hədisdə belə varid olubdur ki, Allah- təbarək və təalaya yetişmək namazın ən əsas batini və elə Haqq- təalanın və Məbudun camalının şahidi olmaqdır. Nə üçün biz namazlarımızdan yorğunluq hissi edirik? Ona görə ki, namazın batinindən qafilik. Nə üçün bəzi vaxtlarda namazlar zahiri rənc və incikliyimizə bais olur? Ona görə ki, namazın sirri, batini və həqiqətindən ayırıyq.

Əgər namazın batini olan Allah- təalaya çatmağa təvəccöh etsək, əgər Məbudun müşahidəsi olan namazın həqiqətinə diqqətlə nəzər salsaq, o zaman insan namaz qılmaqla yorğunluq hissi keçirməz. Bütün yorğunluqların və narahatlıqların səbəbi namazın həqiqətindən uzaq olmaqdır. Bəzi vaxtlarda soruşulur ki, Məsum İmamlar (əleyhimussəlam) bir gecə- gündüzdə min rükət namazı necə qılmışlar, halbuki biz həmin bir neçə rükət gündəlik vacib namazını qılmağa çox çətinlik çəkirik? Cavab bu incəlikdədir: onlar özlərinin bütün zövqü- səfa və ləzzətlərini, bütün həqiqət və varlıqlarını namazda duyurdular, ona görə də heç bir yorğunluq hiss etmədilər. Bu yüksək mərifət mərtəbələrinə yalnız Məsum imamlar (əleyhimussəlam) deyil, bəzi vaxtlarda imamların səhabələri də yetişib nail olurdular. Bildiyiniz kimi mərhum Kəşşi böyük “rical” alimlərindən biridir, o, “zuhhade səmaniyyə”ni, yəni dünyada zahidlikdə məşhur olan səkkiz nəfəri, o cümlədən, Uvəysi Qərəni, Amir ibn Əbdü Qeys və

digərlərini zikr edərkən adını çəkdiyi şəxslərdən biri də Rəbidir. Rəbi ibn Xusəym haqqında belə hekayə nəql edilmişdir ki, *“o, gecə yarısının əvvəlindən fəcrin tıluuna qədər rüku halında Allah- təala ilə münacat edərdi.”*¹ Bu şəxs Əmirəl- möminin Əlinin (əleyhissəlam) səhabilərindən və o həzrətin tərbiyə etdiklərindən biridir. Elə ki, sübh yetişərdi bir ah çəkib deyərdi: *“ah, muxlis (xalis) insanlar bizi keçdilər və Allah- təalaya vüsul yolunda bizi ötüb getdilər, bizlərsə geri qalmışıq.”* Bu, Allah- təalanın xalis bəndələrinin ahıdır.

Özünüz müqayisə edin, biz bu dünyəvi həyatda bəqası olmayan, kiçik və ötərgi maddi məsələlərdə ah çəkirik; məqamdan, sərvətdən və qüdrətdən məhrum olduqda ah-aman edib həsrət çəkirik. Amma Allahın xalis bəndələri hansı hallarda ah- zar edirlər? Bu elə bir ahdır ki, müttəqilər mövlası Əmirəl-möminindən (əleyhissəlam) öyrənmişlər, belə ki, buyurur:

"آه مِنْ قَلَّةِ الزَّادِ وَ طُولِ الطَّرِيقِ وَ بُعْدِ السَّفَرِ وَ عَظِيمِ الْمَوَدِّ"

*“Ah (əfsus), axirət tədarükünün azlığından, yolun uzunluğundan, səfərin uzaqlığından və məqsədin əzəmətindən (qiyamətin çətinliyindən).”*²

Belə bir ahı o həzrət bu insanlara öyrətmişdir.

¹ “Misbahuş- Şəriət”, (Həzrət Sadiqə (əleyhissəlam) mənsub edilir); Əllamə Mustəfəvinin tərcüməsi, səh. 62

² “Nəhcül- Bəlağə”, (Əllamə Seyyid Rəzi), 77- ci hikmət; “Biharul- Ənvar”, cild 34, səh. 285

Demək, insan namazın sirlərinə diqqət edərsə, namazının sona yetməsinə ürəkdən razı olmaz. Əgər gecənin əvvəlindən fəcrin tüluuna qədər – namazın o anlarda xüsusi batinə malik olduğu zamanda – namaz qılmağa məşğuldursa, elə ki, gecənin sona yetməsinə və fəcrin yetişməsinə görür, həsrətlə ah çəkib fikirləşir ki, nə üçün belə bir mövqeiyyət onun əlindən çıxdı?! Beləliklə, namazın əsrarına diqqət yetirmək insanı Haqq-təbarək və təalaya çatdırır.

Həzrət İmam Həsən Əsgəri (əleyhissəlam) hədisdə buyurur: *“Allah- təalaya yetişmək bir səfərdir.”* Mənası budur ki, Allah-təalaya vüsul və çatmaq müyəssərdir və bizim kimi adi insanlar üçün də buna yol vardır və mümkündür. Amma bu elə bir səfərdir ki, gərək hərəkət, əməl və cəhdlə birgə olsun. *“Yalnız gecələri oyaq qalmaqla müyəssər olar”* , insanı Allah-təalaya qovuşduran yeganə sürətli vəsilə gecələrdə oyaq qalıb ibadət etməkdir. Ərz edildi ki, hər bir namazın özünəməxsus batini vardır. Vacib namazın bir batini, müstəhəb namazın başqa bir batini vardır; gecə nafiləsinin (ibadətinin) bir batini, günüz nafiləsinin başqa bir batini vardır. Biz bu həqiqətlərdən qafil olmamalıyıq, bu həqiqətlərdən qəflət edərək ömrümüzün sona yetməsinə yol verməyə, çünki belə olan surətdə çox böyük xəsarətlərə düçar olarıq.

(6-7)

Namaz, bütün ibadətlərin əsrarının məcmusu

Bismilləhir- Rahmənil- Rahim

Həzrət İmam Baqir (əleyhissəlam) buyurur:

"أَوَّلُ مَا يُحَاسَبُ الْعَبْدُ الصَّلَاةُ فَإِنْ قُبِلَتْ قُبِلَ مَا سِوَاهَا وَإِنْ رُدَّتْ رُدَّ مَا سِوَاهَا"

*"Bəndədən ilk soruşulan və hesaba alınan şey namazdır; əgər (namazı) qəbul olarsa, sair əməlləri də qəbul olacaqdır və əgər rədd edilsə, ondan qeyri (əməlləri) də qəbul olunmayacaqdır."*¹

Allah- təbarək və təalanın bəşər üçün müəyyən etdiyi ibadətlərin arasında ən mühüm ibadət növü namazdır. Elə həmin cəhətə əsasən "namazın əsrarı" ən mühüm sirlərdir. Bəlkə də namaz digər ibadətlərin hamısının əsrarının məcmusudur. Namaz barədə yetişmiş bu məşhur hədisdə buyurur: Qiyamət günündə əgər Pərvərdigari- aləm insanın namazını qəbul edərsə, qalan əməllərin də əgər bir kəmkəsirləri olsa belə, Allah- təala onlardan göz yumacaq və əgər Haqq- təala insanın namazını qəbul etməzsə, digər əməllər hərçənd kamil, tam və səhih yerinə yetirilmiş olsalar belə, Allah- təalanın dərgahında qəbul mərtəbəsinə yetişməyəcəklər.

¹ "Fəlahus- sail və nicahul məsail", (Əli ibn Musa ibn Tavus), səh. 127

“Əgər namaz qəbul olarsa, sair əməllər də qəbul olacaqdır və əgər rədd edilərsə, ondan qeyri əməllər də qəbul olunmayacaqdır.” Hədis buna dəlalət edir ki, ən mühüm ibadət namazdır. Abid insan namazla olduğu kimi heç bir vasitə ilə Allah- təbarəkə və təalaya ibadət edə bilməz. Nəql edilən bəzi hədislərin yüksək mənası, o cümlədən: *“Allahın bəndəsi namaza durarkən Allah-təala ona xüsusi nəzər edir, onun əməlini mələklərə göstərir və bəzi övliyasının namazları ilə iftixar edir.”* Bütün bu hədislər bunu aşkar edir ki, namazda olan əsrar sair ibadətlərlə müqayisə edilməzdir. Əgər insan Haqq- təalaya pərəstiş etməkdə müvəffəq olmaq və bəndəlik haqqını qüdrəti çatan qədər yerinə yetirmək istəyirsə, namaza heç nə çata bilməz. Əsasən ibadətlər arasında Allah- təbarəkə və təalanın yanında ən sevimli ibadət namazdır. Allah üçün heç bir şey namaz qədər dəyərli deyildir. Elə bu baxımdan əgər insan namazına əhəmiyyət verərsə və öz həyatında namazı əsas bir rükn ünvanında qiymətləndirərsə, Allah- təbarəkə və təalanın yanında xüsusi bir etibar qazanmış olacaqdır.

Məsum imamlar (əleyhimussəlam) nə üçün namaza bu qədər ciddi əhəmiyyət vermişlər? Bu ilahi şəxsiyyətlərin həyatında belə qeyd edilmişdir ki, onlar bir gecə- gündüzdə min rükət namaz qılmışlar. İnsan qıldığı namazın əsrarına icmalən də olsa diqqət edirsə, ondan ləzzət aparır və namaz əsnasında ixtiyarsız zəhnini bütün məsələlərdən uzaqlaşdırır. Sanki itmiş şeyini axtaran şəxsdir ki, ona tapılma müjdəsi verilmişdir və axtardığının arxasınca gedir. Gərək bizim namazlarımız bu cür

olsun, gərək namaz qılmaqdan ləzzət aparaq, əslində gərək öz yorğunluğumuzu namazda çıxardaq. İnsan, şəraiti ilə qılınan yalnız bir namazın bərəkətinə, hərçənd müxtəsər də olsa əgər onun əsrarına diqqət yetirərsə, ruhumuzu bürümüş dünyəvi aludəliklər, zülmətlər, giriftarlıqlar, pərişanlıqlar və narahatlıqların hamısını həll edə bilər.

Bu gün nə üçün cavanlarımız öz cavan yaşlarında bəzi ruhi və psixi narahatlıqlara düşər olurlar? Biz nə üçün öz psixoloji problemlərimizi namaz vasitəsilə həll etmirik? Ay qardaşlar və ay bacılar! Allah- təbarəkə və təala namaza əhəmiyyət verdiyinin, biz əgər onda biri qədər ona təvəccöh edəriksə, tərəddüd etməyin ki, bir çox çətinliklərimiz həll olacaqdır. Böyük alimlərimiz mürəkkəb və dolaşlıq fəlsəfi məsələləri və qarşılaşdıqları çətin elmi işləri namazın bərəkətinə həll edərdilər. Namazın vasitəsilə insanın ruhu fəqət günahın aludəliyindən deyil, bəlkə cəhalətlər və nadanlıqlardan da uzaq olub səfa tapır. Səfalı ruh isə aram və rahat bir ruhdur. Aram ruh da elə bir ruhdur ki, elmi həqiqətlərə varid olması çox asandır. Tutqun və qaranlıq ruh hətta özünün ən kiçik və cüzi məsələlərini belə həll etməyə qadir deyildir.

Beləliklə, gərək namaza çox böyük əhəmiyyət verək. Məbada elə ola ki, ömrümüzdən əlli il, yetmiş il keçməsinə baxmayaraq, Allah etməsin imam Sadiq əleyhissəlamın aşağıda buyurduğu hədis bizə şamil olsun. Həzrət buyurur:

"وَاللَّهُ إِنَّهُ لَيَأْتِي عَلَى الرَّجُلِ خَمْسُونَ سَنَةً وَ مَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ صَلَاةً وَاحِدَةً فَأَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ مِنْ هَذَا"

“And olsun Allaha! Həqiqətən, bir kişinin yaşı əllini ötməsinə baxmayaraq, Allah- təala onun bircə namazın da qəbul etməz. Bundan ağır (insan üçün) nə ola bilər?!”¹

Doğrudan da, nə qədər çoxdur (və eyni zamanda acınacaqlıdır) ki, bir insanın əlli yaşı ötüb keçməsi ilə belə Allah dərgahında ondan heç bir namaz da qəbul olmasın. Ən kiçik və ən az əməlləri qəbul edən bir Allah, bəndələrin ibadət məsələlərinə nisbət sərt və tələbkər olmayan Allah, görün biz özümüzdə nə qədər cəhalət və zülmət icad etməliyik ki, tam və mütləq kəramət sahibi bizim əlli illik əməllərimiz və namazlarımızdan hətta birini belə qəbul etməsin.

Gəlin diqqət edək, keçmiş ömrümüzü hesablayaq və baqi qalmış həyatımızda çalışaq ki, Haqqın inayət və lütfü sayəsində Onun dərgahında məqbul ibadətləri yerinə yetirməyə müvəffəq olaq.

¹ “Əl-Kəfi”, cild-3, səh. 269; “Təhzibul- Əhkam”, cild-2, səh. 240; “Vəsailuş-Şiə”, cild-4, səh. 24

(8)

Namaz, iman və tövhid məhəki

Bismillərir- Rahmənil- Rahim

Namaz qılmağın hədəflərindən biri Allahı tanıma mərtəbəsinə yetişməkdir. Əsasən əgər bir şəxs özünün dindarlıq dərəcəsini və Allahı tanımasını məhəkə vursa və Allahı tanıyanlar və yeganəpərəstlər sırasında qərar tutub, tutmamasını bilmək istəsə, namaz vasitəsilə özünü sınaqdan keçirib görsün ki, onun namaza ürək bağlaması, eşqi və əlaqəsi nə qədərdir? Görəsən, namazının başa çatmaq vaxtında namazın qurtarmasından xoşaldırmı, ta ki, digər işlərinin ardınca getsin? Yaxud xeyr, əfsus edir ki, Allah- təala ilə raz- niyazım sona yetdi, bundan sonra bir daha sitayiş etməyə nail olacam mı ya xeyr? İnsanın özündə tövhid məqamlarını duyması üçün namaz ən yaxşı vəsilədir. Böyük alimlərin tövhid (Allahın yeganəliyinə iman gətirmək- “yeganəpərəstlik”) üçün qeyd etdikləri məqamlar; zatda tövhid, sifətlərdə tövhid, isimlərdə tövhid, fəllərdə tövhid, insan bunların hamısını namazla məhək vuraraq yoxlaya bilər.

Namazın əsas məqsədi budur ki, insan dünyanın bütün işlərindən ayrılıb Haqqın mütləq camalını müşahidə etsin. Namaza aid bir sıra zahiri əməllər və hökmlər, o cümlədən, dəstəmaz, namazın şəraiti və rüknləri, ən aşağı şərtlər ünvanında qeyd olunubdur ki, insan gərək onları riayət etsin.

Amma böyük əxlaq alimləri və ariflərimiz aydın şəkildə bəyan etmişlər: o ki, bəzən “böyük cihad” (cihad əkbər) və “nəfslə cihad” ünvanı altında nəzərdə tutulur, Allah- təbarəkə və təalaya ibadət etmək xüsusunda “orta cihad” (cihad əvsət) kimi hesaba alınır. Yəni namazda zahiri mərtəbələri riayət etdikdən sonra növbə insanın öz nəfsi ilə müttəsil və müdavim cihadına çatır; nəfsindən daxili həvəs və meylləri qoparmaq, aludəliklər, qəflət və qaranlıqları aradan aparmaq. Yəni Allahdan qeyrisini öz qəlbindən uzaqlaşdırsın ki, çox- çox çətindir və şayəd mənim kimilər üçün mahaldır.

Amma həqiqət budur ki, böyük cihad, nəfslə müdam cihad etməkdən bir mərtəbə yüksəkdir. Orda ki, insan öz aqlını, dərkini və elmini kənara qoysun, qəlbində Haqq- təbarək və təalaya məhz iman və eşq olsun. Deməsin ki, Allahın namaza aid əmr etməsinə agah olduğum üçün namaz qılıram ki, əlbəttə bu da yaxşı bir mərtəbədir, amma gərək belə desin: Allahla raz-niyaza aşiq olduğum üçün namaz qılıram və Allah- təbarək və təalaya kamil imanım vardır, onunla münacat etmək istəyirəm. Bu mərtəbəni iman və eşqin ağla qələbə çalması ünvanı ilə ifadə edirlər.

İnsan öz batini inamına və qəlbi imanına sığındığı halətdə Allah- təalanın uca dərgahı önündə dursun; namaz, bir aşıqın Haqq- təbarək və təalaya nisbət zəruri olan niyazıdır. Nə üçün tövsiyə olunubdur ki, insan hər zaman bir çətinliklə üzləşərsə, hətta dünyanın ən çətin məsələləri olsa belə, iki rükət namaz qılsın? Ona görə ki, həmin iki rükət namaz vasitəsilə Haqq- təbarək və təala ilə möhkəm və dərin əlaqə yaradır.

Hədisdə belə deyilir ki, insan namaz vaxtı qəlbinin vasitəsilə Haqq- təalaya üz gətirərsə, Allah da ona nəzər yetirər və bütün işlərini öhdəsinə götürər;

Allahda fani ol, kamal yalnız budur, bu

Faniliyi də məhv et, vüsal yalnız budur, bu

Əgər namaz halında insan özünü bütünlüklə Allaha, Allaha və Allaha həsr edərsə, Allaha yaxınlaşmaq üçün və Haqq- təbarək və təalanın camalını müşahidə etmək üçün namaz qılarsa, bu namaz, onun Həzrət Haqqa tərəf meracı olacaqdır.

Ümid edirəm, Allah- təala ürəklərimizi Öz ibadəti ilə saf və xalis etsin, namaz vasitəsilə Öz mərifətinin merac qapılarını hamımızın üzünə açsın, bununla da, həmişəkindən daha artıq namaz qılmaqdan ləzzət aparaq.

(9)

Namaz, Haqqa tərəf seyr

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

Namaz qılan şəxsin xüsusi diqqət yetirəsi məsələlərdən biri bundan ibarətdir ki, namazın Haqq- təbarək və təalaya tərəf bir seyr olduğunu bilməlidir. Namaz vasitəsilə insan bu aləmdən, aləmin mövcudatından, dünyadan və onda olanlardan, bu kəsərdən və zülmətlərdən uzaqlaşır. Onun Allaha tərəf seyr etməsi başlayır və namazın sonunda, nuraniyyət, tövhid və müşahidədən ibarət olan çox əzəmətli bir sərmayəni ələ gətirməklə yenidən həmin aləmə qayıdır və – السلام علينا و على عباد الله – الصالحين – “*əssəlamu ələyna və əla ibadilləhis- salehin*” – xitabı ilə saleh bəndələrə təvəccöh edir. Əgər bu səfəri daha dəqiq və daha dərinədən bəyan etmək istəsək; ariflər və hikmət sahibləri “salik” (Allaha tərəf seyr edən) insan üçün dörd səfəri təsvir və qeyd etmişlər ki, bu dörd səfəri namazda tapmaq olar.

Birinci səfər: – سفر من الخلق الى الحق – “*Xəlqdən Haqqa tərəf olan səfət*”, xəlqdən səfər edir, yəni insan öz nəfsindən və dünyadan ayrılırsın, Allah- təbarək və təalaya tərəf seyr etsin. Bu səfər niyyətlə başlanır, Allaha yaxınlaşmaq və Onun əmrini yerinə yetirmək məqsədi ilə namaza dayanır.

İkinci səfər: – سفر من الحق الى الحق بالحق – “*Haqq vasitəsilə Haqdan Haqqa olan səfər*”, haqqın özündə səfər edir, bu səfər Allahın sifətləri və isimlərindədir. Bu məqamda artıq insan xəlqdən və çoxluqlardan tam şəkildə kəsilməmiş və vəhdətdə seyr edir. Bu seyrin sonu yoxdur, elə bir seyrdir ki, onda Allahın bəzi sifətləri və isimlərini dərk edə bilərik; Allahın əzəmətini, Allahın böyüklüyü və qüdrətini, Allahın elm və hikmətini, Allahın rəhimliyi və rəhmanlığını, Allahın malikiyyətini qavrayır və Allaha təsbih (pak- pakizə sanma), təqdis (müqəddəs), təhmid (həmd-səna) deyirik. İnsan bu seyr etmədə Allahın sifətləri və isimlərinə məşğuldur. Yəni insan bu ikinci mərtəbəyə çatarkən gərək xoşagəlməz xislətləri, dünyəvi və məzəmmətedici sifətləri birdəfəlik kənara qoysun. Bu ki, hədislərdə deyilir: “Əgər insan namazın şəraitini riayət etsə, bütün günahlardan pak olar”, sirri budur ki, əgər insan namazın şəraitini riayət etsə, bütün aludəliklərdən pak olar və İlahi sifətlərə və adlara müvafiq əxlaqi səciyyələrə yiyələnər. Ona görə, belə insan hər namazdan sonra sanki yeni anadan doğulmuş, pakdır. Elə fikirləşməyə ki, bu müvəqqəti və qeyri-real bir məsələdir. Allah- təala buyurursa: əgər bir kəs namaz qılsa, Mən onun naməyi- əmalını və günahlarını pak edəyəm – hərçənd bu da zahiri baxımdan müəyyən mənada təfsir edilə bilər – amma düzü budur ki, namazın həqiqəti və insanın namazda nail olduğu bu ikinci seyr etmə səbəbinə, insan İlahi sifətlər və adlara uyğun əxlaqi səciyyələrə yiyələnir və Allah-təbarək və təalanın vəsflərini mənimsəməklə ən uca əxlaqi mərtəbələrə yüksəlir.

İkinci səfər Haqq- təalanın sifətləri ilə vəsf edilmək və üfüqi-əlaya (ən uca üfüqə) vüsul olub qovuşmaqdır. Ariflərin kəlamında yenə incə bir məsələ vardır; birinci səfər üfüqi-mubinə (aydın və aşkar üfüqə) vüsul olmaqdır ki, üfüqi-əladan bir mərtəbə aşağı və altdadır. İkinci səfərdə insan çox- çox yüksək bir üfüqə yüksəlir, üçüncü səfərdə isə yenidən vəhdətdən (təklidən) kəsrətə (çoxluğa) qayıdaraq; – من الحق الى الخلق – Allahdan qeyrisinin inkarına, tövhidə və Peyğəmbəri-Əkrəmin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadət verir. Amma dördüncü səfərdə; – من الخلق الى الخلق بالحق – vəhdət baxışı ilə kəsrətə və Allahın saleh bəndələrinə üz gətirir.

Gördüyünüz kimi, bu dördlük səfər və mənzillər tamamən bu ibadətdə toplanmışdır. Görəsən, səzavar deyilmi ki, biz bu ibadəti düzgün əncam verək, səzavar deyilmi ki, biz gerçəkdən özümüzə gələk və deyək: Allahın bizim ixtiyarımızda qərar verdiyi bu böyük sərmayəni zayə etməyək və ondan düzgün istifadə edək. Hər gün namazımızı öncəki günlərlə müqayisə edək, görək bu namaz hansı məziyyəyə malik idi? Böyükələr buyurmuşlar və eləcə də vardır: hər namazda İlahi övliyalının üzünə bir sıra qapılar açılır, hər namazda onların qəlbinə, gözlərinə və dillərinə bir növ hikmətlər cari olur. Namazın qədrini bilək! Allahdan istəyək; namazın qədrini bizim vücudumuzda, nəfsimizdə və qəlbimizdə qərar versin!

(10)

Namaz, yəqinə çatmaq yolu

Bismilləhir- Rahmənir- Rahim

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

“Sənə yəqinlik hasil olanadək Pərvərdigarına ibadət et!”¹

Allah- təbarək və təala Qurani- Kərimdə Rəsuli- Əkrəmə (sallallahu əleyhi və alih) xitab edərək buyurur:

﴿وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتَّى يَأْتِيَكَ الْيَقِينُ﴾

“Sənə yəqinlik hasil olanadək Pərvərdigarına ibadət et!”²

Baxmayaraq ki, təfsirçilərin hədislərinə əsasən, burada “yəqin” kəlməsi ölüm mənasına da tətbiq edilmişdir, amma o mənanı qəbul etməyimizlə yanaşı: “bu şərəfətli ayədən əldə edilən incə mətləblərdən biri də budur ki, insanın yəqinlik mərtəbəsinə çatması üçün, namaz ən yaxşı vəsilədir” – deməyimizin heç bir münaqişəsi yoxdur. Elə bir mərtəbə ki, insanın imanını bütün cəhətlərdən onun üçün məqdur olan miqdarda mühəqqəq olsun. Hədislərdə bəyan edildiyinə əsasən, yəqin mərtəbəsi

¹ “Hicr” surəsi, 99- cu ayə

² Həmin ayə.

təslim və təfviz (bütün işləri Allaha tapşırmaq) mərtəbələrindən yüksəkdə və imanın əslinin fəvqündədir.

Aydın məsələdir ki, bu şərəfətli ayə Peyğəmbəri- Əkrəmin (sallallahu əleyhi və alih) mübarək vücuduna məxsus deyildir. Hər bir namaz qılan şəxs əgər qəlbinin Allah- təalaya imanla dolmasını, Allahı müşahidə etməsini, Haqq- təbarək və təalada fani olmasını istərsə, yəqin mərtəbəsinə yetişmək üçün namaz ən yaxşı vəsilədir. Hər bir insan Haqq- təbarək və təalada fani olarsa, artıq rəzilətlər və pisliklər ondan uzaq edilir, nurani vəsflər onun qəlbinə bürüyər və yalnız belə bir şəxs ilahinin əzəmətli dərgahına yol tapa bilər.

Heç kəs, Onda fani olmayınca

Əzəmətli dərgahına yol tapmaz

Əgər insan Allah- təalanın dərgahında etibar qazanıb oraya yol tapmaq istərsə, ibadət etmədən buna nail ola bilməz. Elə burada bir məsələyə işarə etmək lazımdır: Həqiqətlərdən qafil olan bir sıra şəxslər deyirlər ki, insan yəqin mərtəbəsinə yetdikdən sonra, artıq namaz qılmağa ehtiyacı yoxdur. Bu necə ola bilər ki, namaz qılmaq nəticəsində yaranan bu yəqinlik məqamı, sonradan namaz olmadan insan üçün baqi qalıb davam etsin?! Əgər insan istəsə yəqinliyi günü- gündən daha möhkəm və daha dərin olsun, ibadətini getdikcə artırması gərəkdir. Böyüklərimiz və ilahi övliyaların bu qədər namaza böyük eşq bağlamalarının sirri də bundadır ki, onlar hər bir namazın vasitəsilə özlərinin yəqinlik dərəcələrini daha bir

mərtəbə artırmışlar. Biz gərək hesablayıb görək ki, indi bu qılıb qurtardığımız namaz, nə qədər bizim Allaha olan yəqinliyimizi artırmışdır? Əgər namazdan sonra özümüzü Allaha daha yaxın görəriksə, bu naqis nəfsimizlə Allahı daha çox müşahidə edəriksə, qəlbimizdə Allahın əzəməti daha çox artarsa, onda bilinər ki, bizim yəqin mərtəbəmiz yüksəlmişdir. Amma əgər namazdan sonra görsək ki, namazdan qabaq olan halımızda heç bir fərq etməmişdir, deməli, bu namaz bizdə heç bir əsər qoymamışdır və buna təəssüflənmək lazımdır.

Beləliklə, namaz qılmağa dayandığımız zaman, Haqq- təbarək və təalanın dərğahında qiyam edərək Allahla münacat etmək istəyiriksə, öz yəqinliyimizi artırmaq istəyimizə diqqət etməliyik. Biz, yəqin dərəcəmizin artmasına ehtiyaclıyıq. Bizim, günbəgün öz yəqinimizi artırmağımıza ehtiyacımız vardır. Demək, ibadətin mühüm təsirlərindən biri, məhz yəqin mərtəbəsinə çatmaqdır ki, bu da elə tam tövhid məqamıdır. Yeri gəldikdə ariflər bu mətləbi bəyan etmişlər ki, tam tövhid məqamı o deyil ki, insan öz iradəsi ilə Allahdan qeyrisindən diqqətini kəssin. Əslində bundan daha yuxarıdır, yəni “inqita”dır (qət olunmaqdır). İnsan gərək elə bir mərtəbəyə çatsın ki, özü də bilmədən Allahdan qeyrisinə diqqət etməsin və onun bütün təvəccöhü ancaq Allaha olsun. Onun bütün vücudu Haqq- təbarək və təalanın əzəmətində məhv olsun. İnsan gərək mülahizə etsin ki, namazdan nə qədər miqdarda öz vücudunu, bütünlüklə Allah- təbarək və təalanın məhzərində görür və O Həzrətdə məhv ola bilir? Xoşbəxt o şəxsdir ki,

Namazın sirləri və qaydaları45

bütün namaz əsnasında belə bir hal tapa bilsin, bu onun üçün ən böyük müvəffəqiyyətdir. Allah- təaladan istimdad diləyirik ki, belə bir məqsədə nail olmağı bizim hamımıza inayət buyursun, inşaallah!

46 Namazın sirləri və qaydaları

İKİNCİ FƏSİL

NAMAZDA HÜZURİ-QƏLB

(11)

“Hüzuri- qəlb” məsələsində qəlb sözünün mənası

Bismilləhir- Rahməni- Rahim

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا﴾

“Onların qəlbləri vardır, lakin onunla (həqiqətləri) anlamırlar və onların gözləri vardır, lakin onunla görmürlər.”¹

Namaz qılanlar, seyri-süluk² və ibadət əhli üçün bu məsələ aydındır ki, namazın həqiqətlərinə, eləcə də hər bir ibadətin həqiqətinə çatmaq, ancaq “zəvahir” (zahirlər) əsasında və şəriət yolu vasitəsilə mümkündür. Yəni ancaq bir halda biz namazın həqiqətinə yol tapıb onun barəsində müəyyən qədər məlumata yiyələnə bilərik ki, namazın zahirini, əhkamını, şəraitini və zahiri qaydalarını riayət edək. Əks təqdirdə, bu zahirin mühəqqəq olmadığı surətdə, o batinə yetişmək mümkün deyildir. Batinə yetişmək üçün gərək zahirin şəraitini kamilən riayət etmək lazımdır. Mərhum İmam (Allahın rizvanı olsun ona) “Şərhi- Fusus” kitabına yazdığı təliqədə buyurublar: “Təriqət və həqiqət, yalnız şəriət yolu ilə hasil olur, çünki

¹ “Əraf” surəsi, 179-cu ayə

² Haqq –həqiqətə yetişmək və mərifət kəsb etmək üçün Allaha tərəf mənəvi seyr.

batının yolu zahirdən keçir. Demək, əgər bir kəs ilahi təklifləri yerinə yetirməklə batınə yol tapa bilmədiyini görsə, bilsin ki, zahirə düzgün əməl etməmişdir.”

Beləliklə, bizim bəyan edəcəklərimiz o surətdə müəssir və əsərbəxşdir ki, namaz qılan şəxs namazın zahirinə, əhkam və şəraitinə tam şəkildə riayət etmiş olsun. Qəsb edilmiş yerdə, yaxud nəcis və napak paltarla namaz qılmaq, qiblənin cəhətini düzgün təyin etmədən namaz qılmaq, həmçinin namazın digər əcza və şəraitinə riayət etməmək, insanı heç zaman namazın batini, əsrarı və həqiqətinə yetirməyəcəkdir.

Bura qədər müqəddimə ünvanı olaraq bəyan etdiyimiz mətləblərdən sonra, “namazın əsrarı” babında böyük alimlərin diqqət mərkəzində duran ilk bəhs, namazda “hüzuri-qəlb” (qəlbin hazır olması) mövzudur. Mərhum Mirzə Cavad Məlikî kimi (Allahın rizvanı olsun ona) bəzi böyük alimlər, insanın namazı kamil surətdə yerinə yetirə bilməsi üçün altı mərtəbə və halət zikr etmişlər:

- onun birinci mərtəbəsi “hüzuri-qəlb”dir.
- ikinci mərtəbə: “təfəhhüm” (tədrisi dərk etmək);
- üçüncü mərtəbə: “təzim” (əzəmətli sanmaq);
- dördüncü mərtəbə: “heybət” (xof və qorxu);
- beşinci mərtəbə: “rəca” (ümidli olmaq);
- altıncı mərtəbə isə “fəna”dır (məhv olmaq).

Belə buyurublar ki, namaz qılan şəxsin kamil bir namazı qılması üçün, onda bu altı halət hasil olmalıdır. Amma digərlərinin bəyanında, məsələn, mərhum Şəhid Saninin, yaxud mərhum İmamın (Allahın rizvanı olsun onlara) “Sırrus-səlat” kitabında bu mərtəbələr və halətlər arasında fərq qoyulmamış və onlar bir-birində ayrılmamışlar. Ola bilsin düzü də elə odur ki, bu mərtəbələrin hamısını “hüzuri-qəlb” (qəlbin namazda olması) ünvanı ilə bir yerdə müzakirə edək. Yəni hüzuri-qəlb, təfəhhüm, təzim, heybət, rəca və fəna mərtəbələri bütünlüklə hüzuri-qəlb bəhsinə aiddir ki, qarşıda buna aydınlıq gətirəcəyik.

Namazın həqiqətinə çatmaq üçün gərək insanın qəlbi hazır olsun. Hüzuri-qəlb, yəni insan tam şəkildə diqqətini namaza yönəlsin. Burada “qəlb” sözü ilə əlaqədar üç mətləbi bəyan etməyimiz münasibdir; birincisi budur ki, qəlb sözündən məqsəd nədir? Görəsən, bu bəhslərdə sözü gedən “qəlb”dən məqsəd insan bədənində qan dövranının mərkəzi orqanı olan ürəkdir, yoxsa insan beyni? Məlumdur ki, məqsəd bunlar deyil. Bu bəhslərdə qəlb dedikdə məqsəd, “lətifəi ilahiyyəi Rəbbaniyyədir” – o ilahi lətafətliyə malik olan elə bir varlıqdır ki, bəzən ona “nəfs” və bəzən də “ruh” deyilir. Ayə və hədislərdə deyilir: "وَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَعْقِلُونَ بِهَا" – *Qəlbləri vardır amma onun vasitəsilə bir şey anlamırlar.*¹ Yəni məqsəd elə bir qəlbdir ki,

¹ “Əraf” surəsi, ayə 179:

düşünür və dərk edir. Elə bir qəlb ki, “iqlalü idbar varıdır” – bir şeyə üz gətirir və digər şeydən uzaqlaşır, bir şeyə əlaqə göstərir və digər şeyə isə nifrət bildirir. Məqsəd o qəlbdir ki, görməyə və kor olmağa qadirdir. Hansı ki, hədisdə ona deyilir: “طبع القلوب” – Elə qəlbdir ki, kordur: çirkin və pasalıdır, o qəlbə möhr vurulur. Elə bir qəlbdir ki, nuraniliyə və qaranlığa bürünür. Əgər bir möminin bədən orqanı olan ürəyini bir kafirin ürəyi ilə müqayisə etsəniz, (zahirdə) heç bir fərqi yoxdur. Amma hədisdə deyilir: *Möminin qəlbi nurani və kafir insanın qəlbi zülmətdir.*¹ Bəsirətli insanların qəlbi görür. Necə ki,

“Onların qəbləri vardır, lakin onunla düşünüb anlamazlar.” (yəni hərçənd zahirdə qəbləri vardır, lakin haqqı dərk etməzlər ki, ona ürək bağlasınlar)

“Həcc” surəsi, ayə 46:

﴿أَفَلَمْ يَسِيرُوا فِي الْأَرْضِ فَتَكُونَ لَهُمْ قُلُوبٌ يَعْقِلُونَ بِهَا أَوْ آذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا فَإِنَّهَا لَا تَعْمَى الْأَبْصَارُ وَلَكِنْ تَعْمَى الْقُلُوبُ الَّتِي فِي الصُّدُورِ﴾

“Məgər onlar yer üzündə gəzib dolaşmırlarmı ki, düşünən qəbləri (bəsirət gözləri), eşidən qulaqları olsun? Həqiqətən, gözlər kor olmaz, lakin sinələrdəki ürəklər (qəlb gözü) kor olar.”

¹ Həzrət İmam Baqir əleyhissəlam buyurur:

عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ عَلَيْهِ السَّلَامُ، قَالَ : «الْقُلُوبُ ثَلَاثَةٌ: قَلْبٌ مَنكُوسٌ لَا يَبْعِي شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ، وَهُوَ قَلْبُ الْكَافِرِ؛ وَقَلْبٌ فِيهِ نُكَّةٌ سَوْدَاءٌ، فَالْخَيْرُ وَالشَّرُّ فِيهِ يَعْتَلِجَانِ، فَأَيُّهُمَا كَانَتْ مِنْهُ غَلَبَ عَلَيْهِ؛ وَقَلْبٌ مُفْتُوحٌ، فِيهِ مَصَابِيحُ تَرَاهُ، وَكَأَيْطَانُ نُورِهِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَهُوَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ».

“Qəlblər üç növdür: (birinci) tərsə (çevrilmiş) qəlb ki, onda heç bir xeyir yoxdur, bu qəlb kafirin qəlbidir; və (ikinci) o qəlbdir ki, onda qara nöqtə vardır, xeyir və şər onda bir-biri ilə vuruşurlar, onlardan hər biri dişərinə qələbə çalsa, qəlb də onun əhli olacaq; və (üçüncü) o qəlbdir ki, açıq və genişdir, onda işıqlı çıraqlar vardır. Bu qəlbin nuru Qiyamətə qədər sönməz və o, mömin şəxsin qəlbidir.” (Kafi, 2-ci cild, səh. 423)

bəzi insanlar danışiq zamanı deyirlər: gərək ürək gözü və qəlbin gözü ilə görəsən! Burada qəlb dedikdə, məqsəd belə bir mənadır. O qəlb ki, “qəbzü-bəsti vardır” – sıxılıb genişlənməyə qadirdir. Bütün əxlaqi sifətlər, çox gözəl və bəyənilmiş vəsflər bu qəlbə aiddir; necə ki, bütün alçaq və rəzil sifətlər də ona aiddir. Bu, həmin odur ki, insan dünyadan getdikdən sonra o, baqi qalır. Demək, bizim bəhsimizdə qəlb sözündən məqsəd belə bir qəlbdir.

(12)

Hədislərdə qəlbdən məqsəd

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿إِنَّ فِي ذَلِكَ لَذِكْرَىٰ لِمَن كَانَ لَهُ قَلْبٌ أَوْ أَلْقَى السَّمْعَ وَهُوَ شَهِيدٌ﴾

“Şübhəsiz ki, bu cəzalarda huşyar qəlb sahibi, yaxud (öyüd-nəsihətə) diqqətlə qulaq asan kimsə üçün bir ibrət vardır.”¹

Bəhsimiz qəlb sözünün mənası və onunla ümumi şəkildə bağlı olan məsələlərə yetişdi. Mərhum İmam (Allah ondan razı olsun) buyurur: Aləmdə bütün mövcudatın nuraniyyəti və kamalı, onların növlük surəti və son kamalı ilə müəyyən olunur. Amma insanın kamal və səadəti, onun nəfsinin natiqliyinə bağlıdır, hansı ki, həmin “İlahi nəfxə”dir ki, Allah-taala buyurur: “وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي” (Ona surət verib ruhumdan üfürdüm). Qəlb kəlməsindən bizim məqsədimiz də Allah-taalanın insana əmanət verdiyi elə həmin insanlıq həqiqətidir. O, bir ruhdur ki, bu maddi cismə üfürüldü və insanın bütün vücudunu бүürüdü. O, insanın həqiqətini təşkil edir. Biz, “ibadətin əsrarı” bəhsində belə bir həqiqət barəsində söhbət edirik. Bu həqiqətin daha da nurani olmasını və ya öz nuraniliyini itirməsini bəyan etmək məqamındayıq. Bu həqiqət

¹ “Qaf” surəsi, ayə 37

necə kamala yetir və necə kamaldan qalır? Eləcə də, namaz və ibadətlə əlaqədar bu məsələ müzakirə edilir ki, bu həqiqətin insanın əməli ilə nə qədər rabitəsi vardır. Mümkündür belə bəyan etmək daha münasib olsun ki, Allah-təbarək və təala Öz rəhmani nəfxəsi ilə insanın vücuduna üfürdüyü kimi, insan da ixtiyarında olan bu İlahi nəfxə ilə öz əməllərinə üfürür və onlara həyat verir. İnsanda bu nəfs və əməlin əlaqəsi hər miqdar çox güclü olsa, onu “hüzuri-qəlb” təbiri ilə bəyan edirik.

Qəlb kəlməsi ilə bağlı qeyd olunacaq ikinci mətləb budur ki, ümumiyyətlə namaz bəhsini nəzərə almasaq hədislərdə qəlb barəsində bir sıra məsələlərə işarələr vardır, o cümlədən:

"إِذَا أَرَادَ اللَّهُ بَعْدَ خَيْرٍ جَعَلَ لَهُ وَاعِظًا مِنْ قَلْبِهِ"

Əgər insan Allah-taalanın ona nəzər edib etməməsini bilmək istəyirsə, nişanələrindən biri budur ki, baxıb görsün qəlbi onu moizə edir ya yox? Elə ki, bir yerdə tək qalır və günah etmək fikrinə düşür, aya bu qəlb onu hədələyib məzəmmət edir ya yox? Qəlbi onu yaxşı işləri etməyə təşviq edir, onun nəzərini əməllərinin yaxşı və pis nəticələrinə yönəldir ya yox? Təəssüflər olsun ki, mümkündür bir çoxlarımız səhv bir əməl edək, amma o əməllə bağlı özümüzü məzəmmət də etmirik. Bunun mənası odur ki, qəlb moizə və öyüd-nəsihət etmir.

Yaxud bəzən belə təbir olunur:

¹ "Əgər Allah bir kəsin xeyrini istərsə, onun qəlbindən özünə bir öyüd-nəsihət edən qərar verər" – "Biharul-ənvar", 70-ci cild, səh. 327

"مَنْ كَانَ لَهُ مِنْ قَلْبِهِ وَاعِظٌ كَانَ عَلَيْهِ مِنَ اللَّهِ حَافِظٌ"¹

Əgər bir şəxsin qəlbi onu moizə etsə, bu qəlb Allah-taala tərəfindən onu hifz edəndir. Bir sıra hədisdə qəlbin qaralması təbiri müşahidə edirik.

"قَلْبُ الْمُؤْمِنِ أَجْرَدُ فِيهِ سِرَاجٌ يَزْهَرُ وَقَلْبُ الْكَافِرِ أَسْوَدُ مَنَكُوسٌ"²

Mömin insanın qəlbi pak və saf bir qəlbdir, onda heç bir qaranlıq müşahidə olunmaz. Amma kafir insanın qəlbi qaranlıq və zülmətdir.

Öncə qeyd olundu ki, burada qəlbin mənası bədəndə olan bir parça ət deyildir. Yəni kafir adam öz nəfsini qaranlıq və zülmətə çəkmişdir. Allaha və ibadətə sövq edilməyən nəfs, tam qaranlıq və zülmətli bir həqiqətə çevrilir.

Həzrət Baqir əleyhissəlam bir hədisdə buyurur:

"الْقُلُوبُ ثَلَاثَةٌ: قَلْبٌ مَنَكُوسٌ لَا يَعِي شَيْئًا مِنَ الْخَيْرِ، وَهُوَ قَلْبُ الْكَافِرِ،

"İnsanların qəlbləri üç qismdir: heç bir xeyir və nuraniliyi olmayan bir qəlb, yəni belə qəlb heç bir nurani əməl üçün hazır deyildir. Bu kafir insanın qəlbidir,

"وَقَلْبٌ فِيهِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ، فَالْخَيْرُ وَالشَّرُّ فِيهِ يَتَلَجَّانِ، فَأَيُّهُمَا كَانَتْ مِنْهُ غَلَبَ عَلَيْهِ،

¹ "Əgər bir şəxsin qəlbi onun özü üçün moizə və öyüd-nəsihət edən olarsa, Allah-taala tərəfindən ona bir mühafizəçi olar" – "Biharul-ənvər", cild- 70, səh. 327

² "Mömin şəxsin qəlbi safdır və onda işıq saçan bir şıraqlı vardır, kafirin qəlbi isə qaralmış və (tərsinə) dönmüşdür" – "Miratul-uqul", (Əllamə Muhəmməd Baqir Məclisi), cild 9, səh. 413

Digəri elə bir qəlbdir ki, onda qara bir nöqtə vardır. Xeyir və şər o qəlbə dövr vurur, hər biri qələbə çalsa, onda baqi qalacaqdır;

"وَقَلْبٌ مَّفْتُوحٌ، فِيهِ مَصَابِيحُ تَزْهَرُ، وَ لَا يُطْفَأُ نُورُهُ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ، وَ هُوَ قَلْبُ الْمُؤْمِنِ"¹

Elə qəlb də vardır ki, (geniş,) açıq-aydın və nuranidir, (onda işıq saçıyan çiraqlar vardır) və onun nuru Qiyamətə qədər sönməyəcəkdir. Qiyamət gününə qədər nur saçıyan o qəlb, (möminin qəlbidir)" və İlahinin mömin insana inayət buyurduğu nurani nəfsidir. Lakin kafir insan Allahın onun üçün müəyyən etdiyi həmin nəfsi qaranlıq və zülmətə qər q etmişdir, artıq onda heç bir xeyir və nur qərar tapmır. Amma mömin insanın qəlbi və nəfsi xeyirxahlıqlar və nuraniliklər üçün bir məhələ çevrilmişdir.

Beləliklə, hamımızın diqqət etməsi lazım olan məsələlərdən biri bu qəlbdir. Görək, hər ötən gün ərzində qəlbimizin nuraniliyini nə qədər artırmış və yaxud Allah etməsin, onun nuraniliyindən nə qədər azaltmışıq? Qəlbin nuranilik dərəcəsidəki ixtilaf namazın batini və həqiqətində olan ixtilafı vücuda gətirir. Allah-taala qəblərimizə daha artıq nuranilik inayət buyursun.

¹ "Kafi", cild- 2, səh. 423

(13)

Günah, qəlbin qaralması amili

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

“Heç də belə deyildir. Əslində onların qəlblərini qazandıqları (günahlar) qaplamışdır.”¹

Qeyd olundu ki, qəlb, Allah-taalanın insanın vücudunda qərar verdiyi həmin ilah və rəbbani nəfsdir və onun vasitəsilə insan məsələləri dərk edir, yaxşı və pisi düşünür, səhih və qeyri-səhihi, haqq və batili bir-birindən ayırır. Bu zəmində olan ayələr və hədisləri mülahizə etdikdə, aydın olacaqdır ki, qəlb dedikdə məqsəd nədir.

Qurani-Kərimdə Allah-təbarək və təala buyurur:

﴿وَنُطِيعُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ﴾

“Biz (istəsək, günahlarına görə) bəzi insanların qəlblərini möhürləyərək və onlar da eşitməzdilər.”²

¹ “Mutəffifin” surəsi, ayə 14

² “Əraf” surəsi, ayə 100

Yaxud başqa ayədə buyurur:

﴿وَطَبَعَ اللَّهُ عَلَى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ﴾

“Allah onların qəlblərini (qazandıqları günaha görə) möhürləmişdir. Buna görə də onlar (heç nə) bilməzlər.”¹

Deməli, Allah-taala günahkar insanların qəlblərini möhürləyir. Quran maarifinə əsasən əgər insan günah vadisinə düşsə və tövbə etməsə; birinci günahı etdikdə, tövbə etmədi, ikinci və üçüncü günahları da etdikdə tövbə etmədi, bu günahlar o qədər üst-üstə toplanır ki, onun bütün qəlbini bürüyür. Qurani-Kərim bu məsələni belə ifadə edir ki, Allah günahla dolu bu qəlbi möhürləyir və qəlbinə möhür vurulmuş şəxs, artıq nuranilik, haqq və həqiqət yolunda deyildir. Başqa bir təbirdə buyurur:

﴿كَلاَ بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ﴾

“Heç də belə deyildir. Əslində onların qazandıqları (günahlar) qəlblərini pasladır qaplamışdır.”²

Qəlbin cəng atıb paslanması dedikdə məqsəd budur ki, insanın etdiyi pis əməllər o qədər onun qəlbini bürüyür ki, bu insan artıq haqqı batıldən, xeyri şərdən ayırd edə bilmir. Məlum olur ki, (günahkar) insanın qəlbi Allah tərəfindən pasladılıb möhürlənir.

¹ “Tövbə” surəsi”, ayə 93

² “Mutəffifin” surəsi, ayə 14

Bir hədisdə mərhum Zurarə həzrət imam Baqirdən (əleyhissəlam) belə nəql edir:

"مَا مِنْ عَبْدٍ إِلَّا وَفِي قَلْبِهِ نُكْتَةٌ بَيَاضٌ فَإِذَا أَذْنَبَ ذَنْبًا خَرَجَ فِي النُّكْتَةِ نُكْتَةٌ سَوْدَاءٌ"

"Hər bir insanın qəlbində bəyaz və ağ rəngdə bir nöqtə vardır, elə ki, günah edir, onun üzərində qara bir nöqtə vücuda gəlir,

"فَإِنْ تَابَ ذَهَبَ ذَلِكَ السَّوَادُ"

Əgər tövbə etsə, o qaraltı aradan gedir,

"وَإِنْ تَمَادَى فِي الذُّنُوبِ زَادَ ذَلِكَ السَّوَادُ حَتَّى يُعْطِيَ الْبَيَاضُ"

Əgər öz günahlarına davam etsə, o qaraltı bütüt ağ yeri örtüb qaraldır,

"فَإِذَا غَطَّى الْبَيَاضَ لَمْ يَرْجِعْ صَاحِبُهُ إِلَى خَيْرٍ أَبَدًا"

Elə ki, o bəyaz nöqtə tamamilə örtüldü və qəlb zülmət və qaranlığa tutuldu, bu günahkar şəxs bir daha xeyr ardınca getməz.

Sonra İmam buyurur:

"وَهُوَ قَوْلُ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ - كَلَّا بَلْ رَانَ عَلَى قُلُوبِهِمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَ"

Bu ki, Allah-taala Quranda "onların qəlbləri cəng atıb paslanar" – deyə buyurur, pas atmaqdan məqsəd belə bir mənadır.

Beləliklə, məlum oldu qəlbdən məqsəd nədir: elə bir qəlbdir ki, onda zülmət və nuraniyyət vardır, o qəlb ki, səadət və şəqavəti (bədbəxtliyi) qəbul edir, o qəlb ki, "iqbalü idbarı vardır" – bir

Namazın sirləri və qaydaları	59
------------------------------------	----

şeyə üz gətirib digər şeydən uzaqlaşmağa qadirdi. Namazda *“hüzuri-qəlb”* – qəlbin hazır olması bəhsində məqsədimiz belə bir mətləbi bəyan etməkdir.

(14)

Qəlbin Allaha təvəccöh edib üz gətirməsinin nişanələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Sadiq əleyhissəlam buyurdu:

"لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُقْبَلُ قَلْبُهُ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي صَلَاتِهِ وَدُعَائِهِ إِلَّا أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِقُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ
إِلَيْهِ وَآيَدُهُ مَعَ مَوَدَّتِهِمْ إِيَّاهُ بِالْجَرَّةِ"

*"Hər bir mömin bəndə öz namaz və duasında qəlbi ilə Allaha üz gətirərsə, Allah-taala möminlərin qəlbi ilə mütləq ona təvəccöh edib nəzər salacaqdır."*¹

İnsanın canı və ruhu olan qəlbi barəsində üçüncü mətləb budur ki, əgər insan öz qəlbi ilə Allah təbarək və taalaya üz gətirib təvəccöh etməyə nail olsa, hər bir əməl və ibadətdə, məxsusən də namazda bu halət səbəb olur ki, Allah-taala da ona nəzər salsın.

Həzrət imam Sadiq əleyhissəlam buyurur:

¹ "Hər zaman namaz qıldığında bütünlüklə əziz və cəlalətli Allaha üz gətir! ona görə ki, hər bir mömin bəndə namaz və duasında öz qəlbi ilə Allah təbarək və taalaya üz gətirsə, mütləq Allah-taala möminlərin qəblərini ona tərəf yönəldəcək və Behiştə varid olana qədər möminlərin məhəbbətini ona köməkçi edəcəkdir." "Mən la yəhzuruhul tərih", 1-ci cild, səh. 209; "Vəsailuş-Şiə", 5-ci cild, səh. 477; "Biharul-ənvər", 81-ci cild, səh. 260

" فَإِذَا صَلَّيْتَ فَأَقْبِلْ بِقَلْبِكَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فَإِنَّهُ لَيْسَ مِنْ عَبْدٍ مُؤْمِنٍ يُقْبِلُ بِقَلْبِهِ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي صَلَاتِهِ وَدُعَائِهِ إِلَّا أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ بِقُلُوبِ الْمُؤْمِنِينَ إِلَيْهِ وَآيَدُهُ مَعَ مَوَدَّتِهِمْ إِيَّاهُ بِالْجَنَّةِ "

"Hər bir mömin insan namaz, dua və hər hansı ibadət əsnasında öz qəlbi ilə Allah təbarək və təalaya üz gətirsə, mütləq Allah-taala möminlərin qəlbi ilə ona nəzər salacaqdır..."¹

Allahın insana nəzər salmasının birinci nişanəsi budur ki, möminlərin qəlblərini ona yönəldir. Möminlərin qəlbləri dedikdə, yəni Allahpərəstlərin, müvəhhidlərin (təkallahlıların) və iman əhlinin qəlbləri: " وَآيَدُهُ مَعَ مَوَدَّتِهِمْ " – demək, Allah möminlərdə Öz bəndəsinə sevgi və məhəbbət yaratmaqla ona kömək olur.

Həzrət Baqir əleyhissəlam başqa bir hədisdə həzrət Rəsulallahdan (sallallahu əleyhi və alih) belə buyurur:

"إِذَا قَامَ الْعَبْدُ الْمُؤْمِنُ فِي صَلَاتِهِ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ أَوْ قَالَ أَقْبَلَ اللَّهُ عَلَيْهِ حَتَّى يَنْصَرِفَ"

"Mömin insan namaz qılmağa dayandıqda bütün qəlbi ilə Allaha mütəvəccəh olar, Allah-taala da namazı sona yetənə qədər ona təvəccöh edib nəzər salar.

"وَ أَطْلَعَتْهُ الرَّحْمَةُ مِنْ فَوْقِ رَأْسِهِ إِلَى أَفْقِ السَّمَاءِ"

Onu Öz rəhmət çətrinin altına alar. Bu rəhmət çətri namaz qılanın başı üzərindən səmanın üfüqünə qədər olan dairəni əhatə edər. Bu

¹ Həmin mənbə.

62 Namazın sirləri və qaydaları

ifadə kinayədir ki, Allah Öz rəhmət yağışını namaz qılan şəxsə nazil edər.

"وَالْمَلَائِكَةُ تَحُفُّهُ مِنْ حَوْلِهِ إِلَى أَفْقِ السَّمَاءِ"

Mələklər səmanın üfüqünə qədər onun ətrafını əhatə və hifz edirlər.

"وَكُلَّ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا قَائِمًا عَلَى رَأْسِهِ"

Allah onun başı üzərində xüsusi bir mələk qərar verir.

"يَقُولُ لَهُ أَيُّهَا الْمُصَلِّي لَوْ تَعْلَمُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ وَمَنْ تُنَاجِي مَا التَّفَتُّ وَلَا زِلْتُ مِنْ مَوْضِعِكَ أَبَدًا"

*"O mələk bu namaz qılana deyər: əgər kimin sənə nəzər salmasından və kiminlə münacat etdiyindən xəbərdar olsaydın bu əməlini heç zaman tərk edib öz yerindən hərəkət etməzdin."*¹

Deməli, qəlbin diqqət verib üz gətirməsi, Allah təbarək və təalanın insana nəzər salmasına səbəb olur. Bu cümlə İmam Xomeyninin (Allahın rizvanı olsun ona) sözlərində gəlibdir ki, buyurur: "Haqqın bəndəyə bu nəzər salmasında Allah bilir ki, necə kəramətlər və nurlar vardır: hansı ki, bəşərin ağı onu olduğu kimi dərk etməz və heç bir şəxs onu qəlbindən keçirə bilməz."²

Allahın insana nəzər salması bir insanın başqa birisinə diqqət yetirməsi kimi deyildir, məsələn, ölkə başçısının xalqa diqqət verməsinə bənzəməz, aləmin birinci şəxsinin insana nəzər

¹ "Kafi", 3-cü cild, səh. 265; "Biharul-ənvar", 81-ci cild, səh. 260

² "Sirrus-səlat" (Meracus-salikin), (Seyyid Ruhullah Musəvi Xomeyni), səh. 27

etməsi kimi də deyildir. Onun nəzər salması bunların heç biri ilə müqayisə oluna bilməz. Demək, insan namazını hüzüri-qəlblə qılsa və Allah təbarək və təalaya təvəccöh edib üz gətirsə, Allah ona nəzər salıb üz gətirər və Onun nəzər salmasında bütün səadətlər, bütün həqiqətlər və rəhmətlər vardır, insanın üzünə bütün qapılar açılar. Heç mümkündürmü, Allah insana nəzər salıb üz gətirsin, amma bu nəzərin əsəri olmasın? İnsan İlahinin yalnız bir nəzəri sayəsində çox-çox elmi həqiqətlərə nail olar və böyük çətinliklərin həllinə çatar. Bəs, gəlin Haqq təbarək və təalaya namazda mütəvəccəh olaq və Ona üz gətirək.

(15)

Hüzuri-qəlbin mərtəbələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz əsnasında hüzuri-qəlb xüsusunda gərək çoxlu mətləblər deyilsin ki, namazda hüzuri-qəlb nədir? Hansı dərəcələri, maneələri və illətləri vardır? Allah təbarək və təalanın fəzl və lütfü ilə əgər bu incəliklərə, inşaallah aydınlıq gətirə bilsək, qeyd olunan mətləblərin ən əhəmiyyətli bəyan etmiş olarıq.

Öncə qeyd etdik ki, bəzi böyük şəxsiyyətlər namazda hüzuri-qəlb məsələsini mühüm hallardan biri qərar vermişlər və hüzuri-qəlb üçün müəyyən mərtəbələr və dərəcələr saymışlar.¹ Birinci mərtəbə budur ki, insan Allahın hüzurunda və məhzərində dayandığını, Onunla söhbət etdiyini və Onun əmrini yerinə yetirdiyini bilsin. Bu surətdə əgər nə danışdığına və nəyi etdiyinə diqqət etməzsə, əməllərin və zikrlərin həqiqətindən və namazın tərkibindən heç bir bəhrə yoxdur. Bu mərtəbədə mümkündür qiraətin səhihliyinə və namazı ərəb ləhni ilə dəqiq oxumağa da fikir verməsin.

¹ 11-ci məclis.

İkinci mərtəbə odur ki, bu kəlmələri və bu əməllərin zahirini o cür ki, Allah əmr buyurubdur, yerinə yetirsin; qiyam halında necə dayansın, rüku və səcdə halında nə cür əyilsin? Qiraət zamanı kəlmələri necə bəyan etsin? Bu hüzeni-qəlbin digər bir mərtəbəsidir.

Üçüncü mərtəbə odur ki, bu zikrlərin və əməllərin həqiqətinə diqqət yetirsin, rükunun həqiqəti nədir və qiyamla onun fərqi nədədir? Bilsin ki, səcdənin həqiqəti Allah təbarək və təalanın məhzərində fani olmaqdır və rüku ilə onun fərqi bilsin. Zikrlərin mənalarını tam şəkildə bilsin, məsələn, “Allahu əkbər”in mənası nədir? Namazın başlanğıcında “iftitahiyyə” (açılış) təkbirlərini və sonra “təkbirətul-ehram”ı dediyi zaman, bu ifadələrlə nə dediyini bilsin: görəsən, qəlbinin, nəfsinin və ürəyinin dilində cari olanlara iman vardır, yoxsa xeyr? Rüku zikrinin və sair zikrlərin həqiqətini dərk etsin.

Daha yüksək mərtəbə budur ki, bütün diqqəti Allaha olsun və özünü tam şəkildə Allah təbarək və təalanın varlığında məhv etsin. Bəyan etdiyi bütün kəlmələrə qəlbində yer versin: ön mərtəbədə: “ الحمد لله رب العالمين ” – ifadəsinin mənasını dərk etməkdən əlavə bu həqiqəti o geniş mənası ilə öz qəlbində yer versin. O geniş məna budur ki, hər bir kəsin, hər bir “həmd” deyəninin və hər bir şey barəsində sadir olan “həmd”, həqiqətdə Allah-taala üçün deyilən həmdədir. Əgər insan bir alimin elminə görə ona pərəstiş edirsə, əgər bir şəxs, təqvalı və arif, yaxud sənətkar və məharətli bir kimsəni tərif edib hörmətlə yad edirsə, həqiqətdə Allah təbarək və təalaya sitayiş edir.

Ümumiyyətlə, Allahdan qeyri heç bir mövcudun həmd olunmağa qabiliyyət və dəyəri yoxdur. Əgər bütün bu mənaya öz qəlbində yer vermiş olsa, bəzi əxlaq elminin alimləri bunu, “hüzuri-qəlbin halı” ünvanı altında müzakirə etmişlər.

Hüzuri-qəlbdən sonra namazda lazım olan ikinci hal “təfəhhüm” (özünə düşündürmək) halıdır. Namazın nişanələrinin bir çox sayı, o cümlədən, fəhşa və münkərin qarşısını almaq: “إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَىٰ عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ”¹ – məhz “təfəhhüm”ə aiddir, yəni namazda hər bir əməli yerinə yetirməzdən qabaq, öz-özünə düşündürsün ki, nə etmək istəyir; hər bir ifadəni bəyan etməzdən öncə, onun mənasını başa düşsün və həmin halı namazın sonuna qədər qoruyub saxlasın: zikrlərin və fellərin həqiqətini düşünüb dərk etsin.

Üçüncü hal “təzim” halıdır; təzim – Allahın əzəmətini dərk etməkdir, belə ki, insan Haqqın əzəmətini başa düşüb ona mütəvəccəh olsun. Yəni bilsin, elə bir əzəmətli varlığın qarşısında dayanıb ki, bu insanın əməlini qəbul edib etməməyə qadirdir; bu şəxsə kəramətlə və ya təhqirlə yanaşmaq qüdrəti vardır, dünyanın bütün işləri Onun əlindədir. Hətta namaz halında dilə gətirdiyimiz həmin kəlmələri Onun inayəti ilə bəyan edə bilirik. O kəslə ki, bəndə münacat edir, gərək Onun əzəmətinə diqqət və fikir versin.

¹ “Ənkəbut” surəsi, ayə 45

Bu hədisi öncə bəyan etdik¹ ki, Allah-taala namaz qılan şəxs üçün xüsusi mələk qərar verər və bu mələk ona deyər: əgər kimin sənə nəzər salmasından və kiminlə münacat etdiyindən xəbərdar olsaydın bu əməlini heç zaman öz yerindən hərəkət edib namazı tərk etməzdin və hər bir namazdan sonra yenidən namaz qılmağa məşğul olardın! İnsan Haqq təbarək və təalanın əzəmətindən agah və xəbərdar olduğu zaman namaz qıldığı halda başqa işlərə necə fikirləşə bilər?! Əgər biz qarşısında dayandığımız varlığın əzəmətinə diqqət yetirmiriksə, fikirlərimiz digər məsələlərə tərəf gedəcəkdir. Amma əgər bütün vücudumuzla Allahın əzəmətini duyub hiss etsək, namaz halında başqa bir şey barəsində fikirləşməyimiz qeyri-mümkündür.

¹ 14-cü məclis.

(16)

Namazda xüşu və hüzüri-qəlb

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿قَدْ أَفْلَحَ الْمُؤْمِنُونَ، الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ﴾

“Həqiqətən, möminlər nicat tapmışlar! O kəslər ki, namazlarında ruhən və cismən müti (və xəşə) olarlar.”¹

Qyrani-Kərimdə hüzüri-qəlb və huş-guşla namaz qılmağı “xüşu” – ruhən və cismən müti olmaq təbiri ilə ifadə edilmişdir. Orada ki, möminlərin vəsfləri barəsində buyurur: “الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ” – o kəslər ki, namazlarında xəşə (xüşu və müti halında) olarlar. O kəs ki, varlığın sonsuz əzəməti önündə dayandığına təvəccöh etsə; o kəs ki, əzəmətli bir varlığın qarşısında qərar tutduğunu, hansı ki, saya gələn bütün “əzəmətli” mövcudatın Onun müqabilində kiçik yox, əslində heç olduqlarını dərk edərsə, bu insan qıldığı namazında mütləq xüşu halına çatacaqdır. Şübhəsiz, onun qəlbinin xüşusu zahirində və cismində də öz əksini tapacaqdır. O kəs ki, namaz halında əlləri ilə öz paltarını və üz-gözünü oynadır, xüşu yoxudur; o kəs ki, öz əl-ayağı ilə oynayır və ya başının saçını, saqqalını tumarlamaqla məşğuldur, namazında xüşu da

¹ “Muminun” surəsi, ayə 1 – 2

yoxudur! Quran buyurur mömin insan o kəsdir ki, namazında xəşə və müti olsun, yəni iman üçün ancaq namaz qılmaq kifayət deyildir, Allah təbarək və təalaya zahiri bir namazı təhvil verməklə, insan, ürəyində özünün mömin olmasına xoşhal ola bilməz.

Öncə ərz olundu ki, insan qıldığı namaz vasitəsilə özünün Allahı tanımaq dərəcəsini müəyyən edə bilər. Namazında öz imanının əndazəsini araşdırsın və görsün ki, imanı nə qədərdir? Namazda hər kəsin xüsusu artıq olsa, Allah-taalaya imanı da çoxdur. Xüsu elə həmin hüzuri-qəlbdir: insan bilsin ki, Allah məhzərindədir, Onunla raz-niyaz halındadır və etdiyi əməllərə diqqət vermiş olsun.

Yaxud mübarək “Maun” surəsində buyurur:

"فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ، الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ"

“Vay halına o namaz qılanların! (Hansı namaz qılanların?) O namaz qılanların ki, onlar öz namazlarında səhv və qəflət edirlər, Allah təbarək və təalanın qarşısında durduqlarına diqqət etmirlər.”

Bu məsələ üzərində düşünməliyik ki, görün Allahın yanında bu əməl nə qədər pis, xoşagəlməz və insanın Ondan uzaqlaşmasına səbəbdir ki, buyurur: “فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ” Cəhənnəmin dərin dərək və mərtəbələrindən biri “vəyl”dir, yəni günah və küfrün şiddəti nəticəsində insan “veyl”ə müstəhəq olur. Allahın insan barəsində buyurduğu bu vəyl, bizim danışığda

işlətdiyimiz və “vay filankəsin halına!” –dediyimiz bu “vəyl”dən tam başqadır.

Hər zaman namazda hüzeni-qəlbin olmadığını hiss etsək, bu şərəfətli ayəni yada salmaq və nəzərə almaq ki, Allah-təala buyurur: “فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ”. Mərhəmət, lütf və nemətlərini Öz bəndələrinə bu qədər geniş əta edən Allah-təala nə üçün burada Ona diqqətsizliklə namaz qılanlara nisbət “vəyl” təbiri işlətmişdir? Ona görə ki, insan namaz qılan zaman əgər Allaha diqqət etməsə, həqiqətdə Allahı təhqir və istehza etmiş olur və Allahı təhqir və istehza edən şəxs belə bir cəza çəkmək haqqını qazanır.

Həzrət imam Baqir əleyhissəlam bir hədisdə əziz atası həzrət imam Səccad əleyhissəlam barəsində nəql edir ki, imam Səccad (əleyhissəlam) namaz qılmağa dayanarkən üzünün rəngi dəyişərdi və səcdəyə gedərkən başını yuxarı tutmazdı ta ki, mübarək üzündən tərxiz axardı... Yaxud buyurur: Atam namaz qılmağa dayanan zaman bir ağac budağı kimi heç bir cüzvi hərəkət etməzdi, məgər ki, külək onu hərəkətə gətirərdi. Yəni əgər əbası bir qədər hərəkət etsəydi, külək onu hərəkətə gətirmiş olardı.

Görəsən, biz özümüzə nəzər salmışıq mı iki rükətli bir namazda Allah təbarək və təalanın qarşısında nə qədər öz zahirimizi sabit və ədəbli saxlaya bilirik? Yoxsa namazda o qədər müxtəlif hərəkətlər edirik ki, əsasən namazdan uzaq oluruq.

Əbu Həməzə Sumali belə nəql edir:¹ İmam Səccad əleyhissəlam namaz qılırdı. O həzrətin əbasının bir tərəfinin çiyindən düşdüyünü gördüm. Həzrətin namazı başa çatana qədər əbasını düzəltmədi. Əbu Həməzə deyir, imam Səccada (əleyhissəlam) ərz etdim ki, namaz əsnasında nə üçün əbanızı düzəltmədiniz? Həzrət buyurdu: Vay halına olsun ey Əbu Həməzə! Heç bilirsənmi mən kimin hüzurunda idim və necə bir əzəmətli varlıqla söhbət edirdim? Sonra həzrət buyurdu: Hər bir namazda Allah-təalaya qəlbən hüsn-təvəccöh və diqqət edilməsə, bəndənin o namazı qəbul olmaz. Sonra Əbu Həməzə imam Səccada (əleyhissəlam) ərz edir: Ağacan! Belə olan surətdə bizim hamımızın vəziyyəti məlum olur, yəni həlak olduq! Həzrət buyurdu: “Kəlla” – xeyr, Allah təbarək və təala nəvafil – müstəhəb əməllər vasitəsilə nöqsanları islah edir.

¹ “Vəsailuş-şiə”, cild-4, səh. 688

(17)

Hüzuri-qəlbin maneələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət imam Rza əleyhissəlam buyurdu:

"طُوبَى لِمَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ الْعِبَادَةَ وَالِدُعَاءَ، وَلَمْ يَشْغُلْ قَلْبُهُ بِمَا تَرَى عَيْنَاهُ، وَلَمْ يَنْسَ ذِكْرَ اللَّهِ بِمَا تَسْمَعُ أُذُنَاهُ"

"Xoşbəxt o kəslərdir ki, Allah üçün xalisliklə ibadət və dua edirlər və gözləri ilə gördükləri şeylərə qəlblərini məşğul etmirlər və qulaqları ilə eşitdikləri şeylər səbəbinə Allahın zikrini unutmurlar..."¹

Diqqəti cəlb edən mühüm bir məsələ budur ki, namaz son dərəcə çoxlu əsrar, həqiqətlər, əsərlər və faydalara malikdir və insanın bu əsrlərdən müəyyən bir miqdarı əldə etməsi və ondan faydalanması üçün Allah təbarək və təala bütün imkanları və yolları nəzərə almışdır. Əgər namazın vaxtı əldən çıxsın, buyurur ki, namazın qəzasını yerinə yetirsin. Əgər fərz və vacib əməlləri xüsus və hüzuri-qəlblə səhih əncam verməsə, nafilə və müstəhəb (bəyənilən və xoşagələn qeyri-vacib) əməllər vasitəsilə onun əvəzini yerinə yetirsin.

¹ "Kafi", cild-2, səh. 16; "Vafi", cild-4, səh. 374; "Vəsailuş-şiə", cild-1, səh. 59

Zürarə həzrət imam Baqirdən (əleyhissəlam) belə nəql edir:

" إِذَا قُمْتَ إِلَى الصَّلَاةِ فَعَلَيْكَ بِالْإِقْبَالِ عَلَى صَلَاتِكَ "

"Namaz qılmaq üçün dayanarkən, gərək Allah təbarək və təalaya rəğbətlə üz gətirəsən."

" فَإِنَّمَا لَكَ مِنْهَا مَا أَقْبَلْتَ عَلَيْهِ "

"Namaz qılmaq səbəbinə qazandığın fayda, sənin Allaha rəğbət göstərən təvəccöh etməyin miqdarındadır." Yəni insan iki, üç və ya dörd rükətli bir namazda hər nə qədər Allah təbarək və təalaya meyl göstərən yaxın ola bilərsə, qıldığı namazdan əldə etdiyi fayda və bəhrə də bir o qədərdir.

" وَلَا تَعْبُثْ فِيهَا بِيَدَيْكَ وَلَا بِرَأْسِكَ وَلَا بِلِحْيَتِكَ وَلَا تُحَدِّثْ نَفْسَكَ "

"(Namaz əsnasında) əlinlə, saqqalınla və başının tükü ilə boş yerə oynama və öz-özünə danışma." Yəni namazda fikrin, zehnin və təvəccöhün Allahda olsun, diqqətini başqa məsələlərə məşğul etmə.¹

Bu incə və mühüm mətləb Peyğəmbəri əkrəmin (sallallahu əleyhi və alih) dəyərli sözlərində də dönə-dönə qeyd olunmuşdur, Həzrət buyurur:

" أَنَّ الْعَبْدَ إِذَا اشْتَغَلَ بِالصَّلَاةِ جَاءَهُ الشَّيْطَانُ وَقَالَ لَهُ اذْكُرْ كَذَا اذْكُرْ كَذَا حَتَّى يُضِلَّ الرَّجُلَ أَنْ يَذَرِيَّ كَمْ صَلَّى "

¹ "Vəsailuş-şiə", cild-5, səh. 463

Bu hədis çox təəccüblüdür, şeytanın mühüm məmuriyyətlərindən biri məhz namaz əsnasındadır. Əsasən, insan namaz qılmağa dayanarkən şeytan işinə başlayır. Namaz əhli olmayan bir kəsin üzərində şeytan sərmayə qoymur və onunla şeytanın heç işi də yoxdur. Amma namaz qılmağa dayanan bir şəxs, bu namaz vasitəsilə həmişəlik şeytandan uzaqlaşması və şeytanla mübarizədə namazın çox qüvvətli bir vəsilə olması üçün şeytan ona qarşı işə başlayır.

Peyğəmbəri əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) buyurur: “Allahın bəndəsi namaz qılmaq üçün dayanan zaman; *“إِذَا اشْتَغَلَ بِالصَّلَاةِ”* şeytan gəlib ona deyir: *“اِذْكُرْ كَذًا اِذْكُرْ كَذًا”* – bu cür zikr et, bu tərzdə namaz qıl!

Namaz qılmağa dayanarkən yadımıza düşür ki, bu gün filan işi etməliydim ki, etməmişəm; filankəsə filan sözü deməliydim ki, deməmişəm. Bu tərtiblə insanın zehni müxtəlif məsələlərə elə məşğul olur ki, Allahın zikrindən və namazın həqiqətindən tam uzaqlaşır. Bəzi vaxtlar insan deyir, əgər bir şeyi yada salmaq istəsə, namazda yadına düşəcəkdir. Həqiqəti etibarilə inansanın tam unutduğu və yaddaşından silinib gedən bir şeyi namaz əsnasında ona xatırladan, şeytandır.

Əziz bacı və qardaşlar! Hər zaman Pərvərdigar aləmin hüzurunda dayanıb namaz qılarkən, əgər Allahdan başqa bir mətləbi, istər elmi mətləb olsun, istərsə də qeyri-elmi, maddi olsun və ya qeyri-maddi, hər nə zehnimizə gəlsə, bilavasitə Peyğəmbəri əkrəmin (sallallahu əleyhi və alih) hədisini xatirimizdə canlandıraraq, yəni yada salaq ki, bu vadiyə bizi şeytan aparmışdır. Şeytan istəyir bizi Allahdan qafil etsin, bizim hüzeni-qəlbimizi aradan aparsın ki, Allah təbarək və

təalaya yaxınlaşa bilməyə. Bu əsasla, gərək namazda hüzüri-qəlb məsələsinə ciddi şəkildə nəzər salaq.

Daha bir hədisdə imam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

" إِذَا كُنْتَ فِي صَلَاتِكَ فَعَلَيْكَ بِالْخُشُوعِ وَالْإِقْبَالِ عَلَى صَلَاتِكَ فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَقُولُ الَّذِينَ هُمْ فِي صَلَاتِهِمْ خَاشِعُونَ "

*"Namaz əsnasında olduğun zaman gərək hüzüri-qəlb və huş-guşla namaza təvəccöh edəsən. Həqiqətən, Allah-təala buyurur: O kəslər ki, namazlarında ruhən və cismən müti (və xaşə) olarlar."*¹ Bu haqda "namazda xüsu və hüzüri-qəlb" bəhsində söhbət açdıq.

Səkkizinci imam (əleyhissəlam) Əmirəl-möminindən (Allahın ona salam və salavatı olsun) nəql edir ki, Həzrət buyurur:

"طُوبَى لِمَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ الْعِبَادَةَ وَالِدُعَاءَ"

"Xoşbəxt o kəsdir ki, xalisliklə ibadət və dua etsin..."

"وَلَمْ يَشْغَلْ قَلْبُهُ بِمَا تَرَى عَيْنَاهُ"

"və gözləri ilə gördüyü şeyə qəlbini məşğul etmir..."

"وَلَمْ يَنْسَ ذِكْرَ اللَّهِ بِمَا تَسْمَعُ أُذُنَاهُ"

*"və qulaqları ilə eşitdiyi şeylər səbəbinə Allahın zikrini unutmur..."*²

¹ "Vəsailuş-şiə", cild-5, səh. 473

² "Kafi", cild-2, səh. 16

Təəssüflər olsun ki, bəzi vaxtlar insan namazı müxtəlif xoşagəlməz səslərin olduğu yerdə qılır, hətta əyləncə və eyş etmək səslərini eşidir və onlara qulaq asır. Bu necə namazdır ki, Allaha təhvil verilir?! Namaz halında insanın gözü, qulağı və qəlbi yalnız Allah-təalaya yönəlməlidir ki, bu namaz onun göylərə yüksəlsin.

(18)

Xüşu və hüzuri-qəlbın lazımlığı

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Rəsuləllah (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:

"اعْبُدِ اللَّهَ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ"

*"Allah-təalaya elə ibadət et, sanki Onu görürsən! Ona görə ki, əgər sən Onu görməsən də, həqiqətən O səni görür."*¹

Bura qədər namazda hüzuri-qəlb mövzusu ilə əlaqədar bəzi ayələr və hədisləri bəyan etdik. Mömin bacı və qardaşlarıma tövsiyə edirəm hüzuri-qəlb haqqında bəhs olunan ayələri və hədisləri çox diqqətlə nəzərdən keçirsinlər. Əgər bu hədisləri bir qədər artıq mülahizə etsələr, yəqin etsinlər ki, namazları təgyir edəcək və başqa bir mahiyyət tapacaqdır.

Peyğəmbəri əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu: "اعْبُدِ اللَّهَ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ" – Allah-təalaya elə ibadət et, sanki Onu görürsən! "تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ" – Ona görə ki, əgər sən Onu görməsən də, həqiqətən O səni görür. O, bizim oturub-durmamızı görür, sözlərimizi eşidir... Doğrudan, namaz halında əgər Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) ancaq bu tövsiyəsinə

¹ "Misbahuş-şəriat", səh. 453

yetərli nəzər salsaq, necə xoş əhval-ruhiyyə ilə Allah-təalaya üz gətirib, necə təvəccöh edərik?!

Bu hədis də Peyğəmbəri əkrəmin (sallallahu əleyhi və alih) mübarək dilindəndir ki, buyurur:

”إِنَّ الرَّجُلَيْنِ مِنْ أُمَّتِي يَقُومَانِ فِي الصَّلَاةِ وَرُكُوعُهُمَا وَسُجُودُهُمَا وَاحِدٌ“

“Mənim ümmətimdən iki kişi namaz qılmağa dayanar və onların rüku və səcdələri bir qaydada olar,” yəni hər ikisi bərabər həddə rüku və səcdə edərlər.

”وَإِنَّ مَا بَيْنَ صَلَاتَيْهِمَا مِثْلُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ“

“Amma (buna baxmayaraq) o ikisinin namazlarının arasında olan fərq, səma ilə yer arasında olan fərq qədərdir.”¹

Nə üçün? Bu iki namaz arasında olan fərqiin səbəbi nədir? Görəsən, o iki nəfərin namazlarından birində olan və digərində olmayan, xüsu, hüzeni-qəlb və xüsusi təvəccöh ilə Allah-təalaya ibadət və itaət etməkdən başqa bunun səbəbi nə ola bilər?

Başqa bir hədisdə Peyğəmbəri əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

”إِنَّ مِنَ الصَّلَاةِ لَمَّا يُقْبَلُ نَصْفُهَا وَثُلُثُهَا وَرُبُعُهَا وَخُمُسُهَا إِلَى الْعَشْرِ“

¹ “Biharul ənvar”, cild-81, səh. 249

“Bəzi qılınan namazlardan ancaq yarısı, bəzilərdən üçdən biri, bəzilərdən isə dördən biri, bəzilərdən də beşdən biri, ta ondan biri qədər qəbul olunur.”

“وَإِنْ مِنْهَا لَمَا يُلْفُ كَمَا يُلْفُ الثُّوبُ الْخَلْقُ فَيَضْرِبُ بِهَا وَجْهَ صَاحِبِهَا”

“Bəzi hallarda da necə ki, işlənmiş və köhnə paltarı büküb əzərlər, bu namazların da bəziləri əzilib öz sahiblərinin üzlərinə çırpılar.”

Allah-təalanın dərgahına təhvil verdiyimiz bəzi namazlar, özümüz də bilmədən bizim öz üzümüzə qayıdır, yəni bu mənada ki, sənin namazın öz dərdinə dəyər və Allah dərgahında məqbul deyil və heç bir dəyəri yoxdur, ona görə də onu namaz qılanın özünə qaytarırlar. Həzrət burada ümumi bir qayda olaraq belə buyurur:

“وَإِنَّمَا لَكَ مِنْ صَلَاتِكَ مَا أَقْبَلْتَ عَلَيْهِ بِقَلْبِكَ”

“Namazda Allah-təalaya hər nə qədər ürəkdən üz gətirib rəğbət göstərirsinizsə, bir o qədər də sizə nəsib olacaqdır.”¹

Həzrət imam Sadiq əleyhissəlam bir hədisdə Allaha and içərək buyurur:

“وَاللَّهِ إِنَّهُ لَيَأْتِي عَلَى الرَّجُلِ خَمْسُونَ سَنَةً وَ مَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ صَلَاةً وَاحِدَةً”

“And olsun Allaha ki, mümkündür bir insan əlli il ömür sürə, halbuki Allah dərgahında onun hətta bir namazı da qəbul edilməsin.”

¹ “Biharul ənvar”, cild-81, səh. 260

Sonra buyurur: “فَإَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ مِنْ هَذَا” – *“Bundan da ağır və şiddətli bir bədbəxtlik olarmı?”*¹

Biz keçmiş namazlarımız barəsində nə qədər fikirləşmişik ki, görəsən, Allah dərgahında qəbul olublar, ya xeyr? Böyük müctəhidləri tanıyırdıq ki, hərçənd həddi-bülüğa yetən çağdan və hətta ondan da öncədən ömürlərinin sonuna qədər namazlarını vaxtında və diqqətlə yerinə yetirmişlər, amma bununla belə özləri buyurmuşlar ki, mən öz ömrümün bütün namazlarını üç dəfə yenidən əncam vermişəm. Belə təşəbbüs ona görədir ki, onlar bu hədisləri mütaliə ediblər və ehtimal veriblər ki, qıldıqları namazlarında Allaha təvəccöhləri az olubdur və ya Allah göstərməmiş təvəccöhləri olmayıbdır. Ona görə də deyiblər: “nə qədər ki, sağıq özümüz bu işləri yerinə yetirək.”

Nə üçün vacibəti və öz namazlarımızı yerinə yetirməkdə qüsurlu və səhlənkarlıq edib, onları vəfat dövründən sonraya saxlayaq və vəsiyyətlə edək ki, 30 il, 40 il bizim üçün qəza namazları əncam verilsin. Əgər namazlarımızda bir nöqsan olmuşsa, özümüz həyatda ikən onları islah və əvəz edək. Özümüz qıldığımız bir rükətli namaz, insan vəfat etdikdən sonra on il qılınan namazla müqayisə olunması deyil. Gərək huş-guşla və hüzzuri-qəlb ilə namaz qılaq ki, Allah-təala da lütf və kərəmi sayəsində, inşaallah namazımızı qəbul etsin.

¹ “Kafi”, cild-3, səh. 269; “Təhzibul-əhkam”, cild-2, səh. 240; “Vəsailuş-şiə”, cild-4, səh. 24

(19)

Namazdan zövq almaq yolları

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazda “hüzuri-qəlb”in zəruri və lazım bir məsələ olmasının ən yaxşı dəlili, bu zəmində yetişən bəzi hədislərdir. Bu hədislər məcmusundan bir çox incə mətləblər əldə edilir. Hədislərdə olan bu incəliklərə diqqət etmək, namaz qılanın hüzuri-qəlbini asanlaşdırır.

Mərhum Şeyx Kuleyni “Kafi” kitabında imam Baqirdən (əleyhissəlam) nəql edilən hədisdə bir təbiri bəyan edir ki, namaz qılan şəxs namaza dayanarkən: “وَكَلَّ اللَّهُ بِهِ مَلَكًا قَائِمًا عَلَى رَأْسِهِ” – *Allah-təala onu qorumaq üçün başı üzərində bir mələyi vəkil edir.*¹ Bu mətləbə diqqət etmək ruhda təvazö və mütilik icad edir. İnsan namaza duran zaman əgər bilsə Allah-təala ona mələk məmur edibdir və bütün İlahi məmurlar və göyün mələkləri bu insanın nə edəcəyini gözləyirlər, təbii ki, onun ruhunda və cismində böyük dəyişiklik yaradacaqdır. Allahın dərgahı son dərəcə əzəmətlidir. Bu namaz qılan insandır ki, İlahi dərgaha yol tapır, Allah-təala ilə danışmaq və münacat qapısını açar. İnsan bu hədisləri mütaliə etdikdə düşünür ki, Allah bütün mələkləri səfərbər etmiş və Öz rəhmət qapılarını geniş şəkildə namaz qılan insanın üzünə açmışdır.

¹ “Kafi”, cild-3, səh. 265; “Vəsailuş-şiə”, cild-4, səh. 32

Namaz qılan halda olan bir şəxs elə bilməsin ki, ona nəzər salan yoxdur, səsi bir yerə çatmır, kimsə onu eşitmir!? Onun oturuş-duruşlarını və hərəkətlərini heç kəs görmür və səbt etmir. O böyük Allah, günahkar bəndəyə elə lütf edib ki, hətta icazə vermir günah edən zaman, əvvəlcə onun günahı nameyi-əmalında səbt olsun və onun xətasından İlahi məmurlarının belə, xəbərdar olmasına mane olur. İndi əgər bir insan Onun dərgahına üz tutub namaza durarsa, görün mehriban olan Allah ona necə münasibət bəslər? Mələkut aləmində bu insan üçün nə gözəl şəraitlər, necə xoş xəbərlər və sevindirici mövqeiyyət icad edəcəkdir?

Bəzi vaxtlar namazı yalnız zahiri bir təklif sanırıq, buna görə də gərək onu yerinə yetirək. Allah-təala da bizim mövlamız olduğu üçün bizdən ancaq bu vəzifəni əncam verməyi istəmişdir və bundan artıq bir məsələ deyil! Halbuki namaz, insanın cismində və ruhunda təhəvvül və təğyir icad edir, insanı yüksəkliyə ucaldır, İlahi mələklər yanında onu məşhur edib, şərəfləndirir. Hər zaman namaz qılmağa durduqda Allahın müvəkkil mələyini və digər İlahi qüvvələri nəzərimizə alaq. Hətta bəzi vaxtlar mümkündür qəlbin dili ilə, bu İlahi qüvvələrə iltifat göstərməklə onları da vasitə edək, ta ki, raz-niyazın səsi daha yaxşı göylərə qalxsın və mələkut aləminə ucalсын.

Namaz qılarkən Allah tərəfindən vəzifəli olan mələyə diqqət edək ki, o mələk nə deyir? Görəsən, o mələk ancaq bunu görmək istəyir ki, bu insan öz vəzifəsini yerinə yetirir, yoxsa yox? Əgər insanın qəlbi eşidə bilsə, o mələyin insanla danışığını eşidər ki, ona deyir:

“يَقُولُ لَهُ أَيُّهَا الْمُصَلِّي لَوْ تَعْلَمُ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ وَمَنْ تُتَاجَى مَا التَفَتَ وَلَا زِلْتَ مِنْ مَوْضِعِكَ أَبَدًا”

“Ey namaz qılan insan! Əgər kimin sənə baxıb, kiminlə münacat etdiyini bilsəydin, Ondan başqasına əsla fikirləşməz və namaz qılmaqdan qətiyyən ayrılmazsan!”¹

Əgər insan bilsə ki, kim ona nəzər salır, yəni namaz halında Allahın ona xüsusi nəzəri vardır, bu zaman Allah təbarək və təala insana məxsusi diqqət edib, göz yetirir. Hərçənd bütün əməllərimiz, hallarımız, hərəkətlərimiz, sükunətlərimiz, yuxularımız və hər bir məsələ tamamilə İlahi iltifat və nəzər altındadır; əgər Onun nəzəri bir an kənar olsa, bütün aləm məhv olar, lakin bu, özünəməxsus bir nəzərdir. Yəni namaz vaxtında namaz qılan şəxsə Allahın xüsusi bir baxışı vardır, onun üçün xas bir ziyafət və süfrə açılır, o, Allahın xüsusi görüşünə və məclisinə dəvət edilir. Bu xüsusi görüşdə Allah-təalanın bu namaz qılana nəzər yetirməsi üçün çoxlu amilləri səfərbər etməsi ilə eyni zamanda o mələk deyir: “Əgər bilsəydin kim sənə nəzər salır və sən necə bir varlıqla münacat halındasan?!” O, elə bir varlıqdır ki, bütün aləm Onun yanında heçdir və zərrədən də kiçikdir. Göz açıb yumunca aləmi icad etdiyi kimi, Onun qüdrəti bir göz qırpımında bu aləmi yox edib aradan aparar. Elə bir varlıq ki, insan ondan hər bir şeyi istəsə, onu etmək qüdrətinə qadirdir: “إِنَّ اللَّهَ عَلَى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ” – *“Həqiqətən, Allah hər şeyə qadirdir!”* Elə bir varlıq ki, insanın qəlbindən keçən hər bir şeyə agahdır və onun ancaq xeyir və məsləhətini istəyir. Namaz qılan şəxs belə bir varlığın müqabilində durub Onunla münacat etməkdədir. Bu mələk deyir ki, əgər bu nəzər və münacatın ləzzətini dada bilsən; “مَا التَفَتَ وَلَا زِلْتَ مِنْ مَوْضِعِكَ أَبَدًا” –

¹ Həmin mənbə.

“namazdan qeyri bir iş ilə qətiyyən məşğul olmaz, heç bir ayrı şeyə təvəccöh etməzsən.” Dünyaya və onun naz-qəməsinə, yaşayış işlərinə, hətta ən sevimli şeylərə belə rəğbət göstərməzsən.

Əgər insan namaz qıldıqda Allah ilə münacat və baxışın ləzzətini bir miqdar dərk etsə və dadsa, Allahdan qeyrisinə tərəf heç bir zaman nəzər salmaz, namazdan başqa əsla bir iş etmək istəməz. Məhz bu səbəbdən bəzi vaxtlar İlahi övliya bəzi günlərdə min rükət namaz qılar və heç də yorulmazdılar. Onlar Allah ilə bu münacatdan həmişə ləzzət və zövq alardılar. Gəlin, gerçəkdən bu namaza əhəmiyyət verək, namaz vasitəsilə Allahın lütf və fəzilət qapılarını üzümüzə daha geniş açaq, Allah ilə bu münacat və raz-niyazdan zövq alıb ləzzət aparaq, inşaallah!

(20)

Namaz, Allah-təalanın insanı Behiştə daxil etməsi üçün əhd-peymanıdır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət İmam Sadiq əleyhissəlam buyurub:

"... مَنْ أَقَامَ حُدُودَهُنَّ وَ حَافَظَ عَلَى مَوَاقِيَتِهِنَّ لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ عِنْدَهُ عَهْدٌ يُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ ..."

*"Həqiqi, şəraitli və hüzzuri-qəlblə olan namaz Allah-təala tərəfindən əhdü-peymandır. O əhdin vasitəsilə namaz qılan Behiştə daxil olur."*¹

Namazda hüzzuri-qəlbin olması namaz qılan şəxs üçün olduqca çox faydalıdır. Namazın həqiqətinin faydalarından biri budur ki, namaz bir əhdü-peymandır; Allah ilə insan arasında olan bir əhdü-peyman. Namaz qılan bilsin ki, namazın həqiqəti Allah üçün bir əhdi icad edir və onun vasitəsilə insan İlahi Behiştə daxil olur. Mümkündür bəzilərinin zəhninə belə bir sual gəlsin ki, namaz qılan bir şəxs ilə namaz qılmayan şəxsin arasında olan fərq nədir? Görəsən, onlar arasında olan fərq ancaq bu həddədir ki, o namaz qılan şəxs, zahiri bir vəzifəni yerinə yetirmiş və Allah-təalanın əmrinə itaət etmişdir, digəri isə

¹ "Kafi", cild-3, səh. 267; "Təhziibul-əhkam", cild-2, səh. 239; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 107

Allahın göstərişindən boyun qaçırmışdır? Yaxud fəqət bu deyil və məsələ bununla tamamlanmır?

Mərhum Şeyx Kuleyninin “Kafi” kitabında nəql etdiyi hədisə əsasən, namaz qılan şəxs ilə Allah-təala arasında namaz vasitəsilə elə bir əhd bağlanır ki, bu insanı cənnət və Behişt əhli edir. Əban ibn Təğlib belə nəql edir:

"كُنْتُ صَلَّيْتُ خَلْفَ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ عَلَيْهِ السَّلَامُ بِالْمُزْدَلِفَةِ فَلَمَّا انْصَرَفَ التَفَتَ إِلَيَّ فَقَالَ

“Muzdələfədə İmam Sadiqin (əleyhissəlam) arxa tərəfində namaz qılırdım. Namaz tamam olduqdan sonra Həzrət mənə üz tutub buyurdu:”

"يَا أَبَانَ الصَّلَوَاتُ الْخَمْسُ الْمَفْرُوضَاتُ مِنْ أَقَامَ حُدُودَهُنَّ وَحَافَظَ عَلَى مَوَاقِيْتِهِنَّ

“Ey Əban! Hər kəs öz gündəlik vacib namazlarını düzgün qaydada; namazın hissələrinin qaydaları və şərtlərini riayət etməklə, namazların fəzilətli və əvvəl vaxtlarını qorumaqla qılsa:”

"لَقِيَ اللَّهَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَ لَهُ عِنْدَهُ عَهْدٌ يُدْخِلُهُ بِهِ الْجَنَّةَ "

“Qiyamət günündə Allah-təalanın yanında bu şəxs üçün bir əhd olduğu halda, o, Allahın hüzuruna daxil olar.” Yəni bu namazla Allah ilə namaz qılan şəxs arasında elə bir əhd icad edilir ki, o əhdin vasitəsilə Behiştə daxil olur.

Bu hədisdə “əhd” təbiri ilə gəlmişdir, yəni namazı şəraiti və xüsusiyyətləri riayət edilməklə qılması müqabilində Allah təbarək və təala bu şəxslə müahidə bağlayır ki, onu Behiştə daxil etsin. “Əhd” kəlməsi hansı yerdə işlənir? Əhd, bir iltizam və təəhhüddür; Allah-təala namaz qılan insanla əhdü-peyman

bağlayır və bu əhdin məhsulu odur ki, Qiyamətdə gərək bu insan Behiştə daxil olsun.

"وَمَنْ لَمْ يُقِمْ حُدُودَهُنَّ وَلَمْ يُحَافِظْ عَلَى مَوَاقِيْتِهِنَّ"

"İndi əgər bir şəxs namaz qılmasa, yaxud qaydalarını, şərtlərini, xüsusiyyətlərini və fəzilət vaxtlarını riayət etmədən namaz qılsa", məsələn, namazı vaxtın sonunda qılsa:

"لَقِيَ اللَّهَ وَلَا عَهْدَ لَهُ إِلَّا شَاءَ عَذْبُهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ"

*"Bu şəxs Qiyamətdə Allahla mülaqat edəcək, amma elə bir halda ki, Allahın onunla heç bir əhdü-peymanı olmayacaq."*¹ Fəryad edəcək ki, hanı ömrüm boyu qıldığm namaz? Hansı namaz? Bu namaz yuxarı getməyib ki, insanla Allah arasında əhdə səbəb olsun.

Diqqət edək ki, Allah dərgahına namaz qılmağa durduğumuz hər zaman yeni bir əhdi imzalayırıq. "Namaz insanın keçmiş günahlarının bağışlanması səbəbidir" – deyə, hədislərdən ələ gələn məna da elə həmin əhdə xatirdir. Yəni namaz bütün şərait və xüsusiyyəti ilə qılınan bir zaman, Allah-təala əhd edir və qərara alır ki, bu namaz qılanın günahlarını bağışlayıb onu pak və Behişt əhli etsin.

Deməli, Behiştə daxil olmaq amili tanınan, insan ilə Allah arasında bağlanan əhdü-peyman, hüzüri-qəlb və tam şəraitili namaz səbəbinədir. Əgər insan bu şəraiti düzgün riayət etməsə, onun namazı Allah dərgahında məqbul sayılmayacaq və Qiyamətdə onun nameyi-əmalında belə bir namazın səbt olmadığını görəcəkdir. "لَقِيَ اللَّهَ وَلَا عَهْدَ لَهُ" – Allahla mülaqat edəcək,

¹ Həmin mənbə.

halbuki onlar arasında heç bir əhdü-peyman yoxdur. İndi Allah ilə onun arasında heç bir əhd yoxdursa nə olacaq? “ إِنْ شَاءَ عَذِّبُهُ وَإِنْ شَاءَ غَفَرَ لَهُ ” – Əgər Allah istəsə, bu insana cəza verəcək və əgər istəməsə, onu bağışlayacaq və lütf və kərəmini ona şamil edəcəkdir. Əgər namaz bütün şəraitləri və xüsusiyyətləri ilə əncam verilsə, insanın Behiştə layiq olması üçün bir əhd icad edəcəkdir. Amma əgər bu əhd icad edilməsə, o şəxs əzab olmağa layiqdir. Deməli, namazın xüsusiyyət və nişanələrindən biri, Allah ilə insan arasında əhdü-peyman icad etməkdir.

Ümid edirik Allah-təala namazlarımızı Allah ilə bizim aramızda əhd yaratmağa səbəb etsin, ta ki, hamımız namazlarımızın vasitəsilə Allahın Behiştinə və cənnətinə layiq görülmək, inşaallah!

(21)

Namazın həqiqəti onun birinci rükətində təcəlli edir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət İmam Rza əleyhissəlam buyurub:

"... أَصْلُ الصَّلَاةِ إِنَّمَا هِيَ رُكْعَةٌ وَاحِدَةٌ..."

"Namazın həqiqəti həmin birinci rükətidir".¹

Hədislərdə namazın batini və həqiqəti ilə bağlı mühüm bir məsələ ilə qarşılaşırıq və o, budur ki, hər namazın həqiqəti onun birinci rükətindədir. Namaz qılan şəxs, əgər namazın birinci rükətində "təkbirətul-ehram" dediyi zamandan ikinci səcdənin sonuna qədər tam şəkildə hüzeni-qəlb ilə olsa, namazın əsrar və həqiqətini müəyyən miqdar ələ gətirə bilər. Öncə ərz olundu, Allah-təalanın istəyi budur ki, bəndələri namazın əsrar və həqiqətlərindən məhrum olmasınlar. Bu baxımdan əsl bir rükət olan namaza ikinci rükəti əlavə etdi, ona görə ki, camaatın əksəri birinci rükətdə namazın həqiqətinə və onun xüsusiyyətlərinə lazımınca diqqət yetirmirlər. Həmçinin, sonra əziz Peyğəmbərimiz (sallallahu əleyhi və alihi)

¹ "Uyun əxbarir-Rza (əleyhissəlam)", (Mühəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, Şeyx Səduq), cild-2, səh. 107; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 53; "İlaluş-şəraye", (Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, Şeyx Səduq), cild-1, səh. 261

namazın bəzisinə bir rükət, bəzisinə də iki rükət artırdı. Nəticədə namazlar, iki, üç və dörd rükətli oldu. Amma namazın əslini və həqiqətini, elə onun birinci rükəti təşkil edir. Lakin biz əksərən birinci rükətdə kamil şəkildə təmərküz və hüzeni-qəlb hasil edə bilmirik, zəhnimiz pərişan, fikrimiz dağınıqlı olduğu üçün, Allah-təala yola sədd çəkməmişdir və ikinci rükəti artırmışdır ki, birinci rükətdə yaranan xələl və nöqsanları ikinci rükətdə islah etsin.

“Vəsailuş-şiə” kitabının müəllifi möhtəşəm “Uyun əxbarir-Rza” (əleyhissəlam) kitabında səkkizinci imamımız həzrət Rzadan (əleyhissəlam) bir hədis nəql edir. Həzrət orada buyurur:

"قَالَ: إِنَّمَا جُعِلَ أَصْلُ الصَّلَاةِ رَكْعَتَيْنِ وَزِيدَ عَلَى بَعْضِهَا رَكْعَةٌ وَعَلَى بَعْضِهَا رَكْعَتَانِ وَلَمْ يَزِدْ عَلَى بَعْضِهَا شَيْءٌ لِأَنَّ أَصْلَ الصَّلَاةِ إِنَّمَا هِيَ رَكْعَةٌ وَاحِدَةٌ لِأَنَّ أَصْلَ الْعَدَدِ وَاحِدٌ فَإِذَا نَقَصْتُ مِنْ وَاحِدٍ فَلَيْسَتْ هِيَ صَلَاةً فَعَلِمَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَنَّ الْعِبَادَ لَا يُؤَدُّونَ تِلْكَ الرَّكْعَةَ الْوَحِيدَةَ الَّتِي لَا صَلَاةَ أَقَلُّ مِنْهَا بِكَمَالِهَا وَتَمَامِهَا وَالْإِقْبَالَ عَلَيْهَا"

“Əslində namaz bir rükətdir, ona görə ki, ədədin əsl bir və vahiddir, (əlbəttə, bu illət və ya hikmətin bizim bəhsimizə necə tətbiq edilməsində dəqiq tədqiqlər vardır ki, onlara başqa bir əlverişli məqamda işarə etməliyik). Amma Allah-təala bilir ki, Onun bəndələri bu bir rükəti kamil və tam şəkildə, İlahi dərğaha yönəlməyəcək və təvəccöh ilə əncam verməyəcəklər! “فَقَرَنَ إِلَيْهَا رَكْعَةً أُخْرَى” – Ona görə də o namaza daha bir rükət əlavə etdi”.

"لَيَسَمَّ بِالثَّانِيَةِ مَا نَقَصَ مِنَ الْأُولَى فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ أَصْلَ الصَّلَاةِ رَكْعَتَيْنِ"

“Allah-təala namazı iki rükət təyin etdi ki, ikinci rükət ilə namaz qılan şəxs birinci rükətində irəli gələn öz qüsurlar və çatışmazlığını islah etsin”.

"ثُمَّ عَلَّمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) أَنَّ الْعِبَادَ لَا يُؤَدُّونَ هَاتَيْنِ الرَّكَعَتَيْنِ بِتَمَامٍ مَا أُمِرُوا بِهِ وَ كَمَالِهِ "

"Sonra Peyğəmbəri-əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) bildi ki, camaat bu iki rükət vasitəsilə də namazın həqiqətləri və sirlərinə yol tapa bilməyəcəklər:"

"فَضَمَّ إِلَى الظُّهْرِ وَالْعَصْرِ وَالْعِشَاءِ الْآخِرَةَ رَكَعَتَيْنِ رَكَعَتَيْنِ..."

*"Ona görə həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) də zöhr, əsr və işa namazlarına daha iki rükət əlavə etdi."*¹ Belə ki, bu mətləb bizim fiqh kitablarımızda "fərəzən-Nəbiyy" ünvanı ilə məşhurdur. Bu əsasla, biz gərək cəhd edib çalışaq ki, namazın həmin birinci rükətində bütün fikrimizi cəmləşdirək və qəlbimizi namazda hazır edək. Ümumiyyətlə, insanın əcəlinin və ölümünün nə zaman çatacağını bilmədiyimiz üçün namaza başlamaq istərkən özümüzə deyək ki, bəlkə də ikinci rükəti qılmağa macal və fürsət olmayacaq? Xoşbəxtdir, o kəslər ki, hər bir namazları bu fikrə yaxındır! Əgər özümüzə belə bir təlqin edə bilsək və namaz qılan anda: "bu bizim son namazımızdır" – deyər, fikirləşməyə nail olsaq, namazda bizə başqa bir əhvali-ruhiyyə nəsib olacaq və şübhəsiz, namazımızı daha artıq hüzuri-qəlb ilə İlahi dərgaha təqdim edəcəyik, inşaallah!

¹ Həmin mənbə.

(22)

Hüzuri-qəlbin mərtəbələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Allahın Rəsulu (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:

"إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ"

"Allah-təala sizin zahiri surətlərinizə və əməllərinizə nəzər salmır, əksinə O, sizin qəlblərinizə və niyyətlərinizə təvəccöh edir".¹

Ötən bəhslərdə namazda hüzuri-qəlbin mərtəbələrinə bir qədər işarə etdik. Xüsusi əhəmiyyət daşıyan məsələlərdən biri budur ki, namaz qılan şəxs namazda hüzuri-qəlbin, ancaq "Allah-təalanın dərgahında hazır olmasına diqqət yetirmək" kimi səthi və sadə bir məna kəsb etməsini təsəvvür etməməlidir. Hüzuri-qəlbin namazda mərtəbələri və dərəcələri vardır ki, onlardan bəziləri bütün insanlar üçün müyəssərdir, bəzi dərəcələri isə, hətta ariflər və böyük dini şəxsiyyətlərin düşüncə və dərkindən xaricdir, o ki, qaldı onlara əməl etmək olsun. Əsas etibarı ilə, əgər biz namazın həqiqətinə yetişmək istəyiriksə, gərək

¹ "Biharul-ənvar", cild-67, səh. 248; "Cameul əxbar", (Mühəmməd ibn Mühəmməd Şəiri), səh. 117

hüzurun mərtəbələrini getdikcə daha kamil surətdə aşib keçək, bu günün namazının hüzur dərəcəsi keçən gündən daha yüksək olsun. Diqqət etməliyik, qəlbin hüzur dərəcəsi hər nə qədər möhkəm olsa, insan üçün namazın əsrarının kəşf edilməsi də bir o qədər artıq olacaqdır. Hüzuri-qəlbin bu ali mərtəbələrində namazın bir sıra sirləri bəzi insanlar üçün kəşf olunur. Bəzi hədislərdə bu mövzuya işarə olunaraq, deyilir:

"إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ"

"Allah-təala sizin zahiri surətlərinizə və əməllərinizə nəzər salmır, əksinə O, sizin qəlblərinizə və niyyətlərinizə təvəccöh edir".¹

Hərçənd namazın əsrarı, dərinliyi və həqiqətinə çatmaq üçün insan ancaq zahiri vəzifəsinə əməl etməklə nail ola bilər. Heç bir kəs iddia edə bilməz ki, mən namazdan başqa bir yolla namazın həqiqətinə çatıram. Bu, əsla mümkün deyil və cahilanə, süst və xəyali bir iddiadır. Özünəməxsus sirlərə malik bir ibadət olan namazın əsrarına çatmaq, namaz qılmaqdan başqa bir yolla heç cür mümkün deyil. Amma bu hədisə əsasən, həmin namazda Allah-təala namaz qılanın qəlbinə və niyyətinə nəzər yetirir.

Allah-təalanın mömin şəxsin qəlbinə nəzər salmasının əsəri budur ki, namaz qılanın qəlbini namazın bir sıra əsrarını dərk etmək üçün mühəyya edir. İnsanın namaz əsnasında səcdə etdiyi türbətə baxmasının müstəhəb olması və aləmin ən əzəmətli varlığının müqabilində bədəninin ən yüksək və ən şərəfətli yeri olan alnını torpaq üzərinə qoymasına agah olması, hüzuri-qəlnin mənasıdır. Əgər namaz qılan şəxs bu

¹ Həmin mənbə.

mərtəbələrin bəzisini dərk edib onu özündə icad edə bilsə, onun əsrarı da insana kəşf ediləcəkdir. Necə ki, Allahın bəzi övliyası buyurmuşlar ki, hüzuri-qəlbin bir sıra mərtəbələrində elə zövq və ləzzətlər vardır ki, onun digər mərtəbələrində yoxdur.

Beləliklə, bizim təkid etdiyimiz mühüm məsələ budur ki, namazda qəlbin hazır olmasının dərəcələri vardır və bu mənə, insanın yalnız Allah dərgahında hazır olmasını duyması kimi, sadə bir ünvana və müxtəsər bir diqqətə həsr edilmir. Bu, ilkin bir addımdır; bizim, mütləq qüdrət sahibi olan Allah-təalanın dərgahında dayanmağımızı bilməyimiz, hüzuri-qəlbin mərtəbələrinin ən birincisi və ən aşağısıdır. Amma burada digər mərtəbələr də vardır ki, inşaallah onlara işarə edəcəyik.

(23)

İcmal surətli hüzur: Allah-təalaya həmd-səna deməyə məşğul olmaq

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

“Üzümü göyləri və yeri yaradana çevirdim; mən öz imanımda xalisəm və müşriklərdən deyiləm.”¹

Namazda hüzeni-qəlbin müxtəlif mərtəbələrinin olduğunu qeyd etdik. Namaz qılan şəxs bu mərtəbələrə diqqət etməlidir. Doğrudur, bu mərtəbələrin bəzisinin həqiqəti və dərki hamı üçün mümkündür, bəzisinin həqiqətinə çatmaq da olduqca çətin və bəzisinə nail olub, onları dərk etmək isə çoxları üçün qeyri-mümkündür.

Namazın sirləri və namaz qılanın mənəvi dərəcələri barədə yazılmış üç məşhur əsər olan: Şəhid Saninin “Ət-Tənbihatul əliyyəh”, mərhum Mirzə Cavad Məlik Təbrizinin “Əsrarus-səlat” və imam Xomeyninin (Allahın rizvanı olsun onlara) “Sırrus-səlat” kitabları arasında hüzeni-qəlbin mərtəbələri mövzusunda daha dəqiq bəyana imam Xomeyninin sözlərində

¹ “Ənam” surəsi, ayə 79

rast gəlinir. Baxmayaraq ki, “Sırrus-səlat” kitabını mütaləə etdiyimiz zaman İmamın öz kitabını Şəhid Saninin şərəfətli kitabına əsasən təlif etməsi aydın şəkildə məlum olur, lakin İmamın huzuru-qəlbin mərtəbələri barədə verdiyi dərin izahlar o kitabda mövcud deyildir. İmam (Allahın rizvanı olsun ona) huzuru qəlb üçün ümumilikdə səkkiz mərhələ qeyd etmişdir və səkkizinci mərhələdə buyurur: bu səkkizinci mərhələnin özünün elə bir mərhələləri vardır ki, onları düşüncə, dərk və bəyan etməkdə acizik. İndi biz də müəyyən həddə qədər bu mərtəbələrə işarə edəcəyik.

Qeyd edirlər¹ ki, namazda hüzeni-qəlbin birinci mərhələsi hər bir insanın kəsb edə biləcəyi icmal surətli hüzdur. İcmal surətli hüzurun mənası budur ki, insan öz qəlbinə düşündürüb inandırmalıdır ki, Allah-təalaya sitayiş etmək və həmd-səna demək məqamındadır. Bilsin ki, Allah təbarək və təalaya həmd, təsbeh, tənzih, təqdis demək və vəsflərini bəyan etmək məqamındadır. Hətta necə həmd və təsbeh dediyini dərk etməsə belə, Allahı vəsf etmək halında olduğunu bilməlidir. Amma bu vəsf etmək nədir, hansı bəyan və ünvanladır, bunlara xüsusi diqqəti yoxdur. Buna bənzəyir ki, kiçik yaşlı uşağın hüzurunda bir şair böyük bir şəxsi əzəmətlə xatırlayıb, vəsf edib. O uşaq bu miqdar qavrayır ki, bu şair o böyük şəxsə mədh və sitayiş edir. Amma bu sözlərin, ibarələrin, mədh və sitayişin həqiqi mənalərini dərk etmir və onlara diqqəti yoxdur. Bu, hüzeni-qəlbin mərtəbələrindən birincisidir ki, namaz qılan

¹ “Sırrus-səlat” (Meracus-salikin), səh. 17

şəxs Allaha həmd-səna deməsinə məşğul olduğunu bilsin. Necə həmd-səna? Elə bir həmd-səna ki, Allah-təala özünə onun vasitəsilə təsbəh deyir. Elə bir həmd-səna ki, Allah dərgahının məxsus bəndələrinin həmişəki zümzüməsidir.

Burada İmam (Allahın rizvanı olsun ona) diqqəti incə bir məqama cəlb edir ki, onu əncam vermək adi insanlar üçün də müyəssərdir. O məsələ budur ki, Allah-təalaya həmd-səna deyən şəxs özü ilə Allah arasında belə münacat etsin: İlahi! Özümü Sənə həmd-səna deməyə layiq bilmirəm, (odur ki,) Sənin dərgahında ləyaqətli olan kəslərin dili və danışığı ilə Sənə həmd-səna deyirəm. Övliyanın dili ilə Allaha dua və səna etmək hər növ nifaq və iftiradan uzaqdır. İnsan əgər öz tərəfindən Allaha həmd-səna etmək istəsə, sözü ilə əməli bir olmadığı üçün yalan və nifaqa mürtəkib olar. Amma övliyanın dili ilə Allah-təalaya həmd etmiş olarsa, onların sözləri və əməlləri bir-birinə uyğundur.

Namazda bir sıra ifadələr və zikrlər mövcuddur; məsələn, namaza başlamazdan öncə ərz edir:

﴿إِنِّي وَجْهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾¹

Görəsən, bu insan həqiqətən doğrumu deyir ki, üzünü və surətini ancaq yerin və göylərin Xaliqinə yönəltdi? Yoxsa bizim üzümüz həmişə dünyaya tərəf yönəlir? Hətta namaz qıldığımız zamanda dünyəvi istəklərimizi əldə etməyə

¹ “Ənam” surəsi, ayə 79 (Həqiqətən, haqqa dönərək üzümü göyləri və yeri yaradana çevirdim; mən öz imanımda xalisəm və müşriklərdən deyiləm).

çalışırıq. “وَجْهَتْ وَجْهِي” – Əgər bu ifadənin yalan və nifaqdan uzaq olmasını istəsək, gərək belə niyyət edək: İlahi! Necə ki, Sənin İbrahim Xəlilullah kimi böyük övliyan bu təbirlə Səninlə münacat edirlər, mən də bu duanı etmək istəyirəm. Elə ki, “إِيَّاكَ” (İlahi! Yalnız Sənə ibadət edirik!) – cümləsinə yetişirik, qəlbimizin dərinliklərinə nəzər salaq ki, orada nə qədər nəfsi istəklər, necə məbudlar və ilahilər mövcuddur? Belə olan halda bu zikrləri və duaları sədaqət üzündən və doğru olaraq dediyimizi iddia edə bilmərik.

Əgər bu kəlamı sədaqət və həqiqət üzündən bəyan etmək istəsək, gərək onu bu niyyətlə ifadə edək ki, Sənin ənbıyan və övliyan Sənin hüzurunda: “إِيَّاكَ نَعْبُدُ” – deyə, iqrar etmişlər, biz də belə bir təbiri bəyan edirik.

İmam Xomeyni (Allahın rizvanı olsun ona) öz ustadı mərhum Şahabadidən bir təbiri belə nəql edir: Dua edən kəs, duanın ilk dəfə sadir olduğu şəxsın dilindən etsin.¹ Namazdan savayı hər bir duada o duanın sadir olduğu şəxsın dilindən etsə, həmin duanın qəbul olma ehtimalı, o duanı öz dilindən etməsindən daha çoxdur. Bizim dualarımızın bir çoxunun qəbul edilməməsi səbəbi budur ki, duanı öz dilimizdən edirik. Amma əgər bu duanı sadir edən və bizə çatdıran kəslərin dilindən etsək, onun qəbul olması ehtimalı daha artıqdır.

¹ “Sırrus-səlat” (Meracus-salikin), səh. 18

Namazın sirləri və qaydaları99

Beləliklə hüzuri-qəlbin mərtəbələrindən birincisi, hər bir kəsə müyəssər olan icmal surətli hüzurdur, yəni elə bu qədər bilək ki, Allah təbarək və təalaya həmd-səna etməklə məşğuluq.

(24)

Namazın qəbul olunmasına diqqət yetirmək

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq əleyhissəlam buyurdu:

"وَاللّٰهُ اِنَّهُ لَيَأْتِي عَلَى الرَّجُلِ خَمْسُونَ سَنَةً وَمَا قَبِلَ اللّٰهُ مِنْهُ صَلَاةً وَاحِدَةً فَاَيُّ شَيْءٍ اَشَدُّ مِنْ هَذَا "

"Allaha and olsun ki, mümkündür bir şəxsin əlli yaşı ötüb keçsin, halbuki Allah-təala onun hətta bir namazını belə qəbul etməmişdir. Bundan daha böyük və şiddətli bədbəxtlik olarmı?"¹

Ərz etdim, insanda hüzeni-qəlbin kamilliyi, namazın həqiqətinə çatmaq səbəbi və əməlin nurani olması amilidir. Həmçinin dedik ki, hüzeni-qəlb müxtəlif mərtəbələrə malikdir və onun ilk mərtəbəsi hüzeni-qəlbin icmal surəti idi. Yəni hərçənd namaz qılan şəxs Allaha hansı kəlmələrlə həmd etməsini bilmir, amma icmalən bilir ki, namazda Allah-təala ilə münacat edir, Ona sitayiş və həmd-səna deyir! Qiraət zamanı kəlmələrin məfhumuna, səcdə və rüku halında zikrlərinin mənasına tam diqqət etməsə belə, bu miqdar bilir ki, Allah-

¹ "Kafi", cild-3, səh. 269; "Təhzibul-əhkam", cild-2, səh. 240; "Rəvzətul muttəqin fi şərh-i Mən lə yəhzuruhul fəqih", (Mühəmməd Təqi Məclisi), cild-2, səh. 51; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 24

təalanı təkrim (əziz-girami tutmaq), Ona təzim, təsbih və təhmid deməklə, zikrinə məşğuldur.

Hüzuri-qəlbin digər mərtəbələrini bəyan etməzdən öncə sözlərimizi təbərrük olaraq, imam Sadiqdən (əleyhissəlam) nəql olunan bir hədis ilə zinətləndirək. Həzrət buyurur:

" وَ اللَّهُ إِنَّهُ لَيَأْتِي عَلَى الرَّجُلِ خَمْسُونَ سَنَةً وَمَا قَبِلَ اللَّهُ مِنْهُ صَلَاةً وَاحِدَةً "

"Allaha and olsun! Mümkündür bir şəxsin əlli yaşı ötüb keçsin, halbuki Allah-təala onun hətta bir namazını belə qəbul etməmişdir." Hərçən hər gün namaz qılmağa məşğul olsun, lakin Allah-təala onun hətta bir namazını belə, qəbul etməsin. Baxmayaraq ki, mükəlləf olduğu vəzifəsinə əməl etmişdir və Qiyamət günü namaz qılmaması səbəbinə sorğu-sual edilməyəcəkdir ki, nə üçün namaz qılmadın? Amma namazı Allah tərəfindən qəbul olunmamışdır. Elə bir təsir bağışlayan namaz deyildir ki, Allah-təalanın rəğbətini qazansın və onun vasitəsilə insana İlahi lütf və məhəbbət yetişsin.

Həzrət buyurur:

" فَأَيُّ شَيْءٍ أَشَدُّ مِنْ هَذَا "

"Bundan da böyük nə bədbəxtlik və acizlik ola bilərmi?!"

Mülahizə edək ki, Əhli-Beytin (əleyhimussəlam) kəlamlarında xoşbəxtlik və bədbəxtlik mənaları hansı mədar ətrafında dövr edir və onların meyarı nədir? Hədisdə varid olubdur ki, hər kəs namazın əvvəl vaxtına, xüsusən camaat namazına və ələlxüsus məsciddə namaz qılmağa müvəffəq olsa, onun xoşbəxt insan olmasını sübut edir.

Bizim dini nöqteyi-nəzərimizdə xoşbəxtliyin əsas amillərindən biri namazı əvvəl vaxtında və camaatla birgə qılmağa müvəffəq olmaqdır. İmam Sadiq əleyhissəlam da bu hədisdə buyurur: Ömründən əlli il keçmiş və namaz qılmış bir insanın, əgər namazlarından heç biri Allah dərgahında qəbul olmayıbsa, o, ən bədbəxt və ən aciz bir insandır. Görəsən, gecə-gündüz ərzində bir an tənhalığa çəkilib öz-özümüzədən soruşuruqmu, Allah yanında bizim namazımızdan nə qədəri qəbul olunur? Heç özümüzə bu narahatlıq hissini keçiririkmi ki, bir neçə dəqiqə ərzində zəhmətə qatlaşmağımız; rüku, sücud (səcdə), qiyam (durmaq), qüud (oturmaq) və zikrlərimiz, görəsən, göyə doğru ucalırmı? Allah-təalanın dərgahında qəbul edilirmi?

Beləliklə, Məsumların (əleyhimussəlam) kəlamlarında deyilir ki, əgər insanın namazı Allah-təalanın razılığına səbəb olsa, bu insan xoşbəxt və səadətliidir. Amma əgər, Allah göstərməsin, bu namaz qəbul mərtəbəsinə çatmasa, yəni Allah ilə hər nə qədər danışılıbsa, raz-niyaz edilibsə, heç bir əsəri və faydası olmayıbdır. Belə insan üçün bu, ən böyük bədbəxtlik və zərərdir.

Hədisin davamında buyurur:

"وَاللّٰهُ اِنَّكُمْ لَتَعْرِفُوْنَ مِنْ جِبرَانِكُمْ وَاَصْحَابِكُمْ مَنْ لَوْ كَانَ يُصَلِّيْ لِبَعْضِكُمْ مَا قَبِلَهَا مِنْهُ لَاسْتِخْفَا بِهِ بِهَا

"Əgər sizin qonşularınızdan və dostlarınızdan birisi sizi xar etmək və hörmətdən salmaq məqsədilə salamlasa, onunla necə rəftar edərsiniz?"
 Əgər onun salamı, qürur, təkəbbür və xudbinlik üzündən olsa, onu qəbul etməyə hazırsızımı? Sonra buyurur:

"إِنَّ اللّٰهَ عَزَّ وَجَلَّ لَا يَقْبَلُ إِلَّا الْحَسَنَ فَكَيْفَ يَقْبَلُ مَا يُسْتَحْفَ بِهِ "

“Allah-təala insanın ancaq yaxşı və saleh əməlini qəbul edir, nəinki onunla Allahı xar etmək istədiyi əməlini.” Namaz qılırıq, Allah ilə söhbət etməklə məşğuluq, amma fikrimiz dünyanın maddi məsələləri ətrafında dolanır. Fikirləşirik ki, ticarət və mübadiləmizi necə edək ki, daha çox mənfəət ələ gəlsin, yaxud hər hansı məqam və mövqeiyyətə necə sahib olaq? Bizim batinimizdən agah olan Allah-təala ilə belə bir rəftar, nəüzünbillah, Ona etinasızlıq göstərmək və Onu kiçik saymaqdan qeyri bir şeydirmi? Namazın sonuna qədər Ondan başqa hər bir şeyə əhəmiyyət verdiyimiz belə bir halda, bu namazın qəbul mərtəbəsinə yetişməsinə ümid bəsləyə bilərikmi?

Deməli, gərək hüzeni-qəlbin özünə və onun mərtəbələrinə diqqət edək. Əgər həqiqətdə hüzeni-qəlbin yüksək mərtəbələrini düşünüb dərk etməyə qadir olmasaq belə, heç olmasa onun ibtidai mərtəbəsi və hamı üçün məqdur olan icmal mərtəbəsinə nail olmağa çalışaq. Belə ki, əgər “təhmüd”, “təsbih” və “tənzih” mənalarının fərqlərini düşünməsə də, elə bu qədər bilsə ki, Allahın əzəmətini yad edir, kifayət edər.

Ümid edirəm ki, Allah-təala bizim hamımıza namazda “qəlbin hazır olması” nemətinə nail olmağı inayət buyursun.

(25)

Təfəsilatlı hüsurun ilk mərtəbəsi: Sözlərin mənalarını başa düşmək

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazda “hüzuri-qəlb” və onun mərtəbələri mömin və namaz qılan üçün çox əhəmiyyətli və zəruri mövzulardandır. Təəssüfləndirici haldır ki, ömrümüz ötüb-keçsin, amma namazda hüzuri-qəlbə aid özümüzdən, alim və agah şəxslərdən, gözəl namaz qılan böyük və nəfsi pak bir şəxsdən, namaza eşq bağlayan safürəkli bir adamdan soruşmayaq ki, hüzuri-qəlb nədir? Hamısından daha mühüm isə, böyük əxlaq və irfan alimlərinin bizə yadigar qoyduqları diqqətəlayiq dəqiq məsələlərdir. Xüsusilə də imam Xomeyninin (Allahın rizvanı

olsun ona) “*Sirrus-səlat*”¹ kitabında bəyan etdiyi, düşünülməsi çox çətin olan olduqca dərin mətləblərdir. Amma imam nəfsinə hakim bir şəxsiyyət olduğundan, Allaha tərəf gedilən yolların (seyri-sülukda) bir çoxunu keçdiyi və ali mərtəbələrə yetişdiyi üçün, maarif dolu bir dəryanı insana hədiyyə etdiyini və göstərdiyini müşahidə edirik.

Hüzuri-qəlbin icmal mərtəbəsinin izahından sonra namazda hüzuri-qəlbin müfəssəl surətinin bəhsini bəyan edirik. Namazda hüzuri-qəlbin müfəssəl surətinin beş mərtəbəsi vardır və beşinci mərtəbənin özü üç dərəcədən ibarətdir. Ümumi camaatın hövsələsinə uyğun bir çərçivədə bu mövzu haqında qeyd ediləcək. Hüzuri-qəlbin təfsil mərtəbəsinin birincisi, mənə baxımdan namazda işlənən sözləri insanın başa düşməsidir. O cümlədən, “başlanğıc təkbirlər”

¹ “*Sirrus-səlat*” (Meracus-salikin), səh. 15-dən 23-ə qədər.

106 Namazın sirləri və qaydaları

(namazın niyyətindən əvvəl deyilən təkbirlər), “təkbirətül-ehram”, “qiraət”, rükunun və səcdənin zikri, məbdə və məad (xilqət və axirət) haqqında dini maarifin əsaslarını ehtiva edən mübarək “Fatihətül-kitab” – “Həmd” surəsi, həmçinin Allah-taalanın zati və sifətləri haqqında geniş bir maarifə və elmi cəhətdən olduqca dərin mərifətə şamil olan “Tövhid” surəsi. Hüzuri-qəlbin müfəssəl surəti budur ki, namaz qılan şəxs dediyi sözlərin məna və məfhumunu başa düşsün və bilsin ki, Allah-taalaya hansı sözlər və hansı mənalarla həmd-səna deyir.

İbadət edənin və namaz qılanın qəlbi gərək elə olsun ki, namaz halında dediyi hər bir sözün mənasını bilsin. ﴿إِيَّاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ

﴿ نَسْتَعِينُ ¹ – dediyi zaman, kəlmələrin mənasını başa düşsün. Elə

buradan aydın olur ki, “alim” ilə “abid” arasında nə qədər fərq vardır. Bu kəlmələrin mənasını bilən alim ilə, onların yalnız

¹ “Fatihə” surəsi, 5-ci ayə: (Yalnız Sənə ibadət edir və yalnız Səndən kömək diləyirik!)

Namazın sirləri və qaydaları 107

zahiri və deyiliş tərzilə tanış olan və mənasını bilməyən abid arasında çox böyük təfəvvüt vardır.

Xüsusi əhəmiyyət kəsb edən bir məsələ budurki, hər bir insan öz idrakı həddində sözlərin və ifadələrin mənasını başa düşə bilər. Qurani-kərimin olduqca mühüm xüsusiyyətlərindən biri budur ki, onun ifadə və sözlərindən, adətən çox geniş və həddən artıq dərin mənalar iradə edilir. Bu səbəbdən insanlar malik olduqları düşüncə və tərz-i-təfəkkür fərqlərinə əsasən, kəlmələrin mənalarını dərk etmək baxımından insanlar müxtəlif dərəcələrə bölünürlər. İmam Xomeyninin (Allahın rizvanı olsun ona) həmin ilkin mərtəbədə xatırlatdığı mühüm mətləb¹ budur ki, namaz qılan şəxs sözlərin mənalarının onun başa düşdüyü həddə olduğunu güman etməməlidir. ﴿ اِهْدِنَا الصِّرَاطَ

¹ "Sırrus-səlat" (Merac-us-salikin), səh. 19

﴿الْمُسْتَقِيمَ﴾¹ – deyərkən, əgər mənasını bilirsə, elə təsəvvür etməsin

ki, bu ifadənin mənası onun düşüncəsi həddə xülasələşir.

İnsan üçün çox zərərli şeylərdən biri budur ki, o, yalnız öz başa düşdüyünə inansın və elə öz düşüncəsi həddi ilə kifayətlənsin. İnsan bilməlidir ki, ﴿الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ﴾ – ifadəsinin kiçik bir mənasını başa düşür və onun daha da geniş və ətraflı mənası vardır. Namazın sözlərinin mənasını düşünməkdə müəyyən hədd ilə qənaətlənmək, insanı elmi və əməli təfəkkürdən saxlayır. Şübhəsiz ki, bu da şeytanın ən böyük ustalılıqlarından biridir.

Şeytan namazda insana deyir ki, namaz bundan artıq bir şey deyil, başa düşdüyün bu sözlərin həmin zahiri mənalarından ibarətdir, elə bir-iki dəfə yerinə yetirməyin

¹ “Fatihə” surəsi, 6-cı ayə: (Bizi doğru-haqq yola hidayət et!)

Namazın sirləri və qaydaları109

kifayət edər. Şeytan, sözləri başa düşməkdə insanı öz düşüncəsi məhdudiyyətində həbs edib saxlayır.

Deməli, beş mərtəbədən ibarət olan təfsilatlı hüzüri-qəlbin birinci mərtəbəsi, namazda sözlərin mənalarını başa düşməkdir. Sözlərin mənalarını insanın başa düşdüyü bu mərtəbədən sonra daha bir-neçə mərtəbə də vardır və Allahın köməyi ilə onlara da işarə edəcəyik.

(26)

Təfsilatlı hüsurun ikinci mərtəbəsi: Kəlmələrin bürhani və əqli dərki

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət İmam Sadiq əleyhissəlam buyurub:

"إِذَا قَامَ الْعَبْدُ فِي الصَّلَاةِ فَخَفَّفَ صَلَاتُهُ قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ أَمَا تَرَوْنَ إِلَى عَبْدِي كَأَنَّهُ يَرَى أَنَّ قَضَاءَ حَوَائِجِهِ بِيَدِ غَيْرِي أَمَا يَعْلَمُ أَنَّ قَضَاءَ حَوَائِجِهِ بِيَدِي؟"

*"Bəndə namaz qılmağa durduqda namazına sadə və səthi yanaşarsa, Allah-təala mələklərə buyurar: Mənim bəndəmi görmürsüzümü? (Elə namaz qılır ki,) sanki onun istəklərini Məndən qeyrisi yerinə yetirəcəkdir. Görəsən, bilmirmi, onun ehtiyaclarını rəf etmək yalnız Mənim əlimdədir?!"*¹

Bəhsimiz namazda hüsur-qəlb və onun mərtəbələri haqqındadır. Ötən bəhsimizdə deyildi ki, namazda hüsur-qəlbın bir icmal mərtəbəsi vardır və o, budur ki, insan namaz əsnasında sözlərin mənasını, əməllərin və hərəkətlərin həqiqətini dəqiqliklə dərk etməsə də, bunu bilsin ki, Allah-təalaya sitayiş etməklə məşğuldur. Amma ikinci mərtəbə, öncə müxtəsər işarə olunduğu kimi təfsilatlı hüsur-qəlbdir ki, bu da öz növbəsində beş mərhələdən ibarətdir. Mənalərin dərki,

¹ "Kafi", cild-3, səh. 269; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 35

kəlmələrin və zikrlərin məfhumları olan birinci mərhələni izah etdik. Digər mərtəbələri bəyan etməzdən əvvəl, təbərrük olaraq bu hədisi ərz edirəm. Hişam ibn Saleh nəql eləyir ki, imam Sadiq əleyhissəlam buyurdu:

"إِذَا قَامَ الْعَبْدُ فِي الصَّلَاةِ فَخَفَّفَ صَلَاتَهُ"

"Əgər insan namaz qılmağa durduqda namazına yüngül yanaşarsa və namazı necə gəldi qılarsa,"

"قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى لِمَلَائِكَتِهِ أَمَا تَرَوْنَ إِلَى عَبْدِي كَأَنَّهُ يَرَى أَنَّ قَضَاءَ حَوَائِجِهِ بِيَدِ غَيْرِي"

"Allah-təala mələklərə buyurar: Mənim bu bəndəmi görmürsüzümü (necə namaz qılır)? Sanki istəklərini Məndən qeyrisindən istəyir. Yəni namazını başdansovma qılan kəs, həqiqətdə Allah-təalaya şərik qoşur və Ondan qeyrisini təsirli bilir."

"أَمَّا يَعْلَمُ أَنَّ قَضَاءَ حَوَائِجِهِ بِيَدِي؟"

"Görəsən, o bilmirmi, əgər hacət və çətinliyi varsa, onların həlli Mənim əlimdədir?"¹

Bu hədis aydın şəkildə bəyan eləyir ki, əgər namazın təsirli olmasını istəyiriksə, onda tövhid və təkallahlılıq dəqiqliklə riayət etməliyik. Namaz insanın təkallahlılıq əqidəsinin möhkəmlənməsi üçündür. Bu baxımdan əgər insan yeganə Allaha olan əqidəsinə gündən-günə yüksəltmək və onun genişlənilib qüvvətlənməsini istəyirsə, gərək namazına əhəmiyyətlə yanaşsın, namazında huş-guşu və hüzuri-qəlbi olsun.

¹ Həmin mənbə.

Namaz qıldıqda təfsilli hüzeni-qəlbin ikinci mərtəbəsi budur ki, bu namaz qılan kəlmələrin məfhumlarını düşündükdən; ﴿يَا كُفِّرُ﴾¹ – ifadəsinin mənasının nə olduğunu bildikdən sonra, bu ikinci mərtəbədə gərək əqli bürhan və istidlal ilə, əqlin addımları ilə, bu mənanın həqiqətini dərk edib, başa düşsün. Gərək əqlin həqiqəti ilə bilsin ki, düz yolu insan üçün ancaq Allah-təala yaradır və başqa yollar səhih deyildir. İnsan bir məfhumu başa düşdükdən, əqlinin qüvvəsi və istidlalı ilə onu sübut etdikdən sonra, bu məfhum onun qəlbində dərin yer edəcək və həmişə onunla yaşayacaqdır. Əgər zikr edib: ﴿الْحَمْدُ لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ﴾² – deyərsə, yəni İlahi, bütün sitayişlər Sənə məxsusdur; hər bir kəs, hər bir yer, hər bir şey sitayiş edilsə, Sənin sitayişinə qayıdır, Səndən qeyri heç bir şeyin sitayışı qabil deyil və sitayiş edilmir!

Əgər insanın əqli ona desə ki, aləmdə pərəstiş və sitayiş edilməyə dəyəri və ləyaqəti olan ancaq bir varlıqdır, O da Allah-təalanın müqəddəs zatıdır və Ondən başqa heç bir şey sitayiş edilməyə layiq deyildir, bu insan deyəcəkdir: əgər bir yerdə məni də tərifləsələr, mən ki, tərifəlayiq deyiləm, həqiqətdə bu tərif Allah-təalanın tərifinə qayıdır.

Gərək hüzeni-qəlbin bu ikinci mərtəbəsində əqli sübut və bürhan ilə bu məfhumları kamil surətdə dərk edək. “Sirati-müstəqim”in (doğru yolun) həqiqətini əqli dəlil və bürhan ilə sübut edək, tövhid və təkallahlıq elmlərinin əsasları və mənbəyi sayılan “Tövhid” surəsinin mənasını tam əqlin bürhanı ilə dərk edək. Ümid edirəm ki, namaz halında hüzeni-

¹ “Fatihə” surəsi, ayə 5

² “Fatihə” surəsi, ayə 2

Namazın sirləri və qaydaları113

qəlbin mərtəbələrinə nail olmağı və onları dərk etməyə Allah
təbarək və təala bizi müvəffəq etsin.

(27)

Təfsilatlı hüsurun üçüncü mərtəbəsi: Qəlbin inamı

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ؛ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

“O gün ki, nə mal-dövlət, nə də övlad bir fayda verər! Ancaq sağlam qəlblə Allahın hüsuruna gələn kimsədən başqa!”¹

Hüzuri-qəlbin icmal surətdə mənasını bəyan etdikdən sonra onun təfsilli mənasına yetişdik və hüzuri-qəlbin təfsilatlı mərtəbələrində iki mərtəbəsini zikr etdik. Hüzuri-qəlbin təfsil surətinin birinci mərhələsi bu idi ki, insan sözlərin və zikrlərin xalq arasında və lüğətdə işlədilən məfhumlarını başa düşüb onları fərqləndirə bilsin. İkinci mərhələ də bu idi ki, əqlin qüvvəsi və dəlil-sübut vasitəsilə həmin məfhumları zehində və fikrin dərinliyində möhkəmləndirsin. Hüzuri-qəlbin təfsilatının mərtəbələrindən üçüncü mərhələni izah etməzdən öncə imam Baqirdən (əleyhissəlam) çatmış bir hədisə işarə edirik.

” عَنْ زُرَّارَةَ عَنْ أَبِي جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَام) قَالَ: بَيَّنَّا رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ) جَالِسٌ فِي الْمَسْجِدِ
”

¹ “Şuəra” surəsi, ayə 88-89

“İmam Baqir aleyhissəlam buyurur: Rəsuli-əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) məsciddə oturmuşlar;”

"إِذْ دَخَلَ رَجُلٌ فَمَامُ يُصَلِّي فَلَمْ يُنِمَ رُكُوعُهُ وَ لَا سُجُودُهُ"

“Bu zaman məscidə bir kişi daxil oldu və namaz qılmağa başladı, amma rüku və səcdələrini tam, səhih və kamil şəkildə yerinə yetirmədi. Bu zaman Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:”

"فَقَالَ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَ آله) نَقَرَ كَنَفَرِ الْغُرَابِ"

Ərəb dilində “nəqri ğurab” –qarğanın dimdiyinin ucu ilə dən dənləyib götürməsinə deyilər. Buna nə qədər vaxt sərf olunar? Çox sürətlə və bir göz qırpımında bu işi edir. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu: “نَقَرَ كَنَفَرِ الْغُرَابِ” – Bu cümləni kinayə olaraq gətirdilər ki, rüku və səcdələrini nə qədər sürətlə yerinə yetirdi; “rükuda dayanması və səcdələrdə ara verməsi, qarğanın bir dənə dənləməsi qədər vaxt apardı.” Sonra çox təəccübləndirici bir cümlə buyurdular ki, gərək rüku və səcdə edərkən, həmişə Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) bu cümləsini xatırlayaq. Həzrət buyurdu:

"لَيْنَ مَاتَ هَذَا وَ هَكَذَا صَلَّاهُ لَيَمُوتَنَّ عَلَى غَيْرِ دِينِي"

“Bu adamın namazı belə olan halda əgər ölərsə, həqiqətdə mənim dinimdən olan bir müsəlman kimi ölməmişdir.”¹ Görün məsələ nə qədər əhəmiyyətli! O kəslər ki, namazlarını çox sürətlə qılırlar; hələ rükuya çatmamış səcdəyə gedirlər, səcdələri tamam olmamış namazın salamların sona yetirirlər, Zurarənin

¹ “Kafi”, cild-3, səh. 268; “Təhzibul-əhkam”, cild-2, səh. 239; “Vəsailuş-şiə”, cild-6, səh. 298

imam Baqirdən (əleyhissəlam) və o Həzrətin də Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql elədiyi hədisə əsasən, belə adamlar əgər namazları bu surətdə olan halda dünyadan getsələr, müsəlman dinində ölmüş hesab olmayacaqlar. Namazımızın bu cür olmaması üçün, gərək namazda hüzeni-qəlbi və mənəvi dərəcələri riayət edək, gərək hüzeni-qəlbin mərtəbələrinin nə olduğunu bilək!

Hüzeni-qəlbin üçüncü mərtəbəsi budur ki, insan sübut və əqli dəlillər əsasında namazın sözləri və zikrlərinin məfhumlarını dərk etdikdən sonra, onu qəlbinin lövhəsinə yazsın. Qəlbin inam mərhələsi elə bir mərhələdir ki, insanın qəlbi ağıldan yüksək bir mərtəbədə məfhumları qəbul etsin, onlara inam və iman gətirsin.

İnsan bir sıra hallarda müxtəlif məsələləri öz ağılı ilə dərk edir, amma mümkündür onun qəlbi təzəlzüldə olsun və qəlbən səbat və xatircəmlik mərtəbəsinə çatmasın. Bunun üçün aydın bir misal budur ki, insanın ağılı ölmüş bir şəxs barəsində belə deyir: bu, dünyadan köçmüş bir mövcuddur və hətta özündən bir milçəyi də uzaq etməyə qadir deyil. Lakin nə üçün ölmüş bir şəxsin qoyulduğu bir otaqda insan vəhşət edir və orada meyitlə təklildə qalmaqdan çəkinir. Ona görə ki, o adamın qəlbində bu əqli məsələyə inam və xatircəmlik hasil olmayıb. Bu əsasla, qəlbin inam mərtəbəsi yüksək bir mərtəbədir.

Hüzeni-qəlbin üçüncü mərtəbəsi budur ki, biz məfhumları qəlbimizin və ürəyimizin lövhəsinə yazaq. Əgər qəlbin lövhəsinə yazılırsa, insan bütün hallarda o məfhumlara inamlı olacaq və bunun üçün hətta dəlil-sübuta da ehtiyac

duymayacaqdır. Qeyd etdik ki, ikinci mərhələdə əqli dəlil-sübut namaz qılana kömək edirdi, amma elə ki, qəlbin imanı icad olur, artıq əqli dəlilə ehtiyac duyulmur.

Mərhum imam (Allahın rizvanı olsun ona) zərif bir mətləbi bəyan etmişlər ki, doğrusu olduqca mühüm bir məsələdir; Əsasən qəlb sahibi olan insan o kəsdir ki, bu mərtəbəyə çatsın, qəlb sahibi olan insan odur ki, dini həqiqətləri və maarifi çoxlu əməli və elmi riyazətlərlə, eləcə də kamil təqva ilə bu maarifi öz qəlbində qeyd edib yazsın. Əgər: ﴿قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ﴾¹– Allah təkdir deyirsə, tövhid sözünün mənasını dərk etdikdən sonra, ağıl ona tövhid kəlməsindən məqsədin ədəd baxımdan deyil, əksinə məqsəd zatda tövhid məqamı olduğunu dedikdən sonra; əslən Allah-təala elə bir vücud və zata malikdir ki, ədəd və sayılma qabiliyyəti yoxdur və iki olması qeyri-mümkündür, həqiqətdə elə ki, əqli bürhan vasitəsilə tövhidin mənasını dərk etdi, onu öz qəlbinə tapşırırsın və onun qəlbi tam vücudu ilə zat məqamında tövhidi dərk və qəbul etsin, ona iman və inam tapsın.

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ؛ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

Sağlam qəlb sahibləri o kəslərdir ki, bu etiqadlar qəlblərində möhkəmlənib sabitləşmiş, tövhid, məad və həmçinin bütün dini maarif onların qəlblərini əhatə etmiş olsun. Təfsil surətli hüzeni-qəlbin üçüncü mərtəbəsi budur ki, bu məfhumlar qəlbimizə həkk olunsun. Əgər insan bu məfhumları qəlbinə yazmasa, mərhum imamın təbiri ilə desək: “iman xələti ilə zinətlənməmiş və bəzənməmişdir”. Əgər insan bu mərtəbəyə

¹ “Təvhid” surəsi, ayə 2

çatmazsa, onun üçün namaz, merac ola bilməz. Əgər namazımızın möminin meracı olmasını istəyiriksə, gərək səmimi qəlbdən inanaq ki, ibadətə layiq olan varlıq yalnız Allah-təaladır. O varlıq ki, gərək Ondan kömək dilənsin, ancaq Allah təbarək və təaladır. O varlıq ki, gərək təsbeh və qüdsiyyəti təsdiq edilsin, fəqət uca olan Allahdır. Bunları insan qəlbi ilə qəbul etməli və onlara inanmalıdır.

Əgər hüzüri-qəlbin belə bir dərəcəsinə yetişsə, o namaz insanı dünyadan ayırır, o namaz insanı göylərə ucaldar ki, namazının əsla sona yetməsinə meyl etməz və əgər namazı sona yetsə, qüssələnib nigaranlıq hissi keçirər ki, nə üçün bu haləti itirdi. Ona görə yenidən özündə növbəti namaz üçün hazırlıq görər.

Əgər bir kəs Allaha tərəf seyr etməyə başlamaq istəyirsə və öz nəfsinin qəfəsində qapanıb qalmağa razı deyilsə, yolu budur ki, qəlbi bu maarifə inanmalı və onlara imanlı olmalıdır. Ümid edirəm ki, Allah təbarək və təala hamımızın qəblərimizi namazda mövcud olan bu geniş məfhumların maarif və həqiqətləri zərfinə çevirsin, inşaallah.

(28)

Təfəsilatlı hüzurun dördüncü mərtəbəsi: Sözlərin həqiqətlərinin müşahidəsi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Bəzi hədislərə əsasən, insan üçün Beheştin çox yüksək mərtəbələrindən sayılan *"illiyyin"* məqamına yetişmək yollarından biri budur ki, namazda hüzuri-qəlbi riayət eləsin. Dünyasını dəyişmiş bir müsəlman üçün qılınan meyit namazında belə dua edirik:

"اللَّهُمَّ اجْعَلْهُ عِنْدَكَ فِي أَعْلَىٰ عِلِّيِّينَ"

"Yəni İlahi! Bu şəxsə Rizvan Beheştinin çox yüksək mərtəbəsində yer ver."

İmam Sadiqin (əleyhissəlam) əziz Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql elədiyi mübarək bir hədisdə Həzrət buyurur:

"مَنْ حَبَسَ نَفْسَهُ عَلَىٰ صَلَاةٍ فَرِيضَةٍ يَنْتَظِرُ وَقْتَهَا فَصَلَّاهَا فِي أَوَّلِ وَقْتِهَا"

"O kəs ki, vacib namaz qılmaq üçün öz nəfsini qorusun, – yəni öz nəfsinə nəzarət etsin, dünyəvi məsələlərə meyl etməkdən çəkinsin, – namazın əvvəl vaxtının yetişməsinə gözləsin və sonra onu fəzilətli vaxtında qılsın;

" فَأَتَمَّ رُكُوعَهَا وَ سُجُودَهَا وَ خُشُوعَهَا "

Belə ki, namazın rükusunu, səcdəsini tam və kamil şəkildə yerinə yetirsin, bütünlüklə xüsu və müti halında olsun;

" ثُمَّ مَجَّدَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ وَ عَظَّمَهُ وَ حَمَّدَهُ حَتَّى يَدْخُلَ وَقْتُ صَلَاةٍ أُخْرَى لَمْ يَلْغُ بَيْنَهُمَا "

Namaz başa çatdıqdan sonra (müstəhəb əməllərə;) Allah-təalanı paklıq, qüdsiyyət və əzəmətlə yad etməklə məşğul olsun, ta ki, növbəti namazın vaxtı yetişsin və bu iki namaz arasında heç bir əbəs və batil iş əncam verməsin;

" كَتَبَ اللَّهُ لَهُ كَأَجْرِ الْحَاجِّ وَ الْمُعْتَمِرِ "

(Belə olan halda) Allah-təala onun üçün bir ilin həcc və ümrə savabını yazar;

" وَ كَانَ مِنْ أَهْلِ عِلِّيْنِ "

Bizim bəhsimisə aid olan məsələ budur: *Namazda xüsu və hüzeni-qəlbi olan adamın mövqeyi Beheştdə və İlliyyin əhli məqamındadır.*"¹

Bura qədər namazda təfəssili hüzeni-qəlbin mərtəbələrindən üç mərhələni bəyan etdik. Yəni birinci, sözlərin mənasını bilmək; ikinci, onların əqli idrakı; üçüncü, bu mənalara qəlbən inamlı və əqidəli olmaq. Bu üç mərtəbədən sonra gələn dördüncü mərtəbə budur ki, insan özünü "şühud" mərhələsinə yetirsin və həqiqətləri müşahidə etsin. Həqiqətlərin şühud və kəşf

¹ "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 116, "İstihbabil culusi fil-məscid bölməsi"; "Mən la yəhzuruhul fəqih", cild-1, səh. 211

edilməsi mətəbəsi dedikdə məqsəd budur ki, insan həmin namazın təsiri nəticəsində yaranan mələkuti və bəsirət gözü vasitəsilə qəlbində inam və əqidə tapdığı mənaları həqiqətən kəşf etsin. Hər dəfə ﴿مَالِكِ يَوْمِ الدِّينِ﴾¹ – dedikdə, sanki Qiyamət gününü görür, Haqq-təalanın mütləq qüdrətini hər an hiss edib duyur və o səhnə onun gözləri qarşısında canlanır. Zikrlər və digər ibarələri deyən zaman, onları kəşf və şühud mərtəbəsinə çatdırır və əyani şəkildə bütün bu həqiqətləri müşahidə edir. Namazın “iftitahiyyə” (açılış) təkbirlərini dedikdə hər bir təkbir vasitəsilə Allahla öz arasında və Allahın cəlalını və cəmalını, onun müşahidə etməsinə mane olan hicabları kənarlaşdırır.

¹ “Fatihə” surəsi, ayə 4 (Qiyamət gününün maliki)

(29)

Təfəsilatlı hüsurun beşinci mərtəbəsi: Haqq-təalada fəna

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ﴾

“Əvvəl, axır, zahir və batin ancaq Odur. O, hər şeyi biləndir.”¹

Ötən bəhlərdə namazda hüsur-qəlbin mərtəbələrində işarə etdik. Namaz qılan şəxs həmin miqdar ki, bu mərtəbələrə nəzər salsa və namaz halında onlara nail olmağa və bu mərtəbələri özündə icad etməyə çalışsa, o zaman onun namazı başqa bir namaz olacaq və bu ibadətdən böyük zövq alacaqdır. Hüsur-qəlb olan və hüsur-qəlbin yuxarı mərtəbələri olan bir namazdan alınan zövq, heç bir zövq və ləzzətlə müqayisə edilən deyil. O şəxs ki, Allahın mərhəmətinə ümidvar olub, Onun qəzəbindən və Ona etinasızlıqdan qorxu hissi keçirməklə bu meydana varid olsa, Onun razılığını kəsb etməyə müvəffəq olacaqdır. Hədisdə bu məsələyə diqqət olunur ki, Allah-təalanın bərabərində gərək mömin şəxsin iki nuru: ümid və qorxu nuru olsun. Hər zaman namaza başlamaq və hüsur-qəlbin mərtəbələrini özümüzdə icad etmək istəyiriksə, yolu budur ki, Allahın fəzilət və mərhəmətinə ümidvar olmaqla və

¹ “Hədid” surəsi, ayə 3

İlahinin qəhrindən və əzabından qorxmaqla bu mənəvi rabitəyə başlayaq.

İmam Sadiq əleyhissəlam buyurur:

" لَا تَجْمَعُ الرَّغْبَةَ وَالرَّهْبَةَ فِي قَلْبٍ إِلَّا وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ "

Əsas etibarilə, o kəs ki, Allaha ümid bəsləyir, Ona sığınır və deyir: İlahi, Sənin hüzurunda dayanmışam və Səninlə danışmaq istəyirəm; Sənin lütf və mərhəmətinə ümidvaram, məni hidayət et; Öz kəlmələrinə və məhəbbətinə qəlbimdə yer etmək üçün qəlbimi genişləndir; fikrimi və niyyətimi xalisliklə ancaq Özünə məxsus et; yol vermə şeytanlar məni yoldan çıxarsınlar, mənə nicat ver... Əgər insan Allahın inayətinə ümidvar olsa və ürəyində Allah xofu olsa ki, məbada namazı etinasız qılsın və böyük xəsarət və ziyana mübtəla olsun, bir sözlə qəlbində bu iki vəsflə, xof və ümidlə namaz qılsa, belə insan Beheştə və mələkuta çatacaqdır.

İnsan gərək namaza laqeyd yanaşmasından və Allah-təalaya etinasız olmasından qorxu hissi duysun. Bəzi hədislərə əsasən, əgər insan namazı dəyərsiz qılsa və Allahın dərgahına saymamazlıq etsə, qorxsun ki, surəti heyvan surətinə dəyişə. Həzrət buyurdu:

" لَا تَجْمَعُ الرَّغْبَةَ وَالرَّهْبَةَ فِي قَلْبٍ إِلَّا وَجِبَتْ لَهُ الْجَنَّةُ فَإِذَا صَلَّيْتَ فَلَقْبَلْ بِقَلْبِكَ عَلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ "¹

¹ "Mən la yəhzuruhul fəqih", cild-1, səh. 209; "Vəsailuş-şiə", cild-5, səh. 477, "Təəkkudi istehbabil- iqbali bil-qəlbi ələs-saləti və tədəbburi məanil qiraəti vəl-əzkar bölməsi" (Bir qəlbə ümid və xof cəmlənərsə, cənnət ona vacib olar. Belə isə, hər zaman namaza durduqda qəlbini Allah təbarək və təalaya yönəlt...)

Namaz qıldığın zaman qəlbinlə Allah-təalaya tərəf yönəl, bax gör ürəyin nə qədər Allah yanında, vücudun nə qədər Allaha təvəccöh edir? Qəlbin Allaha yönəlməsi nədir? Budur ki, Allaha dediyimiz sözlərin mənasını bilək və nə danışdığımızı dərk edək. Dilimizin lağlağısı olmasın, bu sözləri və mənalari əqli bürhan və sübutla dərk edək və onları qəlbimizə hopduraq. Deməli, namazda hüzeni-qəlbin dördüncü mərtəbəsi bu oldu ki, İlahi tövhidi kəşf və şühud mərtəbəsinə çatdıraq.

Beşinci mərtəbə isə qəlbin məbuda qovuşması və ya Allahda fəna olmaqdır ki, bu mərtəbənin özünün də üç mərhələsi vardır. Amma bu mərtəbənin ancaq nadir insanlar və İlahi övliya üçün hasil olmasını nəzərə alaraq, ona kiçik bir işarə etməklə kifayətlənirik. Bu, elə bir mənəvi mərtəbədir ki, gərək insan hər yerdə Allah-təalanı hazır bilsin, hər bir şeyi Allahın adları və vəsflərinin təcəllisinin zühuru sansın, hər bir şeyi o qadir, mütləq və həkim varlığın təcəllisi görsün. Yalnız Allah-təalanın dərgahında olmasına diqqət etmək kifayət deyil, əksinə Onu hər yerdə hazır görsün, hər bir əməli Onun fəli bilsin, hər bir şeyi Onun sifətlərinin zühuru sansın və Ondən başqa heç bir şeyi görməsin. Qəti əmin olsun ki, varlıq ələmi Odur, hər bir şey Onda fanidir, Ondən başqa vücut yoxdur, ﴿ هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ وَهُوَ بِكُلِّ شَيْءٍ عَلِيمٌ ¹ – bu mənanın şühud və həqiqətinə çatsın, onu qəlbən müşahidə etsin. Bu, həmin “fəna” məqamında can və qəlb ilə Allah-təalaya yönəlməkdir. Bunlar xülasə şəkildə namazda hüzeni-qəlbin mərtəbələrinə bir işarə idi, Allah-təala bu mənəvi neməti bizə rizq və quzi etsin, inşaallah.

¹ “Hədid” surəsi, ayə 3

(30)

Hüzuri-qəlbin səbəbləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazda və ümumiyyətlə bütün ibadətlərdə hüzuri-qəlb mövzusu ilə bağlı olduqca əhəmiyyətli bəhslərdən biri budur ki, hüzuri-qəlbə səbəb olan şeylər və hüzuri-qəlbin hasil olmasına maneçilik yaradan məsələlər hansılardır? Yəni biz gərək hüzuri-qəlbin amillərinin nə olduğunu bilək. İnsanın qəlbini mühəyya edən və onun nəzər-diqqətini Allah-təalanın hüzurunda olmağa cəlb edən məsələləri tanıyaq. İlahi ziyafətə varid olmaq və Allah-təala ilə təkəllüm etmək üçün qəlbi hazırlayan amillər nədir? Bununla bərabər ibadəti huş-guşla və hüzuri-qəlb ilə yerinə yetirməyə mane olan məsələlər hansılardır?

Ümumiyyətlə, namazın əsrarı mövzusunda bəyan edilmiş kitablarda bizim böyüklərimiz bu ikinci sahəyə; “namazda hüzuri-qəlbin hasil olması maneələri nədir” məsələsinə daha çox diqqət yetirmişlər. Biz gərək hər iki sahəyə; hüzuri-qəlbin yaranma səbəblərinə və hüzuri-qəlbin hasil olmasının müneələrinə işarə edək. Bu bəhs ətrafında imam Xomeyni (Allahın rizvanı olsun ona) “Əsrarus-səlat” kitabında olduqca əhəmiyyətli və lazımlı məlumatları bəyan etmişdir. İnşallah, onlara müəyyən qədər işarə edəcəyik.

Namazda hüzeni-qəlbin səbəbləri haqqında olan və mərhum Şəhid Sani də özünün “Əsrərus-səlat” kitabında işarə buyurduğu çox əhəmiyyət kəsb edən ilk məsələ budur ki, mömin şəxs gərək həmişə Allah təbarək və təalanın əzəmət və böyüklüyünə xüsusi diqqət yetirsin. Əgər insan bir tərəfdən Allahın əzəmətinə, Onun həddən artıq, qeyri-məhdud, tükənməz və mütləq qüdrətinə təvəccöh etsə və digər tərəfdən Allah-təaladan qeyri olan hər bir şeyin zəifliyinə nəzər salsə və bilsə ki, Allahdan qeyri hər bir şey və hər bir kəs zəifdir və xilqət aləmində bütün mövcudatın arasında ən zəif olanlardan biri həmin insandır, şübhəsiz bu məsələ hüzeni-qəlb üçün zəmin yaradacaqdır.

Əgər insan həqiqətən öz zəifliyini başa düşsə və bəzi anlar kiçik bir böcəyin onun həyatını sona yetirə biləcəyi qədər öz qüvvəsinin çox az olmasını xatırlasə və bunun müqabilində Allah-təalanın əzəməti və qüdrətində təfəkkür etsə, bu məsələ onun qəlbində İlahi nuru qəbul etmək üçün hazırlıq yaradacaq və ruhunda səfa və nuranilik icad edəcəkdir. Burada əhəmiyyəti olduqca böyük bir məsələ budur ki, əgər insan öz nəzər-diqqətini namazdan başqa hallarda da həmişə bu məsələyə cəlb edə bilsə, yaşayış halətlərinin hamısında; əmək və kəsbkarlıq halında, təlim və təhsil halında, tədris və təlif halında, hər bir məqam və mənəb sahibi olduğu halda və hər zaman Allahın əzəmət, qüdrət və böyüklüyünə təvəccöh yetirsə, bu səbəb olacaqdır ki, namaz əsnasında da bu mətləb onun üçün asan olsun. Əks təqdirdə əgər insan namazdan başqa hallarda bu cəhətə diqqət yetirə bilməsə, namaz halında ona təvəccöh etməsi olduqca çətindir.

Beləliklə, böyük əhəmiyyət kəsb edən amillərdən biri odur ki, insan Allah-təalanın əzəmət və qüdrətinə təvəccöh etməklə bərabər, Allahın əzabından xof eləyib, Onun rəhmətinə ümid bəsləməyə diqqət yetirsin. İnsan qəlbində Allah-təalanın qüdrət və əzəmətinə inam və iman olarsa, mütləq onda bu iki cəhət vücuda gələcəkdir. Əgər Allahın qəzəbinin ona şamil olmasını təsəvvüründən keçirsə, nə hissi duyar? Əgər Allah-təala öz lütf və inayətini ancaq bir anlığa bu dünyadan çəkərsə, aləm külə dönər, bəlkə ondan da az olar. Bunu bilməlidir ki, İlahi əzab ilə dünya əzabını müqayisə etmək əsla uyğun deyil. Bu cəhətə diqqət etsin ki, dünyanın ən kiçik əzablarına dözməyə qadir olmayan bu insan, Axirət əzabına və İlahi qəzəbə necə tab gətirə bilər? Buna diqqət etsin ki, Allah heç bir kəslə qardaşlıq əqdi bağlamayıbdır və bəndəsinin nə qədər ki, ləyaqəti vardır, ona Öz lütfünü, fəzilətini və kərəmini inayət edir. Amma bəndə öz ləyaqətini və qabiliyyətini itirərsə, süqut edəcək və İlahinin qəzəb və əzab vadisinə qədəm qoyacaqdır. Əgər insan namaz halında diqqət etsə ki, elə bir əzəmətli varlıq müqabilində dayanıbdır ki, bütün mövcudat Onun bərabərində xüsu, xüsu və xof edirlər, bu diqqət və təvəccöh hüzeni-qəlbin yaranmasına səbəb olacaqdır.

Deməli, bu üç məsələyə diqqət etmək: 1- Allahın əzəməti; 2- Allah xofu; 3- Allah rəhmətinə ümid, namazda hüzeni-qəlbin hasil olması amilləri və səbəblərindən sayılır. Dördüncü amil budur ki, insan həmişə özünü müqəssir bilsin və Allahın dərgahında öz təqsirlərinə xatir xəcalət çəkib başını aşağı tutsun. Əgər insan bu haləti əldə etsə, namaz qılmağa durarkən özünə xitabən desin: sən hansı əməl ilə Allahın bərabərində dayanıb, Onunla söhbət etmək istəyirsən? Hansı qəlb ilə Ona üz tutub yönəliyorsən? Günah, küdurət və aludəliklə dolu olan

bir qəlblə? Dünyəvi arzulardan aşib-daşan bir qəlblə, şeytani vəsvəsələrdən aşib-coşan bir qəlblə? Əgər insan özünün müqəssir olmasını qəbul etsə və öz günahlarına və təqsirlərinə etiraf etsə – əlbəttə, bu insanın ən gözəl halətlərindən sayə gəlir – onun üçün hüzuri-qəlb hasil olacaqdır. Ona görə mərhum Şəhid Sani tövsiyə edir ki, İnsan Allah-təalaya iman gətirdikdən sonra, gərək bu halətlərin heç birindən uzaq düşməsin.

Ümid edirəm, Allah təbarək və təala hamımıza bu halətləri şamil etsin və bu sifətləri öz vücudumuzda icad etməyə müvəffəq olaq, inşaallah.

(31)

Pərvərdigarın əzəmətinə təvəccöh yolu

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd olundu ki, namazda hüzuri-qəlbin hasil olması səbəblərindən biri budur ki, insan namaz qılarkən bu məsələyə nəzər-diqqətini cəlb etsin ki, əzəməti və qüdrəti heç bir mövcudla müqayisə edilməyən bir varlıq müqabilində dayanmışdır. Əgər namaz qılan şəxsdə Allah-təalanın mütləq qüdrətinə belə təvəccöh yaranarsa, namazda onun başqa bir halı olacaqdır. Namazlarını tez və sürətlə qılan, namazın tərtibinə, əməllərin düzgünlüyünə və zikrlərin mənasına heç bir diqqət etməyən əksər insanların qüsuru budur ki, necə əzəmətli bir varlığın qarşısında dayandıqlarını başa düşməzlər və Ona təvəccöh etmirlər. Hədislərdə belə insanlar barəsində deyilir ki, görəsən, bu insanlar çöhrələrinin ulaq surətinə düşməsindən qorxmurlarmı? Bu insanların həqiqi və mələkəti simalarının heyvanlar arasında anlamaz heyvan kimi tanınmış bir canlının surətinə bənzədilməsi ona görədir ki, onlar Allahın əzəmətinə təvəccöh etmirlər və Allahın qüdrətindən qafildirlər. Onlar namaz qıldıqları halda zahiri surətlərinin insan surətində olmasına baxmayaraq, həqiqətdə bu heyvanın surətindədirlər. Bir sözlə, gərək Allah təbarək və təalanın əzəmətinə diqqət və təvəccöh yetirək.

Allahın əzəmət və qüdrətinə təvəccöh etmək üçün gərək iki cəhəti mülahizə edib, onları gözləyək. Onlardan birincisi budur ki, insan öz qəlbindən fikrini dağıdan və zəhnini tərəddüdə salan pərakəndə məsələləri uzaqlaşdırsın. İkincisi də odur ki, qəlbində münacat haləti icad etsin. Namaz halında fikrini Allahın əzəmətinə yönəltməyən adamların fikirləri dağınıq və pərakəndədir. Hətta mümkündür bir alim şəxs olsun, lakin namaz halında fikri elmi məsələlərlə məşğul olsun, yaxud bir təbib olsun və hər hansı xəstəliyin müalicəsinə faydalı olan dərman barəsində fikirləşsin. Hədisdə pərişan və dağınıq fikirli insanlar haqqında deyilir ki, namaz qılan halda şeytan onların yanına gələr və keçmiş xatirələrini yadlarına gətirər, alver və ticarət etdikləri şəxsləri, onların danışığı və rəftarlarını xatırladar. Bəzən namaz qıldıqda insanın yadına gəlir ki, filankəs filan məclisdə ona qarşı hörmətsizlik etmişdir. Sonra zəhnində ondan necə intiqam almaq, ona necə cavab vermək haqqında və buna oxşar digər qarışıq fikirlər edir. Bütün bunlar şeytani fikirlərdir. İnsan namaz qılmağa duran zaman kənar fikirlər, istər elmi məsələlər olsun, istərsə də dünyəvi məsələlər əgər zəhninə gələrsə, dərhal bu hədisi xatırlasın və özünü tənbiş edib desin ki, bu əməl şeytanın işidir. Gərək belə fikirlərin onun ruhunda və vücudunda möhkəmlənib özünə yer etməsinə yol verməsin.

İkinci cəhəd budur ki, insan öz qəlbində Allah-təala ilə dua, münacat, raz-niyaz etmək və Onunla ünsiyyət yaratmaq haləti icad etsin. Əgər insan hər bir namazını qıldıqda özündə belə inam yaratsa ki, bu onun qıldığı sonuncu namazdır, necə ki, ölümə məhkum olunmuş bir şəxsə ancaq iki rükət namaz qılmaq üçün möhlət verilsə, necə bir namaz qıldırı? Bu şəxs belə bir halda artıq dünya, mal-dövlət, övlad, məqam və bu

kimi digər fikirləri etməyəcəkdir, əksinə bütün fikrini və diqqətini ancaq Allah təbarək və təalaya yönəldəcək və Ona yaxın olmağa səy edəcəkdir. İnsan gərək həmişə belə təsəvvür etsin ki, bu onun qıldığı son namazdır, əksinə son namaz yox, hətta namazın birinci rükətini qıldıqda desin ki, ikinci rükəti qılmağa müvəffəq olmağım məlum deyil, səcdə etmək macalını tapmağım məlum deyil. Əgər namazda insan üçün belə bir halət icad olarsa və qıldığı namazın son namaz olduğuna özündə inam yaradarsa, Allah-təalaya təvəccöh edib, Ona tərəf yönəlməsi kamil olacaqdır.

Mömin şəxs gərək həmişə Allah ilə mənəvi rabitəsini gücləndirsin, Onunla münacat etsin və Ondan diləsin: “İlahi! Bu vaxta qədər bir neçə rükət hüzüri-qəlb ilə namaz qılmamışam, indi Sənə üz tuturam, huş-guşla və hüzüri-qəlb ilə iki rükət namaz qılmaq istəyirəm, heç olmasa bu namazın müəyyən miqdarını tam şəkildə Sənə təvəccöh edim və fikrimi ancaq Sənə yönəldim!” “Ehyai ulumi din” kitabının müəllifi bu mətləbi qeyd edərək deyir: Böyük dini şəxsiyyətlərin bütün söyləri bu olmuşdur ki, iki rükət namaz qılsınlar və bu iki rükətli namazda dünya məsələlərinə məşğul olmasınlar, amma ondan aciz qalmışlar.” Həmçinin, imam Xomeyni (Allahın rizvanı olsun ona) danışqlarının birində buyurdu: *“Mən deyə bilmərəm ki, bu vaxta qədər Allah-təala üçün iki rükət namaz qılmışam.”* Bu ona görədir ki, namazın əvvəlindən sonuna qədər Allahdan başqa bir fikir etmədən iki rükət namaz qılmaq olduqca çətindir. Bu səbəbdən görkəmli şəxsiyyətlər etiraf etmişlər ki, hər nə qədər çalışsalar da buna nail ola bilməmişlər.

Əgər insan bunu bilsə ki, qıldığı namaz onun sonuncu namazıdır və onun müqəddəratını və nameyi-əmalını təyin

edən həmin bu iki rükət namazdır, təsəvvür edin necə yüksək ruh ilə namaza başlayacaq və namazın sona yetməməsini arzulayacaq? Allah və Onunla söhbət etmək eşqi və əlaqəsi bütün vücudunu əhatə edəcək və namazın salamlarının yetişməsi barəsində nigaranlıq hissi keçirəcək ki, məbada bu vəsfəgəlməz raz-niyaz sona çatsın. Əgər namazda insanın zehninə pərişan və dağınıq fikirlər gəlməsə və namaz qılan üçün dua və münacat haləti yaransa, belə bir namaz onun halını dəyişdirəcək, Allah-təala mələklərin yanında belə bir namaz ilə iftixar edəcək, belə təbir etmək mümkünsə, Allah bu cür namazdan zövq alacaqdır. Allah-təala bizim hamımıza belə namazları inayət buyursun.

(32)

Hüzuri-qəlbin xarici maneələrinin rəf edilməsi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazda hüzuri-qəlbin amilləri və səbəbləri bəhsindən sonra hüzuri-qəlb mövzusunda çox əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri hüzuri-qəlbə yol verməyən maneələr bəhsidir. Mərhum imamın (Allahın rizvanı olsun ona) “Sırrus-səlat” kitabında gətirdiyi ibarələrdən belə nəticə ələ gəlir ki, əgər insan hüzuri -qəlbin maneələrini aradan aparsa, qəlbin özü hüzuru ələ gətirəcək və öz-özünə hazır olacaqdır. Hərçənd biz ərz etdik ki, bunlar bir-birindən ayrı olan iki bəhsdir; hüzuri-qəlbi hüsula gətirən səbəblər olmalıdır və qəlbin hazır olmasına yol verməyən maneələr ayrı bir bəhsdir.

Mərhum Şəhid Sani “Ət-tənbihatul əliyyəh” kitabında namaz qılan şəxsin qəlbinin vəzifələri və sirləri haqqında bir sıra mətləbləri bəyan etmişlər, biz, bu kimi böyükələrin kəlamlarına müraciət etdiyimiz zaman görürük ki, onlar hüzuri-qəlbi hasil etmə maneələrini iki qismə: xarici və daxili maneələrə təqsim etmişlər. Belə ki, buyurur: “Bəzən insandan xaricdə olan bir sıra məsələlər hüzuri-qəlbin hasil olmasına maneəçilik yaradır, bəzi vaxtlar isə qəlbdə və daxilən mövcud olan fikirlər, müəllifin təbiri ilə desək, “xəvatiri qəlbiyyə”, yəni qəlbin xəyal

və xatirələri buna mane olur. Bu daxili maneələr və qəlbin xəyal və xatirələri xarici maneələrdən daha şiddətlidir.”¹

Xarici maneələr haqqında məsələ çox aydındır, necə ki, namaz qılan şəxs gərək elə bir yerdə namaz qılsın ki, orada onun fikrini namazdan yayındıran məsələlər olmasın. Məsələn, bir qrup adamın oturub söhbət etdikləri yerdə durub namaz qılmaq münasib deyil. Ona görə ki, adətən danışılan sözləri adamın qulaqları eşidir, sonra isə fikri onlara məşğul olur. Belə adamlar çox az olar ki, başqaları söhbət edən yerdə öz nəfslərinə və qulaqlarına hakim olsunlar və onların danışdıqlarını eşitməsinlər. Amma əksər adamlar belədir ki, səs-küy olan yerdə və ya Allah göstərməsin, musiqi sədası səslənən məkanda onu eşidirlər. Bu məsələni də qeyd etməliyəm ki, namaz əhli olan əzizlər indiki zamanda musiqi səsi eşidilən yerlərdə özlərini namaz qılmaqdan saxlasınlar! Şübhəsiz, bunlar hüzeni-qəlbə maneədir. Kimsə deməsin ki, musiqi səsi gəlir, amma mən qulaq asmıram və haram işə mürəkib olmuram; musiqiyə qulaq asmaq haramdır, musiqinin ixtiyarsız eşidilməsi ki, haram deyil, mən də musiqiyə qulaq asmadan öz namazımı qılıram və ibadətimə məşğulam. Bəli, mümkündür bu namaz bəzi əsaslandırma və izahlarla səhih olsun, amma nəzərə alaq ki, belə namaz hüzeni-qəlb ilə birgə ola bilməz. Mərhum Şəhid Sani adı gedən kitabında belə bəyan edir: Bir qrupun söhbət apardığı, qarışıqlıq və səs-küy olan yerdə namaz qılınmasın, (divardan asılmış) müxtəlif mənzərəli rəsm əsərləri, şəkillər, tablolar və insanın fikrini özünə cəlb edən hər hansı bir şeylər olan yerlərdə namaz qılınmasın.

¹ “*Ət-tənbihatul əliyyəh əla vəzəifis-salətil qəlbiyyəh*”, (Zeynuddin ibn Nuruddin Şeyx Əli ibn Əhməd Amili, Şəhid sani), səh. 86

Şəhid Sani buyurur, əgər bir yerdə insanın gözü sataşdıqda nəzərini cəlb edən və onu namazdan yayındıran müəyyən adamlar, müxtəlif simalar və mənzərələr varsa, gərək gözlərini yumsun. Əgər görsə ki, namaz qıldığı yer işıqlı olan surətdə ətrafdakı əşyalar onun zəhnini məşğul edəcək, qaranlıq bir yeri seçsin və namazını orada qılsın. Hətta bəzən otaqda olan kitab insanın zəhnini cəlb edir və onu namazdan ayırır. İnsanın diqqətini namazdan yayındıran hər bir şeyi qarşısından kənar etsin. Belə təbir gətirir və buyurur, gedib bir divar kənarında dayansın ki, ətrafı görüb müşahidə etməsi bir qədər az olsun və fikrini xəyallara aparan səhnələri az görsün. Cürbəcür naxışlı, şəkilli və bəzəkli xalçaların üstündə dayanıb namaz qılmasın. Çünki naxışlı və şəkilli səccadə üzərində namaz qılmaq məkrühdür. Nə üçün? Bir cəhəti elə budur ki, insanı Allah təbarək və təalaya xalis təvəccöh etməkdən saxlayır. Bir şəkilə yaxud rəsm əsərinə tamaşa etdikdə, insanın nəzər-diqqətini cəlb edir və zəhnində müxtəlif fikirlər dolanır ki, nə gözəl rəsm əsəridir, görən bunu kim çəkmişdir və hansı tarixdə rəsmə alınmışdır, hansı dəyərdə qiyməti vardır? Bu və bu kimi xəyallar və gümanlar namazda xalis niyyəti korlayır və hüzeni-qəlbi aradan aparır.

Şəhid Saninin təbiri belədir, buyurur:

" كان المتعبدون يتعبدون في بيتٍ صغيرٍ مظلمٍ، سعتة بقدر ما يمكن الصلاة فيه ليكون ذلك اجمع للهيم "

"İtaət və ibadət əhli özləri üçün ancaq bir namaz qılan şəxsin yerləşməsi mümkün olan sahədə kiçik və qaranlıq bir yer düzəldərdilər

və bütün diqqətlərini və fikirlərini yalnız namaza yönəltmək üçün orada namaz qıldılar.”¹

İmam Xomeyni (Allahın rizvanı olsun ona) bu kəlamı mərhum Şəhid Saninin dilindən nəql eləyəndən sonra buyurur: Şəhid Saninin: *“daha yaxşı budur ki, namaz qılan şəxs qaranlıq və sahəsi ancaq bir nəfərin namaz qıla bilməsi ölçüdə olan bir yerdə namaz qılsın”* – deyər, buyurduğu bu bəyan gündəlik vacib namazlarından başqa namazlara aiddir. Ona görə ki, gündəlik vacib namazların məsciddə müsəlmanlarla birlikdə qılınmasına təkid edən çoxsaylı hədislər vardır. Həmçinin, buyurur: Əgər insan camaat namazının sirlərinə və vəzifələrinə iqdam etsə, şeytanın belini yerə vurmuşdur, belə ki, heç bir başqa ibadətdə bu cür edə bilməz.

Bəzi hədislərdə belə deyilir ki, camaat namazında müsəlmanlarla birlikdə dayanıb namaz qılan şəxsdən şeytan məyus olur. Eləcə də buyurublar ki, İlahinin qeyb əli möminlərin cərgəsində və onların qəlblərinin bir olduğu yerdədir. Möminlərin bu cür cəm olmalarında elə böyük ruhi və mənəvi faydalar vardır ki, başqa bir əməldə onlar kimisi çox az ola bilər.

Beləliklə, namaz qılan şəxsin diqqət yetirməsi lazım olan məsələlərdən biri budur ki, namaz üçün elə bir yer seçsin ki, orada zəhnini özünə məşğul edən mənzərələr və səhnələr olmasın. Məsciddə adam şəklinin və portretinin hətta namaz qılan şəxsin arxa tərəfində olmasının şəriətdə məkrüh elan edilməsi də elə buna görədir ki, insanın fikrini az miqdar olsa belə dağıdır və zəhnini özünə cəlb edir. Namaz qılınan yerdə

¹ “Ət-tənbihatul əliyyəh əla vəzəifis-salətil qəlbiyyəh”, səh. 85

şəkil və rəsm əsərinin olmasının belə təsiri vardır, odur ki, insan gərək namaz yerini və səccadəsini elə bir yerdə hazırlasın ki, ətrafında onun zəhnini özünə cəlb edən əlavə bir şey olmasın. Bu məsələ, mərhum Şəhid Saninin namazda fikrin yayınmasına təsir qoyan və hüzzuri-qəlbin hasil olmasına mane olan xarici amillər ünvanı ilə bəyan etdiyi çox əhəmiyyətli bir mövzudur.

(33)

Qəlbin hüzurunu pozan maneələri qaldırmaq

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qəlbin hüzurunu (aramını) pozan insan varlığından kənarda olan maneələr haqqında dedik: Namaz qılan bunun üçün elə bir yer seçməlidir ki, görməli, eşitməli və s. kimi zehni yayındıran bütün şeylərin hamısını tamamilə kənara qoysun. Fəqihlərin namazda müstəhəb saydığı şeylərdən biri də namaz qılanın səcdə yerinə baxmasıdır. İnsan Allahın əmrinə əsasən bədəninin ən dəyərli hissəsini alnını dünyanın ən aşağı nöqtəsinə torpağa qoymasına diqqət etməlidir. Bu, onun Allahın əzəməti qarşısında öz heçliyini daha çox başa düşməsinə səbəb olacaq. Nəticədə, onun bəndəliyi güclənəcək.

Burada önəmli bir nöqtə var, bu müstəhəb əməllə bağlı “Tənbihatul-əliyyəh” kitabında Şəhid Sani deyir: ¹ Əgər namaz qılan səcdə yerinə baxanda qəlbi hüzur tapmırsa, zehni başqa yerə gedirsə, gözü açıq ikən qəlbin aramını itirirsə, gözlərini bağlasın. Maraqlıdır ki, səcdə yerinə baxmağın müstəhəb olmasına baxmayaraq, bu əməl insanın qəlbinin aramını

¹ “Ət-tənbihatul-əliyyəh”, səh. 85

itirməsinə, fikrinin başqa yerə getməsinə səbəb olursa, yaxşı olardı ki, insan bu zaman gözlərini bağlasın.

"لَأَنَّ الْفَائِتَ مِنْ وَظِيفَةِ الصَّلَاةِ وَصَفَتَهَا بِتَقْسِمِ الْخَاطِرِ أَكْثَمَ مِنْهُ مَعَ الْإِخْلَالِ بِوُظِيفَةِ النَّظَرِ"

Ona görə ki, əgər səcdəgaha baxmaq vəzifəsinə əməl etsə, ondan daha önəmli şeyi itirmiş olur. Namazda daha önəmli olan şey qəlbin aramı və hüzurudur. Əgər səcdə yerinə baxdıqda hüzuru qəlbi itirəcəksə, gözünü bağlasın, çünki qəlbin aramını və hüzurunu qorumaq daha üstündür. Əlbəttə, Feyz Kaşani "Muhəccətul-bəyza" kitabında Şəhid Saninin bu sözünə çox incə bir qeyd gətirir. Bəzi yerlərdə Şəhid Saninin bu sözünü qəbul etmişlər, bəzi yerlərdə isə yox.¹ Buna görə də namaz qılan şəxs qəlbinin aramını qoruyub saxlamaq üçün evin, yaxud məscidin hansı hissəsində namaz qılmasına baxmalıdır. Əgər məsciddə çox səmimi bir dostunun yanında dayansa, onunla bağlı xatirələrinin canlanacağını bilirsə, namazda ondan ayrı yerdə durmağa çalışmalıdır. Gərək səy edək namazda qəlbin aramsızlığına səbəb olan xarici amilləri tanıyaq və hüzuru qəlbin getməsinin qarşısını alaq.

¹ *Həqiqətən, zahiri bədən üzvlərinin müti və xüshu halında olmasına əmr olunduğumuz üçün gözləri yummaqdan daha aşağı dikməyimiz daha üstündür. Belə etdikdə artıq şəriət ənənəsi sayılan nəzər və baxmağı tərk etmək də lazım gəlməz. ("Muhəccətul bəyza", (Mühəmməd Muhsin Feyz Kaşani), cild-1, səhifə 374)*

(34)

Dünya sevgisi xəyala qapılmağın və dağınıq fikirlərin başıdır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qəlbin hüzurunun maneələri ilə bağlı önəmli bir məsələ onun digər şeylərlə məşğuliyyətidir. Yəni ətraf aləmlə əlaqənin kəsilməsinə baxmayaraq pərakəndə fikirlərin insanı özü ilə məşğul etməsi. Hətta insan gözünü bağlasa, qulağı heç bir şey eşitməsə, heç bir yerlə əlaqəsi olmasa, yalnız özü və qəlbi olsa da, qəlbinə sarıyan bəzi şeylər bir maneə olaraq namazda hüzur tapmasına mane olur. Mərhum imam Xomeyni, Şəhid Sani və digər böyük şəxsiyyətlər deyir ki, bunun səbəbi dünya sevgisidir. Bir sözlə, namazda qəlbi aramlığı olmamasının səbəbi dünya məhəbbəti və qəlbin dünyaya bağlılığıdır. Baxın, kim sərvət toplamaq arxasındadırsa, namazda fikri daim ticarətini daha uğurlu edən yollar axtarmaqla məşğuldur. Qüdrətli bir şəxsin fikri isə müxaliflərinin kim olmasında və onları öz qarşısından hansı yol ilə kənarlaşdıracağındadır. Dünya məhəbbəti və ona bağlılıq qəlbi Allaha diqqətdən yayındırır.

Mərhum İmam (Allahın rizvanı olsun ona) deyir¹: Əgər insanın məqsədi dünyanı ələ gətirməkdirsə, onun qəlbi dünyaya bağlanır, yalnız ona məşğul olar, belə ki, əgər dünya işlərindən birindən uzaqlaşsa, tez o biri ilə məşğul olar, əgər maldan uzaqlaşsa, övladla, övladdan uzaqlaşsa qüdrətlə, qüdrətdən uzaqlaşsa şəhvətlə, şəhvətdən uzaqlaşsa başqa bir şeylə məşğul olar, fikri daim bir budaqdan başqa birinə qonmaqda olar. Əgər bir insanın qəlbində dünya arzu və məhəbbət ağacı kök atsa, onun qəlbi daim bir budaqdan başqa birinə qonan quş kimi olar. Sonra həll üçün dörd nöqtə qeyd edir. Əgər insan bunlara riayət etsə, dünyaya məhəbbət ağacını qələbindən söküb ata bilər. Kim nəfsani keyfiyyətlərin hasil olunmasında müvəffəq olmaq üçün aram və əmin qəlbə malik olmaq istəyirsə, bu dörd məsələyə riayət etməlidir:

Birinci: riyazət çəkmək (nəfsi saflaşdırmaqla bağlı təmrinlər) və müşahidələr mərhələsidir; dünyaya etinasızlıqla bağlı çalışmalıdır. Əgər kim dünyaya hansı həddə bağlı olduğunu bilmək istəyirsə, ona dünyadan getmək vaxtıdır deyilsə, mal-mülk, məqam, övlad kimi itirəcək şeylərə qarşı həsrət hissi keçirəcəyinə baxsın. Bu mərhələ çox önəmli mərhələdir. İnsan nəfsini əziyyətə salmalı, özü ilə mübarizə aparmalıdır ki, dünyaya meyli aradan getsin.

İkinci: dünya məhəbbətinin nəticələri və eybləri haqqında düşünmək mərhələsidir. Dünyaya bağlı insanların aqibəti haqqında araşdırsın və onların nəyə nail olduqlarını düşünsün. Bu qədər zalım şahların aqibəti nə oldu? Tarixdə

¹ "Sırrus-səlat" (Meracus-salikin), səh. 30

özləri üçün nifrətdən başqa heç bir şey yaza və möminlərin zehmində lənətdən başqa bir şey yarada bilmədilər. Bunlar haqqında düşünmək lazımdır.

Üçüncü: dünyanı məzəmmət edən ayələr və hədislər üzərində dərin düşünməkdir ki, bunlar haqqında danışacağıq.

Dördüncü: Allah övliyalarının halları haqqında düşünmək. Əgər insan bu dörd məsələyə diqqət eləsə, daxilindəki dünyaya meyl ağacını kəsib atar. Amma bu ağac onun daxilində olduqca, onun halı quşlarla dolu bir ağac altında müəliyə edən və onların uçub getməsi üçün bəzən öz əsası ilə budaqlara vuran şəxsə bənzəyir. Quşları qovub müəliyəyə başladığı zaman onlar yenidən qayıdıb ağaca qonurlar. Ona dedilər:

"إِنْ أُرِدْتَ الْخَلَاصَ فَأَقْلَعْ الشَّجَرَ "

Əgər quşlardan qurtulmaq istəyirsənsə, ağacı yerindən çıxarmalısan, yoxsa, nə qədər çalışsan da quşlar yenə gələcək. Əgər insan zehni məşğul edən şeylərin şərrindən rahat olmaq istəyirsə, gərək dünyaya meyl ağacını qəlbindən çıxarsın. Allah-taala bu nailiyyəti bizim hamımıza nəsib etsin, inşa Allah.

(35)

Dünya məhəbbəti hüzuri-qəlbə (qəlbi aramlığı) ən böyük manedir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Şəhid Sani və imam Xomeyni kimi böyük alimlərin dediyinə əsasən, namaz qılanın namaz əsnasında, hətta bütün ibadətlərdə aramsızlığına səbəb olan şey dünya məhəbbətidir. Bu, namaz qılanın həddən ziyadə diqqət etməli olduğu bir məsələdir. Mərhum imam Xomeynin təbiri ilə desək, insan qəlbində dünya məhəbbəti nə qədər çox olsa, qəlbin aramlığı o qədər az olar və əksinə, nə qədər az olsa, bir o qədər çox olar. Deyləmi “İrşadul-qulub” kitabında İmam Əlinin (əleyhissəlam) Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) belə nəql etdiyini deyir:

" قَالَ اللَّهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى يَا أَحْمَدُ لَوْ صَلَّى الْعَبْدُ صَلَاةً أَ هَلِ السَّمَاءُ وَالْأَرْضُ وَيَصُومُ صِيَامَ أَهْلِ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ وَيَطْوِي عَنِ الطَّعَامِ مِثْلَ الْمَلَائِكَةِ وَلَبَسَ لِبَاسَ الْعَابِدِينَ "

“Meracda Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) belə nida olundu: “Ey Muhəmməd! Əgər bir bəndə səma və yer əhlinin qıldığı qədər namaz qılsa (səma əhlinin sayı yer əhlinin sayı ilə müqayisəyə gəlməzdir, burada isə rəfz olunur ki, onlar qədər namaz qılsalar), onların tutduğu qədər oruc tutsa, mələklərin çəkindişi kimi yeməkdən çəkinsə, zahid və abid libası geyinsə, namazında, orucunda, qidalanmağında bu cür olsa;

"ثُمَّ أَرَىٰ فِي قَلْبِهِ مِنْ حُبِّ الدُّنْيَا ذَرَّةً أَوْ سُمِّعَتْهَا أَوْ رَأَسَتْهَا أَوْ صَيَّتْهَا أَوْ زَيَّتْهَا"

Amma onun qəlbində bir zərrə dünya məhəbbəti, məqam istəyi, dünya zinəti görsəm;

"لَا يُجِأُورُنِي فِي دَارِي وَلَا تُزِعُنِّي مِنْ قَلْبِهِ مَحَبَّتِي وَلَا تُظْلِمَنَّ قَلْبَهُ حَتَّى يَنْسَانِي وَلَا أُذِيقُهُ حَلَاوَةَ

مَحَبَّتِي"

*Qiyamətdə Mənim qonşum ola bilməz, öz məhəbbətimi onun qəlbindən çıxararam, qəlbini o qədər qaranlıq edəmə ki, Məni unudar, məhəbbətimin şirinliyini dadmaz."*¹

Görün dünya məhəbbətinin nə qədər pis təsirləri var ki, Allah-taala da ona bu qədər cəza verər. Hədis kitablarında bəzi böyük şəxsiyyətlər və hədisçilər, məsələn, Hürri Amuli "Vəsailuş-şiə" kitabında dünyadan çəkinməyin zəruriliyi və onu məhəbbət bəsləməyin haram olması kimi ayrıca bir bölmə açmış və bu mövzuda çoxlu hədis gətirmişlər. İnsan qəlbində əgər dünya məhəbbəti olsa, artıq, Allaha ibadətin şirinliyini dada bilməz, Allah onun qəlbinin aramına və hüzuruna icazə verməz. O adam namazda hüzuru qəlbə sahib ola bilər ki, qəlbində Allah məhəbbəti yer alsın və qəlbi Allah-taalaya aşıq olsun.

Mərhum imam Xomeyni bu haqda çox önəmli digər nöqtələrə işarə edir: dünya məhəbbəti İlahi kamilliklərə çatmaq və nəfsin paklanması yolunun tikanıdır və insanı Allaha diqqət etməkdən yayındırır, onu Allahla münacatın şirinliyindən məhrum edir.

¹ "Mustədrəkul vəsail və mustənbətul məsail", (Hüseyn ibn Məhəmmədtəqi Nuri Təbrəsi, Muhəddis Nuri), cild-12, səh. 36

Əgər ibadətdə qəlbin aramını istəyiriksə, gərək dünyaya olan meyl və əlaqəni qəlbimizdən çıxaraq. Bu ki, insan həsrət çəkir, nə üçün evim böyük deyildir? Nə üçün çoxlu sərvətim yoxdur? Nə üçün məqam sahibi deyiləm, ya nə üçün azdır və çox deyil?.. Denya məhəbbəti qəlbin aramına mane olur. Əgər namazımızın yüksək hal və huş-guşla olmasını istəyiriksə, gərək dünyaya əlaqəni qəlbimizdə azaldaq. Allah-taala bu müvəffəqiyyətə bizi nail etsin, inşa Allah.

(36)

Qınanmış və məzəmmət olunan dünya
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

"الدُّنْيَا دُنيَاءَانِ دُنيَا بَلَاغٌ وَ دُنيَا مَلْعُونَةٌ"

*"Dünya iki cürdür: səadətə çatdıran və məzəmmət olunan"*¹.

Dedik ki, dünya məhəbbəti və insanın dünyaya sahib olmaq üçün qəm-qüssəsi namazda qəlbin aramlığının qarşısını alan ən əsas maneədir. Buna görə də namazda hüzeni-qəlb istəyənlər dünya məhəbbətini özündən uzaqlaşdırmalıdır. Diqqət olunmalıdır ki, dünya məhəbbətində məqsəd işləmək, halal ruzi qazanmaq, ehtiyacını qarşılacaq həddə bir ev almaq deyil. Dünya məhəbbəti dedikdə məqsədimiz sərvətlilərin dünya məhəbbəti var və fəqirlər isə dünyaya bağlı deyil demək deyil. Dünya məhəbbəti, yəni dünyaya meyl, ürək bağlamaq. Yaxşı bəs insan haradan bilsin ki, dünyaya bağlıdır? Əgər insan bir şeyi itirdikdə, məqamını əldən verdikdə, malını itirdikdə həsrət çəksə və hər şeyinin məhv olduğunu düşünsə, bu zaman məlum olur ki, o, mala-mülkə, məqama bağlıdır. Amma əgər "Mənə bu mal-mülkü və məqamı verən Allah indi də aldı, buna görə Allaha şükür edirəm, əgər istəsə yenə də verər, ya da daha yaxşısı əta edər, istəməsə də verməz" desə,

¹ "Kafi", cild- 2, səh. 131; "Rəvzətul muttəqin ", cild-12, səh. 119; "Vəsailuş-Şiə", cild-16, səh. 9

onda da onun bu riyyəsi onun insana hakim olan dünyaya bağlanmadığından xəbər verir.

Mərhum İmam “Namazın sirlərin” kitabında deyir:¹ Alçaq dünya, elə dünyaya bağlılıq, ona məhəbbətdir və təvəccöh etməkdir. Qeyri halda – bu təbirə diqqət edin – mülk aləminin əsli bir tərəfdən Allah-taalanın cəmalının məzhəridir, insan dünyada Allah-taalanın təcəllisini görür, hara baxsa, Allahı müşahidə edir, yəni dünya və yaradılış Allahın əzəməti və təcəllisi nişanəsidir. Hər şey Onun varlığına və yeganəliyinə şəhadət verir, hər şey Allaha şahidliyin ünvanıdır.

Digər tərəfdən isə dünya övliyaların, ariflərin və alimlərin tərbiyə olunması üçün bir beşikdir. Nəhayət, arif bu dünyada arif olur, Allaha tərəf yoda seyr edən şəxsin bu dünyadan başqa yerdə seyr eləməsi üçün heç bir yer təsəvvür olunmur., buna görə də dünya axirət üçün əkin yeridir deyirik. Ruhullah deyir: dünya aləmi övliyaların nəzərində keçiləcək mənzillər üçün ən gözəl yerdir. Başqa bir kəlamında deyir: elə adam ola bilər ki, dünya malı olmasın, nə məşını, nə evi, sərvəti, qüdrəti və məqamı, amma qəlbi dünya məhəbbəti ilə doludursa, ona bağlıdırsa, bu onun Allahı unutmasına və kafir olmasına səbəb olar. Amma digər tərəfdən isə, ola bilər ki, mal-mülk, səltənət sahibi olan biri ürəyini ona bağlamasın, məsələn, həzrət Süleyman (əleyhissəlam) kimi. Nəticə bundan ibarətdir ki, əgər bir nəfərin böyük sərvəti varsa, bu o demək deyil ki, onun dünya məhəbbəti var və kasıb da zahiddir, dünyaya bağlıdır. Dünya məhəbbətinin sərvətin olub-olmamasına, az-

¹ “*Sirrus-səlat*”, (Meracus-salikin), səh. 31

çoxluğuna aidiyyatı yoxdur. Əksinə, insan qəlbinin dünyaya bağlılığına aiddir. İnsan qəlbinin dünyaya nə qədər bağlılığına, onu itirdikdə həsrət çəkməsinə bağlıdır Qəlbi aram olan şəxs üçün isə nə qədər sərvətinin olub-olmaması fərq eləmir, o, hər şeyi Allahdan bilir.

Bəzi təbirlərində bu haqda deyir: bəziləri də qəlblərini elə tənzimləyirlər ki, ibadət üçün qəlbi aramlıqları var, bununla belə, böyük sərvət əldə etmək üçün də çalışırlar, amma ürəkləri ona ona bağlı deyil. Bəlkə də dünya xoşbəxtliyi onlara şamil oldu. Buna görə də diqət etmək lazımdır ki, alçaldılmış, məzəmmət olunmuş və bəzi hədislərdə lənətlənmiş dünya məhəbbətində məqsəd, ona və Allahın bizə verdiyi şeylərə ürək bağlamaqdır, və əgər bu dünya məhəbbətini özümüzdən uzaqlaşdırsaq, namazda qəlbin aramını tapa bilərik.

(37)

Dünya məhəbbəti - bütün fitnələrin və namazda Allaha diqqətsizliyin mənşəyi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

"يَا مُوسَى لَا تَرْتِكْ إِلَى الدُّنْيَا رُكُونَ الظَّالِمِينَ وَرُكُونَ مَنْ اتَّخَذَهَا أَبًا وَاُمًّا"

*"Ey Musa! Dünyaya zalımlar və dünyaya öz ata-anası kimi arxalananlar tək arxalanma"*¹.

Şəhid Sani "Ət-tənbihatul-əliyyə" kitabında deyir ki, dünyanı axirətə görə əldə etmək üçün yox, əksinə, dünya üçün çalışan və daxilini dünya məhəbbəti bürüyən biri münacatın şirinliyini dadacağını gözləməsin!

"مَنْ فَرِحَ بِالدُّنْيَا فَلَا يَفْرَحُ بِاللَّهِ وَيَمُنَّ جَانِبَهُ"

*"Dünyanın xoşallandığı və mal-mülk, mənsəb, ya da güdrət əldə edəndə sevinən birini artıq Allahı xatırlamaq və münacat etmək sevindirməz."*²

Əgər namazdan sonra namaz qılanın bütün varlığını sevinc və gözəl hisslər bürüsə, bilməlidir ki, namazı hüzeni-qəlb ilə olub. Amma əgər belə bir hiss keçirməsə, əksinə, namazı özünə zülm bilsə, onu çətinliklə, bir vəzifə olaraq yerinə yetirsə, qəlbini dünya tutmuş, dünya məhəbbətinə giriftar olmuşdur və çox vaxt özünün də xəbəri yoxdur. Dünyanı gözünün nuru hesab edən birinin namaz heç vaxt

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 135

² "Tənbihatul-əliyyə", səh. 88

gözünün işığı ola bilməz. Onun gözünün nuru və işığı heç vaxt Allah və Onunla münacat olmayacaq.

Buna görə də, öz dini əqidəmizə əsasən, biz inanırıq ki, sərvət əldə etmək arxasınca olan biri, bu sərvəti təqva üçün bir müqəddimə olaraq seçə bilər. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) bir hədisdə buyurur:

"نِعْمَ الْعَوْنُ عَلَى تَقْوَى اللَّهِ الْغَنَى"

"*Təqva üçün ən gözəl köməkçi sərvətdir*".¹ Yəni məsələn, başqalarına maddi kömək etmək, kasıbların əlindən tutmaqla təqva qazanmaq olar. Amma əgər insan mal-mülk qazanmağı axirətinə kömək üçün eləməsə, artıq namazda hüzuri-qəlbi gözləməsin.

Dünya məhəbbətinin daha çox aydınlaşması və bu məsələyə daha çox diqqət verməməiz üçün Kuleynin dünyanən məzəmməti və zahidlik haqqında «Kafi»də gətirdiyi bir çox hədislərdən birinə baxaq: həzrət Musa (əleyhissəlam) Allahla münacat edəndə, ona buyurdu:

"يَا مُوسَى لَا تَرْكَنْ إِلَى الدُّنْيَا رُكُونِ الظَّالِمِينَ وَرُكُونِ مَنْ اتَّخَذَهَا أَبًا وَأُمًّا"

"Ey Musa! Dünyaya zalımlar və dünyaya öz ata-anası kimi arxalananlar təkli söykənmə."

Dünyaya zalımların bağlandıqları kimi bağlanma, onlar dünyaları üçün elə çalışırlar ki, sanki nə axirət, nə də hesab-kitab olacaq, cənnət-cəhənnəm yoxdur, hər şey buradadır. Sabahını məhv edib günahsızların qanını tökən zalım ona görə bu cürdür ki, hər şeyin yalnız burada olduğunu düşünür. Elə

¹ «Kafi», cild-5, səh. 71

buradaca başqalarından daha çox qüdrət əldə etməyi fikirləşir. Allah-taala həzrət Musaya (əleyhissəlam): “Dünyanı öz atası sanıb ona arxalana, ona sevgi bəsləyən uşaqlar kimi dünyaya söykənmə” –dedikdən sonra, hədisin sonunda buyurur:

"وَأَعْلَمَ أَنَّ كُلَّ فِتْنَةٍ بَدَأَهَا حُبُّ الدُّنْيَا "

“Bil ki, bütün fitnələrin başı dünya məhəbbətidir”. Dünyada hər bir fitnə, hər bir zülm və bədbəxtliyin kökü axtarılsa görürük ki, dünya məhəbbətinə qayıdır. Mühəribələr, ailə qalmaqalları, ixtilaflar, siyasi narazlıqların hamısının kökü dünya məhəbbətinə qayıdır.

Buyurdu:

"وَلَا تَغِيطُ أَحَدًا بِكَثْرَةِ الْمَالِ فَإِنَّ مَعَ كَثْرَةِ الْمَالِ تَكْثُرُ الذُّنُوبُ"

*“Heç vaxt kiminsə sərvətinin çoxluğuna həsrət çəkmə, çünki sərvətin çoxluğu ilə günahlar çoxalar”*¹. Sərvət artanda insan öz vacib haqlarını yerinə yetirməsə, bunun özü böyük günahdır.

Buna görə də diqqət etməliyik: hədisdə dünya məhəbbətinin bütün fitnələrin kökü olduğu deyilsə, deməli, namazda Allaha diqqətsizliyin də səbəbi dünya məhəbbətidir. Buna görə də qəlbən aramlıq əldə etmək üçün dünya məhəbbətini özümüzədən uzaqlaşdırmalıyıq. İnsan bilməlidir ki, onun düşməni Şeytan ona dünya məhəbbəti ilə qələbə çalır və azdırır, dünya məhəbbəti onun dininə ziddir və dünya

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 135; “Rəvzətul muttəqin”, cild-12, səh. 182; “Cəvahirus-səniyyə fil-əhadisil qudsiyyəh”, (Qudsi hədislərin külliyyatı), səh. 91

məhəbbəti İblisin ən önəmli əsgəridir, o, insanın Allahla münacatın ləzzətini çəkməyə imkan vermir.

İnşa Allah bu böyük düşmənimizə diqqət edərək onu yolumuzun üstündən çəkək, günbəgün dünya məhəbbətinə aid olan şeyləri özümüzdən uzaqlaşdıraq. Hərçənd mərhum imam Xomeyninin təbiri ilə desək, *heç kim deyə bilməz ki, mən bütün dünya məhəbbətini öz qəlbimdən çıxarmışam, amma mümkün həddə və bacardığımız qədər ona nail olmağa çalışmalıyıq, inşa Allah.*

(38)

Dünya ilə düşmənçilik ən gözəl əməldir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

" مَا مِنْ عَمَلٍ بَعْدَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ وَمَعْرِفَةِ رَسُولِهِ (صلى الله عليه وآله) أَفْضَلَ مِنْ بُغْضِ

الدُّنْيَا "

İmam Səccad (əleyhissəlam) buyurur: *"Allahı və Onun Rəsulunu (sallallahu əleyhi və alih) tanımaqdan sonra dünya ilə düşmənçilikdən üstün əməl yoxdur"*¹.

Keçən bəhslərdə qeyd etdik ki, dünya məhəbbəti namazda qəlbin aramlığına mane olur. Kimin qəlbində dünyaya məhəbbət ağacı varsa, namazda qəlbi aramlığı olmaz, buna dünya məhəbbəti ilə bağlı bəzi hədislərdə işarə etdik. «Kafi» kitabının iman və küfür bölməsində dünyanın alçaqlığı və zahidlik haqqında başqa bir hədisdə deyilir ki, İmam Səccaddan (əleyhissəlam) soruşurlar ki, Allah yanında ən üstün əməl nədir? Həzrət buyurur:

" مَا مِنْ عَمَلٍ بَعْدَ مَعْرِفَةِ اللَّهِ جَلَّ وَعَزَّ وَمَعْرِفَةِ رَسُولِهِ (صلى الله عليه وآله) أَفْضَلَ مِنْ بُغْضِ

الدُّنْيَا "

"Allahı və Onun Rəsulunu (sallallahu əleyhi və alih) tanımaqdan sonra dünya ilə düşmənçilikdən üstün əməl yoxdur." Yəni insan o yerə çatır ki, onda nəinki dünya

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 130

məhəbbəti yoxdur, hətta dünya ilə düşmən kəsilir. Sonra buyurur:

"وَإِنَّ لِدَٰلِكَ لَشُعْبًا كَثِيرَةً وَلِلْمَعَاصِي شُعْبًا فَأَوَّلُ مَا عُصِيَ اللَّهُ بِهِ الْكِبْرُ وَهِيَ مَعْصِيَةُ إِبْلِيسَ حِينَ أَبِي وَاسْتَكْبَرَ وَكَانَ مِنَ الْكَافِرِينَ"

"Dünya ilə düşmənciliyin müxtəlif təbəqələri var, həmçinin də günahlar. Allaha qarşı birinci üsyan təkəbbürdür və o, boyun əyməyib təkəbbürlük etdiyi zaman kafir İblisin etdiyi günahıdır ". Sonra buyurur ki, ikinci günah meyl və tamahdır, üçüncü isə qardaşı Habili öldürməsinə səbəb olan Qabilin apardığı həsəd hissidir.

Sonra buyurur:

"فَتَشَعَّبَ مِنْ ذَلِكَ حُبُّ النِّسَاءِ وَحُبُّ الدُّنْيَا وَحُبُّ الرِّئَاسَةِ وَحُبُّ الرِّاحَةِ وَحُبُّ الْكَلَامِ وَحُبُّ الْعُلُوِّ وَالشَّرْوَةِ"

"Ən böyük nəfsani rəzillik olan bu üç çox alçaq sifətdən (təkbəbbür, tamah və həsəddən) yeddi rəzil və çirkin xislət törəyir: qadınlara əlaqə (şəhvətpərəstlik), dünya məhəbbəti (dünyapərəstlik), rəyasət həvəsi (rəyasətpərəstlik), rahatçılıq axtarmaq, danışmağa əlaqə (çoxdanışan), məqam və sərvət sevgisi."

"فَصِرْنَ سَبْعَ خِصَالٍ فَاجْتَمَعْنَ كُلُّهُنَّ فِي حُبِّ الدُّنْيَا"

"Bu yeddi xislət dünya məhəbbətində cəm olub".

Peyğəmbərlər və alimlər bunu bildikdən sonra dedilər:

"فَقَالَ الْأَنْبِيَاءُ وَالْعُلَمَاءُ بَعْدَ مَعْرِفَةِ ذَلِكَ حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ"

"Bütün xətalarn başı dünya məhəbbətidir."

Həqiqətən, dünya məhəbbəti bütün günahların köküdür: "حُبُّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ"

Bu məşhur hədisin mənası budur ki, əgər bir nəfərin qəlbində dünya məhəbbəti olsa, hüzzuri-qəlbin qarşısını almağı

bir tərəfə qalsın, onu hər işə vadar edər. Dünya məhəbbəti bütün xətalara mənşəyidirsə, bilmək lazımdır ki, o, namazda qəlbin aramına mane də olacaqdır.

Amma diqqət etməliyik ki:

"وَالدُّنْيَا دُنْيَاءٌ إِنَّ دُنْيَا بَلَاغٌ وَدُنْيَا مَلْعُونَةٌ"

*"İki cür dünya vardır: birinə bəlağ deyilir, yəni kifayət edən, insanın zərurətini və ehtiyacını aradan aparan qədər dünyadan istifadə etməkdir. Bu dünya yaxşıdır və hər bir adama lazımdır. Amma əgər bundan artıq olsa, eləcə də axirət üçün deyil, ancaq dünya üçün olsa, belə bir dünya məlunədir, yəni məzəmmət olunan və xoşagəlməzdir."*¹

Deməli, dünya məhəbbəti ibadətdə hüzuri-qəlbə mane olur. Ona görə də hüzuri-qəlb istəyiriksə, namazdan öncə əyləşib dünyaya nə qədər bağlı, ondan necə qurtulmalı olduğumuzu düşünməliyik. İnsan məyus olmamalıdır, hər gün bu bağlılığı azaltmağa çalışmalıdır, bağlılıq nə qədər az olsa, namazda Allahla münacatın ləzzəti də o qədər çox olar. Xoşbəxt o kəslərdir ki, dünyaya qəzəb etməyin yüksək mərtəbəsinə çatıblar və Allah ilə münacat etmək şirinliyini dadıblar.

Allah-taala bizim hamımıza hüzuri-qəlb ilə ibadət etmək nəsisib olsun, inşa Allah!

¹ "Kafi", cild- 2, səh. 131; "Rəvzətul muttəqin ", cild-12, səh. 119; "Vəsailuş-Şiə", cild-16, səh. 9

(39)

Hüzuri-qəlb üçün Allahdan kömək istəməyin lazımlılığı
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılanın diqqət etməli və inanmalı olduğu məsələlərdən biri də budur ki, Hüzuri-qəlb Allahdan kömək istəməklə əldə olunur. Qəlbləri dəyişdirən Allah-taaladır. Əgər hüzuri-qəlb istəyirsə, Allah dərgahında təvazökarlıq etməlidir, Ondan kömək istəməlidir. Odur qəlbi Öz məhzərini dərk etməyə hazırlayan, çünki bütün hüzurların Onun hüzurudur. Onu tanımağa, Onunla münacata layiq olan şəxs yalnız Onun öz əli, münacata Onun lütfü ilə hazır ola bilər. Əgər O istəsə, insanın qəlbini dünyadan uzaqlaşdırar. Əlbəttə, işin əvvəli insanın öz əlindədir. Yəni insanın özü istəmədikcə, ilk addımı atmadıqca, özü öz qəlbinin çirkinliklərindən agah olmasa, faydası yoxdur, bunun üçün nə etməli olduğunu düşünməlidir.

Yolun əvvəli insanın öz əlindədir. Əgər insan Allahın onun üçün qarşıya çıxardığı bəzi sınaqlardan yaxşı çıxsə və dünyadan çəkinməklə öz nəfsinə hakim ola bilsə, sonrakı addımlarında Allah-taala ona kömək edər.

Möhtəşəm «Kafi» kitabında qüdsi bir hədisə əsasən, İmam Baqir (əleyhissəlam) buyurur ki, Allah-taala öz Rəsuluna (sallallahu əleyhi və alih) dedi:

«يَقُولُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ وَعَزَّتِي وَجَلَّالِي وَعَظَمَتِي وَكِبَرِيَّائِي وَتُودِرِي وَغُلُوبِي وَارْتِفَاعُ مَكَانِي لَا يُؤْثِرُ

عَبْدٌ هَوَاهُ عَلَى هَوَايَ»

“İzzətimə, cəlalıma, əzəmətimə, kibriya məqamıma, nuruma və ucalığıma və and olsun ki, heç bir kimin istəyi Mənim istəyimin özünə keçməz”¹. Diqqət etməliyik ki, bu məsələ, hər gün baş verir. İnsan iki yol ayrıcında olur: biri Allahın, biri də Şeytanın yoludur, biri haqdır, bir batıl. İnsan öz nəfsini, istəyini Allahın istəyindən qabağa keçirsə Allah deyər:

«إِلَّا شَتَّ عَلَيْهِ أَمْرُهُ وَكَبَسَتْ عَلَيْهِ دُنْيَاهُ وَشَغَلَتْ قَلْبَهُ بِهَا»

“Əks halda onun işlərini çətinləşdirər, aramlığını alaram, qəlbini dünya ilə məşğul edəmə, onlara dünya malından nəzərdə tutduğumdan artığını vermərəm”. Məqsədimiz hədisdəki “qəlbini dünya ilə məşğul edəren” ibarətidir. Demək istəyir ki, qəblərinin dünyaya bağlanması səbəbi etdikləri qeyri-sağlam əməllərdir. Həm də bunun nəticəsində onlara Allah tərəfindən deyildiyi miqdardan artıq verilməz:

«وَلَمْ أُؤْتِ مِنْهَا إِلَّا مَا قَدَّرْتُ لَهُ»

“(İnsan hər nə qədər dünyaya meyilli olsa belə,) ona müəyyən etdiyim miqdardan artıq vermərəm”.

Buna görə də, məlum olur ki, əgər insan iki yol ayrıcında olsa, dünya və şeytanı Allahdan önə keçirsə, onun qəlbi yavaş-yavaş dünya ilə məşğul olar. Namazın əvvəlindən sonuna qədər, hətta mümkündür bir an belə Allahın rübubiyyətini dərk etmək üçün təmərküzləşə bilməz. Deməli, bu müvəffəqiyyəti də Allahı verir. Bilməliyik ki, hüzuri-qəlbin ilk addımı insanın öz əlindədir, amma böyük və həlledici addımlar, Allahın köməyi və lütfü sayəsində əldə edilir.

¹ “Kafi”, cild- 2, səh. 335; “Vəsailuş-şiə”, cild-15, səh. 279; “Riyazus-salikin fi şərhi Səhifəti Seyyidis-Sacidin”, cild-2, səh. 350

158 Namazın sirləri və qaydaları

(40)

Qəlbin dünyaya yönəlməsinin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dedik ki, namaz qılan bilməlidir ki, qəlbi aramlığı və Allahla münacatı Onun özünün lütfü və köməyi sayəsində olmalıdır. Qəlb Allahın köməyi ilə saflaşır. Bu da aydındır ki, insan gecə-gündüz dünya ilə əlaqədə olduğu üçün qəlbi də təbii şəkildə ona yönəlmiş olur. Qəlb adətən zahiri əzaların məşğul olduğu şeylərə yönəlir. Elə buradaca nəfs ilə mübarizə aparmaq mənə daşıyır.

İnsan dünyaya yönələn qəlbi ilə mübarizə aparmalıdır ki, namaz zamanı dünyadan ayırsın. Qəlbin aramlığının əhəmiyyətinin sirri bu nəqtdə gizlənib. Öncə də qeyd olundu ki, Allah övliyalarının çoxu arzu edirdi ki, namazın əvvəlindən sonuna qədər yalnız və yalnız özünü Allahın hüzurunda görsün, amma aciz olduqlarını bildirmişlər, çünki bu çox çətin işdir və Allahın özü insana kömək etməlidir.

Ayədə buyurur:

﴿رُبَّ نَاسٍ لِّلنَّاسِ حُبُّ الشَّهَوَاتِ مِنَ النِّسَاءِ وَالْبَنِينَ وَالْقَنَاطِيرِ الْمُقَنْطَرَةِ مِنَ الذَّهَبِ وَالْفِضَّةِ وَالْخَيْلِ الْمُسَوَّمَةِ وَالْأَنْعَامِ وَالْحَرْثِ ذَلِكَ مَتَاعُ الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَاللَّهُ عِنْدَهُ حُسْنُ الْمَآبِ﴾

“Qadınlar, uşaqlar, qızıl-gümüş yığanlar, yaxşı cins atlar, mal-qara və əkin yerləri kimi nəfsin istədiyi və arzuladığı şeylər insanlara gözəl göstərilmişdir. (Lakin bütün) bunlar dünya həyatının keçici zövqüdür, gözəl dönüş yeri isə Allah

yanındadır”.¹ Ayədə dünyanın insanlar qəlbində gözəl cəlvələndiyi deyilir; mal, sərvət, övlad, qadın, əkin və digər şeylər. Buna görə də insan yalnız öz iradəsi ilə ondan uzaqlaşa bilməz. Allah da onun işlərinə nəzər salmalıdır ki, buna nail ola bilsin. O deyə bilməz ki, mən yalnız öz iradə, meyl və istəyim ilə bu işi görə bilərəm. Bu hərəkətə başlamaq üçün insan iradəsinə ehtiyac var, amma onun bu yolda daim qalması, sabitqədəm olması üçün Allahın köməyi və inayəti də olmalıdır.

Öncə də bu qüdsi hədisi gətirdik: Allah öz izzətinə and içir ki, insan öz iradəsini Mənim iradəmdən önə keçirsə, onun qəlbinə dünya ilə məşğul edərəm. Bu təbir çox önəmlidir. Yəni əgər biz iki yol ayrıcında olsaq, öz iradəmizi Allahın iradəsindən önə keçirməyimiz kiçik və sadə məsələ deyil. Bir seçim, bir iradə insanın bütün varlığını dəyişə bilər. Ona görə də Allah-taala buyurur ki, dünyapərəstlərin qəlbi aram deyil, çünki onların qəlbi dünyanın zahiri və aldadıcı gözəllikləri ilə məşğuldur. Hədisin davamında buyurur:

«لَا يُؤْتِرُ عَبْدٌ هَوَايَ عَلَى هَوَا»

“Heç bir kimin istəyi Mənim istəyimin özünə keçməz”.

Əgər birinin heysiyyətini aparmaq, bir sirri ifşa etmək qüdrətini malik olduğu halda, onu Allaha xatir etməsə, öz iradəsini Allahın iradəsindən sonraya keçirmiş olur. Bu kimi məsələlər hər gün baş verir.

Allah-taala buyurur:

¹ “Ali-İmran” surəsi, ay 14

«إِلَّا اسْتَحْفَظْتُهُ مَلَائِكَتِي»

“Öz mələklərini onun mühafizəçisi edəram”. Bu nə qədər mühümdür! Mömin şəxs bilsin ki, mələklər Allah tərəfindən onu qoruyur və ondan muğayətdirlər; ona kömək, dua edir və günahlarının bağışlanmasını diləyirlər...”

«وَكَفَّلْتُ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِينَ رِزْقَهُ»

“Səmələr və yer onun ruzisinə zəmin olar”.

«وَكُنْتُ لَهُ مِنْ وَرَاءِ بَيْتِهَا كُلِّ تَاجِرٍ وَأَتَتْهُ الدُّنْيَا وَهِيَ رَاغِمَةٌ»

“O, dünyadan qaçar, dünya da onun arxasınca gələr”¹.

Bütün bunlar çox mühümdür, əgər insan namazda hüzeni qəlb və ibadətə yüksək əhval-ruhiyyə taparsa, bilməlidir ki, o, Allah-taalanın mərhəmət və inayət göstərdiyi bir şəxsdir. Amma əgər insan namazda qəlbini aramını tapmırsa, bilsin ki, onda bir narahaylıq vardır və bunun nədən qaynaqlandığına baxmalıdır, dünyaya bağlılığının və Allaha qafil olmasının səbəbini araşdırmalıdır. Namazdan başqa vaxtlar Allahı xatırlayan şəxs namazda Allaha diqqət etməyə bilməz. Digər zamanlar Allahın buyurduğunu layiqincə yerinə yetirmək əzmində olan şəxs, məlumdur ki, namazda da Allaha yönələr və Ona diqqət edər. Allah-taala namazda bizim hamımıza qəlbini aramını nəsib etsin, inşa Allah.

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 335; “Riyazus-salikin”, cild-2, səh. 351; “Uddatud-dai və nicahus-sai”, (Əhməd ibn Məhəmməd ibn Fəhd Hilli), səh. 306

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

NAMAZIN MÜQƏDDİMƏ VƏ ŞƏRTLƏRİNİN SİRLƏRİ

BİRİNCİ BÖLMƏ

PAKLIĞIN SİRLƏRİ

(41)

Paklığın mərtəbələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazın sirləri ilə bağlı əhəmiyyətli məsələlərdən biri də onun müqəddimələrində olan sirlərdir. Mərhum İmam (Allah ondan razı olsun) *“Namazın Sirri”* kitabında deyir¹: *Namazın həqiqətinin bir çox mərtəbələri olduğu kimi, onun müqəddimə və şərtlərinin də mərtəbələri vardır.* Bir nəfərin qıldığı iki namaz mərtəbə və həqiqət baxımından bir-birindən fərqləndiyi kimi, namazın “paklıq” (təharət) və s. kimi müqəddimələrinin də mərtəbələri var və namaz qılan onlara diqqət etməlidir.

O deyir, zahiri paklıq zahiri və formal namazın müqəddiməsidir. Yəni kim namaz qılmaq istəyirsə, zahiri paklığı gözləməlidir və bu üzdən dəstəmaz qıldığı namazın vacib müqəddiməsidir. Amma paklığın başqa mərtəbələri də var; iman və batin əhlinin paklığı, həqiqət və *“qəlbi-səlim”*ə (sağlam qəlbə) mailk olanların, sirrə vaqif olanların paklığı, *“məczubin”*in (cəzb olunmuşların), məhəbbət və vilayət əhlinin paklığı. Bunlar paklığın dərəcələridir.

¹ *“Sırrus-səlat”* (Meracus-salikin), səh. 34

Zahiri paklıqdan sonra ikinci dərəcədə iman əhlinin paklığı gəlir. Yəni günahlardan, çirkin əxlaqdan, şəhvət və qeyri-şəri meyllərdən uzaqlıq. Mömin o şəxsdir ki, haramın ona yol tapmasına, harama bulaşmasına icazə vermir. Buna iman əhlinin paklığı deyirlər.

Üçüncü dərəcə batin əhlinin paklığıdır. Burada batin və daxil mənəvi və əxlaqi çirkinliklərdən uzaq olur.

Dördüncü dərəcə həqiqət sahiblərinin paklığıdır. Burada insan özünü elə bir mərhələyə çatdırır ki, şeytani vəsvəyələrin qəlbə daxil olmasına, zəhnə batil fikir və şübhələrin yol tapmasına yol vermir.

Beşinci dərəcə “qəlbi-səlim”ə malik olanların paklığıdır; yəni xalisləşmək və insanla Allah arasında pərdə yaradan anlayış və məfhumlardan zehni uzaqlaşdırmaqdır.

Altıncı dərəcə “sirr” əhlinin paklığıdır, bundan üstün dərəcələr də qeyd olunub. “¹ لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ” (Ona paklanmışlardan başqa heç kim toxuna bilməz!) ayəsi ilə bağlı deyilməlidir ki, Quranın yazısına toxunmaq insanın zahiri paklığını tələb etdiyi, Qurana zahiri dəstəmazla toxunmalı olduğunu bildirdiyi kimi, batininə çatmaq üçün də batini paklığın olması zəruridir. Başqa sözlə, Quranın sirrinə çatmaq üçün “sirr” əhlinin paklığı olmalıdır. Namazda da habelə.

¹ “Vaqiə” surəsi, ayə 79

Yalnız zahiri namazla kifayətlənmək istəyən insan, təkcə dəstəmaz almaqla buna nail olur. Amma bilməliyik ki, zahiri paklıqdan əlavə batini paklığa da ehtiyac var. Əgər biz batin əhlindən olmaq və onlar kimi namaz qılmaq istəyiriksə, batini paklıq əldə etməliyik. Buna görə də, zahiri paklıq insanın əldə etdiyi paklığın mərtəbələrinin ən aşağı və zəif mərtəbəsidir, yəni batini paklığa çatmaq üçün bir müqəddimədir.

Allah-taala bizə paklığın bütün mərtəbələrinə çatmağa nail etsin, inşa Allah.

(42)

Zahir və batının paklığı

Bismillənir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılanın paklığında bir çox sirr və məqamların olduğunu dedik. Paklığın mərtəbələri var və namaz qılan şəxs bilməlidir ki, paklığın ən aşağı mərtəbəsi olan zahiri paklıq zahiri namaz üçün bir müqəddimədir. İnsan iman, batin, həqiqət və sirr əhlinin əldə etdiyi daha önəmli və üstün paklığa yiyələnmək üçün çalışmalıdır.

Əgər namaz batini paklıqla birgə olsa, onda bu namaz batin əhlinin namazı olar. Zahiri paklığa riayət etmək insanın fikirini və diqqətini batini paklığa yönəltmək və ona yiyələnmək üçündür. Allah-taala Quranla bağlı: ﴿لَا يَسْتُحِبُّ إِلَّا﴾
 الْمُطَهَّرُونَ – “Ona paklanmışlardan başqa heç kəs toxuna bilməz!”
 ayəsində buyurduğu kimi, əgər kim Qurana toxunmaq istəsə, zahiri paklığı olmalıdır. Alimlər bu ayədən belə nəticə çıxıldığını deyir: Həmçinin də, əgər insan Quranın batiniyə yol tapmaq istəsə, batini paklığa malik olmalıdır.

Mərhum imam Xomeyni “Namazın Sirri” kitabında çox önəmli bir nöqtəyə toxunaraq deyir: “İslam zahiri paklığa əhəmiyyət verir. Allah-taala, namaz qılarkən libas və bədəni xatırladaraq əmr edir ki, onlar pak olmalıdır. Yaxud məşhur bir

təbirdə deyilir: Təmizlik imanın şərti və əlaməti, ya da tərkib hissəsidir. Zahirî paklığa xüsusi əhəmiyyət verən Allah batini paklığı və qəlbin təmizliyini dəyərsiz sayır, onun mənəvi çirkinliklərdən və günahlardan, əxlaqi natəmizliklərdən paklanmasına diqqətsiz qala bilməz.

Əl nəcisə batdığı zaman Allah-taala onu bir miqdar su ilə paklamağı əmr edir. Belə isə, insanın əbədi həlakına, daimi zülmət və mənəvi qaranlıqlara mübtəla olmasına səbəb olan daxili natəmizlikləri aradan qaldırmağa Allahın laqeyd yanaşması və təkcə zahirî paklığa önəm verməsi mümkündürmü?! Əsla! Bütün zahirî paklıqlar insanın həqiqi və batini paklığa çatması üçün bir müqəddimədir.

Uca Allah “Əhzab” surəsində buyurur:

﴿إِنَّمَا يُرِيدُ اللَّهُ لِيُذْهِبَ عَنْكُمُ الرِّجْسَ أَهْلَ الْبَيْتِ وَيُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾

“(Ey Əhli-Beyt!) Allah sizdən çirkinliyi (günahı və hər növ qüsuru) yox etmək və sizi tərtəmiz (pak) etmək istər!”¹

Allah-taala bizi paklığın çox uca bir mərtəbəsinə yüksəltmək istəyir. Ayədəki “Sizi pak etmək...” ﴿يُطَهِّرَكُمْ تَطْهِيرًا﴾ ifadəsi paklığın bir çox mərtəbələri olduğuna və fikrimizi yalnız zahirî paklıqla məhdud etməməyə işarə buyurur.

Vilayət əhlinin paklığı paklığın sonuncu mərtəbəsidir. İmamlar paklığın bütün və ən kamil mərtəbələrinə malik olub. Hətta “Sizi paklığın bütün cəhətlərində pak...” ifadəsindən nəticə

¹ “Əhzab” surəsi, ayə 33

kimi onların məsum olduqlarını da çıxara bilərik. Onlar hər növ günahdan və çirkinlikdən, hər növ yanlış fikirdən pakdırlar, hər növ vəsvəsə və şirkdən tam uzaqdırlar.

Buna görə də, bədən və libasın paklığı, həmçinin namazın müqəddimələri sayılan dəstəmaz və dəstəmazı pozan şeylər daha yüksək paklıq üçün bir müqəddimədir. Biz bu paklıq ilə yalnızca zəhəri namaz qılmaq yox, əksinə, onun vasitəsilə batini paklığa da çatmaq istəyirik və bu batini paklıq daha uca mənəvi inkişafın mənşəyidir.

Allah-taala bizi paklığın ən yüksək mərtəbələrinə çatdırsın, inşa Allah.

(43)

Dəstəməzin sirləri

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

«وَطَهَّرْ قَلْبَكَ بِالتَّقْوَى وَالْيَقِينِ عِنْدَ طَهَارَةِ جَوَارِحِكَ بِالْمَاءِ»

“Bədən üzvlərini su ilə yuyarkən qəlbini də təqva və yəqinlə pakla!”¹

Şəhid Sani “Ət-tənbihatul-əliyyə”² kitabının dəstəməz bölməsində deyir: Zəhəri paklıq zamanı, yəni dəstəməzdə üz və əllərimizi yumağımızın hikməti əksər adamların bu üzvlərə nəzər salıb onlardan faydalanmalarıdır.

Buna görə də insan bu üzvləri yuyarkən həqiqətdə özünü insanların diqqət etdiyi bütün şeylərdən paklamaq və onların nəzərlərini özündən uzaqlaşdırmaq istədiyini elan edir. Mərhum imamın təbiri ilə desək: “Dəstəməz, əl-üzü yumaq və Allahdan başqasına məşğul olmaqdan paklanmaqdır, yəni insan əl və üzünü yuyaraq³ Allahdan başqa hər bir kəsdən üz çevirir.”

¹ “Biharul-Ənvar”, cild-77, səh. 339

² “Tənbihatul əliyyə”, səh. 93

³ “Sırrus-səlat” (Meracus-salikin), səh. 42

Deməli, birinci nöqtə bundan ibarətdir: Bu üzvlər insanların adətən işlətdiyi üzvlərdir və onları yumaqla insan bu əlaqə və diqqəti qət etmək istədiyinə işarə edir.

İkinci nöqtə: İnsan əl və üz ilə maddi və dünyəvi nəsnelərlə ünsiyyət qurur və əl və ayağı ilə onlara qarşı hərəkət edir, dünya çirkinlikləri bu əl və üzdə zahir olur və buna görə də onları yumaqla özünü bu çirkinliklərdən paklamaq istədiyinə işarə edir.

Üçüncü nöqtə: Bu zahiri üzvləri yumaqla qəlb də paklanır, çünki qəlb bütün bu üzvlərə rəhbərlik edir. İnsana, baxmağı, danışmağı, eşitməyi, yaxud əli ilə filan işi görməyi əmr edən qəlbdir. Bu üzvləri yumaqda məqsədimiz qəlbi paklamaqdır. Həzrət Rəsulullahdan (sallallahu əleyhi və alih) nəql olunan hədisdə deyilir:

"إِنَّ اللَّهَ لَا يَنْظُرُ إِلَى صُورِكُمْ وَأَعْمَالِكُمْ وَإِنَّمَا يَنْظُرُ إِلَى قُلُوبِكُمْ"

*"Allah sizin çöhrənizə və əməlinizə yox, qəlbənizə baxır!"*¹

Dördüncü nöqtə:

إِنَّ الدُّنْيَا وَالْآخِرَةَ ضَرَّتَانِ

"Dünya və axirət iki rəqib kimidir".

وَكَلَّمَا قَرَبْتَ مِنْ إِحْدَاهُمَا بَعُدْتَ مِنَ الْآخَرِي

"Birinə yaxınlaşdıqca, o birindən uzaqlaşırısan".

فَلذَلِكَ أَمْرٌ بِالتَّطَهِيرِ مِنَ الدُّنْيَا عِنْدَ الْإِشْتَغَالِ وَالْإِقْبَالِ عَلَى الْآخَرِي

"Buna görə də axirətlə məşğul olarkən paklanaraq dünyadan uzaqlaşmağa əmr olunur".

¹ "Cameul-Əxbar", cild-1, səh. 100

Namaz Allahla görüş və diqqəti axirətə yönəltmək olduğundan və insan axirətə yönəlmək istədiyindən, Allah-taala əl və üzü yuyaraq paklanmağı əmr etmişdir.

Beşinci nöqtə: İnsanın bütün diqqəti onun çöhrəsində toplandığından, üzünü yuyaraq o, öz qəlbinin çöhrəsini də Allah-taalaya tərəf yönəltmək istəyir. Üzü yumağın mənası, qəlbin çöhrəsinin Allah-taalaya tərəf yönəlməsinə hazırlıqdır. Zahiri hiss üzvlərinin əksəriyyəti üzdə yerləşir, məsələn, göz, qulaq, ağız və s. Dünyanı qavramaq və əldə etmək üçün ən böyük vasitələr də elə bunlardır. İnsan üzünü yumaqla bütün bunları paklamaq istəyir. Həmçinin, əlləri yumaq da əllərin nəfsani və təbii meyillərlə sıx əlaqəsi olduğuna görədir.

Dəstəmazda başa məsh çəkmək təfəkkür və düşüncə qüvvəsinin başda olduğuna görədir. Məsh çəkməklə insan öz fikir və aqlını Allah yolunda işlətmək istəyir. Ayaqları məsh etmək ona görədir ki, məqsədə doğru ayaqlar vasitəsilə hərəkət olunur.

Bir sözlə, insan dəstəmazda bütün zahiri üzvlərini paklayaraq özünü hər cəhətdən Allahla söhbətə, münacat və görüşə hazırlayır.

Buna görə də, dəstəmaza əhəmiyyət verməliyik. Dəyəri və təsiri olmayan, insanda dəyişiklik yaratmayan bəzi namazların bəlkə də sirri ondadır ki, biz dəstəmazı hansı şəkildə yerinə yetirməli olduğumuzdan xəbərsizik. Əgər insan dəstəmaz zamanı Allahla görüşə layiq olmaq üçün paklığına diqqət etsə, onda yavaş-yavaş namaz üçün də *“hüzuri-qəlb”* (qəlbin aramı) yaranar.

172 Namazın sirləri və qaydaları

Allah-taala bizim hamımıza namazın sirlərini
qavramağa nail etsin, inşa Allah!

(44)

Su ilə paklanmağın sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُم رَجَزَ الشَّيْطَانِ﴾

“O sizi paklamaq, Şeytanın vəsvəəsini sizdən çıxarmaq üçün göydən sizə su endirir”.¹

Mərhum imam Xomeyni “Namazın Sirri” kitabında bəzi həqiqət əhlindən və irfan sahəsində böyük şəxsiyyətlərdən nəql edir: Paklayan ya sudur, ya da torpaq və su həyatın mənşəyidir. “Həyat” isə “Həyy” (diri) və “Qəyyum” (öz zəti üzərində dayanan) Allah-taalanı müşahidə etmək üçün elmin qaynağı və mənşəyidir. Torpaq da insan təbiətinin köküdür.² Bu ifadənin çox böyük mənası var. İnsan su ilə dəstəmaz alarkən xatırlamalıdır ki, su həyatın mənbəyidir və hər bir həyatın həqiqəti sudur, həyatın və yaşamın sirri sudur; elmin həqiqəti də həmin “su”ya qayıdır, çünki su həyatın, həyat elmin, elm də mütləq “Həyy”i müşahidə etməyin mənşəyidir. Görün su, həyat, elm ilə mütləq həyat və mütləq “Həyy” olan Allah-taalanı müşahidə etmək arasında necə sıx əlaqə var?!

Elə düşünməyə ki, dəstəmaz yalnızca “əzaları su ilə yumaq”dan ibarətdir və su da sadəcə olaraq maddi bir

¹ “Ənfal” surəsi, ayə 11.

² “Sırrus-səlat” (Meracus-salikin), səh. 41

mayedir. Əksinə, su həyatın, həyat da elmin mənşəyidir və insan Həyy və Qəyyum Allaha tərəf elmin vasitəsilə yönəlir.

Allah-taala Quranda buyurur:

﴿وَأَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَاءِ مَاءً طَهُورًا * لِنُحْيِيَ بِهِ بَلْدَةً مَيِّتًا﴾

“Biz göydən tər-təmiz su nazil etdik ki, onunla ölü bir yerə can verək”.¹

Ayənin zahiri mənası budur ki, suyun vasitəsilə zahiri həyat yaranır. Amma bilməliyik ki, bu su batini həyatın və elmin də mənşəyidir və elm elə bir nəsnədir ki, o, insanın mövcud mütləq “Həyy” olan həyatın həqiqətinə, mənbəyinə və kökünə yol tapması üçün bir vasitədir.

Yaxud başqa bir ayədə buyurur:

﴿وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَاءِ مَاءً لِيُطَهِّرَكُمْ بِهِ﴾

“Allah-taala sizi paklamaq üçün səmadan sizin üçün su göndərir”.

﴿وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ﴾

“Və onun vasitəsilə Şeytanın çirkinliyini sizdən uzaqlaşdırmaq üçün”.²

Bu şərəfli ayədə səmadan su göndərmək üçün iki önəmli təsir qeyd olunub: biri “sizi paklamaq”, o biri isə “sizdən Şeytanın çirkinliyini uzaqlaşdırmaq”. Pak suyun həqiqəti və batini, çirkinlikləri və aludəlikləri aradan qaldırır. Paklanmaq ya su ilədir, ya da torpaqla və torpaq insan həyatının fundamentidir;

﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ﴾

¹ “Furqan” surəsi, ayə 48-49

² “Ənfal” surəsi, ayə 11

“Biz sizi ondan (torpaqdan) yaratdıq”.¹

Bütün insanların varlığı torpağa qayıdır və insan torpaqdan yaradılıb. Nəticə bundan ibarətdir ki, paklıq ya “dəstəmaz”, ya da “təyəmmüm” vasitəsilə olur. İnsan onu hansı varlığın yaratdığı, nədən və nə üçün yaratdığı haqqında düşünməlidir! Torpağa toxunaraq təyəmmüm etmək “təvazökarlığı” (xüzu və xüsunu) artırmaq və təkəbbürü uzaqlaşdırmaq üçündür. Torpaq zillət və yoxsulluğun nişanəsidir. Buna görə də dəstəmaz alarkən gözümüz suya toxunanda bu ayəni yada salmalıyıq:

﴿وَيُنْزِلُ عَلَيْكُمْ مِّنَ السَّمَاءِ مَاءً لِّيُطَهِّرَكُم بِهِ وَيُذْهِبَ عَنْكُمُ رِجْسَ الشَّيْطَانِ﴾

“O sizi paklamaq, Şeytanın vəsvəəsini sizdən çıxarmaq üçün göydən sizə su endirir”.²

Həmçinin, qeyd olunan nöqtələrə diqqət etməliyik və xatırlamalıyıq ki, su həm zahiri, həm də batini çirkinliklərdən təmizlənmək üçün bir müqəddimədir. Allah-taala bizə zahiri və batini paklıq nəsib etsin.

¹ “Taha” surəsi, ayə 55

² “Ənfal” surəsi, ayə 11

(45)

Su, varlığın sonsuz rəhməti

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

إِذَا أَرَدْتَ الطَّهَارَةَ وَالْوُضُوءَ فَتَقَدَّمْ إِلَى الْمَاءِ تَقَدُّمَكَ إِلَى رَحْمَةِ اللَّهِ

“Paklanıb dəstəmaz alarkən suya Allahın rəhmətinə yaxınlaşmışsan kimi bax.”¹

Dəstəmaz alarkən diqqət olunası məsələlərdən biri də suyun özünəməxsus sirləridir. Allah-taala “Ənbiya” surəsinin 30-cu ayəsində buyurur:

﴿وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ﴾

“Biz hər bir canlı varlığı sudan yaratdıq”. Yəni hər bir canlı varlığın mənşəyi sudur. Zahiri “həyat” suya ehtiyacılı olduğu kimi, batini həyat da ona möhtacdır. İnsan qəlbinin günahlardan, çirkinliklərdən və qaranlıqlardan ayrılıb uzaqlaşması üçün, məhz bu yolla paklanmalıdır.

Quranın dili ilə desək, *“...onun vasitəsilə Şeytanın çirkinliklərini sizdən uzaqlaşdırın...”*; Şeytanın çirkinliklərinin aradan qaldırılması Allah-taalanın səmədan nazil etdiyi su vasitəsilədir. Həmçinin də, insan təyəmmüm alarkən həmin bu torpaqdan yarandığına, nəhayət bir gün ona qayıdacağına, ona çevriləcəyinə diqqət etsə, bu diqqət namaz qılarkən onu *“hüzuri-qəlb”*ə (qəlbinin aramına) hazırlayar. *“Misbahuş-şəriət”*

¹ *“Misbahuş-Şəriət”, səh. 43*

kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) dəstəmaz və onun sirləri, insanın suyun müxtəlif cəhətlərinə diqqət edərək bu cəhətlərin hər birini inkişaf etdirib daha yüksək məqamları əldə etməsi üçün onu bir vasitə təyin etməsinin lazımlılığı haqqında geniş bir hədis nəql olunub.

Həzrət buyurur: *Dəstəmaz alarkən suya elə yaxınlaş ki, sanki Allahın rəhmətinə yaxınlaşırsan.* Mərhum imam Xomeyni “Biz hər bir canlı varlığı sudan yaratdıq”¹ – ayəsindən istifadə edərək deyir ki, su varlıq üçün tükənməz rəhmətdir, varlıqların həyatının mənşəyi olan su bütün varlığı əhatə edən sonsuz bir rəhmətdir.

Buna görə də insan dəstəmaz alarkən, belə bir rəhmətə yaxınlaşdığını nəzərə almalıdır.

فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى قَدْ جَعَلَ الْمَاءَ مِفْتَاحَ قُرْبِهِ وَمُنَاجَاتِهِ وَدَلِيلًا إِلَى بَسَاطِ خِدْمَتِهِ

“Allah-taala suyu bəndələrin Ona yaxınlaşmasının, Onunla müinacatın, raz-niyazın açarı və uca məqamlara yüksəlməsi üçün bir vasitə olaraq təyin etmişdir.” Yəni əgər insan Allaha yaxınlaşaraq o uca məqamları əldə etmək istəyirsə, bu məqamın açarı Allahın rəhmətinin təcəllası olan sudur.

وَكَمَا أَنَّ رَحْمَةَ اللَّهِ تُطَهِّرُ ذُنُوبَ الْعِبَادِ كَذَلِكَ النَّجَاسَاتُ الظَّاهِرَةُ يُطَهِّرُهَا الْمَاءُ لَا غَيْرَ

“Və Allahın rəhməti bəndənin günahlarını pakladığı kimi, zahiri natəmizlikləri də su paklayır”.

Həzrət Sadiq (əleyhissəlam) ﴿ وَهُوَ الَّذِي أَرْسَلَ الرِّيحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَيْ ﴾² – “Küləkləri rəhməti önündə müjdəçi olaraq

¹ “Ənbiya” surəsi, ayə 30

² “Furqan” surəsi, ayə 48

göndərən də Odur. Biz göydən tər-təmiz bir su endirdik”, ﴿ وَجَعَلْنَا مِنَ الْمَاءِ كُلَّ شَيْءٍ حَيٍّ ﴾¹ – “Biz hər bir canlı varlığı sudan yaratdıq” – ayələrinə işarə edərək buyurur: “O bütün dünya nemətlərinə suyun vasitəsilə can verdiyi kimi, eləcə də Öz rəhmət və fəzli sayəsində Özünə itaət, bəndəçilik və ibadət vasitəsilə də qəlblərə həyat verir.”²

وَتَفَكَّرْ فِي صَفَاءِ الْمَاءِ وَرَقَّتِهِ وَطَهْرِهِ وَبَرَكَتِهِ وَلَطِيفِ امْتِزَاجِهِ بِكُلِّ شَيْءٍ

“Su ilə dəstəmaz alarkən onun müxtəlif cəhətləri – saflığı, təmizliyi, duruluğu, səfəsi, qatı və qəliz olmaması, ondakı paklıq və bərəkət və onun hər şey ilə qarışmağa səbəb olan lətiflik və zəriflik kimi xüsusiyyətləri üzərində təfəkkür elə”.

وَاسْتَعْمِلْهُ فِي تَطْهِيرِ الْأَعْضَاءِ الَّتِي أَمَرَكَ اللَّهُ بِتَطْهِيرِهَا

“Sudan Allahın paklanmağa əmr etdiyi əzaların paklanmasında istifadə et”;

آتِ بِأَدَانِهَا فِي فَرَائِضِهِ وَسُنَنِهِ

“Öz keyfiyyət və miqdarında üzün və əllərin yuyulmasında riayət olunmalı vacib və müstəhəb qaydalarını yerinə yetir”.

فَإِنْ تَحْتَ كُلِّ وَاحِدَةٍ مِنْهَا فَوَائِدٌ كَثِيرَةٌ

“Əzaların yuyulması üçün təyin olunmuş bu qaydaların hər birində çoxlu faydalar var”.

فَإِذَا اسْتَعْمَلْتَهَا بِالْحُرْمَةِ انْفَجَرَتْ لَكَ عُيُونُ فَوَائِدِهِ عَنْ قَرِيبٍ

“Əgər insan bunları diqqətlə yerinə yetirsə, Allah-taala bu faydaların mənbəyini tezliklə onun üzünə açar”.

¹ “Ənbiya” surəsi, ayə 30

² Başqa sözlə, qəblərin həyatı və diriliyi, yalnız Allaha itaətdən asılıdır və qəblərin diriliyinin səbəbi bu itaət və bəndəçilikdir.

(46)

Həyat və yaşamda sudan ilham almaq
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət imam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

عَاشِرَ خَلْقِ اللَّهِ كَامِزًا جِ الْمَاءِ بِالْأَشْيَاءِ

“Allahın məxluqları ilə suyun hər şeylə qarışdığı kimi ünsiyyət qur.”¹

Dəstəmaz namazın müqəddiməsi, namaz da Allah ilə raz-niyaz və münacatdır. Amma bu o demək deyil ki, insanın ibadətləri fərdidir və digərləri ilə heç bir əlaqəsi yoxdur. İslamda, ibadət insanı Allaha yaxınlaşdırdığı, onun dünya və Allahdan başqasına bağlılığını qırdığı kimi, həmçinin, onu cəmiyyət üçün faydalı olmağa səsləyir. Allahın yaratdığı və surət verdiyi məxluqat *“Onun bəndələri”* arasında olmadan, onlara xidmət etmədən insanı yalnız özünə məşğul edən və qapayan bir ibadətin hansı fayda və təsiri ola bilər? İbadət elə bir üfüq açmalıdır ki, insan Allaha yaxınlaşdıqdan və Onunla ünsiyyət qurandan sonra bu yaxınlıq və üns məqamını qorumaq üçün Allah bəndələri arasında olmağı və onlara xidmət etməyi də özünə borc bilməlidir. İmam Sadiqin (əleyhissəlam) yuxarıdakı sözündən belə nəticə alınır ki, su bütün əşyalarla qarışa bildiyi kimi, namaz qılan da Allahın bütün bəndələri ilə saf və təmiz şəkildə ünsiyyət və rabitə

¹ *“Misbahuş-Şəriət”, səh. 43*

qurmalı, yüzlərlə xırdalı-irili daşlara sirayət edən axar su kimi olmalıdır.

Haqq yolunda Allah bəndələrinə qarşı şəxsi iradə və mənlilik nümayiş etməkdən çəkinmək lazımdır. Mərhum imam Xomeyni deyir¹: *“Suyun əşyalarla hansı şəkildə əlaqədə olduğu üzərində düşün; suyun bu əlaqəsi vəziyyəti islah etmək, onları layiq olduqları kamilliyə çatdırmaq və diriltmək üçündür”*, yəni su əşyalarla əlaqədə onların həyatına, yaşamasına, qorunmasına və inkişafına səbəb olduğu kimi, namaz qılanın Allah bəndələri ilə ünsiyyəti də bu keyfiyyətdə olmalıdır, onlara islah məqsədi ilə və mehribanlıqla yanaşmalıdır.

Bu hədisin mənası ilə bağlı çox gözəl bir ifadəsi var: *“Su öz lətifliyi ilə bütün əşyalarla qarışdığı kimi, bəndəliyin müəyyən mərhələlərinə çatan abid (ibadət edən) də özünə Allah bəndələrinə qarşı təkəbbürlü olmağa icazə verməz, əksinə, onlarla mehriban rəftar edər, onları heç vaxt alçaltmaz, çünki əks halda namaz və ibadətinin kamil olmayacağını bilir.”* Bir nəfər pis iş görəndə ona öz istəyini həyata keçirmək və şəxsi iradəsini nüfuz etdirmək məqsədi ilə deyil, pislikdən çəkindirmək, hidayət etmək məqsədi ilə yaxınlaşmalıdır. Bu, çox önəmli və dəqiq məsələdir; kim yaxşılığa dəvət edib, pislikdən çəkindirmək istəyirsə, *“Sən bunu mən dediyim üçün etməlisən!”* - deməməlidir. Yaxşılığa dəvət hidayət yangısı və islah sevgisi üzündən olmalıdır. Su əşyalarla və əşyalarda heç bir intizarı olmadan eşq ilə cərəyan etdiyi, onları təmizlədiyi kimi insan da öz növünə qarşı bu cür olmalıdır.

¹ *“Sırrus-səlat”* (Meracus-salikin), səh. 45

Həzrət Sadiq (əleyhissəlam) Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) bu bənzətməni belə nəql edir:

ثُمَّ عَاشِرَ خَلْقِ اللَّهِ كَامِتِرَاجِ الْمَاءِ بِالْأَشْيَاءِ يُؤَدَّى كُلُّ شَيْءٍ حَقَّهُ وَلَ يَتَغَيَّرُ عَنْ مَعْنَاهُ مُعْتَبِرًا لِقَوْلِ
الرَّسُولِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) مَثَلُ الْمُؤْمِنِ الْمُخْلِصِ كَمَثَلِ الْمَاءِ

“Mömin su kimidir. Allahın məxluqları ilə suyun hər şeylə qarışdığı kimi səfa içində və təmiz şəkildə rəftar edər və çalışar ki, onun varlığı digərlərinin paklığına səbəb olsun, nəinki onlar üçün bir problem yaratsın”.¹

İnsanın dəstəmaz alarkən diqqət etməli olduğu sirlərdən biri də su ilə ünsiyyət qurduğu halda özünü suyun xüsusiyyətləri ilə zinətləndirməsidir.

¹ “Misbahuş-Şəriət”, səh. 43

(47)

Allaha diqqətdə iklas və səfa

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd etdik ki, həzrət Sadiq (əleyhissəlam) buyurdu: İnsanın bütün əməlləri, itaətləri və ibadətlərində Allaha qarşı iklası suyun saflığı kimi olmalıdır, hansı ki, səmədan endiyinə görə pak və paklayıcı adlanır. Yəni su zati saflığa malik olduğu kimi insan da ibadətlərinin bütün hissələrində təmiz olmalıdır və bu ibadətlərdən biri də namazın müqəddiməsi sayılan paklıq və dəstəməzdır. Buna görə də bəzi hədislərdə nəql olunur:

«الْوُضُوءُ نُورٌ»

*“Dəstəmaz nurdur”*¹. Namaz üçün dəstəmaz alan şəxsdə bu zahiri təmizlənmə batini paklıq və nuraniyyəti yaradır.

Həzrət buyurur: Əgər o nuraniyyəti və dəstəmazın nurlu həqiqətini əldə etmək istəyiriksə, digər ibadətlər kimi onu da xalis niyyət və kamil məqsədlə Allah üçün yerinə yetirməli və bundan başqa heç bir məqsəd güdməməliyik. Çünki Allaha itaət etmək, Ona yaxın olmaq və batinimizin nurani olmasını istəyirik. Hətta əgər bir nəfər *“Su ilə dəstəmaz almaq ruhun şadlanmasına, yorğunluğun aradan qalxmasına səbəb olur”* - desə, baxmayaraq ki, üzün su ilə yuyulması insanın yorğunluğunun aradan getməsinə təsir göstərir, amma

¹ *“Mən-lə-yəhzuruhul-fəqih”*, cild- 1, səh. 41

dəstəmaz bu məqsədlə olmamalıdır. İmam Sadiqin (əleyhissəlam) *“Sizin bütün ibadətlərdə ixtlasınız suyun paklığı kimi olmalıdır”* sözünün mənası budur ki, Allah suyu səmadan heç bir şeylə qarışmamış halda endirir və suda təbii saflıq var, buna görə də insan da öz işini yalnız Allah üçün, saf ixtlasla, heç bir şeylə qarışmadan yerinə yetirməlidir.

İmam (əleyhissəlam) buyurur:

وَطَهَّرْ قَلْبَكَ بِالتَّقْوَى وَالْبَقِيَّةِ عِنْدَ طَهَارَةِ جَوَارِحِكَ بِالْمَاءِ

*“Bədən üzvlərini su ilə yuyarkən qəlbini də təqva və yaqin ilə pakla!”*¹ Əzalarını yuyarkən, bil ki, bu əslində qəlbi paklamaq üçündür. Qəlbin paklığı nəfsani xüsusiyyətlərdən və rəzil sifətlərdən uzaq olmaqdır. Pak qəlb o qəlbdır ki, bir an belə olsun şirk ona yol tapmasın, şeytani vəsvəşələr ona daxil və hakim olmasın.

Hədislərə və fəqihlərin dediyinə əsasən bütün hallarda pak və dəstəmazlı olmaq müstəhəbdir (bəyənilən əməldir). Çünki paklığın təsirlərindən biri də onun qəlbə nuranilik verməsi, Şeytanın və şeytani vəsvəşələrin qəlbə yol tapmasına mane olmasındır. Əsas etibarilə, namaz qılan şəxs riayət olunmalı bütün qaydaları ilə, xüsusən də dəstəmazın hissələrindəki zikr və dualarla yerinə yetirilən tam və kamil paklıqla namaza başlamaq və Allah-taala ilə raz-niyaz üçün kamil hazırlıq əldə edir.

Buna görə də dəstəmaz yalnız zahiri paklanma deyil, əksinə, o bizim batini paklığımıza səbəb olur. Əgər batini

¹ *“Biharul-Ənvar”*, cild-77, səh. 339

184 Namazın sirləri və qaydaları

paklığa yiyələnmə bilsək, namazın, digər ibadətlərin və *“Ona paklanmışlardan başqa heç kim toxuna bilməz!”*¹ – xüsusiyyətinə malik olan Quranın batininə də yol tapa bilərik.

Allah-taala hamımızın qəlblərini pak-pakizə etsin, inşa Allah!

¹ “Vaqiə” surəsi, ayə 79

(48)

Dəstəmaz zamanı üz və əllərin yuyulmasının sirri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Hədislərdən nəticə alırıq ki, dəstəmaz özünün bu zahiri çöhrəsindən əlavə bir həqiqətə və batinə də malikdir. Qətiyyən güman olunmamalıdır ki, üz və əllərin yuyulmasından, başa və ayaqlara məsh çəkilməsindən ibarət olan bu dəstəmaz tamamilə zahiri və səthi bir əməldir və “Onun namaza nə kimi təsiri var?” – deyilməməlidir. Əgər dəstəmazın yalnızca bu zahiri əməllərdən başqa bir şey olmadığını güman etsək, bu zaman bu kimi suallara şərait yaranır. Amma əgər bizə dəstəmazın bir həqiqətə və batinə malik olması aydın olsa (belə ki, bu zahiri dəstəmaz həmin həqiqətə çatmaq üçün bir müqəddimədir), bu zaman bu sual və şübhələrə yer qalmaz.

“*Camiu-əhadisiş-şiə*” kitabında çox önəmli bir hədis nəql olunub.¹ Bir yəhudi həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) yanına gəlib bir çox məsələ haqqında suallar soruşdu. Suallardan biri də bu idi: “Siz nə üçün dəstəmaz alanda demək olar ki, ən təmiz əza olan üz və əllərinizi yuyursunuz? Hansıki insan gündəlik həyatda əl-üzünü adətən gündə bir neçə dəfə yuyur.”

Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:

لَمَّا أَنْ وَسَّوَسَ الشَّيْطَانُ إِلَى آدَمَ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) دَنَا مِنَ الشَّجَرَةِ فَنَظَرَ إِلَيْهَا فَذَهَبَ مَاءُ وَجْهِهِ

¹ “*Camiu-əhadisiş-şiə*”, cild- 2, səh. 282

“Şeytan Adəmə (əleyhissəlam) vəsvəsə etdi, o da qadağan olunmuş ağaca yaxınlaşanda, üzünün suyu solub rəngi getdi.¹

ثُمَّ قَامَ وَمَشَىٰ إِلَيْهَا وَهِيَ أَوَّلُ قَدَمٍ مَشَتْ إِلَى الْخَطِيئَةِ

Həzrət Adəm (əleyhissəlam) sonra qalxıb ağaca tərəf getdi. Təkvin (yaradılış) aləmində bu, xətaya tərəf atılan ilk addım idi.

ثُمَّ تَنَاوَلَ بِيَدِهِ مِنْهَا مَا عَلَيْهَا فَأَكَلَ فَطَارَ الْحُلِيُّ وَالْحُلُّ مِنْ جَسَدِهِ فَوَضَعَ آدَمُ يَدَهُ عَلَى أُمِّ رَأْسِهِ

وَبَكَى

Sonra isə öz əlləri ilə bu ağacdən bir meyvə dərib yedi və həmin halda paltarları əynindən düşdü. Adəm (əleyhissəlam) özünü libassız görən kimi əlini başına qoyub ağlamağa başladı.

فَلَمَّا تَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ عَلَيْهِ فَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِ وَعَلَى ذُرِّيَّتِهِ تَطْهِيرَ هَذِهِ الْجَوَارِحِ

O bu əməlinə görə tövbə edəndə, Allah-taala ona və onun nəslinə Qiyamətə qədər daim bu əzaları pəkləməyi vacib etdi.²

فَأَمَرَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ بِغَسْلِ الْوَجْهِ لِمَا نَظَرَ إِلَى الشَّجَرَةِ، وَأَمَرَهُ بِغَسْلِ الْيَدَيْنِ إِلَى الْمِرْفَقَيْنِ لِمَا

تَنَاوَلَ بِهِمَا،

Adəm (əleyhissəlam) əvvəlcə qadağan olunmuş o ağaca baxdığına və əlləri ilə də ağacın meyvələrindən dərib yediyinə görə Allah-taala üzünü və əlləri dirsəyə qədər yumağı əmr etdi;

وَأَمَرَهُ بِمَسْحِ الرَّأْسِ لِمَا وَضَعَ يَدَهُ عَلَى أُمِّ رَأْسِهِ، وَأَمَرَهُ بِمَسْحِ الْقَدَمَيْنِ لِمَا مَشَى بِهِمَا إِلَى

الْخَطِيئَةِ

¹ Burada “üzünün suyu solub getdi” ifadəsi Adəmin (əleyhissəlam) surətinin kədərlənməsinə işarə edir.

² Paklanmağın keyfiyyəti isə həzrət Adəmin (əleyhissəlam) etdiyi əməllərin ardıcılığı ilədir.

Həmçinin, əllərini başına qoyduğu və ayaqları ilə bu xətaya tərəf getdiyi üçün başı və ayaqları da həmin dəstəmaz suyu ilə məsh etməyi əmr etdi."

Bu, həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) yəhudiyyə verdiyi cavabdır. Həzrət Adəmin (əleyhissəlam) bu xətaya düşməsindən və onun xətasının Allah-taalanın dəstəmazı Adəm (əleyhissəlam) və onun nəslə üçün bir vəzifə təyin etməsinə səbəb olmasından bir çox incə mətləblər əldə etmək olar:

Biri budur ki, insan həyatda adətən öz əzaları ilə – üzü, gözü, qulağı, dili, ağzı və s. xəta və günahlara mürtəki olur. Buna görə də üzünü yuyarkən özünə təlqin etməli və başa salmalıdır ki, nəbədə bu üz Allahın yolundan başqa bir yolda, xəta və günah üçün istifadə olunmuş olsun; bu üz yalnız və yalnız Allaha ibadət üçün istifadə olunmalıdır. Dəstəmazın duasında belə deyilir:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَسْوَدُّ فِيهِ الْوُجُوهُ وَلَا تُسَوِّدْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيَضُّ فِيهِ الْوُجُوهُ

"İlahi! Üzümlərimi üzlərin qaralacağı gün ağ et və ağaracağı gün qara etmə!"¹

Əgər insan dəstəmaz alarkən bunlara diqqət etsə, bu əməlin Allahın məhz *"Mən Allaham və əmr edirəm və siz də yerinə yetirməlisiz!"* – deyər, əmr etdiyi üçün heç bir özəlliyi olmayan zahiri və səthi bir iş olmadığını anlayar. Xeyr, qətiyyənlə belə deyil! Bunların gizli sirləri var və insan onlara diqqətlə yanaşsa,

¹ «Kafi», cild-3, səh. 70

Adəmin (əleyhissəlam) xətasını xatırlayar. Məsələn, başına məsh çəkərkən Adəmin (əleyhissəlam) öz əllərini başına qoyduğunu yada salaraq, bu ağıl və fikrini Allah-taalanın yolundan başqa bir yolda xərcləməməsinə diqqət etsin.

Allah-taala ibadətin, xüsusən namazın sirlərinə günü-gündən bizi daha çox agah etsin, inşa Allah!

(49)

Ariflərin nəzərində dəstəməsin mərtəbələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) bu çox hədisdə işarə edir ki, dəstəmənin sirri həzrət Adəmin (əleyhissəlam) dönəminə, qadağan olunmuş ağacdən yeməsi hadisəsinə qayıdır. Bəzi ariflərin sözlərini nəzərdən keçirdikdə, onların bu hədisdə nəql olunanları başqa bir cəhətdən bəyan etdiyini görürük. Böyük arif mərhum Seyid Heydər Amuli (Allah şərəfli məqamını uca etsin) özünün çox gözəl və ətraflı “Ənvarul-həqiqət və ətvarut-təriqət və əsraruş-şəriət” adlı kitabında dəstəməni üç mərhələyə bölür:

- 1. Şəriət əhlinin dəstəməsi*
- 2. Təriqət əhlinin dəstəməsi*
- 3. Həqiqət əhlinin dəstəməsi*

Daha sonra həzrət Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql olunan həmin hədisin bəzi nöqtələrinə başqa bir təbirlə işarə edir. O, şəriət əhlinin dəstəməsinin həmin zahiri əməl olan bədən üzvlərini (hər bir dəstəmədə lazım olan zahiri niyyətlə) pəkləmək – üz və əlləri yumaq, baş və ayaqlara məsh çəkmək olduğunu deyir.

Təriqət əhlinin dəstəməsi haqqında deyir: Onların dəstəməsinin dörd şöbəsi var, bunlar zahiri pəkləmədə məna daşımır və aşağıdakılardan ibarətdir: 1-nəfsin pəklığı, 2-ağlın pəklığı, 3-batinin pəklığı və 4-əzaların pəklığı. Əlbəttə, qeyd edək ki, biz şəriətin, təriqətin və həqiqətin bir-birindən ayrılığını qəbul etmirik və

həmçinin Quran, qəti ağıl və səhih hədislərə əsasən onlar bir-birindən ayrı deyil. Buna görə də həqiqət əhlinin qəti dəlillərinə əsasən təriqət və şəriət əhlinin bütün xüsusiyyətlərini özündə cəm etməlidir və eləcə də təriqət əhli şəriət əhlinin bütün xüsusiyyətlərinə malik olmalıdır.

Nəfsin paklığı dedikdə insanın öz nəfsini əxlaqi çirkinliklərdən, bəyənilməz nəfsani xüsusiyyətlərdən uzaq saxlaması və onu gözəl sifətlərlə zینətləndirməsi başa düşülür. Ağılın paklığı, yəni yanlış və azdırıcı düşüncələrin ağıla yol tapmasına icazə verməmək. Batının paklığında isə insan öz batinini və gizli “sirr” aləmini Allahdan başqasına nəzər salmaqdan uzaq tutur, diqqətini yalnız Onqa yönəldir. Əzaların paklığı isə məsələn, əl, ayaq, göz, qulaq, dil və s. ilə Allahın bəyənmədiyi işlərdən uzaq olmaq deməkdir.

Bütün bu izahları Şeyx Səduqun “Mən-la-yəhzuruhul-fəqih”¹ adlı kitabında gətirdiyi bir hədisə əsaslandırmaq olar, belə ki, buyurur:

أَنَّ الْوُضُوءَ عَلَى الْوُضُوءِ نُورٌ عَلَى نُورٍ

“Dəstəməzi təzələmək nura nur qatmaqdır”. Dəstəmaz batini paklıq yaradır, buna görə də o, nurdur. Onda, əgər dəstəmaz pozulmadığı halda ikinci dəfə yenidən dəstəmaz alınsa, ikinci dəstəmaz nur üzərinə nur olar. Yəni bir mərtəbə yuxarı paklıq yaranar.

وَمَنْ جَدَّدَ وَضُوءَهُ مِنْ غَيْرِ حَدَثٍ آخَرَ جَدَّدَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ تَوْبَتَهُ مِنْ غَيْرِ اسْتِغْفَارٍ

“Kim ikinci dəstəmaz pozulmadan üçüncü bir dəstəmaz alsa, o, bağışlanma istəmədən Allah-taala onun tövbəsini yeniləyər”. Yəni üçüncü dəstəmaz, bağışlanma istəmədən Allaha tərəf praktiki bir tövbə və qayıdıdır.

¹ “Mən-la-yəhzuruhul-fəqih” cild- 1, səh. 41

İkinci dəstəməz nur üzərinə nurdursa, onun birinci dəstəməzin təsirindən başqa yeni bir təsiri olmalıdır və eləcə də üçüncü dəstəməz. Bu təsirləri “nəfs”in, “ağıl”ın, “sirr” və “batin”in paklığı kimi izah edə bilərik.

İmam Sadiq (əleyhissəlam) “niyyət”in həqiqətini belə izah edir: “Əgər bir insan Allaha xatir paklanmaq istəyirsə, Allahın bəyənmədiyi heç bir əməli etməyəcəyinə öz qəlbində və batinində söz verməli, bütün ibadətlərini yalnız Allaha xatir xalis niyyətlə yerinə yetirməlidir”. Burada önəmli bir məqam var: belə başa düşülməsin ki, həqiqi niyyət yalnız həmin əmələ aiddir. Əksinə, dəstəməzdə düzgün və həqiqi niyyət odur ki, insan Allahın razılığı ilə zidd olan heç bir əmələ əl atmayacağına söz versin, hətta onun həyatı və ölümü də Allaha xatir olmalıdır.

Xalis niyyətin həqiqəti haqqında müqəddəs Quranda buyurur:

﴿قُلْ إِنْ صَلَّيْتُ وَاسْكَيْتُ وَمَحْيَايَ وَمَمَاتِي لِلَّهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ * لَا شَرِيكَ لَهُ وَبِذَلِكَ أُمِرْتُ وَأَنَا

أَوَّلُ الْمُسْلِمِينَ﴾

“De ki, mənim namazım, ibadət, həyatım və ölümüm də aləmlərin Rəbbi Allah üçündür. Onun heç bir şəriki yoxdur. Mənə bu əmr olunmuşdur və mən ilk müsəlmanam.”¹

İnsanın bütün əməlləri, o cümlədən dəstəməz, namaz, qiyam, rüku, yuxusu, oyaq halı, həyatı və ölümü də Allaha xatir olmalıdır. Üzünü yuyarkən onun bu zahiri surəti batini surətinin və qəlbinin cöhrəsinin göstəricisi olduğuna diqqət etməlidir. Elə isə, zahirdə üzünü yuyanda, batini simasını da dünyaya bağlılıq və məhəbbət çirkinliklərindən paklamalıdır.

¹ “Ənam” surəsi, ayə 162-163

فإن الدنيا جيفةٌ و طالباها كلابٌ فالطالب و المطلوب نجسان

“Dünya murdar və natəmizdir, murdara itlər meyl salar, elə isə həm meyl salan it, həm də meyl salınan murdarın hər ikisi natəmizdir”¹. Yaxud başqa bir hədisdə deyilir:

حُبِّ الدُّنْيَا رَأْسُ كُلِّ خَطِيئَةٍ

“Dünyaya məhəbbət bütün xətalara mənşəyidir”². Təbii ki, dünyanı tərk etmək də bütün ibadətlərin əsası olar.

Dəstəmaz zamanı əlləri yumaq haqqında isə İmam (əleyhissəlam) buyurur:

غَسَلَهُمَا وَ طَهَّرَهُمَا عَمَّا فِي قَبْضَتَيْهِمَا مِنَ التَّقَدِّرِ وَ الْجَنَسِ وَ الدُّنْيَا وَ الْآخِرَةِ

“Dəstəmaz zamanı əlləri yumaq və paklamaq onları pul, mal-mülk, dünya və axirətdən uzaq tutmaqdır”. Yəni əlləri yumaq əslində, Allahın ixtiyarında olan dünya, hətta axirət mal-mülkündən belə ürəyi qırmaq deməkdir.

أَمَّا مَسْحُ الرَّأْسِ أَنْ يَمْسَحَ رَأْسَهُ الْحَقِيقِي وَ هُوَ الْعَقْلُ أَوْ النَّفْسُ

“Başa məsh çəkmək isə, ağıl və nəfs olan həqiqi başa məsh çəkməkdir”. İnsan başına məsh çəkməklə həqiqi baş olan ağıl və nəfsi çirkin düşüncələrdən, şübhələrdən, yanlış xeyallardan paklamaq istədiyinə işarə edir. Ayaqlara məsh çəkməyin mənası isə;

أَنْ يَمْنَعَهَا عَنِ الْمَشْيِ لِغَيْرِ رِضَا اللَّهِ

“Allahdan başqasının razılığı üçün olan əməlin qarşısının alınması” deməkdir. Bu diqqət və baxışla alınan dəstəmaz nə qədər də təsirli və ləzzətli olar?! Bu zaman Allah insana hansı mənəvi hal

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 138

² “Kafi”, cild-2, səh. 131

nəşib edər?! Əlbəttə ki, özündə nuranilik hiss etmiş olar. Mənəvi sarsıntı yaşayanlar problemi həll etmək üçün niyə mənasız və yanlış düşüncələrin sorəğına gedir? Bunun üçün ən gözəl yol dinimizdə göstərilib. Mənəvi narahatçılıq hissi keçirən şəxs diqqətli şəkildə dəstəmaz alsa, dəstəmaz və paklıq onun üçün qoruyucu nurlu bir divar yaradar, ona aramlıq bəxş edər. Belə olan halda, görün dəstəmazdan sonra “hüzuri-qəlb”lə (qəlbin aramı ilə) iki rükət namaz qılsa, nə baş verər?! Allah-taala buyurur:

﴿لَا بِذِكْرِ اللَّهِ تَطْمَئِنُّ الْقُلُوبُ﴾

“Bilin ki, qəlblər yalnız Allahı zikr etməklə aramlıq tapar”.¹

¹ “Rəd” surəsi, ayə 28

(50)

*Dəstəmaz alarkən dua və zikrin təsiri**Bismilləhir-Rahmənir-Rahim*

Namazda paklığın sirləri ilə əlaqədar hədislərin davamında “Camii-əhadisiş-siə” kitabında həzrət imam Əlidən (əleyhissəlam) belə bir hədis nəql olunur: – Hər bir müsəlman dəstəmaz alarkən bu cümlələri deyər:

سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ اللَّهُمَّ اجْعَلْنِي مِنَ
التَّوَّابِينَ وَاجْعَلْنِي مِنَ الْمُتَطَهِّرِينَ

“Ey pak və Sübhan Allah! Sənə həmd edərək şəhadət verirəm ki, Səndən başqa məbud (iləh) yoxdur! Bağışlanmaq istəyir, tövbə edib Sənə qayıdıram. İlahi, məni tövbə edənlərdən, paklardan qərar ver.”¹ İmam Əlinin (əleyhissəlam) bu kəlamında işlənən təbirlərin dəstəmazın şəri qanun kimi tərtib olunmasının fəlsəfəsi ilə çox aşkar əlaqəsi var. İnsan dəstəmaz alarkən nə üçün bu cümlələri deməli, tövhidə şəhadət verməlidir? Nə üçün bağışlanmaq istəməlidir? Çünki paklanmaq, həqiqi bir bağışlanmaq tələb etməkdir. Həzrət Adəmin (əleyhissəlam) əhvalatında qeyd olunduğu kimi insan dəstəmaz almaqla Allah-taalaya tərəf qayıdır.

İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur ki, insan dəstəmaz alarkən bu cümlələri deyib Allahdan onu tövbə edənlərdən, paklardan qərar verməsini istəsə;

¹ “Mustədrəkul vəsail”, cild-1, səh. 321

إِلَّا كُتِبَ فِي رَقٍّ وَخُتِمَ عَلَيْهَا ثُمَّ وُضِعَتْ تَحْتَ الْعَرْشِ حَتَّى تُدْفَعَ إِلَيْهِ بِخَاتَمِهَا يَوْمَ الْقِيَامَةِ

Allah bu sözləri bir kağıza yazar və bu, o sözlərin itməyəcəyinə, qeydə alınaraq yuxarı yüksələcəyinə bir işarədir. Bu sözləri qeydə almaq bəzi mələklərin vəzifəsidir. Sonra da möhürləyib ərşin altında saxlayarlar və Qiyamət günü sahibinə təhvil verərlər. Qiyamət günü möminlər bir nur vasitəsilə Cənnətə tərəf istiqamətləndirilərlər. Bu nur onların bu dünyadan özləri üçün axirətə göndərdiyi əməllərdir. Bu hədisə əsasən, hər bir dəstəmaz Qiyamət günü Cənnətə daha tez və rahat çatması üçün insanın yolunu açan bir nurdur. Əgər belədirsə, onda dəstəmazın həqiqətinin nədən ibarət olmasına diqqət etməliyik. Xüsusilə də, dəstəmazın qaydalarını və zikirlərini mümkün qədər öyrənərək, dəstəmaz əsnasında oxumaq yaxşı olardı. Nəbədə on illərlə dəstəmaz alsaq belə, onun səbəbini bilməmiş və batini paklıqdan qaynaqlanan o nuraniliyi hiss etməmiş olaq.

(51)

“Merac” hədisində dəstəmazın sirləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Paklığın sirləri haqqında gələn hədislərdən biri də “İləluş-şəraye”¹ kitabında “Merac” hədisində nəql olunub. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

قَالَ رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ يَا مُحَمَّدُ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) مَدَّ يَدَكَ فَيَتَلَقَّاكَ مَا يَسِيلُ مِنْ سَاقِ عَرْشِي الْأَيْمَنِ

“Allah-taala mənə buyurdu: “Ey Məhəmməd (sallallahu əleyhi və alih)! Əlini uzat ki, ərşimin sağ tərəfindən axan suyu götürə biləsən”.

فَنَزَلَ الْمَاءُ فَتَلَقَّيْتُهُ بِالْيَمِينِ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ أَوَّلُ الْوُضُوءِ بِالْيُمْنَى

Su nazil oldu və onu sağ əlimlə götürdüm, buna görə də dəstəmaz alarkən əvvəlcə sağ əli yumaq daha yaxşıdır.

ثُمَّ قَالَ يَا مُحَمَّدُ خُذْ ذَلِكَ فَاغْسِلْ بِهِ وَجْهَكَ

Daha sonra Allah buyurdu: Ey Məhəmməd (sallallahu əleyhi və alih)! Onunla üzünü yu.

وَعَلَّمَهُ غَسَلَ الْوَجْهَ

Sonra dəstəmazda üzünü necə yumağı öyrətdi.”

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) üzünü yumağın səbəbini izah edərək hədisin davamında buyurur:

فَإِنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَنْظُرَ إِلَى عَظْمَتِي وَإِنَّكَ طَاهِرٌ

¹ “İləluş-şəraye”, səh. 112-113

“Sən Mənim əzəmətimi görmək istəyirsən; Mənim əzəmətimi görmək istəyənsə, pak olmalıdır.”

Adam bu cümləni eşidəndə, yaxud oxuyanda, hansı hal keçirir? Biz dəstəmazda üzümüzü yuyuruq, çünki Allahla görüşmək, Onunla danışmaq istəyirik. Bu üzdən üzün həm zahiri, həm də batini pak olmalıdır. “Nübüvvət” (peyğəmbərlik) məqamına sahib olan Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) də “merac”da Allahın əzəmətinə tamaşa etmək üçün pak olmalıdır. Namaz isə o zaman insanın meracı olur ki, o düzgün bir şəkildə paklıqla bərabər olsun. Biz də həmçinin, namazda sanki bir növ meracdayıq. Hədisdə deyilir ki, “Namaz möminin meracıdır”. İnsan namazla uca aləmə yüksəlir və sonra qaydır.

Hədisin davamında deyilir:

ثُمَّ اغْسِلْ ذِرَاعَيْكَ الْيَمِينَ وَالْيَسَارَ وَعَلِمَهُ ذَلِكَ فَإِنَّكَ تُرِيدُ أَنْ تَتَلَقَّى بِيَدَيْكَ كَلَامِي

“Mənim kəlamımı əllərinlə qəbul etmək istəyirsən, ona görə də sağ və sol qolunu yu. Sonra necə yumağı öyrətdi.” Yəni əlləri yumaq pak əllərlə Allahın hüsurunda hazır olmaq, Ondən istedad və tutumumuza uyğun olanı almaq üçündür. Bir nəfər namaz qılıb, Allahla danışib ondan nəsə istəsə, heç bir şey qazanmayacağı mümkün deyil. Allah tərəfindən vəhy kitabını almaq üçün, Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) də əlləri pak olmalıdır.

وَأَمْسَحْ بِفَضْلِ مَا فِي يَدَيْكَ مِنَ الْمَاءِ رَأْسَكَ وَرِجْلَيْكَ إِلَى كَعْبَيْكَ، وَعَلِمَهُ الْمَسْحُ بِرَأْسِهِ وَرِجْلَيْهِ

وَقَالَ إِنِّي أُرِيدُ أَنْ أَمْسَحَ رَأْسَكَ وَأَبَارِكَ عَلَيْهِ

“Əlində qalan dəstəmaz suyu ilə başına və ayaqlarına topuqlarına qədər məsh çək. Daha sonra başa və ayaqlara məsh çəkməyi öyrədir və deyir: – Çünki başına məsh çəkmək və bunu sənə mübarək bir hədiyyə etmək istəyirəm.” Hədisin son cümləsi çox

mənalıdır. Bu sözüün mənası nədir? Yəni Allah-taala istəyir ki, “ağıl”a xeyirli bir hədiyyə versin. Amma onun ilkin zahiri şərti budur ki, insan öz başına məsh çəkməlidir. Bu onu göstərir ki, biz baş, fikir və aqlımızı, yalnız Allah üçün istifadə etməliyik, fikrimizi Allah feyzinin nazil olduğu məkana çevirməliyik.

Daha sonra buyurur:

فَأَمَّا الْمَسْحُ عَلَى رِجْلَيْكَ فَإِنِّي أُرِيدُ أَنْ أُوطِنَكَ مَوْطِنًا لَمْ يَطَّأهُ أَحَدٌ قَبْلَكَ وَلَا يَطُؤُهُ أَحَدٌ غَيْرُكَ
فَهَذَا عَلَّةُ الْوُضُوءِ

“Amma ayaqlarına məshə gəldikdə: İstəyirəm ayaqlarını elə bir yerə qoyum ki, səndən öncə heç kim ora qədəm basmayıb. Dəstəmazın səbəbi də elə budur.”¹ Həmin məqama hətta həzrət Cəbrayıl belə qədəm qoya bilməz. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) merac gecəsi “Qabə-Qəvsəyn” (iki yay uzunluğunda) məqamında olanda, Allah-taala buyurdu:

﴿ثُمَّ دَنَا فَتَدَلَّى فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَى﴾

“Sonra yaxınlaşdı və aşağı endi (daha yaxın oldu). – Beləliklə, (onların arasındakı məsafə) iki yay uzunluğunda, bəlkə, ondan da yaxın oldu.”²

Həmin məqam elə bir ali mərtəbədir ki, ona yalnız Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) layiq olub. Amma biz adi insanların ayaqlarımızı məsh etməyimiz ona görədir ki, namazda Allah dərğahına qədəm qoymaq istəyirik. Əgər doğrudan da məsələyə bu diqqətlə yanaşsaq, Allah-taala qədəmlərimizə bərəkət verir. Doğrudan da dəstəmazın nə qədər sirri və həqiqətləri var?! Dəstəmaz zamanı bu

¹ “Biharul-ənvar”, cild-18, səh. 357

² “Nəcm” surəsi, ayə 8-9

cümlələrin xatırlanması yaxşı olardı. Əlbəttə, yenə də bilməliyik ki, insanın dəstəmaz zamanı bu cümlələri xatırlaması, batininə hakim olması, dəstəmazdan yaranan nuraniyyəti özündə tapa, hiss edə bilməsi və bu nur ilə də dünya və axirətdə xoşbəxt bir həyat sürməsi üçün Allahın razılığı olmalıdır.

Allah-taala hamımıza Onun müqəddəs dərgahında hazır olanlardan etsin, inşa Allah!

(52)

Həqiqət əhlinin dəstəmazı (“*sirr*”in paklığı)

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Düzgün paklanmadan namazın batininə və həqiqətinə çatmaq mümkün deyil və paklığın özündə onun həqiqətinə və batininə diqqət etmək, bu zahiri əməllərin, yəni əlləri, üzü yumağın fəvqündə batini paklığın olduğunu bilmək lazımdır. Həmçinin qəlbin, ağılın və nəfsin batini paklığına da malik olmalıyıq. Əgər namaz qılan dəstəmazını bu qədər dərinədən və dəqiq şəkildə alarsa, bu zaman onun namazı başqa bir rəng alar və Allaha daha gözəl şəkildə yaxınlaşmış olar.

Bu zəmində şiə və sünninin əsaslandığı bir “*hədisi-qüdsi*”¹ nəql olunub, Allah-taala buyurur:

لَا يَزَالُ الْعَبْدُ يَتَقَرَّبُ إِلَيَّ بِالتَّوَافِلِ حَتَّى أُحِبَّهُ

“Mömin bəndə Mənə həmişə müstəhəb əməllərlə yaxınlaşar və məhəbbətimini qazanar.”²

Bu təbir “*nafilə*”lər (müstəhəb əməllər) haqqında deyilsə də, amma əgər insan vacib əməlləri çox dəqiq və dərinədən yerinə yetirsə, onlar da hökmən həmin xüsusiyyətə və təsirə malik olar. Əgər bir nəfər şərtlərinə və xüsusiyyətlərinə kamil şəkildə riayət edərək dəstəmazın batini paklıq olan həqiqətinə

¹ “Hədisi-qüdsi” Allah-taalanın Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) dediyi qeyri-Quran ayələri olan sözlərdir.

² “*Rəvzətul-muttəqin*”, cild- 12, səh. 209

çatsa, Allah-taalanın dostuna çevrilər. Belə olan halda insan nəyə nail olar?!

فَإِذَا أَحْبَبْتَهُ كُنْتُ سَمْعَهُ وَبَصَرَهُ وَلِسَانَهُ وَيَدَهُ وَرِجْلَهُ، فَبِي يَسْمَعُ وَبِي يَبْصُرُ وَبِي يَنْطِقُ وَبِي يَمْشِي

“Və əgər bir bəndəni sevsəm, onun qulağı, gözü, əli və ayağı olaram. Mənim vasitəmlə eşidər, görər, danışar, iş görər və yeriyər.” Yəni onun eşitdiyi, gördüyü, dilə gətirdiyi şeylər Allahın iradə etdiyi şeylər olar. Kim Allahın sevimlisi olsa, həqiqətdə Allah onun varlığında hakim olar. Paklığın sirrini və həqiqətini də o zaman əldə edirik ki, biz də bu xüsusiyyətlərə malik olaq.

Mərhum Seyid Heydər Amuli *“Ənvarul-həqiqət və ətvarut-təriqət və əsraruş-şəriət”* kitabında dəstəmazın ən ali və üçüncü mərtəbəsi sayılan “həqiqət əhli”nin dəstəmazı haqqında deyir:

طَهَارَةُ السِّرِّ عَنْ مُشَاهَدَةِ الْغَيْرِ...

“Həqiqət əhlinin paklığı elə bir mərhələdir ki, bu zaman onların “sirr”i və gizli aləmi Allahdan başqasını görmür. Gördüyü hər şey Allah olur. Üzünü yuyanda həqiqətdə həqiqi çöhrəsini yuyur. “Sirr”ini və gizli aləmini Allahdan başqasına nəzər salmaq kimi bir çirkinlikdən təmizləyir, özü ilə əhd bağlayır və özünə Allahdan başqasını görməyi qadağan edir. Üzünü və surətini yalnız Allahı müşahidə etmək üçün sərf edir”.

﴿أَيْنَمَا تُولُوا فَتَمَّ وَجْهُ اللَّهِ﴾

“Hansı tərəfə yönəlsəniz (üz tutsanız), Allahın vəchi (nişanəsi) oradır (Allah oradadır)”¹.

﴿إِنَّهُ بِكُلِّ شَيْءٍ مُّحِيطٌ﴾

“Allah hər şeyi ehtiva etmişdir”². Hər nəyə nəzər salsa, onun Allahın “vəch”i (nişanəsi) olduğunu və Allahın “Rübubiyyət” (Rəbb) səltənətinin onu əhatə etdiyini görür. Allah-taala həzrət İbrahim (əleyhissəlam) haqqında bu hala işarə edərək buyurur:

﴿إِنِّي وَجَّهْتُ وَجْهِيَ لِلَّذِي فَطَرَ السَّمَوَاتِ وَالْأَرْضَ حَنِيفًا وَمَا أَنَا مِنَ الْمُشْرِكِينَ﴾

“Mən, həqiqətən, batıldən haqqa tapınaraq (dönərək) üzümü (qəlbimi) göyləri və yeri yaradana çevirdim və mən şəriq qoşanlardan deyiləm”³.

Seyid Heydər Amuli daha sonra əllərin yuyulmasına işarə edir:

عبارة عن عدم الالتفات إلى ما في يديه من متاع الدنيا والآخرة

Belə bir insan əllərini yumaqla, əlindəki mal-mülk, ailə, oğul-uşaq kimi dünya malına və itaət və ibadət kimi də axirət nemətlərinə artıq heç bir marağı olmadığını bildirir.

Yəni insan elə bir mərtəbəyə çatır ki, artıq özünü dünya və axirətdən mütləq şəkildə müstəqil görür, hətta əgər bir ömür ibadət etsə də, yenə də, bunlar bir şey deyil deyir. *Həqiqət əhlinin nəzərində, itaət və ibadəti nəzərə almaq günah sayılır. “Mənəm ibadət edən, yaxud, 10 il, 70 il Allaha ibadət etmişəm”,- demək onların nəzərində günahdır. Biz bunları*

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 115

² “Nisa” surəsi, ayə 126

³ “Ənam” surəsi, ayə 79

nəzərə almamalıyıq, çünki əvvəla, bizi bu əməllərdə müvəffəq edən Allahdır, bizim onları yerinə yetirməyə gücümüz yoxdur. İkincisi isə, Allah bizim Ona layiq olmayan əməllərimizi öz kərəm və lütfünə görə qəbul edir.

Bu hədisi İbn Əbu Cəhri İhsayi “Əvalil-ləali” kitabında nəql edir:

الدُّنْيَا حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الْآخِرَةِ

“Dünya axirət əhlinə haramdır”. Dünya axirətdə müəyyən məqamlara çatmaq istəyənlər üçün öldürücü bir zəhərdir və onlar ondan üz çəvməlidirlər.

وَالْآخِرَةُ حَرَامٌ عَلَى أَهْلِ الدُّنْيَا

“Axirət dünya əhlinə haramdır”. Axirət isə şeytanın, dünyanın, kürsünün, mal-mülkün fikrində olanlara haramdır.

وَهُمَا مَعًا حَرَامَانِ عَلَى أَهْلِ اللَّهِ

“Və onların hər ikisi isə Allah övliyalarına haramdır”¹. Dünya və axirət Allahı istəyənlərə haramdır; yəni onlar yalnız və yalnız Allaha nəzər salanlardır, onların nə dünyaya, nə də axirətə marağı var.

Heydər Amuli davam edərək, başın məsh edilməsinə yetişəndə, deyir:

عِبَارَةٌ عَنْ تَنْزِيهِ سِرِّهِ وَتَقْدِيسِ بَاطِنِهِ الَّذِي هُوَ الرَّأْسُ الْحَقِيقِيُّ

“Başa məsh çəkmək insanın batini olan həqiqi başını “mənlik” və Allahdan başqasının qəlbə yer tapması kimi çirkinliklərdən paklamaqdan ibarətdir. Həqiqət əhlinin

¹ “Əvalil-ləali”, (İbn Əbi Cəhri), cild- 4, səh. 119

nəzərində Allahdan başqasını müşahidə edən və görən, Ondan başqasına nəzər salan müşrik sayılır:

كُلٌّ مِنْ شَاهِدٍ الْغَيْرِ فَهُوَ مُشْرِكٌ وَ كُلُّ مُشْرِكٍ نَجَسٌ وَ النَّجَسُ لَيْسَ لَهُ طَرِيقٌ إِلَى عَالَمِ الْقُدْسِ

“Allahdan başqasını görən hər bir kəs müşrikdir, hər müşrik nəcisdür, nəcisin isə müqəddəs aləmlərə heç bir yolu olmaz”. Bunların hamısı Quran ayələrindən və hədislərdən seçilmiş nöqtələrdir. Dəstəmazda bir çox sirlər, incə nöqtələr və gizli nişanələr var və əgər insan bunlara diqqət etsə, hansı aləmə daxil olduğunu, ona hansı həqiqətlərin açıldığını, hansı pərdələrin onun gözünün önündən qaldırıldığını anlayar. Belə bir dəstəmaz namaz qılan üçün xüsusi bir “hüzuri-qəlb” (qəlbin aramını) yaradar, Allah-taala hamımıza nəsib etsin, inşa Allah!

(53)

Həzrət Əlinin (əleyhissəlam) dəstəmazda dediyi zikrlər
Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Hədis kitablarımızda dəstəmaz zamanı dualardan və zikrlərdən istifadə olunmasına çox təkid olunub. Bu dualarla alınan dəstəmaz başqa bir çöhrəyə malik olur və insanı ibadətə, xüsusilə də namaza yüksək dərəcədə hazırlayır. Möhtəşəm “*Kafi*”¹ kitabında Əmirəl-möminindən (əleyhissəlam) dəstəmazın qaydaları haqqında səhih bir hədis nəql olunub. Əbdür-Rəhman ibn Kəsir, İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) belə nəql edir: Həzrət Əli (əleyhissəlam) dəstəmaz almaq üçün oğlu Məhəmməd Hənəfiyyədən su gətirməsini istədi. Su hazır olanda, o həzrət sağ əli ilə bir ovuc su götürüb sol əlinə tökdü və bu zaman o bu zikri deyirdi:

بِسْمِ اللَّهِ الْحَمْدُ لِلَّهِ الَّذِي جَعَلَ الْمَاءَ طَهُورًا وَلَمْ يَجْعَلْهُ نَجَسًا

“*Bimillahi, bütün həmdlər Allaha məxsusdur, O Allaha ki, suyu pak və paklayıcı qərar verdi...*” O həzrət dəstəmazını Allahın adı ilə başlayır və suyu pak və paklayıcı qərar verdiyi üçün Ona həmd-səna edir. Paklanmaq üçün bir miqdar sudan istifadə edir və həmin an bu duanı oxuyur:

اَللّٰهُمَّ حَصِّنْ فَرْجِيْ وَ اَعْفُ وَاَسْتُرْ عَوْرَتِيْ وَ حَرِّمْهَا عَلٰى النَّارِ

“*İlahi! Övrətimi qoru və iffətli et, onu ört və Cəhənnəm atəşinə haram et!*”

¹ «*Kafi*», cild- 3, səh. 70

Daha sonra yenə bir miqdar su götürüb burnuna çəkdi və bu cür dua etdi:

اللَّهُمَّ لَا تُحَرِّمْ عَلَيَّ رِيحَ الْجَنَّةِ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ يَشْمُ رِيحَهَا وَطَيِّبَهَا وَرِيحَانَهَا

“İlahi! Cənnətin qoxusunu mənə haram etmə! Məni onun qoxusunu və ətrini alanlardan et!”

Yenə bir miqdar suyu ağız boşluğunda gəzdirərək, belə dedi:

اللَّهُمَّ أَنْطِقْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ وَاجْعَلْنِي مِمَّنْ تَرْضَى عَنْهُ

“İlahi! Dilimi Öz zikrinlə məşğul et və məni razı olduğun kəslərdən qərar ver!” Hədisin bəzi nüsxələrində “nitq” (danışdır) sözünün əvəzinə “talq” (boşla) sözü gəlib, yəni Sənin zikrinlə məşğul olması üçün dilimi “azad” et.

Əgər dəstəmaz bu zikrlərlə birgə olsa, məxsusən:

اللَّهُمَّ أَنْطِقْ لِسَانِي بِذِكْرِكَ

“Dilimi Öz zikrinlə məşğul et!” – zikrindən məlum olur ki, Allahla raz-niyaz etmək istəyən şəxsin dilinin ixtiyarı Onun əlindədir. İnsanın dilini münacata hazırlayan Allahdır. İnsan çox zaman asanlıqla dua və Quran oxuyur, namaz qılır, amma bəzən isə elə olur ki, hətta bir ayə və kiçik bir dua oxumağa müvəffəq olmur. Hövsələ çatmır, ruh insana kömək etmir. Buradan məlum olur ki, münacat Allah tərəfindən bir lütf və kərəmdir.

İmam Əli (əleyhissəlam) üzünü yuyarkən belə dua edir:

اللَّهُمَّ بَيِّضْ وَجْهِي يَوْمَ تَسْوَدُّ فِيهِ الْوُجُوهُ وَلَا تُسَوِّدْ وَجْهِي يَوْمَ تَبْيِضُ فِيهِ الْوُجُوهُ

“İlahi, üzümü üzlərin qaralacağı gün ağart, üzlərin ağaracağı gün qara etmə!” (İlahi, bütün üzlərin qara və zəlil olduğu gün

üzümü işıqlı və nurlu elə; elə bir üz ki, Cənnətin yolunu göstərər) İmam (əleyhissəlam) sağ əlini yuyanda dedi:

اَللّٰهُمَّ اَعْطِنِيْ كِتَابِيْ يَمِيْنِيْ وَالْخُلْدَ فِي الْجَنّٰنِ بِيَسَارِي

“İlahi, əməl dəftərimi sağ əlimə ver və mənə Cənnətin əbədiliyini inayət et!” Sol əlini yuyanda isə deyir:

اَللّٰهُمَّ لَا تُعْطِنِيْ كِتَابِيْ بِشِمَالِي وَلَا تَجْعَلْهَا مَغْلُوْلَةً اِلَى عُقَّتِي

“İlahi, əməl dəftərimi sol əlimə vermə, əllərimi boynuma bağlama!” Başına məsh çəkəndə belə dedi:

اَللّٰهُمَّ غَشِّنِيْ بِرَحْمَتِكَ وَبِرَّكَاتِكَ وَعَفْوِكَ

“İlahi, mənə Özünün rəhmət, bərəkət və əfv dənizində qərq elə!” Ayaqlarına məsk çəkəndən sonra isə dedi:

اَللّٰهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَيَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَزَلُّ فِيْهِ الْاَقْدَامُ وَاجْعَلْ سَعْيِيْ فِيمَا يُرْضِيْكَ عَنْهُ

“İlahi, bütün qədəmlərin titrəyəcəyi gün qədəmlərimi Sirat körpüsündə möhkəm və sabit qərar ver! Səyimi Sənin razılığına səbəb olan şeylərdə qərar ver!”

Bu, Əmirəl-mömininin (əleyhissəlam) dəstəmaz aldıqda etdiyi dualar idi.

(54)

Dəstəmazın su qətrələrinin mələklərə çevrilməsi
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dəstəmaz bitdikdən sonra, İmam Əli (əleyhissəlam) oğluna buyurdu:

"يَا مُحَمَّدُ مَنْ تَوَصَّأَ بِمِثْلِ مَا تَوَصَّيْتُ وَقَالَ مِثْلَ مَا قُلْتُ خَلَقَ اللَّهُ لَهُ مِنْ كُلِّ قَطْرَةٍ مَلَكًا يَقْدِسُهُ وَيُسَبِّحُهُ وَيُكَبِّرُهُ وَيُهَلِّلُهُ وَيَكْتُبُ لَهُ ثَوَابَ ذَلِكَ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ"

*"Ey Məhəmməd, kim mənim kimi dəstəmaz alsa, mən dediyimi desə, Allah onun üçün hər qətrədən Onu təqdis edən, təsbih və təkbir deyən... bir mələk yaradar və bunun savabını onun üçün Qiyamətə qədər yazar."*¹

Hədisin sonunda diqqət edilməli çox önəmli bir nöqtə var: - *"Kim mənim kimi dəstəmaz alsa"*, yəni Əhli-beytdən (əleyhimussəlam) bizə çatan dəstəmaz; o cür ki, həzrət Rəsulullah (sallallahu əleyhi və alih) dəstəmaz alırdı və hazırda əziz xalqımız da həmin tərtiblə dəstəmaz alır. Həzrət buyurur: Allah bu dəstəmazın hər qətrəsi müqabilində Qiyamətə qədər Ona həmd-səna edən, təsbih və təriflər deyən, *"O, pak və müqəddəsdir, böyükdür!"* – deyə, zikr edən bir mələk yaradar və bu mələyin bu həmd-sənasının savabını dəstəmaz alanın əməl dəftərində qeydə alar.

Bu hədisdə bir neçə önəmli nöqtə var:

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 70

Birincisi budur ki, hədisdə imam Əlinin (əleyhissəlam) məqsədi dəstəmazın yalnız savabı haqqında danışmaq deyil, əksinə, həzrət hədisin həqiqətini bəyan etmək istəyir. Demək istəyir ki, Allahın adı ilə, bu zikrlərlə, bu keyfiyyətlə möminin bədəninə dəyən suyun qətrələrinin həqiqəti mələk olaraq təzahür və təcəssüm edər, hər bir qətrənin müqabilində bir mələk yaranar və bu mələklərin işi Qiyamətə qədər Allaha həmd-səna, sitayiş etməkdən və zikr deməkdən ibarətdir. Elə güman olunmamalıdır ki, bu hədis dəstəmazın yalnız savabını göstərir.

İkinci nöqtə: Bu hədisin xüsusiyyətləri və dəstəmaz suyunun mələklərə çevrilməsi ancaq İmam Əliyə (əleyhissəlam) məxsus deyil. Doğrudur ki, bəşər bu keyfiyyətdə dəstəmaz almağa acizdir, amma İmam buyurur ki, kim mənim kimi dəstəmaz alsa, bu zikrləri desə, onun da belə bir özəlliyi olar. Ona görə də bəzi böyük şəxsiyyətlər bu xüsusiyyətlərin İmam Əliyə (əleyhissəlam), yaxud ona yaxın olanlara məxsus olduğuna inanırlar.

Varlıqları nur olan və hər növ günah və çirkinlikdən uzaq şəxsiyyətlərin dəstəmazı belə bir xüsusiyyətə malik olar. Amma bu hədisdən belə bir nəticə də çıxarmaq olar: Allah-taala öz kərəm və lütfü ilə imam Əlinin (əleyhissəlam) aldığı tərtiblə, qaydalarına riayət edərək, qeyd olunan zikr və duaların mənalara diqqət və inamla yanaşaraq, belə bir dəstəmaz alan hər bir bəndənin bu nəticəyə nail olacağını deyib. Yəni belə bir şəxs:

"اللَّهُمَّ ثَبِّتْ قَدَمَيَّ عَلَى الصِّرَاطِ يَوْمَ تَرُلُ فِيهِ الْأَقْدَامُ"

“İlahi, bütün qədəmlərin titrəyəcəyi gün məni sabitqədəm et”
 – deyərkən, həqiqətən Qiyaməti görər, Sirat körpüsünü müşahidə edər, narahat olar və həmin gün hansı vəziyyətdə olacağından qorxar.

Əgər desək ki, belə bir xüsusiyyət, yəni dəstəmaz suyunun qətrələrindən mələklərin yaradılması yalnız imam Əliyə (əleyhissəlam) aiddir, onda bəs nə üçün o həzrət *“Kim mənim kimi desə və mənim kimi dəstəmaz als...”* – deyir? Əgər doğrudan da başqaları bu həqiqəti əldə etməyə acizdirsə, onda bu həqiqəti bəyan etməyin faydası və nəticəsi nədir? Bu həqiqətin yalnız imama aid olması fərziyyəsi hədisin zahiri ilə ziddir. (Dəstəmaz haqqında olan hədisləri araşdırarkən, Allah-taalanın belə bir dəstəmaza hansı təsir və faydalar verdiyini görəcəyik.)

Ona görə də bu, yalnız imam Əliyə (əleyhissəlam) məxsus deyil, lakin paklığın bir-biri ilə fərqli müxtəlif mərtəbələri vardır. Məlumdur ki, imam Əlinin (əleyhissəlam) dəstəmaz suyunun qətrəsindən yaranan mələyin adi bir insanın dəstəmaz suyundan yaranan mələklə çox fərqi olacaq. Mələklərin dərəcələri insanların paklıqlarının mərtəbələrinin fərqliliyinə uyğun olaraq fərqlidir. Bütün bunlarla yanaşı, deyə bilmərik ki, digərləri bu mərtəbəyə çatmaqdan məhrumdur.

Üçüncü nöqtə: Hətta həmin keyfiyyətdə olan dəstəmaz əgər namaz qılmaq niyyəti ilə deyil, sadəcə olaraq paklıq üçün alınsa belə, yenə də həmin təsirləri olacaq.

Çünki bu hədis namaz qılmaq üçün bu cür dəstəmaz alınsa, onun belə nəticələri olacağını demir. Hədisdə “namaz”

deyə bir qeyd gəlməyib, ona görə də diqqət etmək, bu həqiqətləri fürsət saymaq lazımdır. Bacardıqca pak və dəstəmazlı olmaq, onun necə də böyük təsirləri olduğunu bilmək, dəstəmaz zamanı dua və zikrləri oxumaq lazımdır ki, nəbadə Allah-taalanın yaratdığı bu böyük fürsəti əldən vermiş və özümüzü bu lütf və inayətin dərkindən məhrum etmiş olaq.

(55)

Dəstəmazın təsirləri və faydaları

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dəstəmazın təsirlərindən biri də insan batinində nuraniyyəti yaratmaqdır və onun həqiqəti Qiyamətə qədər Allah-taalaya təsbih demək, Onu təqdis etməklə məşğul olan mələklərin yaranmasıdır. Ola bilər ki, bəzi şəxslər namazın şərtlərindən və müqəddimələrindən biri olduğu üçün dəstəmazın o qədər də əhəmiyyəti olmadığını güman etsin. Amma hansıki bilmək lazımdır ki, dəstəmaz namaz üçün bir şərt olması ilə yanaşı öz-özlüyündə də çox önəmlidir və onun diqqətəlayiq təsirləri var.

Möhtəşəm «Kafi»¹ kitabında nəql olunan bir hədisdə Məhəmməd ibn Qeys deyir:

"سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عَلَيْهِ السَّلَامُ) يَقُولُ وَهُوَ يُحَدِّثُ النَّاسَ بِمَكَّةَ"

Həzrət imam Cəfər-Sadiq (əleyhissəlam) Məkkədə camaatla söhbət edirdi, buyurdu:

"صَلَّى رَسُولُ اللَّهِ الْفَجْرَ حَتَّى لَمْ يَبْقَ مَعَهُ إِلَّا رَجُلَانِ"

“Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) sübh namazını qıldı və günçixana qədər səhabələri ilə söhbət etdi. Səhabələr

¹ «Kafi», 3-cü cild, səh. 71-72, «Təharət» (paklıq) bölməsi, 7-ci hədis.

bir-bir qalxıb getdi. Yalnız iki nəfər qaldı. Biri Ənsardan, o biri də Səqəfilərdən idi. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) onlara buyurdu:

"قَدْ عَلِمْتُ أَنَّ لَكُمْ حَاجَةً وَتُرِيدَانِ أَنْ تَسْأَلَا عَنْهَا فَإِنْ شِئْتُمَا أَخْبَرْتُكُمَا بِحَاجَتِكُمَا قَبْلَ أَنْ تَسْأَلَانِي"

Bilirəm, mənimlə işiniz var. İstəyirsiniz nə üçün əyləşdiyinizi və nə istədiyinizi deyim?

Dedilər:

"إِنَّا ذَلِكَ أَجَلَى لِلْعَمَى وَأَبْعَدُ مِنَ الرِّتَابِ وَأَثْبَتُ لِلْإِيمَانِ"

Bəli, deyin, bu bizim imanımıza, qəlbimizdən şəkksübhənin aradan getməsinə səbəb olar.

Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) Səqəfidən olana dedi:

"مَا أَنْتَ يَا أَخَا ثَقِيفٍ فَإِنَّكَ جِئْتَ أَنْ تَسْأَلَنِي عَنْ وُضُوئِكَ وَصَلَاتِكَ مَا لَكَ فِي ذَلِكَ مِنَ الْخَيْرِ"

Sən öz dəstəmaz və namazın haqqında və onların hansı faydası olduğunu soruşmaq istəyirsən. Ənsardan olana isə sənin sualın həcc və ümrə haqqındadır dedi".

Bizim burada işarə edəcəyimiz məsələ həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) dəstəmaz haqqında buyurduğu kəlamdır. O həzrət (sallallahu əleyhi və alih) bir neçə nöqtəyə toxunub, onlardan biri budur:

أَمَّا وَضُوءُكَ فَإِنَّكَ إِذَا وَضَعْتَ يَدَكَ فِي إِيَّائِكَ ثُمَّ قُلْتَ بِسْمِ اللَّهِ تَنَازَلْتَ مِنْهَا مَا اكْتَسَبْتَ مِنَ الذُّنُوبِ

“Əlini suya salanda və “Bismillah” deyəndə, əlinlə etdiyin günahlar yuyulub tökülür.

فَإِذَا غَسَلْتَ وَجْهَكَ تَنَازَلْتَ الذُّنُوبُ الَّتِي اكْتَسَبَتْهَا عَيْنَاكَ بِنَظَرِهِمَا وَفُوكَ

Üzünü yuyanda, göz, yaxud dilinlə etdiyin günahlar bağışlanır.

فَإِذَا غَسَلْتَ ذِرَاعَيْكَ تَنَازَلْتَ الذُّنُوبُ عَنْ يَمِينِكَ وَشِمَالِكَ

Sağ və sol qolunu yuyanda, onlarla etdiyin günahlar səndən ayrılır.

فَإِذَا مَسَحْتَ رَأْسَكَ وَقَدَمَيْكَ تَنَازَلْتَ الذُّنُوبُ الَّتِي مَشَيْتَ إِلَيْهَا عَلَى قَدَمَيْكَ

Başına və ayaqlarına məsh çəkəndə, onlar vasitəsilə olunan günahlar məhv olub paklanır.”

Görün dəstəmazın nə qədər təsiri var?! İnsan bir dəstəmazla bədən üzvləri ilə etdiyi bütün günahlardan təmizlənilib paklanır. Digər hədislərdə isə Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) belə dediyi nəql olunur:

إِنْ قَالَ فِي آخِرِ وُضُوئِهِ وَ غُسْلِهِ سُبْحَانَكَ اللَّهُمَّ وَبِحَمْدِكَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ أَسْتَغْفِرُكَ وَأَتُوبُ إِلَيْكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ مُحَمَّدًا عَبْدُكَ وَرَسُولُكَ وَأَشْهَدُ أَنَّ عَلِيًّا وَلِيُّكَ وَخَلِيفَتُكَ بَعْدَ نَبِيِّكَ عَلَى خَلْقِكَ وَأَنَّ أَوْلِيَاءَهُ خُلَفَاؤُكَ وَأَوْصِيَائُهُ أَوْصِيَائُكَ

“Dəstəmazın axırında, İlahi! Sən pak və müqəddəsən! Sənə həmd edərək şəhadət verirəm ki, Səndən başqa məbud yoxdur! Səndən bağışlanmaq diləyir, Sənə qayıdırəm və şəhadət verirəm ki, Məhəmməd (sallallahu əleyhi və alih) Sənin bəndən və rəsulundur. Şəhadət verirəm ki, Rəsulundan (sallallahu əleyhi və alih) sonra Əli

(əleyhissəlam) Sənin bəndələrin üçün vəsi və xəlifəndir və onun vəsiləri Sənin vəsilərindir."

Kim dəstəmazın sonunda bu zikri deyib, Allaha həmd-səna edib, tövhidə, peyğəmbərliyə, imam Əlinin (əleyhissəlam) və onun pak övladlarının (əleyhissəlam) imamətinə şahadət versə:

"تَحَاتُّ عَنْهُ دُئُوبُهُ كُلُّهَا كَمَا تَحَاتُّ وَرَقُ الشَّجَرِ"

*"Bütün günahları ağacın yarpağı kimi tökülüb paklanır"*¹.

Doğrudan da, dəstəmaz Allah yanında nə qədər də önəmlidir?! Dəstəmaz paklanan şəxsə hansı dəyişikliklər yaradır, onda hansı sirlər və həqiqətlər var?! Əfsuslar olsun ki, çoxumuz bu həqiqətlərdən xəbərsiz və uzağıq.

Bəzən nadanlıq üzündən sual olunur ki, namaz qılmaq üçün üz və əllərimizi yumağın mənası nədir, bunun nə faydası var? Onlar bilmir ki, dəstəmazı namaz üçün vacib edən mütləq hikmət sahibi Allah dəstəmazın həqiqət və sirlərini tam şəkildə bilir. Buna görə də, dəstəmaz namaz üçün şərt olsa da, amma həmişə dəstəmazlı olmağa çalışmalıyıq. Yalnız namaz üçün dəstəmaz almamalıyıq, əksinə, hər zaman dəstəmazlı olmalıyıq ki, Allahın izni ilə onun nuru bütün varlığımızı əhatə etsin.

¹ "تفسير-إماميل-سكريي" (İmam Həsən Əskəriyə (əleyhissəlam) nisbət verilən Təfsir), səh. 521; "Vəsailuş-şia", cild-1, səh. 398; "Biharul-Ənvar", cild-77, səh. 316

216 Namazın sirləri və qaydaları

İKİNCİ BÖLMƏ

BƏDƏNİN EYİBLİ YERLƏRİNİN ÖRTÜLMƏSİNİN SİRLƏRİ

(56)

Örtünmənin sirləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılanın riayət etməli şərtlərdən biri də bədənin eyibli yerlərinin örtülməsidir. Çox zaman sual olunur ki, namaz qılan nə üçün örtünməlidir? İnsanın zahirindən və batinindən xəbərdar olan Allah yanında bədənə örtünüb-örtünməməsinin nə fərqi var? Eyibli yerləri örtməkdə hansı təsirlər və sirlər var ki, namazda riayət olunması vacib şərtlərdən sayılır?

Böyük alimlər özlərinin “Namazın sirləri” adlı kitablarında, xüsusilə də mərhum imam Xomeyni (*Allah ondan razı olsun*) bu haqda çox dəyərli və önəmli nöqtələrə işarələr edir. Onun vurğuladığı bəzi nöqtələr bizim kimilərin düşüncəsinin fəvqündədir və onun özünün və özü kimilərinin dərkinə və nurani varlığına aiddir. Namazda örtünmə haqqında deməliyik ki, bədənin eyiblərini örtmək örtünmənin ən aşağı mərtəbəsidir. İmam Xomeyninin dediyi kimi, bu növ örtünmə ümumi camaata aiddir. O, bədəni örtməyin digər beş mərtəbəsi haqqında buyurur: *1-xüsusi şəxslərin nəzərində örtünmə, 2-daha xüsusi şəxslərin nəzərində örtünmə, 3-iman əhlinin, 4-həqiqət əhlinin və 5-vilayət əhlinin nəzərində örtünmə.*¹

¹ “*Sirrus-səlat*” (Meracus-salikin), səh. 49

Məlumdur ki, hər bir üzvün örtümünün özünəməxsus libası və örtüyü vardır. Bədənin zahiri eyiblərinin örtünməsi həmin zahiri libaslardır. Hətta əgər libas olmasa, ağac yarpaqları və digər vasitələrdən də istifadə etmək olar. Zahiri eyiblərin gizlənməsi üçün asanlıqla bürünmək olar. Amma örtünmənin daha yüksək mərtəbələrinin başqa libaslara ehtiyacı var. Məsələn, pis əməlləri örtmək üçün “təqva” libası olmalıdır. Yəni elə bir şey etməlidir ki, onun bədənindən pis əməl törəməsin. Üçüncü mərtəbədə, nəfsdə olan eyiblər və çirkinliklər “iffət” (və paklıq) libası ilə gizlədilməlidir. Dördüncü mərtəbədə ruhun və qəlbin eyiblərini örtmək üçün “*mutməinnə*” (əminlik) libasından istifadə etməlidir. Beşinci mərtəbədə isə “şühud” və “təmkin” libası gəlir və bunu dərk etmək isə, artıq çox çətindir.

Bu mərtəbələrə işarədə məqsədimiz budur ki, namazda zahiri eyiblərin örtülməsi vacib olduğu kimi namaz qılan onun əməllərinin də örtülməyə ehtiyacı olduğunu bilməlidir. Onun qəlbi, fikri və daxili də libasa ehtiyaclıdır. Çirkin əxlaqi xüsusiyyətlər də örtülməlidir. Zahiri eyibləri örtükdən sonra, fikrimizi batini eyiblərin örtünməsinə yönəltməliyik. Mərhum Şəhid Sani (*Allah ondan razı olsun*) deyir ki, insan özünün batini eyiblərinin və çirkinliklərinin hamısını öz qəlbində toplamalı və bilməlidir ki, onu örtən və gizlədən yalnız və yalnız Allah “*qorxu*”-su və Onun rəhmətinə “*ümid*”dir. Qorxu və ümidi özünün batini çirkinlikləri və əxlaqi xoşagəlməzlikləri üçün örtük təyin etsin.

Bu izahlardan sonra namaz qılanın heç kəs onu görməsə də zahir və batından xəbərdar olan Allah qarşısında nə üçün eyiblərini örtməli olduğu məlum olur. Buna görə də hətta namaz qılmaq üçün seçilən libas, insanı özünə nəzər salmağa, özünü bəyənməyə (ücb) səbəb olan və Allahdan başqasının diqqətini cəlb edən xüsusi bir libas olmamalıdır.

Başqa sözlə, libasda əsas məqsəd bədənə zahirinin və eyiblərin örtülüb qalmasıdır. Bu, digər eyiblərin və çirkinliklərin örtülməsinin lazım olduğunu bilmək üçün bir müqəddimədir. İnsan bu zahiri örtünmədən sonra bilməlidir ki, onun nəfəsində və ruhunda xüsusi vasitələrlə örtülməli olan bir çox eyiblər, nöqsanlar, natəmizliklər və gunahlar var.

İnsan örtünmənin bu şərtindən sonra həqiqi örtünməyə, bəyənilməyən əməlləri, əxlaqı və adətləri örtən libasa da ehtiyac olduğunu bilməlidir. Quran-kərim buyurur:

"وَلِبَاسُ التَّقْوَىٰ ذَٰلِكَ خَيْرٌ"

"Lakin təqva libası daha yaxşıdır (xeyirlidir)".¹

Allah-taala bizləri bu gözəl təqva libası ilə zینətləndirsin.

¹ "Əraf" surəsi, ayə 26

(57)

Bəşərin heyvani əməllərinin həqiqətini örtən insani sima
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd olundu ki, namazda zahiri örtünmənin mənası bir çox örtünmələrə ehtiyac olduğunu bilmək üçündür. İnsan düşünməməlidir ki, onun yalnız cismini örtməyə ehtiyacı var, əksinə, batini eyiblərin və çirkinliklərin gizlədilməsi haqqında da düşünməlidir.

Mərhum imam Xomeyni (*Allah ondan razı olsun*) deyir ki, Allah-taala insanın bütün eyib və çirkinliklərini örtəndir. Yəni Allaha şükür etməli olduğumuz şeylərdən biri də budur ki, O, özünü örtmək üçün insana zahiri libas verib. Allah insana başqa heyvanlarda və varlıqlarda olmayan belə bir üstün xüsusiyyət bəxş edib. Bu elə bir üstünlük və kəramətdir ki, Allah onu yalnız insan üçün təyin edib. Müxtəlif millətlərin mədəniyyətində insanın bədəninin bütün eyibli yerləri özünəməxsus libaslarla örtülür.

Digər bir məsələ də bundan ibarətdir ki, Allah-taalanın "*insani sima*"nı bəşərin pis əməllərinin həqiqətinin üstünü örtən bir pərdə olaraq təyin etmişdir. O, insanın bu zahiri siması ilə onun batini həqiqətini gizlətməmişdir. Bu, olduqca önəmli bir nöqtədir və buna diqqət etmək lazımdır.

Əgər Allah bu insani surəti kənara qoysa və bir əməl etdikdə, o əməlin həqiqəti və əsl siması aşkar olsa, az bir

hissəni çıxmaq şərt ilə hamı rüsvay və zəlil olar. Ayələrə və hədislərə əsasən, Qiyamət günü insanların öz həqiqi simaları ilə məhşərdə hazır olmaları, bizim inanclarımızdan biridir. Bir sıra hədislərdə deyilir: bəzi simalar Qiyamətdə o qədər çirkin və eybəcər olacaq ki, donuz və meymun onların yanında gözəl görünəcək. Bu onu göstərir ki, Allahın "*səttariyyət*" (eyibləri çox örtən) feyzi yaşadığımız dünyaya daim caridir. Allah əməllərimizin həqiqi simasının bir-birimizə aşkarlanmasına icazə vermir. Əks halda, əməllərin batini üzə çıxsə, əməllərdən törəyən çox çirkin və iyrənc simalar da aşkarlanar. Ona görə də insanın zahiri surəti onun törətdiyi pis əməllərin çöhrəsi üçün bir pərdədir.

Hədislərdə deyilir ki, dünyada təkəbbürlü olan şəxs Qiyamət günü ayaq altında qalan zəif bir qarışqa şəklində zahir olar. Hamı sorğu-sual olunub qaurtarana qədər bütün məxluqatın ayağı altında əzilib təhqir olunar. Təkəbbürlü şəxsin həqiqəti, o dünyada bu cür meydana çıxar. Mərhum imam buyurur:¹ "Axirətə tərəf yol gedən və Allaha qovuşmaq uğrunda cihad edən özünün batini eyiblərini, Onun "*ğəffariyyət*" (günahları çox bağışlayan) və "*səttariyyət*" məqamına sığınaraq örtməlidir. Çünki bizim əməllərimizin həqiqi simasını bu dünyada örtüb gizlədən Odur. İnsan gərək "*Ya Ğəffar!*", "*Ya Səttar!*" zikrləri ilə ünsiyyət qursun. Allah-taala bu sifətlərini bəşərə daim lütf edir. Həqiqi "*Səttar*" və "*Satir*"in Allah olduğuna diqqət etməliyik. Onu da qeyd edək ki, əgər zahiri eyiblərimizi və batini çirkinliklərimizi örtmək

¹ Həmin yerdə, səh. 50

istəyiriksə, əvvəlcə bilməliyik ki, heç bir halda başqalarının eyiblərini ifşa etmək niyyətində olmamalıyıq. Bu, çox təhlükəli bir məsələdir. Əgər bir nəfər başqasının eyibindən xəbərdar olduqda onun üstünü örtməsə və pərdələri yırtıb aşkara çıxarsa, bu əməlin çox pis və qəribə nəticələri var.” (Bu haqda danışan hədislər haqqında söhbət açacağıq.)

(58)

Batini eyib və övrətlərin örtülməsi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət” kitabında eyib yerlərinin örtülməsinin sirri ilə bağlı İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) geniş bir hədis nəql olunub. Mərhum imam Xomeyni (*Allah ondan razı olsun*) bu hədisi nəql etdikdən sonra deyir: “Bu əhatəli kəlam üzərində təfəkkür, həqiqət və bəsirət əhli üçün elm və hikmət qapıları açar.”

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"أَزَيْنُ اللَّبَاسَ لِلْمُؤْمِنِ لِبَاسُ التَّقْوَى وَ أُنْعِمُهُ الْإِيمَانَ"

“Mömin üçün ən gözəl və bəzədilmiş libas təqva libasıdır”. Bundan gözəl libas yoxdur. Libas insanı qoruyan bir vasitədir. Libas insana əzəmət və vüqar verir, onu bəzi zərərlərdən qoruyur. Və bu libasların ən gözəli insanın dünya və axirət səadətinə zəmanət verən təqva libasıdır. Burada İmam Sadiq (əleyhissəlam) ﴿وَلِبَاسُ التَّقْوَى ذَٰلِكَ خَيْرٌ﴾ (*Lakin təqva libası daha xeyirlidir*) – ayəsinə işarə etmişdir.

Hədisin davamında buyurur:

"وَأَمَّا اللَّبَاسُ الظَّاهِرُ فَنِعْمَةٌ مِنَ اللَّهِ تَعَالَى تُسْتَرُ بِهَا عَوْرَاتُ بَنِي آدَمَ"

“Zahiri libas isə Adəm (əleyhissəlam) övladlarının eyib yerlərini örtmələri üçün Allah tərəfindən bir nemətdir.

"وَهِيَ كَرَامَةٌ أَكْرَمَ اللَّهُ بِهَا ذُرِّيَّةَ آدَمَ لَمْ يُكْرَمْ بِهَا غَيْرُهُمْ"

O, həzrət Adəmin (əleyhissəlam) nəslinə bu zahiri libasla kəramət verdi.

"وَهِيَ لِلْمُؤْمِنِينَ آلَةٌ لِإِدَاءِ مَا افْتَرَضَ اللَّهُ عَلَيْهِمْ"

Libas möminlərin Allaha itaət etmək üçün istifadə etdikləri bir vasitədir.

"وَخَيْرُ لِبَاسِكَ مَا لَا يَشْغُلُكَ عَنِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ نِلُّ يُقَرِّبَكَ مِنْ ذِكْرِهِ وَشُكْرِهِ وَطَاعَتِهِ"

Ən gözəl zahiri libas isə odur ki, səni Allahdan başqasına yönəltməsin, Ondan başqasına diqqət göstərməyin qarşısını alsın, Səni Ondan uzaqlaşdırməsın və səni Onun zikrinə, Ona şükrə və itaətə yaxınlaşdırsın.

"وَلَا يَحْمِلُكَ عَلَى الْعُجْبِ وَالرِّيَاءِ وَالتَّزَيْنِ وَالتَّفَاخُرِ وَالْخَيْلَاءِ"

Ən gözəl libas o libasdır ki, səni özünü bəyənməyə, xudpəsəndliyə, riyaya, özünü göstərməyə və təkəbbürə vadar etməsin.

"فَإِنَّهَا مِنْ آفَاتِ الدِّينِ وَمُورِثَةُ الْقَسْوَةِ فِي الْقَلْبِ"

Bu şeylər dinə zərbə vurur və qəlbin daşlaşmasına səbəb olur.

"فَإِذَا لَبِسْتَ ثَوْبَكَ فَادْكُرْ سِتْرَ اللّٰهِ عَلَيْكَ ذُنُوبَكَ بِرَحْمَتِهِ وَ اَلْبَسْ بَاطِنَكَ كَمَا اَلْبَسْتَ ظَاهِرَكَ

بِثَوْبِكَ"

Bu zahiri libası geyinəndə Allahın Öz lütfü və rəhməti ilə sənin günahlarını gizlətdiyini yada sal və zahirini libasıyla örtüdüün kimi batinini də ört.¹

"وَلَهُكُنْ بَاطِنُكَ مِنَ الصَّدَقِ فِي سِتْرِ الْهَيْبَةِ وَ ظَاهِرُكَ فِي سِتْرِ الطَّاعَةِ"

Batinin əzabdan qorxu ilə, zahirin isə itaətlə bürünməlidir.¹

¹ Zahirini bir parça libas ilə örtüdüün kimi, batinini də doğruluq və düzgünlüklə ört.

"واعتبر بفضل الله عز وجل حيث خلق أسباب اللباس ليستر العورات الظاهرة"

Zahiri eyib yerlərini gizlətməyin üçün örtünmə vasitələrini yaradan Allahın lütfü və böyüklüyü bir ibrət dərslidir.

"فَتَحْ أَبْوَابَ التَّوْبَةِ وَالْإِنَابَةِ وَالْإِغَاثَةِ لِيَسْتَرَّ بِهَا الْعَوْرَاتِ الْبَاطِنَةَ"

O, batini eyib yerlərini örtməyin üçün də tövbə və "inabə" (qayıtma) qapılarını açdı."

Batini eyib yerləri dedikdə məqsəd nədir? Həzrət Sadıq (əleyhissəlam) buyurur:

"مِنَ الذُّنُوبِ وَ اخْلَاقِ السُّوءِ"

"Günahlar və çox pis əxlaq."

"وَلَا تَفْضَحْ أَحَدًا حَيْثُ سَنَّ اللَّهُ عَلَيْكَ مَا هُوَ أَكْبَرُ مِنْهُ"

"Heç vaxt kimisə rüsvay etməyin, çünki Allah sənə onda olan eyibdən də böyük eyiblərini gizlədərək izzətini qoruyub."

İnsanın öz eyibini örtməsi Allahın digər məxluqlarının heysiyyət və izzətini qorumaqla necə də əlaqədardır?! Öncə də qeyd olundu ki, ibadətin həqiqəti insanın Allah bəndələrindən və onlarla bağlı göstəriş veridyi riayət olunmalı şeylərdən xəbərsiz qalmamasıdır. Allah insanın Onun bəndələrinin eyiblərini ifşa etməsini istəmir. Əgər bir kəs başqasının eyiblərindən xəbərdarsansa, *"heç vaxt kimisə rüsvay etmə, çünki Allah sənə onda olan eyibdən də böyük eyiblərini gizlədərək izzətini və abrını qoruyub"*.

¹ Yəni zahirini gizlədən şey Allah-taalaya itaətdir və batiniyi gizlədən isə Ondən qorxudur.

"وَاشْتَغَلْ بِعَيْبِ نَفْسِكَ وَاصْفَحْ عَمَّا لَا يَغْنِيكَ حَالُهُ وَامْرَأُهُ وَاحْذَرُ أَ نْ يَقْنَىٰ عُمْرُكَ بِعَمَلٍ

غَيْرِكَ"

"Öz eyiblərinin islahı ilə məşğul ol! *Başqalarının eyiblərinin sənə nə köməyi və səninlə nə əlaqəsi var? Ömrünü başqalarının əməllərinə sərf etməkdən çəkin*". İnsanın öz dəyərli ömrünü və qiymətsiz vaxtını son dərəcə məzəmmət olunmuş "başqalarının eyiblərini arayıb-axtarmaq" və "təftiş etmək"lə keçirməsi necə də çirkin və bədbəxtlikdir! Təəssüflər olsun ki, cəmiyyət bu xoşagəlməz əməllərlə doludur. Soruşuruq ki, niyə namazlarımızın təsiri yoxdur? Çünki namazda zahiri eyibləri örtməkədən istifadə edərək başqalarının eyiblərini örtməyə də diqqət etməliyik. Onların eyiblərinin aşkara çıxmasına və ifşa olunmasına icazə verməməliyik. Amma çoxumuz buna diqqət etmirik. Həzrət İmam buyurur ki, öz ömrünü başqalarının əməlləri üzündən itirib məhv etmə. Əgər başqasının bir eybi və səhvi varsa, sən niyə öz dilini, fikrini və vaxtını ona sərf edirsən? Bilməliyik ki, əgər bir nəfər başqasının eyibini ifşa etmək niyyətində olsa, öz ömrünü tələf etmiş olar.

"وَ يَتَجَرَّ بِرَأْسِ مَالِكَ غَيْرُكَ وَ تُهْلِكَ نَفْسُكَ"

Bundan başqa, digərlərinin eyiblərini ifşa etməyin Allahın sənə yaxşı əməllərini onun əməl dəftərinə yazmasına səbəb olacaq və nəticədə də o, *sənə yaxşı əməllərin və qazancın vasitəsilə Allahla müamilə etdiyi halda, sənə özünü həlak etmiş olacaqsan*.

"فَإِنَّ نِسْيَانَ الذُّنُوبِ مِنْ أَكْظَمِ عُقُوبَةِ اللَّهِ فِي الْعَاجِلِ وَأَوْفَرِ أَسْبَابِ الْعُقُوبَةِ فِي الْآجِلِ"

İmam (əleyhissəlam) buyurur: *“Günahların unudulması Allahın dünyada ən böyük cəzalarından və axirətdə də buna ən çox səbəb olan şeydir”*. Çünki əgər insan dünyada günahlarını unutsa, tövbə etməkdə müvəffəq olmaz.

"وَمَا دَامَ الْعَبْدُ مُشْتَغِلًا بِطَاعَةِ اللَّهِ تَعَالَى وَ مَعْرِفَةِ غُيُوبِ نَفْسِهِ وَ تَرْكِ مَا يَشِينُ فِي دِينِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَهُوَ بِمَعْرَلٍ عَنِ الْآفَاتِ"

“İtaət və öz eyibləri ilə məşğul olan, Allahın dininin çöhrəsini çirkinləşdirən şeyləri tərk edən bəndə zərərlərdən və bəlalardan uzaqdır”. Əgər insan həyatda xoşagəlməzliklərdən uzaq qalmaq istəyirsə, yolu budur ki, Allaha itaət etsin, öz eyiblərini islah etməyə məşğul olsun və İlahi dinə ləkə gətirən pislikləri özündən uzaqlaşdırsın.

"غَائِصٌ فِي بَحْرِ رَحْمَةِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ يَفُوزُ بِجَوَاهِرِ الْفَوَائِدِ مِنَ الْحِكْمَةِ وَ الْبَيَانِ"

Yəni belə bir insan həm zərərlərdən və bəlalardan uzaqdır, həm də Allahın rəhmət dəryasına baş vuraraq hikmət və elm gövhərləri əldə edir.

"وَمَا دَامَ نَاسِيًا لِذُنُوبِهِ جَاهِلًا لِعُيُوبِهِ رَاجِعًا إِلَى حَوْلِهِ وَ قُوَّتِهِ لَا يُفْلِحُ إِذَا أَبَى"

*“Amma əksinə, əgər kim öz günahlarını unutsa, eyiblərini araşdırmaq niyyətində olmasa, onlardan xəbərsiz qalsa və Allaha yox öz gücünə və qüvvəsinə arxalansa, heç vaxt nicat tapmaz”*¹.

Həqiqətən də, bədənin eyib yerlərinin örtülməsindəki sirlərlə tanışlıq insana nə qədər qapı açır! Yəni zahiri eyiblərin örtülməsindən hikmət və elm ləl-cəvahirilərini əldə edirik. Əgər bunlara riayət olunsaydı, böyük nəticələrə nail olarıq.

¹ "Misbahuş-şəriət və miftahul-həqiqət", səh. 32-33; "Mustədrəkul-vəsail", cild-3, səh. 324

Bu və keçən mövzulardan nəticə alırıq ki, bura qədər, namazda bədənini eyib yerlərini örtməyin lazımlığının iki önəmli faydasını öyrəndik:

1. Zahirî eyiblərin örtülməsi batini eyiblərin örtülməsinin lazım olduğuna diqqət etməyə səbəb olur.
2. İnsanın namazda örtünməsi onun başqalarının da eyiblərini gizlətməsinin lazım olduğunu bilməsinə səbəb olur.

Ümid edirik, Allah-taala bizim hamımızı bu əməllərin həqiqətinə agah olmağa nail etsin.

Namazın sirləri və qaydaları	229
------------------------------------	-----

ÜÇÜNCÜ FƏSİL

NAMAZIN VAXTININ SİRLƏRİ

(59)

Namaza vaxt təyin edilməsinin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazın sirləri ilə bağlı diqqət etməli məsələlərdən biri də namazın vaxtıdır. Məlumdur ki, vacib sübh, zöhr, əsr, məğrib və işa namazları üçün müəyyən vaxtlar təyin olunub. Vacib namazlara əlavə olaraq gündəlik nafilə (müstəhəb) namazların da müəyyən vaxtı var. Buradan belə nəticə alırıq: namaz o zaman düzgün və səhih sayılır ki, onun təyin olunmuş zamanına tamamilə riayət olunsun. Belə bir sual yaranır, Allah-taala namaz üçün xüsusi bir vaxt təyin etməyib onu insanların öz öhdəsinə qoya bilməzdimi? Yəni insan istədiyi zaman ibadət edəydi və namaz qılmağa hazırlığı olanda qılardı. Ümumiyyətlə, bu məsələdə nə hikmət var? Belə ki, əgər insan, namazı təyin olunmuş vaxtından öncə qılsa, bu namaz onu öz vəzifəsini yerinə yetirmiş etmir, məsuliyyət üzərindən götürülmür və belə bir namazın təsiri yoxdur.

Bu sualın cavabı namazın xüsusi vaxtının Allah-taalanın Öz mömin bəndələrinə lütf edərək əta etdiyi bir məsələ olduğunu aydınlaşdırır. Allaha hər zaman ibadət etmək olar, amma bu xüsusi vaxtlar elə vaxtlardır ki, O, bu zaman ərəfəsində bəndələrinə xüsusi lütf edir və namaz qılanlara daha çox diqqət edir. Buna görə də bu, xüsusi bir dövətdir. Digər tərəfdən isə əgər insan namaz və Allahla münacat üçün Onun

Özünün xüsusi bir zaman təyin etdiyini bilsə, bu təyin olunmuş “*zaman*” gəlməmişdən öncə özünü hazırlayar və onda Allahla münacata, raz-niyaza qarşı şövq və istək yaranar. Elə bir şövq ki, bundan başqa halda mənası yoxdur və təsəvvür olunmazdır.

Misal üçün, böyük bir şəxsiyyət sənə xüsusi önəm verib xüsusi bir vaxtda görüşə çağırırsa, həmin vaxtda səni dinləyib, istəklərini yerinə yetirəcəyini bildirsə, saniyələri sayaraq vədin gəlib çatmasını gözləməyin, özünü həmin görüşə hazırlamağın təbii və məntiqlidir.

Allah-taala da insana belə buyurur: əgər dan yeri söküləndə qalxıb sübh namazını qılсан, sənə daha ciddi nəzər salar, istəklərinin çoxunu qəbul edərdəm. Buna görə də namazın vaxtları namaz qılan üçün xüsusi bir ziyafətdir. Mərhum Şəhid Sani (*Allah ondan razı olsun*) namazın sirləri haqqında kitabında buyurur:

"و اما الوقت فاستحضر عند دخوله أنه ميقاتٌ جعله الله تعالى لك لتقوم فيه بخدمته وتاهل

للمثول في حضرته والفوز بطاعته"

*"Namazın vaxtı çatanda, bil ki, bu elə bir görüş vaxtıdır ki, Allah-taala səni Öz hüzurunda dayanmağa, görməyə, Onu ibadət etməyə və sənənin Onun "rübubiyyət" məqamını dərk etməyə dəvət edib."*¹

Öncə də qeyd olundu ki, biz həmişə və hər halda Allahın hüzurundayıq; oyaq olanda, yuxuda ikən, danışarkən və s. Amma namaz vaxtı sanki Allah Öz bəndəsinin sözlərini,

¹ "Ət-tənbihatul-əliyyə", səh. 102

onun raz-niyazını, münacatını eşitmək intizarındadır. Əgər bunlara diqqət olunsa, insan bu zaman namazı daha aram halda (hüzuri-qəlblə) qılar.

Namazın vaxtı çatanda vəcd və sevinc gərək namaz qılanın bütün varlığını бүürsün. Bizim namazımızın belə bir xüsusiyyəti varmı? Azanın səsinə eşidəndə qəlbimiz sevinc hissi keçirirmi, fərəhlənirmi? Möminin əlamətlərindən biri də budur ki, namazın vaxtı çatanda vəcd və sevinc onun varlığını əhatə etsin, Allahla görüş və münacat vaxtı olduğunu hiss etsin. Buna görə də Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) haqqında deyilir:

"كان النبي (صلي الله عليه وآله وسلم) ينتظر وقت الصلاة ويشد شوقه و يترقب دخوله و

يقول لبلال مؤذنه أرحنا يا بلال"

*"Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) namazın vaxtını intizarla gözləyər, Allahla münacat şəvqü onun bütün varlığını бүürüyərdi və o, Bilala deyərdi: Ey Bilal! Azanı tez de və bizə aram ver; namazı başlamaq və Allahla münacat etmək istəyirik"*¹.

Bu hal onun ümmətində də olmalıdır, hamımız namazın vaxtının intizarını çəkməliyik. Namazın vaxtı bizim üçün itirdiyimiz bir şey kimi olmalıdır, daim soruşmalıyıq ki, namazın vaxtı nə zaman çatır? Namazın vaxtının intizarını çəkməyin bizim üçün böyük təsirləri olacaq.

¹ Həmin yerdə, səh. 103

(60)

Namaz vaxtı çatanda namaz qılanın halı
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dedik ki, namazın vaxtına qarşı diqqətli olmaq, insanı namaza çatmağa və namazın həqiqətinin gerçəklənməsinə hazırlayır.

Mərhum Şəhid Sani “Tənbihatul-əliyyə”¹ kitabında sözlərinə davam edərək deyir:

”ثم استشعر بعد هذه البهجة خشية الله تعالى في الوقوف بين يديه، فإن استشعار الخوف شعار

الكاملين”

“Allahla münacat vaxtının gəlib çatması ilə yaranan sevinc halından sonra, əgər insan nəfsani qaranlıqlarla dolu bu zəif və aciz varlığın ən əzəmətli və qüdrətli həqiqət qarşısında dayanaraq Onunla söhbət etmək istədiyinə diqqət etsə, qorxu və vəhşət onun vücudunu bürüyər. Qorxu və vəhşət kamil insanların əlamətidir”.

Kamil insanların nişanələrindən biri də budur ki, onların qəlbində Allah qorxusu və vəhşət olar. Necə ki, qəflət qovulmuşların əlamətidir. Allah dərgahından qovulanların zəhnində və varlıqlarında Allah qorxusu olmaz. Əgər kim öz varlığında Allah qorxusu görmürsə, bilsin ki, Onun dərgahından qovulmuşlardandır. Amma namazın vaxtı daxil olanda qəlbində sevinclə bərabər Allah qorxusu hissi də yaranırsa, bilsin ki, kamil insanlar cərgəsindədir. Allahın

¹ Həmin yerdə, səh. 104

əzəmətinə özünə hakim et, öz nöqsanını və zəifliyini xatırla və Allahın əzəmətinə diqqət et.

Həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu aleyhi və alih*) həyat yoldaşlarından nəql olunan hədisdə namazın vaxtı çatanda o həzrətin halı haqqında deyilir:

"كَانَ رَسُولُ اللَّهِ (صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ وَسَلَّمَ) يُحَدِّثُنَا وَنُحَدِّثُهُ فَإِذَا حَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَكَأَنَّهُ لَمْ يَعْرِفْنَا وَلَمْ نَعْرِفْهُ شَغْلًا بِاللَّهِ عَنْ كُلِّ شَيْءٍ"

"Bəzən Peyğəmbərlə (*sallallahu aleyhi və alih*) söhbət edirdik. Namazın vaxtı çatanda elə bir hala düşürdü ki, sanki bizi tanımır və biz də onu tanımırdıq. Allaha yönəlməsi onu hər şeydən ayırırdı"¹. Yəni onun çöhrəsi çevrilib başqa çöhrə olurdu, Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) artıq namazın vaxtından öncə söhbət etdikləri Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) deyildi. Onda bəs biz nə üçün namazın vaxtına etinasız yanaşırıq, müəzzinin (azan verən) səsi gələndə hələ də öz işimizlə məşğul oluruq? Bu, Allah-taalaya və Onun əmrlərinə qarşı ehtiramsızlıq deyilmi? Belə olan halda Allahın dualarımızı qəbul etməsini gözləməyimiz nə qədər düzgündür? Hansıki biz Allaha qarşı daim etinasızlıq və Onun haqqına riayət etmirik. Bütün işlərə lazımi həddə diqqətlə yanaşan həzrət Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) ən yaxın adamları ilə söhbət edəndə belə, namazın vaxtı yetişəndə söhbəti dayandırırıdısı, biz nə üçün belə olmamalıyıq? Biz nə üçün namaz vaxt işimizi, dərsimizi, bəhsimizi, yığıncaqlarımızı kənara qoymamalıyıq? Allahla münacat və söhbətdən daha önəmli heç bir şey yoxdur.

¹ "Əvalil-Ləali əl-əziziyyə fi əhadisid-diniyyə ", cild- 1, səh. 324

“Namazın vaxtı genişdir, Allahın Özü icazə verib”, – deməməliyik. Doğrudur ki, namazın vaxtı genişdir, amma onun əsas və ən keyfiyyətli vaxtı ilkin vaxtıdır; namazın həqiqi və kamil çöhrəsi onun ilkin vaxtında gerçəkləşir. Hətta əgər maşında olsaq belə, namazın vaxtı çatanda, gərək bir yerdə dayanıb namazı qılaq və onun ilkin vaxtının əlimizdən çıxmasına icazə verməyək.

“Əvalil-ləali” kitabında belə bir hədis nəql olunub:

“أَنَّ عَلِيًّا (عليه السلام) إِذَا حَضَرَ وَقْتُ الصَّلَاةِ يَتَمَلَّلُ وَ يَتَزَلُّلُ وَ يَتَلَوَّنُ”

“Namazın vaxtı yaxınlaşanda, İmam Əli (əleyhissəlam) özünə qapanaraq titrəyər, üzünün rəngi dəyişər, intizarda olardı və bu onun bütün vücudunu bürüyər.

“فَيَقَالُ لَهُ مَا لَكَ يَا أَمِيرَ الْمُؤْمِنِينَ فَيَقُولُ جَاءَ وَقْتُ الصَّلَاةِ وَقْتُ أَمَانَةِ عَرْضِهَا اللَّهُ عَلَى

السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَالْجِبَالِ – ﴿فَأَبَيْنَ أَنْ يَحْمِلْنَهَا وَأَشْفَقْنَ مِنْهَا﴾”

Ona deyərdilər ki, sizə nə olub? O həzrət isə belə cavab verərdi: Allahın səmälərə, yerə və dağlara nazil edəndə onların qəbul edə bilmədikləri əmanətin vaxtıdır”.¹ Yəni namaz və Allahla münacat, yalnız insanın qaldıra biləcəyi yüküdür. Bu Allahın öz bəndələrinə hədiyyə etdiyi bir nemətdir. Xoşbəxt o adamdır ki, bu nemətdən daha çox və daha yaxşı yararlanar. Biz namazın ilk vaxtında qılınmasına böyük əhəmiyyət verməliyik və namazın bu vaxtının əldən çıxmasına yol verməməliyik.

Həzrət İmam Səccad (əleyhissəlam) haqqında nəql olunur:

¹ Həmin yerdə; “Uddətud-dai və nicahus-sai”, səh. 151; “Təfsir Safi” (Feyz Kaşani), cild-4, səh. 208

"كَانَ عَلِيُّ بْنُ الْحُسَيْنِ (عليهم السلام) إِذَا حَضَرَ لِلْوُضُوءِ اصْفَرَ لَوْنُهُ فَيَقَالُ لَهُ مَا هَذَا الَّذِي يَبْتَغُونَكَ عِنْدَ الْوُضُوءِ"

"Əli ibn Hüseyn (əleyhissəlam) dəstəmaz alanda rəngi saralardı. Soruşdılar ki, bu nə haldır sizə üz gətirib?"

"فَيَقُولُ مَا تَذَرُونَ بَيْنَ يَدَيَّ مِنْ أَقْوَم"

Deyərdi ki, siz bilmirsiniz kimin qarşısında dayanacaq və kiminlə danışacağam".¹

Gəlin biz də namazın ilk vaxtına əhəmiyyət verək. Özümüzdə, ailəmizdə və cəmiyyətdə belə bir hal yaradaq. Namazın vaxtı yaxınlaşanda bir-birimizdən Allah ilə münacat etməyin nə zaman çatacağını soruşaq. Bu əməlin də böyük savaba malik olması söylənilir. Bəzi hədislərdə deyilir ki, bəndənin məsciddə əyləşib namazın vaxtını gözləməsi ibadətdir. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

"الْجُلُوسُ فِي الْمَسْجِدِ انْتِظَاراً لِلصَّلَاةِ عِبَادَةٌ"

"Məsciddə əyləşib namazın vaxtını gözləmək ibadətdir"².

Allah-taala bizim hamımızı namazın vaxtlarını qorumağa nail etsin, İnşə Allah.

¹ "Biharul-ənvar", cild- 77, səh. 347; "Mustədrakul-vəsail", cild-1, səh. 355

² "Biharul-ənvar", cild- 80, səh. 380

(61)

Hər günün özünəməxsus müstəqil həqiqəti var
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Xüsusilə də namazda diqqət olunmalı məsələlərdən biri də budur ki, “zaman” insanın əməllərində əsas və çox böyük rola malikdir. Belə ki, əgər bir əməl öz vaxtında həyata keçirilməsə, əksər hallarda gözlənilən nəticəni verməyə bilər. Bundan başqa, istər gecə, istərsə də gündüz olsun, hər hansı bir əməli əməli nəzərə almadan, ümumiyyətlə zamanın xüsusi bir həqiqəti var, amma təəssüflər olsun ki, biz bundan xəbərsizik. Bizim zəif və naqis aqlımız hər bir zamanın müəyyən bir həqiqəti olduğunu dərk edə bilmir. Gündüzün bir həqiqəti, gecəninə başqa, cümə gününün bir, digər günlərin isə başqa həqiqətləri var. İmamlardan (əleyhimussəlam) nəql olunan hədisləri nəzərdən keçirdikdə, bu daha da aydın olur.

İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) belə bir hədis nəql olunur:

"إِذَا كَانَ يَوْمُ الْقِيَامَةِ بَعَثَ اللَّهُ الْآيَامَ فِي صُورٍ يَعْرِفُهَا الْخَلْقُ أَنَّهَا الْآيَامُ"

*“Allah-taala Qiyamətdə günləri müəyyən çöhrələrlə üzə çıxarar, hamı bu çöhrələrin günlərə aid olduğunu bilər”*¹. Biri şənbə, o biri bazar ertəsi çöhrəsində və s.

¹ Həmin yerdə, cild- 86, səh. 353

"ثُمَّ يَبْعَثُ اللَّهُ الْجُمُعَةَ أَمَامَهَا يَقْدُمُهَا كَالْعُرُوسِ ذَاتَ جَمَالٍ وَ كَمَالٍ تُهْدَى إِلَى ذِي دِينٍ وَ

مَالٍ"

"Bu günlərin müqabilində cümə gününün çöhrəsi gözəl bir gəlin və kamil bir şəxs kimi dayanar. Günlər arasında ən gözəl üz cüməyə aiddir və o, inanlı və mal-mülk sahibinə hədiyyə olunar.

"قَالَ فَتَقِفُ عَلَى بَابِ الْجَنَّةِ وَ الْأَيَّامُ خَلْفَهَا يَشْهَدُ وَ يَشْفَعُ لِكُلِّ مَنْ أَ كَثَرَ الصَّلَاةَ فِيهِ عَلَى

مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ"

(Cümə günü) Cənnətin qapısı yanında olar və bütün günlər onun arxasında düzülər və o da şəhadət və şafaət verməyə başlar. Allaha deyər ki, bu insan dünyada mənə qarşı diqqətli idi, cümə günü namaza, zikrə, münacata əhəmiyyət verirdi. Sonra da həmin gün Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) və onun Əhli-beytinə (əleyhimussəlam) daha çox salavat göndərənə şafaət edər".

Ravi, imamdan soruşur:

"وَ كَمْ الْكَثِيرُ مِنْ هَذَا وَ فِي أَيِّ أَوْقَاتٍ أَفْضَلُ"

"Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) çoxlu salavat göndərməyin miqdarı nə qədərdir və cümə gününün hansı hissəsində daha fəzilətlidir?" İmam buyurur:

"مِائَةً مَرَّةً وَ لِيَكُنْ ذَلِكَ بَعْدَ صَلَاةِ الْعَصْرِ"

"Əsr namazından sonra yüz dəfə".

Ravi bir daha salavatı hansı qaydada deməsini soruşur; İmam cavabında buyurur belə de:

"اللَّهُمَّ صَلِّ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَ عَجِّلْ فَرَجَهُمْ"

Qiyamətdə günlərin və gecələrin insanla bağlı şəhadət verməsi haqqında başqa hədislər də var. Hətta məkanlar və varlığın bütün hissələri də şəhadət verir. "Məkan" haqqında

danışarkən qeyd olunacaq ki, namaz qılınan məkan Qiyamət günü insanın xeyrinə şəhadət verər; zaman da habelə.

Şeyx Səduqun “Əməli” kitabının 33-cü bəxşində İmam Əlidən (əleyhissəlam) belə bir hədis nəql olunub:

"مَا مِنْ يَوْمٍ يَمُرُّ عَلَى ابْنِ آدَمَ إِلَّا قَالَ لَهُ ذَلِكَ الْيَوْمُ يَا ابْنَ آدَمَ أَنَا يَوْمٌ جَدِيدٌ وَأَنَا عَلَيْكَ

شَهِيدٌ"

"İnsan üçün keçib gedən elə bir gün yoxdur ki, onlara xitab edərək, "Ey Adəm oğlu! Mən yeni bir günəm və sənin əməllərinə şahidəm." – deməsin.

"فَقُلْ فِيَّ خَيْرًا وَاعْمَلْ فِيَّ خَيْرًا أَشْهَدُ لَكَ بِهِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

"Elə isə bu günlərdə gözəl söz de və gözəl əməl elə, Qiyamətdə sən bu əməllərinə şəhadət verəcəyəm".¹

Bu hədisə əsasən hər bir günün Qiyamət günündə insanın əməlləri ilə bağlı şəhadət verəcək müəyyən həqiqətləri var. Kim namazın ilkin vaxtı namazı gözləyirsə, bu ilk vaxt Qiyamət günü onun əməlinə şəhadət verər və bundan bir çox nəticələr törəyər. Ona görə də bilməliyik ki, "zaman"ın bu "zaman"da qılınan namazın və olunan ibadətin həqiqətində xüsusi təsiri var və namaz qılan da namazın bütün təsirlərini və faydalarını əldə etmək, xüsusilə də onun tam həqiqətinə çatmaq istəyirsə, gərək namazı ilkin vaxtında qılsın ki, o da bütün bu deyilən təsirləri qoya, nəticələri verə bilsin.

¹ "Əl-Əməli", (Şeyx Səduq), səh. 108; "Mən lə yəhzuruhul-fəqih", cild-4, səh.

"أَوَّلُ الْوَقْتِ رِضْوَانُ اللَّهِ وَآخِرُهُ عَفْوُ اللَّهِ"

"Allahın razılığı namazın ilk vaxtında, əfv və bağışlaması isə sonundadır".¹ Yəni kim namazını təxirə salaraq vaxtın sonunda qılrsa, onun namazının Allahın razılığına səbəb olan artıq o həqiqi və nurani çöhrəsi olmayacaq və onu daha yüksək mərtəbələrə qaldırmayacaq. Belə bir namaz yalnızca bağışlanmaq gətirəcək. Amma Allahın razılığına səbəb olan və namazda gizlənən o həqiqətlər və sirlər namazın ilk vaxtına aiddir.

Allahla əhd bağlamaq lazımdır ki, namazımızı həmişə ilk vaxtında qılacağıq. Vay o zavallının halına ki, *"Sübh yatıb qaldım, namaz qəzaya getdi."* – deyər. Belə birisi namazının qəzasını qılsa da, öz başına nə bəla açdığını, hansı neməti və uğuru itirdiyini bilmir. Özünü hansı nur və faydadan məhrum etdiyindən xəbərsizdir. Əgər bir gün Günəşin çıxmasının yaxınlaşdığını görüb sübh namazını ilk vaxtında qıla bilmədiyimizi anlasaq, bu böyük neməti itirdiyimiz üçün halımıza ağlayıb göz yaşı tökməliyik ki, Allahın böyük nemətindən məhrum olduq. Gəlin, bir-birimizə namazı ilk vaxtlarda qılmağı tövsiyə edək və muğayət olaq ki, bu əhəmiyyətli vaxtı əldən verməyək, İnşa Allah.

¹ *"Mən lə yəhzuruhul-fəqih"*, cild-1, səh. 217; *"Əvalil-ləali"*, cild-1, səh. 413

(62)

Azan, Qiyaməti xatırladır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Möminin əlamətlərindən biri də budur ki, o, namazın vaxtının çatmasına sevinər. Mərhum Şəhid Saninin çox maraqlı bir təbiri var, o deyir:

"إِذَا سَمِعْتَ نِدَاءَ الْمُؤَذِّنِ فَاحْضِرْ فِي قَلْبِكَ هَوْلَ النَّدَاءِ يَوْمَ الْقِيَامَةِ"

"Müəzzinin (azan verən) nidası gələndə, qəlbini Qiyamətə və bütün mövcudatı bürüyən həmin günün nidasına və vəhşətə yönəlt.

"وَتَشَمَّرْ بِظَاهِرِكَ وَبَاطِنِكَ لِلْمُسَارَعَةِ وَالْإِجَابَةِ"

Zahir və batınını müəzzinin nidasına hazır elə.

"فَإِنَّ الْمُسَارِعِينَ إِلَى هَذَا النَّدَاءِ هُمُ الَّذِينَ يُنَادُونَ بِاللُّطْفِ يَوْمَ الْعَرْضِ الْأَكْبَرِ"

Çünki dünyada müəzzinin səsinə başqalarından daha tez cavab verənlərə Qiyamət günü başqalarından daha tez diqqət göstərilər və daha tez lütf olunar.

"فَأَعْرِضْ قَلْبَكَ عَلَى هَذَا النَّدَاءِ فَإِنْ وَجَدْتَهُ مَمْلُوءًا بِالْفَرَحِ وَ الْأُسْتِشَارِ وَمُسْتَعِدًّا بِالرَّغْبَةِ إِلَى الْإِبْتِدَارِ فَأَعْلَمْ أَنَّهُ يَأْتِيكَ النَّدَاءُ بِالْبَشَرِيِّ وَالْفَوْزِ يَوْمَ الْقَضَاءِ"

Elə isə öz qəlbini bu nidaya təqdim elə, əgər öz qəlbini sevinc dolu və namazın intizarını çəkən görsən, bil ki, Qiyamət günü müjdə və nicat nidasının qarşıladığı kəslərdənsən".¹

¹ "Tənbihatul-əliyyə", səh. 104

Bu sözdən belə çıxır ki, namazın vaxtlarına riayət etmək və onu gözəl qarşılamaq insanın Qiyamət gününə hakim olan vəhşət və iztirabdan qurtuluşuna səbəb olar.

Namazın hər birinin vaxtı haqqında hədislərdə başqa nöqtələr də deyilib, məsələn, zöhr namazının vaxtı haqqında buyurulur ki, həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) meracda qıldığı namaz zöhr vaxtına düşürdü. Burada önəmli bir məsələ var: o həzrət meraca gecə gedib, onda necə olur ki, bu namaz zöhrə düşür? Görəsən, o aləmdə səhər-axşam, gecə-gündüz yoxdur? (Həmçinin, mütəxəssislərin açıqladığı bu kimi digər məsələlər.) Zöhr namazı Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) meracda qıldığı namazdır, əsr namazının vaxtı bəşərin atası Adəmin (*əleyhissəlam*) “tərki-övla”¹ edərək, təbiət ağacına meyl etdiyi və məğrib namazının vaxtı isə onun tövbə edərək üç rükət namaz qıldığı vaxtdır. Birinci rükəti özünün, ikinci rükəti həzrət Həvvanın xətasına və üçüncü rükəti isə tövbə olaraq qıldı. İşa namazının vaxtı qəbirin və Qiyamətin zülmət qaranlığını xatırladığı andır. İşa namazının özü isə qəbirdəki qaranlıq və Qiyamətdəki zülməti aradan qaldıraraq işıqlandıran nurdur. Bəzi hədis kitablarında deyilən bu nöqtələrə əsasən, namazın vaxtları nəinki şərti bir şeydir, əksinə, tamamilə həqiqi və gerçək bir münasibətlərdir. Əgər insan namazını deyilən vaxtlarda qılsa, böyük qurtuluşa nail olar; xüsusilə də hədislərin təkid etdiyi ilkin vaxtında qılarsa.

İmam Sadiq (*əleyhissəlam*) buyurur:

¹ İki əməlin seçimində daha üstün əməli tərک edib, digərini yerinə yetirmək.

"إِنَّ فَضْلَ الْوَقْتِ الْأَوَّلِ عَلَى الْآخِرِ كَفَضْلِ الْآخِرَةِ عَلَى الدُّنْيَا"

"*Namazın ilk vaxtının son vaxtına nisbətən üstünlüyü, axirətin dünyaya olan üstünlüyü kimidir*"¹. Axirəti dünya ilə müqayisə etmək olarmı? Namazın ilk vaxtının onun son vaxtına olan nisbətinin axirətin dünyaya olan nisbəti həddində önəmli olduğunu bilən şəxs, belə olan halda yenə də özünə namazın bu böyük fəzilətini asanlıqla itirməsinə icazə verərmə, ona etinasız yanaşa bilərmi? Həzrət Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və alihi*) buyurur:

"إِنَّ اللَّهَ عَزَّوَجَلَّ يُحِبُّ مِنَ الْخَيْرِ مَا يُعَجَّلُ"

"*Allah-taala daha tez həyata keçirilən əməlləri sevir.*"²

Allah-taala Quran-Kərimdə xeyir işə və bağışlamağa tələsməyə əmr edir:

﴿فَاسْتَبِقُوا الْخَيْرَاتِ﴾³؛ ﴿وَسَارِعُوا إِلَى مَغْفِرَةٍ مِنْ رَبِّكُمْ﴾⁴

"*Yaxşı iş görməkdə bir-birinizlə yarışın!; Rəbbinizin məğfirətinə tələsin!*"

Buna görə də namazda və kamil namazda önəmlisi onu ilkin vaxtında qılmaqdır. Eyni halda Allah-taala zəruri hallara görə namazın ilk vaxtına çatmayanlar üçün onun vaxtını uzatmışdır ki, namazı təxirlə əda etsinlər. Amma adi hallarda əgər namazın ilkin vaxtı itirilsə, insan çox böyük zərərə düşmüş olur.

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 274

² Həmin yerdə.

³ "Bəqərə" surəsi, ayə 148

⁴ "Ali-İmran" surəsi, ayə 133

244 Namazın sirləri və qaydaları

Allah-taala namazın vaxtını qorumaqda bizim hamımıza kömək olsun, İnşa Allah.

Namazın sirləri və qaydaları	245
------------------------------------	-----

Namazın vaxtının sirləri – xülasə

- a) Allahla görüşüb söhbət etmək üçün sevinc və fərəh yaratmaq.
- b) Allah dərgahına daxil olarkən qəlbində Allah xofu yaratmaq, yəni sevinc və fərəhlə yanaşı kamil insanların şüarı olan qəlbə xof da olmalıdır.
- c) “Zaman”ın da şüuru və dərki var və Qiyamət günü “məkan” kimi o da şəhadət verəcək. Günlər, gündüzlər və gecələrin hər birinin özünəməxsus həqiqəti var. Buna görə də namazın ilkin vaxtında qılınmasının elə bir həqiqəti var ki, ilk vaxtından başqa zamanda qılınan namaz bu həqiqətə malik ola bilməz.
- d) Dünyada müəzzinin nidasına daha tez cavab verənlərə Qiyamətdə başqalarından daha tez diqqət və lütf olunur. Dünyada azanı eşidəndə: “namazın vaxtıdır” - deyər, sevinənləri Qiyamətdə də müjdə və nicat qarşılayar.
- e) Namazın vaxtları sırf şərti bir ölçü deyil, əksinə, onların hər biri müəyyən bir həqiqət və gerçəkdən xəbər verir. Zöhr namazı həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) meracda qıldığı namazdır. Bu, Allah-taalanın Peyğəmbərə (*sallallahu əleyhi və alih*)

salam göndərdiyi və həmçinin də bütün varlığın Allahı zikr etdiyi vaxtdadır. Əsr namazının vaxtı həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) “tərki-övla” edərək xətaya düşdüyü, məğribin vaxtı onun tövbə etdiyi və işanın vaxtı isə qəbir və Qiyamətin qaranlıq və zülmətini xatırladığı andır.

(63)

Quranda namazın vaxtlarının təyini

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Allah-taala Quran-kərimdə namazın vaxtları ilə bağlı xüsusi lütf edib. Quranda, namazın vacib olması, hökmləri, qaydaları haqqında bəyanlar və namazın qılınmasına çoxlu təkidlərlə yanaşı, namazın vaxtları haqqında da xüsusi təkid olunub. Bəqərə surəsinin 238-ci ayəsində namazlara, xüsusilə də orta (zöhr) namazına diqqət etməyə əmr olunur:

﴿حَافِظُوا عَلَى الصَّلَوَاتِ وَالصَّلَاةِ الْوُسْطَى﴾

“Namazları və orta namazı qoruyub ona riayət edin”.
Təfsirçilər “orta” namazın zöhr namazı olduğunu deyirlər.

Bəzi ayələrdə Allah-taala namazın üç vaxtına işarə edir, məsələn, “Hud” surəsinin 114-cü ayəsində:

﴿وَأَقِمِ الصَّلَاةَ طَرَفِي النَّهَارِ وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ﴾

“Namazı gündüzün iki tərəfində və gecənin bəzi vaxtlarında qıl”.

Məşhur təfsirçilər gündüzün “iki tərəfi”ni “sübh” və “məğrib” olaraq mənalandırmışlar. Ayədəki *“gecənin bəzi vaxtları”* ﴿وَزُلْفًا مِنَ اللَّيْلِ﴾ ifadəsi isə “ışa” namazına işarə edir.

Digər bəzi ayələrdə isə namazın vaxtlarının hamısı bəyan olunub. İsra surəsinin 78-ci ayəsində buyurur:

﴿أَقِمِ الصَّلَاةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾

“Gün batmağa meyl edəndən ﴿دُلُوكِ الشَّمْسِ﴾ (günorta zöhr vaxtından) gecənin qaranlığınadək namaz qıl. Dan yeri söküləndə ﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ﴾ sübh namazını da qıl. Çünki sübh namazı müşahidə olunur”.

Burada ﴿دُلُوكِ الشَّمْسِ﴾ “dulukiş-şəms” sözünün mənasının günəşin günortaçağından, yaxud üfüq üzərində ən yüksək nöqtəyə çatdığı vaxtdan məğribə tərəf batmağa meyl etməsi ilə bağlı müxtəlif izahlar verilib. Bəziləri “duluk” – sözünü “dəlk” (əl sürtmək) sözündən düzəldiyini demişlər. Amma günəşin üfüqün ən yüksək nöqtəsinə çatmasının “duluk” – sürtmək sözü ilə əlaqəsi barəsində də müxtəlif mülahizələr vardır. Bəziləri bunu belə əlaqələndirmişlər ki, həmin an günəş çox isti olduğuna görə insan əlini gözünə sürtüb onu ovur, başqa bir qrup isə deyir: çünki günəş günortaçağı ən yüksək nöqtəyə çatdıqdan sonra məğribə tərəf hərəkət və meyl etməyə başlayır və həmçinin başqa izahlar da verilib... Bir sözlə, “dulukiş-şəms” ifadəsində məqsəd zöhr namazının vaxtıdır. Həzrət imam Baqir (əleyhissəlam) bir hədisdə buyurur: “Dulukiş-şəms günəşin zavalı (batmağa) meylinin başlamasıdır”.

Amma ﴿غَسَقِ اللَّيْلِ﴾ “ğəsəqil-ləyl” sözündə məqsəd isə gecənin son dərəcə qaranlığı, yəni gecəyarısıdır. Allah-taala da ayədə buyurur ki, günəşin zavalından gecəyarısına qədər namaz qıl. Ayənin bu hissəsində dörd namaza işarə olunur: zöhr, əsr, məğrib və işa. Sonra isə sübh namazının vaxtına işarə

edərək buyurur: ﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ﴾ (və qurənəl-fəcr), yəni dan yerinin sökülməsi; bu isə hədislərdə sübh namazı kimi göstərilmişdir.

Allah-taala namaza o qədər dəyər verir ki, bu ibadət üçün xüsusi vaxt təyin edərək namazın bu vaxtlarda qılınmasını əmr edir. Heç kim güman etməməlidir ki, əgər insan ibadət etmək istəyirsə, bunun üçün müəyyən bir vaxta nə lüzum var? Çünki Allahın Quran-kərimdə təyin etdiyi bu vaxtların hər birinin özünəməxsus həqiqəti və sirri var. Belə ki, əgər namaz həmin vaxtda qılınmasa, onun həqiqəti kamil şəkildə gerçəkləşməz. Ümid edirəm Allahın namaz vaxtlarına xüsusi inayətinə diqqət etmək səbəbinə biz də namazlarımızı bu təyin olunan vaxtlarda yerinə yetirməyə daha əhəmiyyətlə yanaşaq.

(64)

Sübh namazının əhəmiyyəti
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾

“Sübh namazı (mələklər tərəfindən) müşahidə olunur”.¹

Qeyd etdik ki, əgər insan namazının həqiqi və batini çöhrəyə malik olmasını, Allahın namazda təyin etdiyi sirlərin gerçəkləşməsini istəyirsə, onda onun vaxtına son dərəcə əhəmiyyətlə yanaşmalı və bilməlidir ki, müəyyən vaxtlarda qıldığı hər namazın xüsusi təsiri var. Fiqhi cəhətdən namazın qəzası vacibdir, amma bu, olsa da, sadəcə insandan məsuliyyəti götürür. Biz vaxtında qılınan namazdakı sirlərin və həqiqətlərin qəza namazında da olub-olmadığını bilmirik. Məlum olduğu kimi qəza namazı onun bütün həqiqətlərinə malik deyil, buna görə də namazın vaxtına əhəmiyyət vermək lazımdır.

Həmçinin qeyd etdik ki, əgər Qurana müraciət etsək, Allahın namazın vaxtına xüsusi inayətini və diqqət verdiyini görürük. Yuxarıda, İsrə surəsində çox önəmli bir nöqtəyə işarə olunur, əgər bu nöqtəyə diqqət olunsa, heç kim bircə gün də olsun sübh namazının qəzaya getməsinə və o böyük və əvəzolunmaz zərərlərə razı olmaz.

¹ “İsrə” surəsi, ayə 78

Allah-taala buyurur: ﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ “Qurənəlfəcər”, yəni sübh namazı və dan yeri sökülərkən oxunan şeyin müşahidə olunması. Bu nə deməkdir? Kimlərin müşahidəsindədir? Dan yeri söküləndə yuxudan qalxıb bu vacib əməli yerinə yetirənə, sübh namazını qılana tamaşa edən kimlərdir? Hədislərə müraciət etdikdə, görürük ki, gecənin və gündüzün mələkləri sübh namazını müşahidə edirlər; həm gecənin məmurları olan mələklər, həm də gündüzün məmurları olan mələklər. Yəni sübh namazı yeganə namazdır ki, Allahın məmurlarından və ordusundan iki dəstə ona baxır və qeydə alırlar, şəhadət verərək insanın əməl dəftərinə yazırlar. Həm insanın əməllərinə gecə nəzarət edən, həm də nəzarətləri gündüz başlayan mələklər bu namaza nəzarət edirlər. (Əlbəttə, mələklərin yerlərini dəyişdirmələri və bir-birini əvəz etmələri necəliyi, gecə mələklərinin yüksələrək gedib gündüz mələklərinin enməsinin xüsusiyyəti ayrıca nəzərdən keçirilməlidir.)

“İləuş-şəraye” kitabında bir hədisdə Səid ibn Məsəyyib, İmam Səccaddan (əleyhissəlam) soruşur:

"مَتَى فُرِضَتِ الصَّلَاةُ عَلَى الْمُسْلِمِينَ عَلَى مَا هِيَ الْيَوْمَ عَلَيْهِ"

Yaxud:

"عَلَى مَا هُمْ الْيَوْمَ عَلَيْهِ"

"Müsəlmanların sübh, zöhr, əsr, məğrib və işə vaxtlarında qıldığı bu namaz vaxtları nə zaman vacib oldu?"

Həzrət buyurur:

"فَقَالَ بِالْمَدِينَةِ حِينَ ظَهَرَتِ الدَّعْوَةُ وَقَوِيَ الْإِسْلَامُ"

Namazın sirləri və qaydaları	253
------------------------------------	-----

*“Mədinədə Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) dəvəti aşkar
elan olunanda və İslam güclənəndə.”¹*

¹ “İləluş-şəraye”, cild- 2, səh. 324; “Kafi”, cild-8, səh. 437; “Vəsailuş-şiə”, cild-4, səh. 52

(65)

Sübh namazını gecə və gündüz mələkləri müşahidə edir
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾

“Sübh namazı (mələklər tərəfindən) müşahidə olunur”.

Fiqh elmində və tarixdə qeyd olunduğu kimi, Allah-taalanın əvvəldə vacib etdiyi beş vaxt namazın miqdarı cəmi 10 rükət idi və həzrət Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və alih*) Allahın ona verdiyi ixtiyara əsasən yeddi rükət də əlavə etdi; iki rükət zöhrə, iki əsrə, iki işaya və bir rükət də məğrib namazına, beləliklə, cəmi 17 rükət oldu.

Bəzi hədislərə əsasən bu ayə ilə bağlı çox maraqlı bir nöqtə qeyd olunub. “Nurus-səqələyn”¹ təfsirində deyilir:

“فَلَمَّا صَلَّى الْمَغْرِبَ بَلَغَهُ مَوْلِدُ فَاطِمَةَ (عليها السلام) فَأَصَافَ إِلَيْهَا رُكْعَةً شُكْرًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ”

“Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) məğrib namazını iki rükət qıldı, bu zaman ona həzrət Fatimənin (əleyhasəlam) dünyaya gəldiyini xəbər verdilər, həzrət də Allaha şükr əlaməti olaraq namaza bir rükət də əlavə etdi”. Ondan sonra bu günə qədər məğrib namazı üç rükət qılınır.

¹ “Təfsiru nuris-səqələyn”, (Əbdu Əli ibn Ərusi Huvəyzi), cild-1, səh. 543, Şeyx Səduqun “İləluş-şəraye”, cild-2, səh. 324 – kitabına istinad olaraq.

" فَلَمَّا أَنْ وُلِدَ الْحَسَنُ (عليه السلام) أَصَافَ إِلَيْهَا رَكْعَتَيْنِ شُكْرًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ فَلَمَّا أَنْ وُلِدَ الْحُسَيْنُ (عليه السلام) أَصَافَ إِلَيْهَا رَكْعَتَيْنِ شُكْرًا لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ "

"Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) İmam Həsənin (əleyhissəlam) dünyaya göz açdığını xəbər verəndə, şükr əlaməti olaraq namaza iki və İmam Hüseynin (əleyhissəlam) doğulduğunu xəbər verəndə də iki rükət əlavə etdi". Yəni həzrət Fatimə-Zəhranın, imam Həsənin və imam Hüseynin (əleyhimussəlam) dünyaya gəlmələrinin müqabilində şükr əlaməti olaraq namaza əlavələr etdi. Bu hədisdə imam Əlinin (əleyhissəlam) adı çəkilmir.

Səid ibn Musəyyibin həzrət imam Səccaddan (əleyhissəlam) nəql etdiyi hədisdə deyilir:

"...زَادَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فِي الصَّلَاةِ سَبْعَ رَكَعَاتٍ فِي الظُّهْرِ رَكْعَتَيْنِ وَ فِي الْعَصْرِ رَكْعَتَيْنِ وَ فِي الْمَغْرِبِ رَكْعَةً وَ فِي الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ رَكْعَتَيْنِ وَ أَقْرَأَ الْفَجْرَ عَلَى مَا فُ رِضَتْ بِمَكَّةَ لِتَعْجِيلِ غُرُوجِ مَلَائِكَةِ اللَّيْلِ إِلَى السَّمَاءِ وَ لِتَعْجِيلِ نُزُولِ مَلَائِكَةِ النَّهَارِ إِلَى الْأَرْضِ "

"Mədinədə İslam güclənəndə və Allah-taala cihadı vacib edəndə, Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) namaza yeddi rükət əlavə etdi; zöhrə iki, əsrə iki, məğribə bir, işaya iki rükət. Sübh namazını isə Məkkədə vacib olduğu kimi və gecə mələklərinin səmaya yüksəlməyə, gündüz mələklərinin də Yərə enməyə tələsdikləri üçün olduğu kimi saxladı."

"فَكَانَ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ وَ مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ يَشْهَدُونَ مَعَ رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) صَلَاةَ الْفَجْرِ "

"Həm gücənin, həm də gündüzün mələkləri həzrət Peyğəmbərlə (sallallahu əleyhi və alih) birlikdə sübh namazını müşahidə edirdilər".

"فَلَيْذِكَ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى ﴿وَقُرْآنَ الْفَجْرِ إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾ لَيَشْهَدُهُ الْمُسْلِمُونَ وَلَيَشْهَدُهُ مَلَائِكَةُ النَّهَارِ وَمَلَائِكَةُ اللَّيْلِ "

*"Buna görə də Allah-taala: "Dan yeri söküləndə oxunan namazı mələklər müşahidə edir." – deyər, buyurdu. Yəni gecə və gündüz mələkləri onu müşahidə edir, ona şəhadət verirlər."*¹

Başqa bir hədisdə deyilir:

"فَإِذَا صَلَّى الْعَبْدُ الصُّبْحَ مَعَ طُلُوعِ الْفَجْرِ أُثْبِتَتْ لَهُ مَرَّتَيْنِ أَثْبَتَهَا مَلَائِكَةُ اللَّيْلِ وَمَلَائِكَةُ النَّهَارِ "

*"Bəndə sübh namazını dan yeri söküləndə qılsa, bu onun üçün iki dəfə yazılar, həm gecə, həm də gündüz mələkləri tərəfindən"*².

Buna görə də əgər sübh namazının belə bir əzəmətə və özəlliyə malik olduğunu bilsək, heç vaxt sübh namazını qəzaya verməyə razı olmarıq.

¹ "İləluş-şəraye", cild- 2, səh. 324; "Mən lə yəhzuruhul-fəqih", cild-1, səh. 455;

"Vəsailiş-şiə", cild-4, səh. 52

² «Kafi», cild- 3, səh. 283; "Vəsailuş-şiə", cild-1, səh. 383

(66)

Sübh namazının qəza olmamasına əhəmiyyət vermək
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿إِنَّ قُرْآنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا﴾

“Sübh namazı (mələklər tərəfindən) müşahidə olunur”.

Quran sübh namazının gecə və gündüz mələkləri tərəfindən müşahidə olunduğunu deyir. Bilməliyik ki, əgər dan yerinin sökülməsindən bir, yaxud yarım saat keçərsə, sübh namazı artıq bu xüsusiyyətə və təsirə malik olmayacaq. Kim sübh namazının gecə və gündüz mələkləri tərəfindən izlənməsini istəyirsə, gərək onu gecə mələklərinin səmaya qalxdığı və gündüz mələklərinin də yerə endiyi vaxt – dan yerinin sökülməsinin əvvəlində qılsın və bu mələklər də onun namazını qeydə alsınlar. Hədisin zahirinə əsasən, bilməliyik ki, hər bir qeydin öz xüsusi dəyəri və təsiri var. Mömin bacı-qardaşlar sübh namazı ilə bağlı səhlənkarlığın yolverilməzliyinə diqqət etsinlər və nəzərə alsınlar ki, sübh namazının əvvəl vaxtının olduqca böyük təsirləri və çoxlu bərəkətləri var.

Ayətullah üzma Fazil Lənkərani (*Allah ondan razı olsun*) həyatda olanda Azərbaycan respublikasından onun yanına qoca bir kişi gəlmişdi. O özü haqqında bir söz dedi, biz həqiqətən təəccübləndik və ona qibtə etdik. Dedi ki, kommunistləşmə dövründə bircə dəfə də olsun sübh namazını

qəzaya verməyib. Nə qədər də gözəl və ləzzətli bir haldır: 70-80 il yaşamış bir qoca öz keçmişinə nəzər salıb əməllərinə qiymət vermək istəyir, namazına baxır və görür ki, heç biri qəzaya getməyib və əgər həmin an dünyadan köçsə, üzərində bununla bağlı heç bir məsuliyyət qalmayacaq. Amma bəziləri isə, hətta yaşları az olduğu halda, keçmişlərinə baxanda görürlər ki, bəzi namazları qəzaya gedib. Tez əvəzləyərək qəzasını qılıb vəzifələrini yerinə yetirməkdənsə, təxirə salırlar, ömürlərinin sonu çatır və onun qəzasını qılmağa da müvəffəq olmur. Ölümündən sonra isə, onun varisinin bunu yerinə yetirib-yetirməyəcəyi də məlum deyil.

Buna görə də keçmişimizlə bağlı düşünməliyik, əgər bir namazın qəza olduğu ehtimalını veririksə, onu mütləq qılmalıyıq. *“Sübh namazı (mələklər tərəfindən) müşahidə olunur”* – *ayəsi* yadımızda olsun, gecə yatmaq istəyəndə Allahdan kömək istəyək ki, bizi sübh namazına oyatsın, lütf edərək bizi Öz nurani bəndələrinin, aşıqlərinin, münacat edənlərin cərgəsinə daxil etsin. Böyüklərimiz dəfələrlə deyiblər ki, insan gecə Allahdan bir şey, hətta gecə namazını qılmaq üçün oyanmaq istəsə, Allahın onun duasını qəbul etməməsi mümkün deyil. Bunu sınamaq lazımdır. Sübn namazını qılmaq üçün başqalarına bizi oyatmalarını tapşırıraqdansa, gəlin bunu Allahdan və mələklərdən istəyək. O kəslərdən ki, daim oyaqdırlar və müşahidə və nəzarət edirlər.

Əgər həqiqətən də marağındayıqsa və namazın əsas vaxtı keçdikdə, təəssüflənərək, *“Gecə mələkləri gedib və bu günün namazını müşahidə etməyiblər; bu necə də böyük bir zərərdir!”* - deyə

biliriksə, əmin olun ki, sübh namazı zamanı həmişə ibadətə və Allahla münacata oyaq və hazır olacağıq. Gərək hamı həmin ayənin mənasını bilsin və yadda saxlasın, yol gedərkən zümzümə etsin: *“Sübh namazı (mələklər tərəfindən) müşahidə olunur”*. Sübh namazına oyananda səmaya nəzər salaraq qatar-qatar səmaya yüksələn gecə mələklərinə və dəstə-dəstə yerə enən gündüz mələklərinə salam versin. Gəlin onlarla bu əlaqəni qurmağa çalışaq və namazımızdan ləzzət alaq, inşa Allah.

(67)

Peyğəmbərin (s) yəhudi alimə verdiyi cavabda namazın vaxtlarının sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Mərhum Şeyx Səduq, İmam Əlidən (əleyhissəlam) nəql edir:

"جَاءَ نَفَرٌ مِنَ الْيَهُودِ إِلَى النَّبِيِّ (صلى الله عليه وآله) فَسَأَلَهُ أَعْلَمُهُمْ عَنْ مَسَائِلَ فَكَانَ مِمَّا سَأَلَهُ أَنَّهُ قَالَ"

"Bir qrup yəhudi Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) yanına gəldi, onların ən elmlisi həzrətdən bir neçə sual soruşdu. Bu suallardan biri də belə idi:

"أَخْبَرَنِي عَنْ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ لِأَيِّ شَيْءٍ فَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ هَذِهِ الْخَمْسَ الصَّلَوَاتِ فِي خَمْسِ مَوَاقِيتَ عَلَى أُمَّتِكَ فِي سَاعَاتِ اللَّيْلِ وَ النَّهَارِ"

Nəyə görə Allah-taala sənin ümmətinə bu beş namazı bütün gecə və gündüzün beş vaxtında vacib etdi?

"فَقَالَ النَّبِيُّ (صلى الله عليه وآله) إِنَّ الشَّمْسَ عِنْدَ الزَّوَالِ لَهَا حَلَقَةٌ تَدْخُلُ فِيهَا"

Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu: Zaval vaxtı günəş müəyyən bir nöqtəyə daxil olur.¹

"فَإِذَا دَخَلَتْ فِيهَا زَالَتِ الشَّمْسُ فَيَسْبَحُ كُلُّ شَيْءٍ دُونَ الْعَرْشِ بِحَمْدِ رَبِّي جَلَّ جَلَالُهُ"

Bu zaman günəş batmağa meyl edir və Ərşin altında olan hər bir şey Allaha təsbih deyərək, Onu zikr edir.

¹ Bəlkə də bu, günəşin üfüq üzərində ən yüksək nöqtəyə çatdığı zamanda zöhr namazının vaxtına işarə edir.

"وَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي بُصِّلِي عَلَيْهَا رَبِّي جَلَّ جَلَالُهُ فَفَرَضَ اللَّهُ عَلَيَّ وَ عَلَى أُمَّتِي فِيهَا ۙ لَصَلَاةٌ
وَقَالَ ﴿اقِمِ الصَّلَاةَ لِذُلُوكِ الشَّمْسِ إِلَى غَسَقِ اللَّيْلِ﴾"

Bu, Allah-taalanın mənə salam göndərdiyi xüsusi vaxtdır. O, mənə və ümmətimə bu vaxtda zöhr namazını vacib etdi və buyurdu: ﴿Namazı gündüzün iki tərəfində və gecənin bəzi vaxtlarında qıl﴾.

Buna görə də güman olunmamalıdır ki, zöhr namazının vaxtı Allahın gecə-gündüzü 24 saata böldüyü zamanın bir hissəsidir və günəşin zaval anını zöhr, dan yeri sökülən zamanı da sübh namazının vaxtı olaraq təyin etmişdir. Xeyr! Bütün bu vaxtların hikməti var. Əgər insan bilsə ki, zöhr namazının vaxtı Allahın Peyğəmbərə (*sallallahu əleyhi və alih*) salam göndərdiyi və bütün mövcudatın Allahı zikr etdiyi andır, o da bu karvana qoşular və özünü zikr edənlər dəryasına, aşıqlər arasına atar.

Gecənin zülmət qaranlıq həddinə çatması ilə bağlı, İmam sözünə davam edərək buyurur:

"وَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي يُوتَى فِيهَا بِجَهَنَّمَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فَمَا مِنْ مُؤْمِنٍ يُوَافِقُ تِلْكَ السَّاعَةَ أَنْ يَكُونَ سَاجِدًا ۙ أَوْ رَاكِعًا أَوْ قَائِمًا إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ جَسَدَهُ عَلَى النَّارِ"

"Bu elə bir vaxtdır ki, Qiyamətdə Cəhənnəm hazırlanar və günahkarları ora apararlar. Allah-taala bu anda səcdə, rüku və qiyam halında olan hər bir möminin bədənini hökmən Cəhənnəm atəşinə haram edər".²

¹ "İsra" surəsi, ayə 78-ə işarədir.

² "Mən-la-yəhzuruhul-fəqih", cild- 1, səh. 211; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 14

(68)

Əsr namazının vaxtının təyin olunmasının hikməti
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Əli (*əleyhissəlam*) namaz vaxtlarının əsrarı barəsində Rəsulullahın (*sallallahu əleyhi və alihi*) buyurduğu hikmətləri nəql etdiyi hədisin davamında buyurur:

"وَأَمَّا صَلَاةُ الْعَصْرِ فَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي أَكَلَ آدَمُ فِيهَا مِنَ الشَّجَرَةِ فَأَخْرَجَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مِنَ الْجَنَّةِ"

"Əsr namazının hazırkı vaxtında vacib olması isə, həmin vaxtda həzrət Adəmin (əleyhissəlam) qadağan olunmuş o ağacdən yediyinə görədir. Buna görə də Allah da onu Cənnətdən çıxardı.

"فَأَمَرَ اللَّهُ دُرَيْتَهُ بِهَذِهِ الصَّلَاةِ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ وَاخْتَارَهَا اللَّهُ لِأُمَّتِي فَهِيَ مِنْ أَحَبِّ الصَّلَوَاتِ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَأَوْصَانِي أَنْ أَحْفَظَهَا مِنْ بَيْنِ الصَّلَوَاتِ"

*Sonra onun nəslinə Qiyamətə qədər bu namazı qılmağı əmr etdi və bu namazı mənim ümmətim üçün seçdi. Beləliklə, o, Allah dərgahında ən sevilən namazlardandır. Allah mənə namazlar arasında bu namaza daha çox diqqət etməyimi göstəriş verib."*¹

Bu hədisdə əsr namazının vaxtının təyin olunmasının hikməti göstərilib. Yəni insan əsr vaxtı bəşərin atası həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) "tərki-övla" (daha üstün əməli tərki) edərək Cənnətdən çıxarılmasını xatırlamalıdır. Bu vaxtda əsr

¹ Həmin yerdə.

namazı qılaraq əslində həmin nöqsanı əvəz etməli və özünü onun təsirlərindən uzaqda saxlamağa vəzifəli olduğunu bilməlidir. Elə buna görədir ki, əsr namazı Allah yanında ən sevilən namazlardandır. Yəni biz əsr namazı zamanı Allaha demək istəyirik ki, əgər həzrət Adəm (*əleyhissəlam*) “daha üstün” əməli tərək edərək belə bir xəyata düşdüsə də, biz bu namazı qılmaqla öz itaət və bəndəliyimizi, Səndən asılılığımızı göstəririk. Həzrət Adəm (*əleyhissəlam*) o xətanı etdisə də, biz bu ibadət və bəndəliklə elan edirik ki, Sənə müxalif olmaq və üsyan etmək istəmirik. Yəni əsr namazının xüsusi bir rəngi var. Allah-taala ümumiyyətlə namaza əmr edir. Amma həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) həmin keçmiş tarixinə əsasən, onun nəslə olan bizlər əsr namazını qılmaqla Allahın buna əmr etməsinə əlavə olaraq, *“İlahi biz xəyata düşmək və Sənin bəndəlik dairəndən çıxmaq istəmirik!”* - demək istəyirik.

(69)

Məğrib və işa namazının vaxtının təyin olunmasının hikməti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Məğrib namazının vaxtının təyin olunması ilə bağlı İmam Əlinin (*əleyhissəlam*) hədisindən məlum oldu ki, məğribin vaxtı Allahın həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) tövbəsini qəbul etdiyi andır. İnsan da bəşərin atası həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) tövbəsinin bu vaxt qəbul olunduğunu xatırlayanda, tövbə etmək fikrinə düşür. Buna görə də namazımız başqa bir çöhrə alır və praktiki bir tövbə kimi çıxış edir. Doğrudur ki, hər namaz tövbədir, amma məğrib namazı zamanı insan bu xüsusiyyəti xatırlayanda tövbə praktiki olaraq gerçəkləşir. Həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) tövbəsi də bu cür həyata keçdi; üç rükət namaz qıldı; bir rükəti özünün, bir rükəti Həvvanın etdiyi xətaya görə idi və bir rükəti isə yerinə yetirməli olduğu tövbə üçün idi.

Hədisin ardında deyilir:

"فَفَرَضَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ هَذِهِ الثَّلَاثَ رَكَعَاتٍ عَلَى أُمَّتِي"

"Allah-taala bu üç rükəti mənim ümmətimə vacib etdi". Əlbəttə, bəzi digər hədislərdə isə üçüncü rükətin Peyğəmbərə (*sallallahu aleyhi və alih*) həzrət Fatimənin (*əleyhasəlam*) dünyaya gəlməsini müjdə verəndə o həzrətin özünün onu əlavə etdiyi deyilir. Bunun öncəki hədislə ziddiyyəti yoxdur. Ola bilsin ki,

həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) özü üç rükət qılıb, amma sonradan Allah-taala ümmətə asan olsun deyə, onu iki rükət edib. Çünki Allah-taala bu bir rükətin həzrət Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və əlih*) tərəfindən yenidən “Peyğəmbər vacibi” ünvanında əlavə olunacağını bilirdi. Buna görə də bu bir rükət həm həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) tövbəsi, həm də həzrət Fatimənin (*əleyhasəlam*) dünyaya gəlməsi münasibətilə şükr olaraq qəbul oluna bilər və bu cəhətdən heç bir irad yoxdur.

Burada çox önəmli bir nöqtə budur ki, Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və əlih*) buyurur:

"وَهِيَ السَّاعَةُ الَّتِي يُسْتَجَابُ فِيهَا الدُّعَاءُ فَوَعَدَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ أَنْ يُسْتَجِيبَ لِمَنْ دَعَاهُ فِيهَا"

“O elə bir andır ki, həmin anda dualar qəbul olunar və Allah-taala həmin vaxt dua edənin duasını qəbul edəcəyini mənə vədə verib.”

Məğrib namazı haqqında Allah Quranda buyurur:

﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾

“Elə isə axşam-səhər Allahı təsbih və təqdis edib şəninə təriflər deyir”.¹

Hədisin davamında deyilir:

"وَهِيَ الصَّلَاةُ الَّتِي أَمَرَنِي رَبِّي بِهَا فِي قَوْلِهِ تَعَالَى ﴿فَسُبْحَانَ اللَّهِ حِينَ تُمْسُونَ وَحِينَ تُصْبِحُونَ﴾"

¹ “Rum” surəsi, ayə 17

“O elə bir namazdır ki, Allah-taala onu mənə bu kəlamında əmr edib: “Elə isə axşam-səhər Allahı təsbih və təqdis edib şəninə təriflər deyın”.

"وَأَمَّا صَلَاةُ الْعِشَاءِ الْآخِرَةِ فَإِنَّ لِلْقَبْرِ ظُلْمَةً وَلِيَوْمِ الْقِيَامَةِ ظُلْمَةً"

İşa namazı isə həm qəbirdə, həm də Qiyamətdə zülmət qaranlıq olduğuna görədir."

Allah-taala işa namazına əmr edib, çünki bu namaz qəbrimizin işıqlanmasına səbəb olar və onun qaranlığını aradan aparar. Bunlar insanı namaza hazırlayan şeylərdir. Namaz qılarkən niyyət, yalnız, aləmlərin Rəbbinə itaət olmalıdır. Amma bilməliyik ki, namaza bu cür yanaşaraq ibadət etmək də qəbir və Qiyamətin zülmətini aradan aparır.

Hədisdə deyilir:

"أَمَرَنِي رَبِّي عَزَّ وَجَلَّ وَأُمِّي بِهِذِهِ الصَّلَاةِ لِتُنَوِّرَ الْقَبْرَ وَلِيُعْطِيَني وَأُمِّي الثُّورَ عَلَى الصِّرَاطِ"

“Allan-taala bu namazı qəbiri işıqlandırması, Sirat körpüsündə nur əta etməsi üçün mənə və ümmətimə əmr edib”. İşa namazının həqiqəti Qiyamət günü Sirat körpüsündən və qəbirin və Qiyamətin qaranlığından qurtulmaq üçün bir nurdan ibarətdir. İşa namazının bu xüsusiyyətini nəzərə alsaq, özümüzə bu namazı diqqətsiz və “hüzuri-qəlb” (qəlbin aramı) olmadan qılaraq bu gözəl vaxtı puç edib aradan aparmağa icazə verə bilərikmi?

" وَ مَا مِنْ قَدَمٍ مَشَتْ إِلَى صَلَاةِ الْعَمَةِ إِلَّا حَرَّمَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ جَسَدَهَا عَلَى النَّارِ وَ هِيَ ال صَلَاةُ الَّتِي اخْتَارَهَا اللَّهُ تَقَدَّسَ ذِكْرُهُ لِلْمُرْسَلِينَ قَبْلِي "

"İşə namazına tərəf atılmış elə bir qədəm yoxdur ki, Allah onu Cəhənnəm atəşinə haram etməmiş olsun və bu namaz elə bir namazdır ki, Allah onu keçən peyğəmbərlərə əmr edib".

Elə isə bilməliyik ki, namazların hər birinin vaxtının təyin olunmasının xüsusi səbəbi var. Səbh namazı gecə və gündüz mələklərinin müşahidə etdiyi namazdır və onun vaxtı dan yerinin sökülməsi ilə başlayır. Zöhr namazı Allahın Peyğəmbərə (*sallallahu əleyhi və əlih*) salam göndərdiyi və bütün mövcudatın Allahı zikr etdiyi vaxtdadır. Əsr namazının vaxtı həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) "tərki-övla" (daha üstün əməli tərki) edib xətaya düşdüyü və tövbə etdiyi andır. Məğrib namazının vaxtı həzrət Adəmin (*əleyhissəlam*) tövbəsinin qəbul olunduğu və işə namazının vaxtı isə qəbir və Qiyamətin zülmət qaranlığını xatırlama vaxtıdır və işə namazı həmin zülmətdən nicat tapmaq üçün nurdur.

(70)

Namazın vaxtına diqqətsiz yanaşmağın cəzası

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Maun” surəsinin ayələri üzərində düşündükdə, namazın vaxtının zəruriliyi və ona diqqət olunmasının əhəmiyyəti daha da aydınlaşır. Bu ayələrdə buyurulur:

﴿فَوَيْلٌ لِلْمُصَلِّينَ * الَّذِينَ هُمْ عَنْ صَلَاتِهِمْ سَاهُونَ﴾

“Vay halına o namaz qılanların ki, onlar öz namazlarından qafildirlər”.

Ayədə gələn “vay” (وَيْلٌ - vəylun) sözü şiddətli əzab, ya da şiddətli əzab verilən məkandır. Allah-taala bu ayələrdən öncəki ayədə buyurur:

﴿أَرَأَيْتَ الَّذِي يُكَذِّبُ بِالدِّينِ * فَذَلِكَ الَّذِي يَدْعُ الْيَتِيمَ * وَلَا يُحِضُّ عَلَىٰ طَعَامِ الْمِسْكِينِ﴾

“Dini yalan hesab edəni gördünmü? O elə adamdır ki, yetimi qovub itələyər və yoxsulu yedirtməyə rəğbətlənməz”.

Təfsirçilərin bir çoxu “Vay halına o namaz qılanların ki,...” – ayəsinin öncəki ayələrlə əlaqəli olduğu fikrindədir. Amma Allah-taala surənin əvvəlində Qiyaməti təkzib edənlərlə, yetimləri özlərindən uzaqlaşdırıb qovanlarla, miskinləri yeməkdən məhrum edənlərlə çox ciddi rəftar etdikdən sonra, müstəqil bir məsələyə toxunur və bunun özü həmin məsələnin əhəmiyyətini çatdırır. Quran elmləri tədqiqatçıları ilk ayələrin “Məkki” (Məkkədə nazil olan) olduğuna və “Vay halına...”

ayəsindən axıra kimi olan ayələri isə “*Mədəni*” (Mədinədə nazil olan) hesab edirlər. Bu ayələrin ümumi mənası isə belədir:

“Namazlarında səhlənkərlilik edənlər, namazın vaxtlarına dəyər və əhəmiyyət verməyənlər, onu təxirə salanlar, namaz zamanı azanın səsinə eşidəndə öz-özlərinə: “Hələlik daha önəmli işlərimiz var, namazı sonra qılarıq” – deyər, ona qarşı etinasızlıq edirlər”. Ya ilkin vaxtında qılmırlar, ya da ümumiyyətlə: “əgər ilkin vaxtında qılmasaq, sonra əvəz etmək üçün Allah qəzasını qılmağa icazə verib”- deyirlər. Amma bilməliyik ki, namazı qəsdən təxirə salmaq, hətta qəzası qılınsa belə, yenə də böyük bir günahdır. Ayədə “namazın ortasında, ya da namaz vaxtı səhlənkərlilik edənlər” ifadəsi işlənməyib, əksinə deyilir ki, “namazı ilk vaxtında, ya da ümumiyyətlə qılınması lazım olan vaxtda tərk edənlər”, yaxud da bəzi günlər, zamanlar və bəzi münasibətlərlə bağlı namazı tərk edənlər, məsələn, indi bayramdır, toydur, şənlikdir, namazı bir gün təxirə salıb sonra qəzasını qılaram deyənlər.

Təəssüflər olsun ki, müsəlmanlar və möminlər arasında namazı bəzən ilk vaxtında qılsalar da, amma çox vaxt buna əhəmiyyət verməyənlər var. “Maun” surəsinin bu ayəsini həmişə yadda saxlamaq lazımdır. Ona görə ki, nəbadə namaz qıldığımız halda belə bu ayənin şamil olduğu kəslərdən olaq. Necə ki, buyurur: *“Vay halına o namaz qılanların ki, onlar öz namazlarından qafildirlər”.*

Deməli, müsəlmanlar, xüsusilə də Əhli-beyt (əleyhimussəlam) sevərləri namazın fəzilətli vaxtlarına lazımı

270 Namazın sirləri və qaydaları

diqqət yetirməklə bu imtiyaz və səciyyəvi xüsusiyyətlərilə digərlərindən fərqlənməlidirlər.

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"إِنَّ فَضْلَ الْوَقْتِ الْأَوَّلِ عَلَى الْآخِرِ كَفَضْلِ الْآخِرَةِ عَلَى الدُّنْيَا"

*"Namazın ilk vaxtının son vaxtına nisbətən üstünlüyü, axirətin dünyaya olan üstünlüyü kimidir."*¹

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 274; "Vəsailuş-şiə", cild-4, səh. 123

Namazın sirləri və qaydaları	271
------------------------------------	-----

DÖRDÜNCÜ BÖLMƏ

ÜZÜ QİBLƏYƏ DURMAĞIN SİRRİ

(71)

Kəbəyə tərəf yönəlməyin vacibliyi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazı əda edərkən üzü qibləyə və Kəbəyə tərəf dayanmaq namazın əsrarında diqqət olunası bəhslərindən sayılır. Namazın səhihliyinin şərtlərindən biri də namaz qılarkən üzümüzün Kəbəyə istiqamətlənməsidir və bilərəkdən qiblədən az da olsa yayınmaq namazın səhihliyinə zərbə vurur.

Bunun sirri nədir, nə üçün qibləyə üz tutmalıyıq? Quran buyurur:

﴿وَلِلَّهِ الْمَشْرِقُ وَالْمَغْرِبُ فَأَيْنَمَا تُولُوا فَسَمَّ وَجْهَ اللَّهِ﴾

“Şərq də, Qərb də Allahındır; hansı tərəfə yönəlsəniz (üz tutsanız) Allah oradadır”.¹

Hansı tərəfə üz tutsanız Allahın vəchi (üzü) oradadır, heç bir yer Onsuz deyil. Elə bir cəhət və məkan yoxdur ki, Allah orada hazır olmasın. Allah səmadadır Yerdə deyil, Kəbədədir başqa yerdə yoxdur demək olmaz. Bunu ağıl da təsdiqləyir. Yəni aləmləri, bütün mümkünatı və mövcudatı yaradan şəxs hər şeyi ehtiva etməlidir, hər yerdə hazır olmalıdır və ağıla əsasən elə bir yer təsəvvür edə bilmərik ki, Allah-taala orada olmasın. Bununla belə, nə üçün namaz

¹ “Bəqərə” surəsi, 115

Kəbəyə doğru qılınmalıdır? Hətta əgər bir nəfər bütün ömrü boyu başqa səmtə doğru namaz qılsa, qəbul olunmur. Məsələnin aydınlaşması üçün əvvəlcə bir müqəddiməyə nəzər salaq. Əsas etibarilə, Kəbəyə tərəf yönəlmə, təkcə namaza aid deyil. Əgər fiqhə və hədislərə müraciət etsək, görərik ki, digər işlərdə də Kəbəyə tərəf yönəlmək lazımdır. Məsələn, qurban kəsilən heyvan əgər qibləyə tərəf tutulmasa, o, halal və pak olmur. Həmçinin, can verən şəxsin üzünü qibləyə çevirmək tövsiyə edilir və müstəhəbdir. Dəfn zamanı meyitin üzü qibləyə tərəf olmalıdır. Hətta yaxşı olardı ki, insan adi zamanlarda da üzü qibləyə əyləşsin. İmam Sadiq (əleyhissəlam) həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) gündəlik xüsusiyyətləri haqqında deyir:

"كَانَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَآلِهِ أَكْثَرَ مَا يَجْلِسُ نُجَاهَ الْقِبْلَةِ"

"Rəsulullah (sallallahu əleyhi və alih) adətən qibləyə tərəf əyləşərdi"¹.

Həmçinin Həmmad ibn Osman deyir:

"رَأَيْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عَلَيْهِ السَّلَام) يَجْلِسُ فِي بَيْتِهِ عِنْدَ بَابِ بَيْتِهِ قُبَاةَ الْكَعْبَةِ"

"İmam Sadiq (əleyhissəlam) evində qibləyə tərəf əyləşərdi"².

Əkinçiliklə bağlı hədislərdə belə deyilir:

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَزْرَعَ زَرْعًا فَخُذْ قَبْضَةً مِنَ الْبَذْرِ وَاسْتَقْبِلِ الْقِبْلَةَ وَقُلْ:"

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 661

² Həmin yerdə, səh. 662

“Bir şey əkmək istəyəndə, toxumu götürüb qibləyə tərəf dayanıb deyin:

"وَقُلْ ﴿أَفَرَأَيْتُمْ مَا تَحْرُثُونَ أَأَنْتُمْ تَزْرَعُونَهُ أَمْ نَحْنُ الزَّارِعُونَ﴾"

*“Bəs əkdiyinizə (toxuma) nə deyirsiniz – Onu bitirən sizsiniz, yoxsa biz?”*¹

Əkinçilər gərək bu hədisə diqqət etsin, əkin zamanı bu ayəni qibləyə tərəf dayanıb oxusunlar və sonra üç dəfə: “الله - “*Allahuz-Zari*” (əkən Allahdır) desinlər. Deməli, qibləyə tərəf dayanmaq təkcə namaza aid deyil. Bu da onu göstərir ki, Kəbədə bir sirr və həqiqət var və bəndələr önəmli işlərində üzlərini ona tərəf tutsalar yaxşı olar.

¹ “Vaqiə” surəsi, ayə 63-64

(72)

Kəbənin əhəmiyyəti və qiblə olmasının sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Hədislərdə deyilir ki, duanın qəbul olunmasına kömək edən ünsürlərdən biri də qibləyə tərəf dayanaraq münacat etməkdir. Səfvan Cəmmal deyir:

"شَهِدْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) وَاسْتَقْبَلَ الْقِبْلَةَ قَبْلَ التَّكْبِيرِ"

"İmam Sadiq (əleyhissəlam) təkbir deməmişdən öncə qibləyə tərəf dönüb, belə deyərdi:

"اللَّهُمَّ لَا تُؤَيِّسْنِي مِنْ رَوْحِكَ وَلَا تُفَنِّطْنِي مِنْ رَحْمَتِكَ وَلَا تُؤْمِنِّي مَكْرُكَ"

İlahi, mənə Öz rəhmətindən məyus edib ümidimi qırma və Öz çarə və tədbirindən amanda saxlama".¹ Deməli, dua edəndə də qibləyə tərəf dayansa yaxşı olar.

Məlum olur ki, qibləyə tərəf dayanmaq namaza məxsus deyil. Elə isə, Kəbənin hansı xüsusiyyəti var ki, bir sıra əməllərdə ona tərəf istiqamətlənməliyik? Onda hansı rəməz və həqiqət gizlənilib? Mərhum imam Xomeyninin (*Allah ondan razı olsun*) "Namazın-Sirri"² kitabındakı təbirinə əsasən, Kəbə şəhərlərin anası və Yerin mərkəzidir.

Həzrət Peyğəmbərdən (*sallallahu əleyhi və alih*) nəql olunur:

"سُمِّيَتِ الْكَعْبَةُ كَعْبَةً لِأَنَّهَا وَسْطُ الدُّنْيَا"

¹ "Kafi", cild-2, səh. 544; "Vəsailuş-şiə", cild-5, səh. 508

² "Sirrus-salət", səh. 65

“Kəbə, Kəbə adlandı, çünki o, dünyanın ortasıdır”¹.

Kəbə həzrət Nuhun (əleyhissəlam) əhvalatından sonra sudan ilk üzə çıxan və görünən birinci nöqtədir. Allah-taala “Naziat” surəsində buyurur:

﴿وَالْأَرْضَ بَعْدَ ذَلِكَ دَحَاهَا﴾

“Bundan sonra da Yeri döşəyib düzəltdi”.²

Kəbə dünyanın mərkəzi və şəhərlərin anasıdır. Ona görə də burada, “Kəbə bu dünyada Allahın vəchidir” – deyə bilərik.

Böyük əxlaq ustadı mərhum Məliki Təbrizi (*Allah ondan razı olsun*) deyir: Allahın hər bir aləmdə həmin aləmin əhli üçün bir vəchi (surəti və üzü) var. Dünyada da yer camaatı üçün Allahın vəchi Kəbədir. Yəni Allah buyurur ki, kim Yer üzərində Allaha yönəlmək istəyirsə, Kəbəyə üz tutmalıdır. Kəbəyə tərəf yönəlməyimizin mənası diqqətimizi Allahdan başqa hər şeydən yayındırıb, üzümüzü yalnız Ona tərəf tutmaq deməkdir. Allahın “vəch”i dedikdə, bu ifadə Onun zahiri surətinin olması mənasına deyil. “Vəch”, insanın öz nəzər-diqqətini Haqqa təfər yönəltməsi və üzünü Ona tərəf tuta bilməsi üçün bir görünüş vasitəsidir (məzhərdir). Doğrudur ki, hər bir halda Allah insanı əhatə edib, insan Onunla raz-niyaz edə bilər. Amma Yer üzərində Allahın “vəch”i Kəbə olduğu üçün namaz qılan ona tərəf üz tutub istiqamətlənməlidir.

Namaz qılanın diqqəti hər bir halda, istər ayaq üstə, istər əyləşərək, hətta əgər uzanaraq namaz qılmağa məcburdursa, Kəbəyə yönəlib təvəccöh etməlidir.

¹ “Mən-la-yəhzuruhul-fəqih”, cild- 2, səh. 190; “İləluş-şəraye”, cild-2, səh. 398

² “Naziat” surəsi, ayə 30

(73)

Qiblə və mənəvi əmniyyət

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"كَانَ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ صَلَوَاتُ اللَّهِ عَلَيْهِ إِذَا أَهْلَ هَذَا شَهْرِ رَمَضَانَ أَقْبَلَ إِلَى الْقِبْلَةِ"

*"Həzrət Əli (əleyhissəlam) Ramazan ayı gələndə üzünü qibləyə tutaraq dua edərdi."*¹

Qeyd olunan əhəmiyyətli məsələlərdə qibləyə yönəlməyə riayət etmək tövsiyələrindən belə nəticə alırıq ki, Kəbədə bir rəmz və sirr var. Amma bu sirrin nə olduğunu bilmək gərəkdir.

Bəzi hədislərdə deyilir ki, qiblə əmniyyətdir. İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur:

"لَا يَجُوزُ لِلرَّجُلِ أَنْ يُصَلِّيَ وَبَيْنَ يَدَيْهِ سَيْفٌ لِأَنَّ الْقِبْلَةَ أَمْنٌ"

*"Namaz qılan qarşısına qılinc qoymasın, çünki qiblə Allahın bəxş etdiyi əmniyyət yeridir"*².

Bu hədisə diqqətlə yanaşsaq belə bir nəticə almaq olar: Kəbəyə tərəf dayanmaq insana mənəvi və ruhi bir əmniyyət və aram verir. Allah-taala Kəbə və Məkkə mühitini əmniyyət olaraq təyin edib, bu əmniyyət təkcə orada olanlara məxsus deyil. İnsan qibləyə tərəf dayananda Allah-taala onun üçün bir əmniyyət yaradır, bu əmniyyət digər səmtlərdə yoxdur. Allah

¹ «Kafi», cild- 4, səh. 74

² "Mən-la-yəhzuruhul-fəqih", cild- 1, səh. 250

digər səmtlərdə olsa da, amma Onun özünün iradə edərək seçdiyi Kəbədən başqa digər yerlərdə bu əmniyyət yoxdur. Bu hədisə əsasən namaz qılan şəxs özünü Allahın verdiyi bu əmin yerdə o dərəcədə əmniyyətdə hiss etməlidir ki, özünü müdafiə etmək üçün hətta qılıncını qarşısına qoymamalıdır. Aydındır ki, bu hədis mənəvi və batini əmniyyətdən danışır, yəni üzünü qibləyə tutan şəxsin fikri, qəlbi, əqli və nəfsi şeytani vəsvəşələrdən və fikirlərdən uzaq olur. Yəni bu halda Allah Şeytanın hakimiyyətini məhdudlaşdırır.

Allah-taala ramazan ayında Şeytanın əl-ayağını bağladığı kimi, namaz qılarkən üzümüzü Kəbəyə və Allaha tərəf çevirəndə də bizim üçün bir əmniyyət yaradır. Buna görə də bəzi hədislərdə həzrət Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql olunur ki, buyurur:

"إِذَا قَامَ الْعَبْدُ إِلَى الصَّلَاةِ فَكَانَ هَوَاهُ وَقَلْبُهُ إِلَى اللَّهِ تَعَالَى انْصَرَفَ كَيَوْمَ وَلَدَتْهُ أُمُّهُ"

*"Bəndə namaz qılarkən onun üzü, fikri və qəlbi Allaha yönəlsə, namaz bitəndə günahları aradan gedər və ilk dəfə dünyaya gəldiyi kimi olar"*¹.

Bədənin qibləyə tərəf dayanması batının çöhrəsinin, yəni qəlbimizin, ruhumuzun Allaha tərəf yönəlməsi üçün bir müqəddimədir. Qiblənin əmniyyət olması, Allahın namaz qılan şəxsi qoruması, ondan günahları uzaqlaşdırması, cürbəcür vəsvəşələrə düşməsinin qarşısını alması, bəndəsinin Onunla münacat etməsi üçün hər şəraiti yaradır mənasındadır. Qiblə

¹ "Biharul-ənvər", cild- 81, səh. 261

Namazın sirləri və qaydaları279

mövzusunda əhəmiyyət kəsb edən məsələlərdən biri, məhz budur.

(74)

Allaha diqqətdə zahirlə batinin bir-biri ilə uzlaşması
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılan şəxs nə üçün Kəbə evinə tərəf yönəlməlidir
sualının və qibləyə tərəf yönəlmənin sirri və rəmzi ilə bağlı
mərhum Şəhid Sani (*Allah şərəfətli məqamını ucaltsın*) deyir:¹

"أما الاستقبال، فهو صرف لظاهر وجهك عن سائر الجهات الى جهة بيت الله تعالى"

"*Qibləyə tərəf dayanmaq zahiri bədəni və üzü bütün cəhətlərdən çevirərək Allahın evi Kəbəyə tərəf tutmaqdır*". Bunun mənası: "İlahi, dünyadan və Sənin cəhətində olmayan onun hər bir şeyindən üz döndərüb, varlığımın zahirini və batinini Sənə tərəf yönəltmək istəyirəm" – deməkdir. Namaz qılan bu mənaya diqqət etsə, bu onun niyyətinə və namazına nə qədər də təsir qoyar?! Belə bir namaz nə qədər də mənəvi, xalis və yüksək ruhiyyəli olar?! Buna görə də hədislərdə deyilir ki, namazı sanki Allahı görürmüşsünüz kimi qılın və əgər siz Allahı görmürsünüzsə, bilin ki, O sizi görür.

Şəhid Sani daha sonra deyir:

"أفترى أن صرف القلب عن سائر الأمور إلى امر الله تعالى ليس مطلوباً منك"

"*Demək, məlum olsun ki, səndən yalnız qəlbini başqalarından çevirərək Allaha yönəltməyin istənilmir*". Qəlb Allahın evi olduğu üçün necə ki, onda Allahdan başqasına yer olmamalıdır və

¹ "Ət-tənbihatul-əliyyə", səh. 105

Ondan başqasına diqqət edilməməlidir, həmçinin zahiri bədən də Allaha tərəf yönəlməlidir. Allahın Kəbəyə doğru dayanmağa əmr etməsindən nəticə alırıq ki, zahir ilə batin arasındakı əlaqə bu cür olmalıdır: İnsan zahirini Allaha yönəldəndə qəlbi də Ona tərəf yönəlməlidir və qəlb Allaha yönəldiyi kimi cismi də Allahdan başqasından üz çevirməlidir. Sözsüz ki, böyük şəxsiyyətlər əxlaqi və irfani kitablarda zahiri batinə doğru aparan bir yol sayırlar. Kəbə məsələsində, bəzi hədislərə əsasən, Kəbənin müqabil nöqtəsi olan səmanın dördüncü qatında mələklərin təvaf etdiyi “Beytul-məmur” yerləşir. “Beytul-məmur”un da müqabilində Allah-taalanın ərşi qərarlaşıb. Bu, Yerdən yuxarıya, bu zahir ilə o batin və həqiqət arasındakı dərin bir əlaqədir.

Elə düşünməməliyik ki, Kəbə həzrət İbrahimin (*əleyhissəlam*) qoyduğu daşlardan ibarət sadəcə bir binadır və onu başqa bir yerdə də tikmək olardı və hazırda isə bu şərti bir məkandır. Əsla belə deyil! Kəbənin çoxlu sirləri var. Hədislərdə deyilir ki, Kəbəyə baxmaq müstəhəb və savabdır. Bu, yalnız Kəbənin zahirinə görə deyil, əksinə, insan bu zaman “Beytul-məmur”un qarşısında dayanıb ona baxır və ora da Allahın ərşi qarşısındadır. Yəni Kəbənin sirri “Beytul-məmur” və onun da sirri Allahın ərşidir. Biz də qibləyə tərəf dayanmaqla üzümüzü Ondan başqasından çevirir və diqqətimizi vahid həqiqətə, yəni Allah-taalaya tərəf yönəldirik. Bu isə insanın zahirinin də İlahi cəhətdə və Pərvərdigarla mənəvi bağlılıqda olması deməkdir.

(75)

Namazda Allaha diqqətsizliyin batini siması
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılanın qəlbi Allaha yönəlməli olduğu kimi, bədəni və əzaları da Allahın “vəch”inə tərəf yönəlməlidir və Yer üzərindəki bu “vəch” isə Kəbədir. Namaz qılanın diqqətinin qibləyə yönəlməsinin nəticələrindən biri də budur ki, o öz qəlbinə yalnız və yalnız Allahı xatırlatmalı və Onun əzəməti, qüdəti haqqında düşünməli olduğunu aşılmalıdır. Əgər bir şəxs Kəbəyə doğru dayandığı halda qəlbi Allahdan başqasına tərəf meyil etsə, bu Allaha qarşı ən böyük etinasızlıq və ehtiramsızlıqdır. Əgər bir nəfərin üzünə baxa-baxa onunla söhbət etsəniz, amma qəlbiniz və fikriniz başqa yerdədirsə, ya da əksinə, fikri və qəlbi başqa yerdə olduğu halda sizinlə söhbət edən adama qarşı nə reaksiya verərsiniz?

Həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) bu hədisini yada salaq:

"أَمَّا يَخَافُ الَّذِي يُحَوَّلُ وَجْهُهُ فِي الصَّلَاةِ أَنْ يُحَوَّلَ اللَّهُ وَجْهُهُ وَجْهَ حِمَارٍ"

“Üzünü namazda çevirən şəxs Allahın onun simasını ulağa çevirməsindən qorxmurmu?”¹ Yəni qibləyə tərəf dayanıb namaz qılanın qəlbi Allaha tərəf yönəlməmişsə və dünyəvi şeylərlə

¹ “Əvalil-ləali”, cild-1, səh. 322; “Biharul-ənvər”, cild- 81, səh. 211

məşğuldursa, Allahın onun surətini ulağa çevirməsindən qorxmurmu?

Bu hədisin üzərində çox düşünməliyik. Görəsən, burada nə üçün *“simasının ulağa çevrilməsi”* ifadəsi işlənib? Bəlkə də mənası budur ki, üzü Allaha tərəf dayanan şəxsin qəlbi və fikri başqa yerdə olsa, bunun nəticələrindən biri də Allahın belə bir adamın aqlını azaltmasıdır. Yəni aqlını o qədər azaldar ki, ulaqla eyni həddə düşər. Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) məqsədi Allahın belə bir şəxsin zahiri simasını ulağa çevirəcəyi ola bilməz. Əksinə, məqsəd budur ki, onun batini siması bu cürdür. Çünki heyvanlar arasında ulaq ağılı ən az olan heyvan tanınır.

Əlbəttə, ehtimallardan biri də belədir: bu o adama aiddir ki, namazda üzünü o tərəfə bu tərəfə çevirir. Amma düzgün ehtimal birinci variantdır.

Elə isə, namaz qılarkən üzümüzü qibləyə tutduğumuz kimi, Allahın əzəmətinə də diqqət etməliyik; qəlbimiz də Kəbəyə tərəf yönəlməlidir, *“Beytul-məmur”*u və Allahın ərşini görməliyik ki, namazımızın ruhu olsun, inşa Allah.

(76)

Kəbənin xüsusiyyətləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd olundu ki, qibləyə yönəlmək yalnız namaza aid deyil və bir çox dünyəvi və mənəvi işlərdə də Kəbə istiqamətində dayanmalıyıq; ya vacib, ya da müstəhəb əməllərdə. Hədisdə deyildi ki, qiblə ona tərəf yönələn şəxsə əmniyyət bəxş edir. Bir sıra hədislərdə isə başqa bir nöqtə qeyd olunur:

"أَوَّلُ رَحْمَةٍ وَضِعَتْ عَلَى وَجْهِ الْأَرْضِ فَجَعَلَهُ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ مَثَابَةً لِلنَّاسِ وَأَمْنًا"

*"Kəbə Yer üzərinə ilk nazil olan rəhmət və Allahın insanlar üçün ilk inayət, təcəlli və əmniyyəti yeridir"*¹. Buna görə də "Dəhvul-ərz" günü "zil-qədə" ayının 25-i oruc tutmaq müstəhəbdir və yetmiş ilin savabına bərabərdir. "Dəhvul-ərz" elə bir gündür ki, bu gündə Kəbə, yəni Yerin bu hissəsi sudan üzə çıxdı və Yer üzəri ondan sonra genişləndi. Kəbənin bu xüsusiyyəti onun əzəmətini çatdırır. Bir hədisdə İmam Baqirdən (əleyhissəlam) belə nəql olunur: *"Allahın Kəbəni Özünə nisbət verərək ona "Mənim evim" – deməsi, bu məkanın əzəmətini göstərir"*.

Bütün varlıq arasında, yalnız insan bu iftixara malikdir, Allah onun haqqında buyurur:

﴿وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِي﴾

¹ «Kafi», cild- 4, səh. 149; "Vəsailuş-şiə", cild-10, səh. 450

“Ona Öz ruhumdan üfürdüm”.¹

İnsanın bütün əzəmət və üstünlüyü ona *“İlahi ruh”*un üfürülməsi ilə onunla Allah arasında belə bir nisbət və əlaqənin yaranmasına görədir. İnsandan başqa, cansızlar arasında bu nisbətin ancaq Kəbəyə aid olduğunu görürük: Allah-taala Kəbəyə *“Mənim evim”* - deyər, xitab edir. Bu da onun əzəmətini göstərir.

Bu evə doğru dayananda, biz özümüzü aləmdəki yollardan fərqlənən ümumiyyətlə başqa bir yolda qərar veririk, Allahın əzəmətinə və evinə tərəf yönəlirik. Bilməliyik ki, bu, insanı Allaha yaxınlaşdırır və Onunla raz-niyaz etməyə daha da hazırlıqlı edir.

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

“إِذَا اسْتَقْبَلْتَ الْقِبْلَةَ فَأَيِسْ مِنَ الدُّنْيَا وَمَا فِيهَا وَ الْخَلْقِ وَمَا هُمْ فِيهِ”

*“Qibləyə tərəf dayananda dünyadan və oradakılardan ümidini üz”*². Qibləyə tərəf dayanmağın bu qədər təsirli və əzəmətli olması insanın öz üzünü Kəbəyə tərəf çevirməsinə görə deyil, əksinə, onun şərtlərinə və müqəddimələrinə riayət etməkdən asılıdır və onun şərtlərindən biri budur ki, insan qibləyə tərəf dayananda dünyadan və ondakı nəsnelərdən məyus və naümid olsun, dünyadakı heç bir şeyə dəyər verməsin.

İmam buyurur:

“وَفَرِّغْ قَلْبَكَ عَنْ كُلِّ شَاغِلٍ يَشْغُلُكَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى”

“Qəlbini səni Allahdan ayıran hər şeydən çevir”. İstər kürsü olsun, istər mal-dövlət, hətta əgər elm və bilik də olsa, qibləyə

¹ “Hicr” surəsi, ayə 29; “Sad” surəsi, ayə 72

² “Misbahuş-şəriət”, 93-cü bölmə, səh. 87

tərəf dayanarkən insan qəlbini onu Allahdan ayıran hər şeydən çevirməlidir.

"وَ عَايِنُ بِسِرِّكَ عَظَمَةَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ"

"Sirr və batininlə Allahın əzəmətini gör". İnsan dünyadan və məxluqatdan məyus olduqda, özünü Allahdan başqa hər şeydən ayırdıqda, Allahın əzəmətini bu cür batin və "sirr" ilə müşahidə edə bilər. Qibləyə tərəf dayanmaqda və namaz qılmaqda son məqsəd qəlbin günahları, vəsvələri və maneələri kənara qoyaraq paklıq və səfalı ruhiyyə ilə Allahın əzəmətini müşahidə etməsidir.

Qibləyə tərəf dayanmağın mənası budur ki, insan hər şeyi toplayıb kənara atsın və batini ilə Allahın əzəmətini müşahidə etsin. Qibləyə tərəf dayanmaq insana Qiyaməti, yəni bir gün Allahın qarşısında dayanaraq hesab verəcəyini xatırladır. Qibləyə bu cür yanaşmaq namaz qılanda çox böyük mənəvi bir hal yaradır. Allah belə halı bizim hamımıza ruzi etsin, inşa Allah.

Qiblənin sirləri – xülasə

1. Hədislərdən belə nəticə alınır ki, önəmli əməlləri yerinə yetirərkən üzü Kəbəyə dayanmaq lazımdır, ya da ümumiyyətlə bu cür etmək yaxşı olardı. Məsələn, əkin zamanı, qurban kəsərkən, həmçinin dua edərkən, dəfn edərkən. Deməli, üzü Kəbəyə yönəltmək yalnız namaza aid deyil.
2. Kəbə şəhərlərin anasıdır və bəzi hədislərə əsasən yerin mərkəzində yerləşir və yer əhli üçün Allahın vəchidir (məzhəridir).
3. Kəbə əmniyyətli yer olduğu üçün ona tərəf dayanmaq insanda ruhi və mənəvi bir əmniyyət yaradır.
4. Qibləyə tərəf dayanmağın mənası zahiri bədəni və üzü hər yöndən çevirərək Allaha və Onun evinə tərəf yönəltməkdir.
5. Diqqəti Kəbəyə yönəltməklə həm zahir, həm də batin bu istiqamətdə, yəni Allaha yönəlmək cəhətində vahidləşir.
6. Kəbəyə zahiri diqqət göstərməklə qəlb də “Beytul-məmur”a və Allahın ərşinə yönəlməlidir.

7. Kəbə Allah tərəfindən yerə və yer əhlinə nazil olan ilk rəhmətdir və Allahın yer üzündə ilk cəlvəsidir.
8. Kəbəyə tərəf dayanmaq insana Qiyamət günü Allah qarşısında dayanacağını xatırladır, buna görə də dünyaya və onda olanlara, insanlara və onların malik olduqları şeylərə göz yummalıdır.

Namazın sirləri və qaydaları	289
------------------------------------	-----

BEŞİNCİ BÖLMƏ

AZAN VƏ İQAMƏNİN SİRRİ

(77)

Azan və iqamənin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz və onun əsrarı haqqında diqqət yetirilməsi lazım olan məsələlərdən biri namazdan öncə deyilən azan və iqamədir. Bəlkə də demək olar ki, azan və iqamədəki sirlər namazın həqiqətini dərk etmək üçün bir müqəddimədir və insanı namazın həqiqətinə çatmağa daha hazırlıqlı edir. Bu, müsəlmanların ibadətinin xüsusiyyətlərindəndir və öncəki ümmətlərdə və digər dinlərdə olmayıb. Əlbəttə, digər dinlərdə də namaz olub, amma namazdan öncə azan və iqamə oxumaq Allah-taalanın həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) ümməti üçün təyin etdiyi xüsusi göstərişlərdəndir.

Azan və iqamə ilə bağlı bir neçə məsələyə diqqət yetirmək lazımdır. Əvvəla, hədislərdə azan və iqamənin insanı təəccübləndirən qəribə təsirləri, nəticələri və çoxlu savabı olduğu deyilir və buna təvəccöh etmək insanı onun həqiqətinə daha da bəsirətli edir. Öncə qeyd etmək lazımdır ki, fəqihlərimiz nəinki azan və iqamənin müstəhəb olduğunu deyir, əksinə, onları təkid olunan müstəhəblərdən sayırlar, hətta keçmiş fəqihlərin bəziləri onu hər namazda vacib hesab edirlər. Bəziləri yalnız sübh və məğrib, bəziləri isə camaat namazı zamanı vacib hesab edir. Hər halda, fiqhi baxımdan azan və iqaməyə çox böyük diqqət verilib. Belə ki, namaz, azan

və iqaməsiz olmamalıdır və onlarsız namazı kamil hesab etmək olmaz.

Bir hədisdə Bilal nəql edir:

"سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) يَقُولُ مَنْ أَدَّنَ عَشْرَ سِنِينَ أَسْكَنَهُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ مَعَ إِبْرَاهِيمَ الْخَلِيلِ (عليه السلام) فِي قَبْتِهِ أَوْ فِي دَرَجَتِهِ"

"Kim on il azan desə, Allah-taala onu həzrət İbrahimin (əleyhissəlam) məxsus yerində, ya da dərəcəsində sakin edər"¹. Allah azan deyənin məqamını, Onun evini tikən və təmir edən o böyük peyğəmbərin dərəcəsinə yüksəldər.

Alimlərimiz bu hədisin "vahid xəbər" həddindən keçdiyini, "istifazə"² mərhələsindən yüksəkdə olub və "mütəvatir" həddinə yaxın olduğunu deyiblər.

Başqa bir hədisdə deyilir:

"مَنْ أَدَّنَ وَ أَقَامَ وَ صَلَّى خَلْفَهُ صَفَّانِ مِنَ الْمَلَائِكَةِ"

"Azan və iqamə oxuyub namaz qılanla bərabər iki cərgə mələk də namaz qılar"³.

Maraqlıdır ki, hətta bəzi hədislərdə bu cərgənin sayı da bəyan olunub:

"أَقْلَهُ مَا بَيْنَ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ وَ أَكْثَرُهُ مَا بَيْنَ السَّمَاءِ وَالْأَرْضِ"

"Bu zaman mələklər arasındakı ən az məsafə şərq və qərb, ən çox məsafə isə yerlə səma arasındakı məsafə qədərdir".¹

¹ "Təfsir-Əyaşi", (Məhəmməd ibn Məsud Əyaşi), cild- 2, səh. 324; "Mən lə yəhzuruhul fəqih", cild-1, səh. 293; "Biharul-ənvər", cild- 81, səh. 124

² "Mütəvatir" həddindən az miqdar aşağı olan hədislərə deyilir, müt.

³ "Mən lə yəhzuruhul fəqih", cild-1, səh. 292

Allah-taalanın azan və iqaməyə bu qədər əhəmiyyət verməsi, bizi azanda hansı həqiqətlərin və sirlərin olduğunu düşünməyə vadar edir. Azanın başlanması və bitməsində hansı hikmətlər var? İnsan azan və iqamə ilə tövhidin və bəndəliyin hansı mərtəbələrinə çatır? Namaz qılan bu suallara cavab taparaq azan və iqaməni namaza müqəddimə kimi deyəndə, onun ruhu bəndəlik və tövhid mərtəbələrinə doğru yüksəlir. Daha sonra bu namazı ilə Allahın məhzərinə daxil olmağa hazırlaşır, meraca getməyə ləyaqət tapır və özündə Allaha tərəf həqiqi hərəkəti başlamağa qabiliyyət duyur.

Başqa sözlə, azan və iqamə namazın layiqli surətdə başlanması üçün insanda çox önəmli iki mühərrik rolunu oynayır.

¹ "Səvabul-əmal və iqabul-əmal", (Şeyx Səduq), səh. 33; "Biharul-ənvar", cild-81, səh. 147

(78)

Azan – hüzur üçün bütün dünya (mülk) və axirət (mələkut) qüvvələrinin dəvətidir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Təkbir”, “təhlil”, Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alihi*) peyğəmbərliyinə və vilayətə (Peyğəmbərdən sonra onun canişinliyinə və imamətə) “şəhadət” vermək, nicata dəvət etmək kimi dərin mənalara şamil olan, sonda da “təkbir” və “təhlil” ilə başa çatan azan və iqamədə çox böyük sirlər vardır.

Bəzi əxlaq və irfan alimləri deyir ki, azan verənin nidası “böyük” Qiyamətdə hamının məhşərə çağırılacağını xatırladır. Mərhum Molla Möhsün Feyz Kaşani “Həqaiq” kitabında deyir:¹

"و إذا سمعت نداء المؤذن فاحضر في قلبك هول النداء يوم القيامة"

“Müəzzinin nidasını eşidəndə, qəlbində Qiyamət gününün nidasını yada sal.

"و تشمّر بظاهرك و باطنك للإجابة و المسارعة"

Zahir və batınını bu nidaya cavab üçün hazırla.

"فإن المسارعين إلى هذا النداء هم الذين ينادون باللطف يوم العرض الأكبر"

Həqiqətən, bu dünyada azanın səsinə eşitdikdə sürətlə ona cavab verənlər və namazda iştirak etmək üçün hazırlıq edənlər o kəslərdir ki, Qiyamət günü Allahın lütfü onlara şamil olar”.

¹ “Əl-Həqaiqu fi məhasinil-əxlaq”, (Məhəmməd Muhsin Feyz Kaşani), səh. 229

Mərhum Feyz Kaşani burada incə bir nöqtəyə işarə edir və o da bundan ibarətdir ki, əgər insan Qiyamət günü Allah-taala hamını sorğu-suala çağıranda onun buna nə qədər hazır olduğunu bilmək istəyirsə, həmin gün onun üçün sevinc, yoxsa dəhşətli gün olacağından xəbərdar olmaq istəyirsə, baxıb görsün azanı eşidəndə sevinirmi, ya yox? Yaxud ümumiyyətlə onda bir dəyişiklik baş verirmi? İnsanın bu dünyada müəzzinə reaksiya verməsi, onun Qiyamət gününün nidasına münasib cavab verib-verməyəcəyini göstərir. Əgər bir şəxs müəzzinin səsinə eşitməklə, Allah uzaq etsin, daxilən narahatlıq hissi keçirsə, yaxud həyatının şirin və xoşgüzəran vaxtının qarışdığını təsəvvür etsə, onda vay olsun belə insanın halına!

Həzrət Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və alih*) Bilala buyurur:

"أرحنا يا بلال"

"Ey Bilal! Bizə azanla rahatlıq və aram ver".¹ Yəni:

"أرحنا بها وبالنداء إليها"

"Ey Bilal! Bizi azan verib namaza dəvət etməklə rahat və aram et!"

Müəzzin möminləri Allahın hüzuruna və Onunla söhbətə, Ona tərəf meraca dəvət edir.

Necə deyərlər:

"الانسان يموت على ما يعيش ويحشر على ما يموت ويحصد ما زرعه في أرض قلبه"

¹ "Əl-Vafi", cild-7, səh. 248; həmçinin bax: "Biharul-ənvar", cild-79, səh. 193; "Cameus-səadət", (Məhəmməd Məhdi Nəraqi), cild-3, səh. 339

“İnsan bu dünyada yaşadığı halda da dünyadan gedər. Dünyadan getdiyi surətdə, niyyətdə və keyfiyyətdə də Qiyamət günü məhşur olar. Bu dünyada qəlbində əkdiklərini o dünyada da biçəcək”.

Əgər insan müəzzinin səsinə eşidəndə namazın və Allahla görüşün, Onun lütf və kərəmindən istifadə anının başlanmasına həqiqətən də sevindiği halda dünyadan köçərsə, nəfsinə nüfuz etmiş onun bu halı Qiyamət günü fəryadına çatır və ona kömək edər.

Mərhum imam Xomeyninin (*Allah ondan razı olsun*) bununla bağlı daha dərin bir təbiri var,¹ buyurur: “*Azan həqiqət və mərifət əhlinin nəzərində, Allah-taalanın məhzərinə çıxmağa hazırlaşmaq üçün hər bir insanda dünyəvi və üxrəvi qüvvələrin çağırışıdır*”. Azan camaatın yalnız məscidə gəlməsi və namaz qılması üçün deyil, əksinə, azan aləmin bütün qüvvələrinin dəvət olunmasıdır; azan vasitəsilə bütün insanlar, istər kiçik, istər böyük olsun, dünyəvi və üxrəvi qüvvələr, ümumiyyətlə hamı Allah-taalanın hüsuruna çağırılır. Buna görə də olduqca əhəmiyyətli olan azan və iqaməyə diqqət etməliyik.

¹ “*Sirrus-səlat*” (Meracus-salikin), səh. 67

(79)

Azanda dörd təkbirin və Allahın vahidliyinə şahadətin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Şeyx Kuleyni «Kafi» kitabında İmam Baqirdən (əleyhissəlam) nəql edir:

"لَمَّا أُسْرِيَ بِرَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) إِلَى السَّمَاءِ قُبِلَ الْبَيْتُ الْمَعْمُورُ وَحَضَرَتِ الصَّلَاةُ فَأَذَّنَ جِبْرِيلُ وَأَقَامَ فَقَدَّمَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) وَصَفَّ الْمَلَائِكَةُ وَالتَّيُّونُ خَلْفَ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه وآله)"

*"Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) meraca aparıldıqda, "Beytul-məmur"da namazın vaxtı çatdı, Cəbrayıl azan və iqamə dedi. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) qabaqda dayandı, mələklər və bütün peyğəmbərlər cərgəyə düzüldülər və namaz qıldılar"*¹.

Həzərət Cəbrayılın azan və iqamə deməsindən məlum olur ki, namazın həqiqəti azan və iqaməsiz gerçəkləşə bilməz, azan və iqaməsiz namaz kamil deyil. İnsan bu namazda "hüzuri-qəlb"-in (qəlbin aramı) ali mərtəbəsini yaşaya bilməz, belə bir namaz insanın meracı ola bilməz, bu cür namaz çox naqisdir.

Mərhum imam Xomeynidən öncə bir təbir zikr edildi, o buyurur: "Azan bütün dünya və axirət qüvvələrinin Allahın hüzuruna çıxmaq üçün çağırışdır". Azanda dörd dəfə təkbir deyilir. Namaz qılan şəxs mövcudatın Allahı həmd-səna

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 302; "Vəsailu-ş-şiə", cild-5, səh. 416

etməyə acizliyini bildirən bu təkbirlərlə demək istəyir ki, heç bir mövcud Allaha layiqincə həmd-səna və sitayiş edə bilməz. Namazdan əvvəl azanda bu təkbirləri deyib iqamədə də təkrar etməklə etiraf edirik ki, heç bir varlığın və heç bir insanın Allahı həmd-səna etməyə qüdrəti yoxdur. Dörd dəfə *“Allahu-Əkbər”* deməyin mənası, *“Allah həmd-səna və sitayiş olunmaqdan ucadır, kimsənin buna qüdrəti yoxdur”* – deməkdir. Onun hüzuruna çıxmağa qabiliyyətlərinin olmamasına etirafdır. Aciz insan bununla etiraf edir ki, Allahın hüzuruna çıxma bilməz. İnsan öz acizliyini etiraf etdikdən sonra qorxu və təvazökarlığı zahir etməyə hazır olur. Sonra da Allahın vahidliyinə şəhadət verir: *“Əşhadu ən la ilahə illa Allah!”* (Allahdan başqa məbud yoxdur!) Bu zikrin iki dəfə deyilməsi bəlkə də bu cəhətə görədir: Birinci şəhadət *“zatda tövhid”*ə şəhadət verməkdir, yəni Allahın zatda şəriki yoxdur. İkinci şəhadət isə *“feildə tövhid”*ə görədir, yəni aləmdə baş verən hər bir feil Allahın işidir və Allahdan başqa fail yoxdur. Mərhum Feyz Kaşani və bəzi digər böyük şəxsiyyətlər bu incəliyə işarə etmişlər.

Azan təkbirlə başlayır və təkbirlə də bitir. Bu hansı mesajı çatdırır? Yəqin ki, insanı bu nöqtəyə yönləndirmək istəyir:

“هُوَ الْأَوَّلُ وَالْآخِرُ وَالظَّاهِرُ وَالْبَاطِنُ”

*“Əvvəl də, Axır da, Zahir də, Batin də Odur!”*¹ Yəni hər şey Allahdır. İnsan azan və iqamədə bunlara diqqət etsə, Allahın hüzuruna çıxmağa ləyaqəti və qabiliyyəti olması üçün necə də

¹ “Hədid” surəsi, ayə 3

böyük addımlar atmalı olduğunu başa düşər. Nəbadə azan və iqamədən sonra bilafasilə “Allahu-Əkbər” deyib tez namaza başlayaq. Bu, namazın əhəmiyyətini anlamamaqdan irəli gəlir və o bu böyük ibadəti zay edir. Bu ibadət onun müqəddimələri ilə birlikdə yerinə yetirilməlidir.

Beləkilə, gəlin namazımızı azan və iqamə ilə başlayaq, namazın həyatımızda hansı dəyişikliklər yaratdığına baxaq.

(80)

Azanın savabı

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılan bacı-qardaşlar namazlarını azan və iqamə ilə əda etməkdə ciddi olsunlar. Azan və iqamə ilə qılınan namaz bunlarsız qılınan namazdan çox fərqlidir. Aralarında savab fərqli olmasından başqa, həqiqət və ruhları arasında da böyük fasilələr vardır.

Bu savabı izah etmək üçün Şeyx Səduq “Əmali” kitabının 66-cı bəxşində İmam Sadiqdən (*əleyhissəlam*), o da öz atalarından və Peyğəmbərdən (*sallallahu əleyhi və alih*) belə nəql edir:

"أَلَا وَ مَنْ أَدَانَ مُحْتَسِبًا يُرِيدُ بِذَلِكَ وَجْهَ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَعْطَاهُ اللَّهُ ثَوَابَ أَرْبَعِينَ أَلْفَ شَهِيدٍ وَ أَرْبَعِينَ أَلْفَ صِدِّيقٍ وَ يَدْخُلُ فِي شَفَاعَتِهِ أَرْبَعُونَ أَلْفَ مُسِيءٍ"

"Kim Allaha xatir və Ona tapınmaq üçün azan desə, Allah-taala ona 40 min şəhidin, 40 min siddiqin savabını verər və onun şafaəti 40 min günahkara şamil olar.

"...وَ إِنَّ الْمُؤَذِّنَ إِذَا قَالَ أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ صَلَّى عَلَيْهِ تَسْعُونَ أَلْفَ مَلَكٍ"

Azan deyən şəxs "Əşhədu ən la ilahə illa Allah" – deyəndə 90 min mələk ona salam göndərər və onun bağışlanmasını istər.

"...وَ كَانَ يَوْمَ الْقِيَامَةِ فِي ظِلِّ الْعَرْشِ حَتَّى يَفْرُغَ مِنْ حِسَابِ الْخَلَائِقِ"

Qiyamət günü ərşin kölgəsi altında olar¹, belə ki, sorğusualdan azad olar².

Burada önəmli bir sual meydana çıxır: Necə olur ki, bir neçə dəqiqə ərzində deyilən bir azan üçün Allah bu qədər savab verir?

Cavabı belədir: birincisi, Allahın əmələ verdiyi savab onun özünə görə deyil, ilahidən bir lütfdür. Odur ki, birinə əməli müqabilində bir savab, başqasına isə neçə misli verilə bilər. Çünki savabda meyar Allahın lütfüdür və burada ölçü məsələsi yoxdur. Cəza isə ancaq günahın miqdarındadır.

İkincisi, bu savab hər azan deyənə verilmir. Savab xüsusi əhəmiyyət daşıyan *“Allah xatirinə”* şərti ilə verilir və bu da asanlıqla qazanılmaz. Üçüncüsü, bizim nəzərimizdə min, yüz min və bir milyon sayları bir-birindən fərqlənir, amma Allah yanında bunların heç bir fərqi yoxdur. Onun üçün kiçik bir şeyi yaratmaqla bütün kainatı yaratmaq eyni dərəcədədir. Onun bir şeyi yaratmağa yalnız iradəsi kifayətdir. Allah üçün bu aləmi yaratmaq onun bir hissəsini yaratmaqdan daha çətin deyil.

Quran-kərim buyurur:

﴿إِنَّمَا أَمْرُهُ إِذَا أَرَادَ شَيْئًا أَنْ يَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ﴾

“Bir şeyi istədiyi zaman (Allahın) ona buyurduğu ancaq, “Ol!” deməkdir. O da dərhal olar!”¹

¹ Yəni tam asayış və rahatlıqda və eyni halda da Allahın camalında məhv, fani və Allahın xüsusi diqqətində olar.

² Həmçinin bax: *“Biharul-ənvar”*, cild-73, səh. 336; *“Vəsailuş-şiə”*, cild-5, səh. 376

Allahın iradəsi Onun bütün işlərinə nisbətdə eynidir. İnsanda isə əksinədir, bir sayı ilə yüz sayı fərqlidir. Allahın bu qədər lütf və bəxşişi olduğu halda namaz qılanın belə bir bəxşişi əldən verməsi insafdırmı? Bütün ömrü ötüb keçsin, amma namazda Allaha xatir bir dəfə azan və iqamə deməsin?!

¹ "Yasin" surəsi, ayə 82

(81)

Azanda risalətə və vilayətə şəhadətin sirri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Abdullah ibn Salam İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) nəql edir: *“Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) Bilala dedi ki, namazın vaxtı çatanda, məscidin divarına çıx və azan oxu!*

”فَإِنَّ اللَّهَ قَدْ وَكَّلَ بِالْأَذَانِ رَجُلًا تَرَفَعُهُ إِلَى السَّمَاءِ”

Azanı səmaya aparmağı Allah bir küləyə tapşırıb.

”وَ إِنَّ الْمَلَائِكَةَ إِذَا سَمِعُوا الْأَذَانَ مِنْ أَهْلِ الْأَرْضِ قَالُوا هَذِهِ أَصْوَاتُ أُمَّةٍ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه

و آله) بِتَوْحِيدِ اللَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ”

Mələklər yer əhlindən azan eşidəndə: “Bu Məhəmməd (sallallahu əleyhi və alih) ümmətinin tövhid səsidir.”- deyirlər.

”وَ يَسْتَغْفِرُونَ لِأُمَّةٍ مُحَمَّدٍ (صلى الله عليه و آله) حَتَّى يَفْرُغُوا مِنْ تِلْكَ الصَّلَاةِ”

Onlar namaz qılanlar namazı bitirənə qədər Allahdan Məhəmmədin (sallallahu əleyhi və alih) ümmətinin bağışlanmasını diləyərlər.”¹

Namaz qılan nə üçün namazdan öncə dayanıb azanda həzrət Məhəmmədin (sallallahu əleyhi və alih) peyğəmbərliyinə şəhadət verməlidir? Mərhum imam Xomeyni deyir: *“Həzrət Məhəmmədin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə (peyğəmbərliyinə) şəhadət vermək, müqəddəs mütləq şəfaətçi məqamına təvəssül etmək, onları vasitə seçməkdir”.* Çünki

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 307; “Vəsailuş-şiə”, cild-5, səh. 411

Qurana əsasən, Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və alih*) mütləq şəfaətçi məqamına malikdir. İnsan da Allah ilə söhbət etmək və meraca getmək üçün namazdan öncə deyilən azanda risalətə şəhadət verməklə özünü Peyğəmbərlə (*sallallahu əleyhi və alih*) və həzrət Əlinin (*əleyhissəlam*) vilayətinə (imamətinə) şəhadət verməklə də mütləq vilayət sahibi ilə birləşdirir.

Mərhum imam Xomeyni (*Allah ondan razı olsun*) “*Namazın qaydaları*”¹ kitabında öz müəllimi, kamil arif Şeyx Ayətullah Şahabadidən belə nəql edir: “*Allahın vəlisinin vilayətinə şəhadət, Onun Peyğəmbərinin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadətin içindədir, çünki vilayət risalətin batınıdır*”.

Bəzi hədislərdə deyilir:

"بَعِيَ قَامَتِ الصَّلَاةُ"

“*Namaz həzrət Əli (əleyhissəlam) ilə bərpa oldu*”, yaxud bəzi hədislərdə azandakı:

"قَدْ قَامَتِ الصَّلَاةُ"

“*Qəd qamətiş-səlat*” (artıq namaz bərpa oldu) sözünün mənasının:

"أَنْ بَعِيَ قَامَتِ الصَّلَاةُ"

“*Həqiqətən, namaz Əli (əleyhissəlam) ilə bərpa olundu*”² deməkdir. Əgər biz həzrət Əlinin (*əleyhissəlam*) Quranın həqiqətinin və “*Natiqi-Quran*” olduğunu qəbul ediriksə, hansı ki, bunu özü də vurğulayıb, deməli, namaz və orucun da

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 141

² “*Əsrarul-ibadat-və-həqiqətus-səlat*”, (Qazi Səid Qumi), səh. 23

304 Namazın sirləri və qaydaları

həqiqəti Əlidir (*əleyhissəlam*). Allah-taala bizim qəlbimizi Əli ibn Əbi Talibin (*əleyhissəlam*) vilayəti ilə daha artıq nurlandırсын, inşa Allah.

(82)

Namaz – ən gözəl əməl və qurtuluşun səbəbi
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılan şəhadət verəndən sonra namaza hazır olduğunu elan edir və *“Namaza tələsin”* (həyyə-ələs-səlat) zikri ilə hamını namaza dəvət edir. Bundan sonra namazın icmali şəkildə sirrini bəyan edən *“qurtuluşa tələsin”* (həyyə-ələl-fələh) zikrini deyir.

Bəzən bu sözlərin mənasına diqqət etməmişdən öncə insanın zehninə: “Allahın mənim namazıma ehtiyacımı var? Elə isə, namazı nə üçün vacib edib? Namazla Allaha və nemətlərinə şükür etməyim də Onun müqabilində kiçik bir şeydir. Allahın buna da ehtiyacı yoxdur. Onda bəs namazın vacibliyinin sirri nədir?” - deyə, bir sıra şübhələr gəlir.

Azanda deyilir ki, namaz nicat üçündür, namaz xoşbəxtlik və Allaha yaxınlıq üçündür. *“Həyyə-ələl-fələh, həyyə-ələ-xəyri-əməl”* (nicata tələsin, ən gözəl əmələ tələsin); yəni insana nicat verən ən gözəl əməl namazdır. Azan ilə iqamə arasında yaxşı olardı ki, bu dua oxunsun və bu duanı mərhum Kuleyni nəql edir:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَآلِ مُحَمَّدٍ"

“İlahi! Mən Sənə Muhəmməd və Ali-Muhəmmədin vasitəsilə təvəccöh edir və üz tuturam”.

Azanda insan özünü Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) və Əmirəl-mömininlə (*aleyhissəlam*) həmrəh edir və bu “təvəccöh” duası ilə xatırladır ki, Allaha yaxınlıq və Ona nisbət diqqətli olmağın yolu, yalnız Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) və onun Əhli-Beytini (*aleyhimussəlam*) bunun üçün vasitə seçməklədir. Hazırda dini aradan aparmaq məqsədilə düşmənlər tərəfindən yaranmış vəhhabi məsləki İslam və müsəlmanların canına düşürək “təvəssül”ü (Allahla ünsiyyətdə vasitə seçməyi) şirk hesab edir və deyirlər ki, bu məsələdə Allahdan başqası olmamalıdır. Onda sual veririk ki, belə olan halda, bəs nə üçün azanda həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu aleyhi və alih*) risalətinə şəhadət veririk? Əgər “Allah əmr edib” desələr, cavabında deyirik ki, elə həmin Allah həzrət Əlinin (*aleyhissəlam*) də imamətinə diqqət etməyimizi tapşırıb.

Həzrət Peyğəmbər (*sallallahu aleyhi və alih*) və onun canişinləri elə bir həqiqətlərdir ki, onların vasitəsilə Allaha təvəccöh edir və Ona yönəlirik:

"اللَّهُمَّ إِنِّي أَتُوجَّهُ إِلَيْكَ بِمُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ وَأُقَدِّمُهُمْ بَيْنَ يَدَيَّ صَلَاتِي"

"İlahi! Namazımda Muhəmməd və Ali-Muhəmmədin vasitəsilə Sənə tapınıram və Səninlə ünsiyyət qurmaqda onları müqəddəm edirəm".

"فَاغْنِنِي بِهِمْ وَجِيعَاهَا فِي الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَ مِنَ الْمُقَرَّبِينَ"

"Ey Allahım! Onların bərəkətinə məni dünya və axirətdə abır-ismətli və dərgahına yaxın olanlardan et".

"مَنْتَ عَلَيْنَا بِمَعْرِفَتِهِمْ"

Namazın sirləri və qaydaları307

“İlahi! Bizə minnət qoydun və onların mərifətin nəsibimiz etdin”.¹

Beləliklə, əziz namaz qılanlar bu duanı namazda nəzərdən qaçırmamaları münasibdir.

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 544; “Vəsailuş-şiə”, cild-5, səh. 508

(83)

Azan – Şeytanı uzaqlaşdıran amil

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq (*əleyhissəlam*) buyurur:

"أَذِّنْ فِي بَيْتِكَ فَإِنَّهُ يَطْرُدُ الشَّيْطَانَ"

"Öz evində azan ver, çünki azan Şeytanı qovur."¹

Alimlərin kəlamlarından belə nəticə alırıq ki, namazda azan və iqamə çox önəmlidir və qiblədə olduğu kimi, azan və iqamə ilə də Şeytanın bir çox tələlərindən uzaq və mənəvi əmniyyət yoluna qədəm qoymuş olur. Bəlkə də dünyaya yeni göz açmış körpənin qulağına azan və iqamə oxumağın müstəhəb olmasının hikməti qeyd olunan hədisdir: "Öz evində azan ver, çünki azan Şeytanı qovur". Yəni Allah bunun vasitəsilə Şeytanı onun varlığından uzaqlaşdırır.

Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) "İləluş-şəraye" kitabından İmam Sadiqin (*əleyhissəlam*) həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) meracda qıldığı namaz haqqında buyurduğu geniş bir hədisi nəql edərək deyir:

"أَنْزَلَ اللَّهُ الْعَزِيزُ الْجَبَّارُ عَلَيْهِ مَحْمِلًا مِنْ نُورٍ فِيهِ أَرْبَعُونَ نَوْعًا مِنْ أَنْوَاعِ النُّورِ"

¹ Həmin yerdə, cild- 3, səh. 308; "Vəsailuş-şiə", cild-5, səh. 413

“Allah-taala Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) bir taxt göndərdi, onda növbənöv 40 nur vardı.

"كَانَتْ مُحَدِّقَةً حَوْلَ الْعَرْشِ عَرْشُهُ تَبَارَكَ وَتَعَالَى تَغْشَى أَبْصَارَ النَّاطِرِينَ"

Bu nurlar Allahın ərsini əhatə etmişdi və ona baxanların gözünü qamaşdırırdı.

"أَمَّا وَاحِدٌ مِنْهَا فَأَصْفَرُ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ اصْفَرَّتِ الْصُّفْرَةُ وَوَاحِدٌ مِنْهَا أَحْمَرُ فَمِنْ أَجْلِ ذَلِكَ

احْمَرَّتِ الْحُمْرَةُ"

Onlardan biri sarı idi və sarı işığın sarılığı buradan başladı, digəri qırmızı idi və qırmızı işığın qırmızılığı da bundan başladı.

"فَجَلَسَ عَلَيْهِ ثُمَّ عَرَجَ إِلَى السَّمَاءِ الدُّنْيَا فَفَنَفَرَتِ الْمَلَائِكَةُ إِلَى أَطْرَافِ السَّمَاءِ ثُمَّ خَرَّتْ سُجَّدًا

فَقَالَتْ:"

O həzrət həmin nurun üzərinə qalxdı və dünya səmasına yüksəldi, bütün mələklər səmanın ətrafına səpələnərək səcdəyə düşüb dedilər:

"سُبُّوحٌ قُدُّوسٌ رَبُّنَا وَرَبُّ الْمَلَائِكَةِ وَالرُّوحَ مَا أَشَبَهُ هَذَا الثُّورَ يَنْوِرُ رَبَّنَا"

Mələklərin və Ruhun rəbbi olan Rəbbimiz son həddə pak və müqəddəsdir. Bu nur Rəbbimizin nuruna necə də bənzərdir?!

"فَقَالَ جِبْرِيلُ اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ"

Həzrət Cəbrayıl dedi: Allahu Əkbər, Allahu Əkbər!

Azan və iqamədə “Allahu-Əkbər” zikrinin təkrarlanması da Cəbrayılın həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) səmaya əzəmətli şəkildə daxil olarkən bu zikri təkrarlamasına görədir.

"فَسَكَتَتِ الْمَلَائِكَةُ وَفُتِحَتْ أَبْوَابُ السَّمَاءِ وَاجْتَمَعَتِ الْمَلَائِكَةُ"

Həzrət Peyğəmbərin nuru o qədər əzəmətli idi ki, bunu görən mələklər sakit qaldı, səmanın qapıları açıldı, onlar toplaşaraq dəstə-dəstə o həzrətə salam verməyə gəldilər, dedilər:

"يَا مُحَمَّدُ كَيْفَ أَخُوكَ إِنْ أَدْرَكْتُهُ فَأَقْرِئْهُ مِنَّا السَّلَامَ"

Ey Allahın Rəsulu! Qardaşın necədir? Bizim salamımızı ona çatdır. Peyğəmbər buyurdu: Siz onu tanıyırsınız? Dedilər:

"فَقَالُوا كَيْفَ لَمْ نَعْرِفْهُ وَقَدْ أَخَذَ اللَّهُ عَزَّوَجَلَّ مِيثَاقَكَ وَمِيثَاقَهُ مِنَّا"

*Necə tanımayaq ki, Allah-taala sənin və onun üçün bizdən əhd alıb."*¹

İmam Xomeyni bu hədisi nəql etdikdən sonra deyir²:
"Bu hədisdə əlimizin yetmədiyi böyük sirr və həqiqətlər var. Bu kiçik ağıllımla ondan anladığlarımı desəm, söz uzun çəkər və bunun üçün başqa zaman gərəkdir". Amma bəzi nöqtələri deməkdə məqsəd bu idi ki, azan və iqamə zamanı bütün mələklər toplaşır; azan deyəndə iki, iqamə deyəndə də bir cərgə mələk düzülür. Qəlbin gözü ilə bu mələkləri müşahidə edənlərə Allah-taala necə də gözəl namaz nəsib etmişdir, inşa Allah bizlərə də qismət etsin.

¹ "İlaluş-şəraye", cild- 2, səh. 312; "Kafi", cild-3, səh. 483

² "Sırrus-səlat" (Meracus-salikin), səh. 71

(84)

Azan – mələklərin meracdakı zikrindən xəbər verir
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Əksəriyyətin zehmində azan haqqında belə bir sual var: Azanın hissələrinin və bəndlərinin sirri nədir? Əvvəldə dörd dəfə təkbir deməyin xüsusiyyəti nədən ibarətdir? Ondan sonra tövhidə (Allahdan başqa heç bir məbudur olmaması), risalətə (həzrət Muhəmmədin (*sallallahu əleyhi və alih*) peyğəmbərliyinə) və vilayətə (Əmirəl-möminin Əlinin (*əleyhissəlam*) imamətinə) şəhadət verməyin və o biri bəndlər nə üçündür? Böyük alimlərin və ariflərin kitablarında gələn izahlara işarə etmədən öncə deyə bilərik ki, həzrət Peyğəmbər (*sallallahu əleyhi və alih*) meraca gedəndə, bu əzəmətli və mənəvi səfəri ilə aləmlərdə, mələkut aləmində, səmavi varlıqlar və mələklər arasında bir hərəkət yaratdı.

Hədisdə deyildi ki, mələklər həmin nurun Allahın nuru olduğunu güman edib səcdəyə düşdülər və həzrət Cəbrayıl bu nurun həzrət Muhəmmədin (*sallallahu əleyhi və alih*) nuru olduğunu deyəndə, *“Allahu Əkbər, Əşhədu ən la ilahə illa Allah, Əşhədu ənnə Muhəmmədən rasuləllah”* zikri həmin aləmdə açılındı. Başqa sözlə, azan Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) meracda ikən mələklərin dediyi zikri xatırladır. Azan mələklərin həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) əzəməti qarşısındakı rəftarının göstəricisidir. Mələklər

Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) nurunu görəndə, Allahın nuru altında olan bu nurun o qədər əzəmətli görüntüsü var idi ki, əvvəlcə Allahın əzəmətini və böyüklüyünü müşahidə etdilər və bəlkə də birinci səmada birinci, ikinci səmada ikinci təkbiri, üçüncü səmada üçüncü və dördüncü səmada da dördüncü təkbiri dedilər. Əlbəttə, bu bir ehtimaldır və ümumilikdə bunu bəzi hədislər də təsdiqləyir.

Buna görə də, azan mələklərin həmin hadisə zamanı göstərdikləri reaksiyadır və namaz da möminin meracı olduğu üçün, namazdan öncə mələklərin etdiyini təkrar edərək onu canlandırırıq ki, biz də bu İlahi yüksəlişə və meraca hazır olaq, Allaha daha da yaxınlaşaq. İkinci məsələ budur ki, azan – təkbir demək, tövhidə, risalətə və vilayətə şəhadət vermək məcmusundan ibarətdir. Bu isə öz növbəsində olduqca böyük əhəmiyyət kəsb edir və burada çox geniş mənalara məxfidir.

(85)

Azanda dörd “*təkbir*”in sirri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Azanda dörd təkbir demək nə üçündür? “Təkbir”in ümumi mənası, Allah insanın Onu dərk və vəsf etməsindən daha ucadır deməkdir. İmam Əli (*əleyhissəlam*) bir hədisdə deyir: “*Təkbirin mənası Allah-taaladan hər növ keyfiyyəti inkar etməkdir*”. Yəni bu maddi necəliyi, keyfiyyəti, xüsusiyyətləri və naqis aqlımızın Allaha aid etdiyi hər bir sifəti, “*Allahu-Əkbər*” deməklə inkar edirik. İmam buyurur ki, müəzzin azan deyəndə:

"كَأَنَّهُ يَقُولُ اللَّهُ أَجَلُ مَنْ أَنْ يُدْرِكَ الْوَاصِفُونَ قَدْرَ صِفَتِهِ الَّذِي هُوَ مَوْصُوفٌ بِهِ"

“Sanki “*Allahı vəsf edənlər Onun həqiqətən malik olduğu sifəti dərk etməkdən acizdir*”- deyir.

"وَ إِنَّمَا يَصِفُهُ الْوَاصِفُونَ عَلَى قَدْرِهِمْ لَا عَلَى قَدْرِ عَظَمَتِهِ وَ جَلَالِهِ"

Allahı vəsf edənlər Onun əzəməti həddində yox, əksinə, öz hədləri çərçivəsində vəsf edirlər.

"تَعَالَى اللَّهُ عَنْ أَنْ يُدْرِكَ الْوَاصِفُونَ صِفَتَهُ غُلُوًّا كَبِيرًا"

Allah Onu vəsf edənlərin vəsf etməsindən çox ucadır".¹

Təkbir Allah-taalanın əzəmətini və ucalığını elan etmək deməkdir. Azanda təkbir deyən əslində demək istəyir ki, Allahdan başqa heç kim “Kibriya” (əzəmət, böyüklük, ucalıq)

¹ “*Məanil-əxbar*”, (Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh, Şeyx Səduq), səh. 39; “*Biharul-ənvar*”, cild-81, səh. 131

məqamına layiq deyil. Amma gəlin görək azanda təkbir nə üçün dörd dəfə təkrar olunmalıdır? Burada bir neçə ehtimal var:

1. Bu təkbirlərin hər biri xüsusi bir məqama işarə edir. Birinci təkbir Allahın “zat”ının dərk və vəsf olunmazlığına, ikinci təkbir Onun “sifət”lərinin vəsf olunmaqdan uca olduğuna işarə edir; heç kim Allahın sifətlərini olduğu kimi dərk və bəyan edə bilməz. Üçüncü təkbir Onun “isim”lərinin, dördüncü isə “feil”lərinin dərk və vəsf olunmazlığına işarə edir (bu ehtimalı imam Xomeyni (*Allah ondan razı olsun*) deyib). Buna görə də bu təkbirlərdən hər biri müəyyən bir məqam və mərtəbənin göstəricisidir.

2. Dedik ki, azan həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) səmələrə yüksəldiyi zaman onun əzəmətinə görəndə mələklərin dörd dəfə təkbir demələrinə bir işarədir və biz də bu dörd təkbiri o hadisənin bir simvolu kimi təkrar edirik. Namaz qılan azanın əvvəlində: “Həmd-səna deyilişinə layiq olan həqiqət yalnız Allahdır, ən uca və əzəmətli olan yalnız Allahdır, Allahdan başqa heç kim “Kibriya” məqamına layiq deyil”-mənalərini dilə gətirib deyirsə, görün onun əməli ruh tapır, bu təkbirləri deyərkən onun namazı necə də canlanıb ilahi rəng alır?!

Elə güman etməməliyik ki, azan sadəcə zahiri bir şüardan ibarətdir. İnsan azan deməklə bir sıra həqiqətləri və gerçəkləri etiraf edir və namaza başlayanda isə belə bir namaz mənəvi namaz olur. Allaha ən böyük təsbih və həmd-səna

namazdadır. Azanda bu müqəddimələri dilə gətirmək, bizi belə bir ruhiyyəli namaza daxil edir.

Ona görə də azana diqqətlə yanaşmalı və namazdan öncə ondakı həqiqətləri xatırlamalıyıq, bu isə insanı namaza daha da hazırlıqlı edir.

(86)

İmam Xomeyninin sözlərində təkbirin təkrarlanmasının sirri
Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Azanda təkbirin dörd dəfə təkrar olunması sirlərindən iki ehtimalı zikr etdik. Burada üçüncü bir ehtimal da var, bu ehtimal imam Xomeyninin (*Allah ondan razı olsun*) sözlərində bəyan olunub və belədir:

Azan bir elan olduğu üçün insan ilk təkbirdə Allah-taalanın əzəmətinə yönəlir və Onun əzəmətini özünün bütün zahiri və batini qüvvələrinə elan edir.

İkinci təkbir Allahın əzəmətini və böyüklüyünü bu zahiri və batini qüvvələrə hakim olan mələklərə elan etməkdir.

Üçüncü təkbirdə Allahın əzəmətini bütün qeyb və zahir aləminə elan etməkdir. Yəni insan bu zaman sadəcə olaraq yalnız özünü və onu əhatə edən mələkləri yox, əksinə, bütün varlığı və mövcudatı nəzərə alır.

Dördüncü təkbir Allahın əzəmətinin yerlərin və göylərin hakimi olan mələklərə elan olunmasıdır. Çox incə məna çalarları olan bu irfani izahdan belə nəticə çıxarır ki, azan deyən şəxs bu dörd təkbir ilə Allahın əzəmətini qeyb və zahir aləminin sakinlərinə və aləmlərdəki bütün mövcudata elan edir.¹

¹ "Namazın qaydaları", səh. 125

Burada belə bir sual yaranır: Bu elan hansı məqsəd daşıyır? Azan verən nə üçün əli-ayağı, gözü-qulağı, zahir və batini əzaları ilə Allahın əzəmətini elan edir? Nə üçün mələklərə və digər aləmlərin varlıqlarına elan edir? İki səbəbə görə:

Birinci: İnsanın bütün aləmlərin varlıqlarına Allahın böyüklüyünü və əzəmətini elan etməsi həm onun özünün, həm də bütün varlıqların acizliyinin və zəifliyinin izharıdır. Yəni Allahı həmd-səna və Ona ibadət etməyə acizdirlər. İnsan *"Allahu Əkbər"* dedikdə Onun böyüklüyünü və əzəmətini elan etməklə yanaşı bütün aləmin acizliyini də elan edir. Yəni, ey varlıq aləmi, Allah o qədər böyükdür ki, biz Onu layiqincə dərk edib tanıya və Ona layiqincə ibadət edə bilmərik.

İkinci: İnsan azanın vasitəsilə bu maarifi və həqiqətləri öz qəlbinə daxil etməlidir. İnsanın qəlbi Allahın böyüklüyü ilə yaşamalıdır. Onun əzəmətinə inanmalıdır. İnsan *"Kibriya"* məqamını yalnız Allaha aid etməlidir. Əgər o, böyüklük və əzəməti başqasına da layiq görsə (əlbəttə, müstəqil şəkildə, çünki biz həzrət Peyğəmbəri (*sallallahu əleyhi və alihi*) Allahın nurundan olduğu üçün əzəmətli bilirik, həmçinin də digər məsumları), başqasını müstəqil şəkildə əzəmətli hesab etsə, o zaman dediyi *"Allahu Əkbər"* sözünü yalan demiş olar və ya belə olan halda Onun əzəmətini və böyüklüyünü qəbul etməmişdir. *"Allahu Əkbər"* sözünün mənası Ondan başqa əzəmətli varlığın olmaması deməkdir.

Əgər bir insan həqiqətən də böyüklük və əzəmətin yalnız Allaha məxsus olduğuna inansa, bu ona necə də gözəl

318 Namazın sirləri və qaydaları

bir mənəvi hal bəxş edər və onu necə də uca mərtəbələrə
yüksəldər!

(87)

Təkrar, imana səbəb olur

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dördüncü ehtimal isə budur ki, insan təkbiri təkrarlamaqla onun mənasını öz qəlbində möhkəmləndirir.

Təkrar, bu təkbirin həqiqətinin insanın qəlbində təcəlli edib gerçəkləşməsinə və kök atmasına, ona inanmasına səbəb olur. İnsan Allahın əzəmətini qəbul etsə, digər varlıqların öz nurunu Ondan aldığını görər. Buna görə də mömin insanların zalımlardan heç bir qorxusu olmaz. Böyük alimlərin tarixin ən bədbəxt insanlarına qarşı çıxaraq onlarla mübarizə aparması da elə onlardan heç bir qorxuları olmadığına görə idi. İnsan öz qəlbində böyüklük və əzəmətin yalnız Allaha aid olduğunu görsə, həyatında yalnız Onun razılığını əldə etmək üçün yaşayar. Əgər bir nəfər məxluqun razılığını Allahın razılığından önə keçirsə, bunun mənası məxluqu Allahdan üstün görməkdir. Ümumiyyətlə, düşüncələrinə və rəftarlarına “Allahu Əkbər” zikrinin təsir etmədiyi adamlar o adamlardır ki, bu zikr onların qəlbinə nüfuz etməyib, qəlbləri buna inanmayıb. Bu zikrin təkrarlanması Allahın böyüklüyünə inanmaq üçündür və qəlbə bu inancının yaranması üçün nəinki yalnızca təkrara, əksinə, çoxlu çətinliklər (riyazət) çəkməyə ehtiyac vardır. Heç kim bir-iki günə, bir-iki aya, bir-

neçə ilə qəlbinin Allahın əzəmətinə tamamilə inandığını iddia edə bilməz.

Bir hədisdə İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"فَإِذَا كَبَّرْتَ فَاسْتَصْغِرْ مَا بَيْنَ السَّمَوَاتِ الْعُلَى وَ الشَّرَى دُونَ كِبْرِيَانِهِ"

"Təkbir deyəndə yerlə göy arasında olanları kiçik hesab elə".

Bu ifadə isə çox təsirlidir, hədisin davamında buyurur:

"فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى إِذَا اطَّلَعَ عَلَى قَلْبِ الْعَبْدِ وَ هُوَ يُكَبِّرُ وَ فِي قَلْبِهِ عَارِضٌ عَنْ حَقِيقَةِ تَكْبِيرِهِ قَالَ"

يَا كَاذِبٌ"

"Təkbir deyəndə Allah-taala bəndənin qəlbinə nəzər saldıqda onun qılıbında təkbirin həqiqətindən və Öz əzəmətindən bir əsər-ələmət görməsə, Allah ona xitab edərək deyər: Ey yalançı!

"أَتُخَذُّنِي وَ عِزِّي وَ جَلَالِي لِأَحْرَمَتِكَ حَلَاوَةً ذِكْرِي وَ لَأَحْجَبَتِكَ عَنْ قُرْبِي وَ الْمُسَارَةَ"

بِمُنَاجَاتِي"

*Məni aldadırsan? İzzət və cəlalıma and olsun ki, zikrimin şirinliyini sənə haram edəram. Səni Özümdən və münacatımdan uzaqlaşdıraram."*¹

Bəzi insanlar deyir ki, namaz nə üçün bizə şirin gəlmir? Nə üçün Allahın zikrinin şirinliyi bizə nəsib olmur? Cavab bundan ibarətdir ki, biz Allahdan başqasının böyüklüyünü də qəbul edirik, əzəmətin və "Kibriya" məqamının yalnız Allaha aid olduğuna inanmırıq. Amma kim bunu yalnız Allaha aid bilsə, görəcək ki, Allah onun üçün qapıları açıb və Onun müqabilində dayanıb münacat etməyə müvəffəq edib. Belə olan halda, Allahın zikri onun üçün şirin olmaya bilərməzi?!

¹ "Misbahuş-şəriət", 93-cü fəsil, "Mustadrəkul-vəsail", "Namaz kitabı", cild-4, səh. 96

Görün, “Allahu-Əkbər” ifadəsində nə qədər sirlər vardır. Azanda “Allahu-Əkbər” deməklə Onun əzəmətini qəlbimizə daxil etməyə çalışaq, böyüklük və əzəməti yalnız və yalnız Allaha aid olduğuna inanaq, Ondən başqa olan bütün qüdrətləri Allahın müqabilində, Onun tədbir və qüdrəti qarşısında heç bilək. Böyüklük ancaq Allah-taalaya məxsusdur, bu mənanı qəlbimizə sabit edək.

(88)

Tövhidə şəhadət verməyin sirri

Birinci və ikinci mərtəbə: sözdə və əməldə şəhadət

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İndi isə baxaq tövhidə və Allahdan başqa məbudun olmadığına şəhadətdən məqsəd nədir? Əvvəlcə, bilmək lazımdır ki, şəhadətin mərtəbələri var. Onun **bir mərtəbəsi söz ilə dildə şəhadətdir**. İnsan dili ilə Allahdan başqa heç bir məbudun olmamasına şəhadət verir. Bu, şəhadətin ən zəif mərtəbəsidir.

Şəhadətin ikinci mərtəbəsi əməlidir, yəni insan öz əməlində Allah-taaladan başqa heç bir təsir qüvvəsinin olmadığını sübut edib təsdiqləsin.

Biz bir nəfəri İlahi və insani sifətlərə malik olduğuna görə deyil, qüdrətinə, məqamına və sərvətinə görə mədh etsək, bu o deməkdir ki, biz əməldə Allahdan başqa məbudu qəbul edirik. *“La ilahə illa Allah”* zikrində *“ilah”* sözünün mənasının ərəb dilində bir neçə ehtimalı var. Məsələn, bəzən söz birləşmələrində *“hey-rət”*, yaxud hansı kökdən alındığına əsasən *“gizlənmək”* mənasını verə bilər. Üçüncü ehtimal isə *“məbud”*dur. Hər nə olsa da, *“uluhiyyət”* (ilahilik) Allaha məxsusdur və insan həm zat, həm də feil məqamında bu uluhiyyətə inanmalıdır. Feil məqamı, insan öz əməli ilə aləmdə Allahdan başqa heç bir təsir qüvvəsinin olmadığını və hər şeyin

Onun əlində olduğunu göstərməsidir. Şəfa, ehtiyacsızlıq, izzət Onun əlindədir. Əgər kim özü kimi zəif birinə söykənərək izzət tapmaq istəsə, Allahdan başqalarını da təsirli hesab edir, deməkdir.

İnsan ehtiyac əlini yalnız Allaha açmalıdır, nə istəyirsə Ondan istəməlidir. Ondan başqasından gözüünü çəkməli, yalnız Ona ümid bəsləməlidir. Öz acizliyini, zəifliyini, ehtiyacını yalnız Onun qarşısında zahir etməlidir. Bunun mənası o deməkdir ki, insan öz əməli ilə *“La ilahə illa Allah”*-a (Allahdan başqa bir məbudun olmamasına) şəhadət verir. Həqiqətən də, əməldə şəhadət sözdə şəhadətdən nə qədər də dərin və genişdir!

Azanda *“Əşhədu ən la ilahə illa Allah”* – dediyimiz kimi, bu, bizim əməlimizdə və yaşayışımızda da özünü göstərməlidir. Azan sadəcə olaraq namazın müqəddiməsi deyil. Görün, azanın həyatda nə böyük təsiri var? Bu ibadət hətta qüdrət, mal-mülk əldə etmək üçün, dünya və axirət əzəməti və izzəti qazanmaq üçün bizə yol göstərir və deyir ki, bunun yolu yalnız Allahdır. Kim Allahdan başqasına ürək bağlasa, yolu düzgün getməmiş olur və nəticəyə də çatmayacaq. İnsan sözdə bəyandan sonra əməldə də inanmalıdır ki, *“Allahdan başqa təsir qüvvəsi yoxdur”*.

(89)

Tövhidə şəhadət verməyin sirri

Üçüncü və dördüncü mərtəbə: qəlbi və zati şəhadət

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Şəhadətin üçüncü mərtəbəsi “qəlbi” şəhadətdir. Mərhum imam Xomeyni deyir:¹ Qəlbi şəhadət sözdə və əməldə olan şəhadətin mənsəyidir. Qəlb öz batininin “sirr”inə feildə tövhidi dərk etdirməli, tövhidə şəhadət insanın qəlbini əhatə və feildə tövhid isə qəlbdə təcəllə etməlidir. Hədisdə deyilir:

"الْقَلْبُ حَرَمٌ لِلَّهِ فَلَا تُسْكِنُ حَرَمَ اللَّهِ غَيْرَ اللَّهِ"

*“Qəlb Allahın hərəmidir, orada Allahdan başqasına yer vermə, başqasını ora sakin etmə”*². Buna görə də feildə tövhid insanın bütün qəlbinə hakim olmalıdır.

Deməli, sözdə və əməldə şəhadətlə kifayətlənməməliyik. Sözdə və əməldə şəhadətin əsas səbəbi qəlbin tövhidə inanması və başqalarından diqqəti kəsməsidir. İmam Xomeyni deyir ki, insanlara qarşı hərisliyi və ümidi kəsmək və Allaha qarşı əminlik, etimad və etibarla bağlı məsumların hədislərinin əsas hissəsi həmin qəlbi şəhadət mərtəbəsinə aiddir. Əgər bir nəfər zahirdə xəcalət çəkdiyinə və s. səbəblərə görə başqaların malik olduqlarına öz ehtiyacını göstərməsə, amma qəlbində fərqli

¹ “Namazın qaydaları”, səh. 132

² “Biharul-ənvər”, cild- 67, səh 25

olsa, bu hədis ona şamil olmayacaq. Çünki hədisdə deyilir ki, qəlbə və batində də başqalarının malik olduqlarına əhəmiyyət verməməlidir.

Mərhum Kuleyni «Kafi»¹ kitabında iman və küfür bölməsində *“insanlardan ehtiyacsızlıq”* adı altında bir başlıq gətirib. Orada insanın özünü başqalarına ehtiyacsız və yalnız Allaha ehtiyacı görməsindən danışılır. İmam Səccad (əleyhissəlam) buyurur:

"رَأَيْتُ الْخَيْرَ كُلَّهُ قَدْ اجْتَمَعَ فِي قِطْعِ الطَّمَعِ عَمَّا فِي أَيْدِي النَّاسِ"

“Xeyirin hamısı başqalarının əlində olanlardan tamahı kəsməkdir”.

Hədisdəki *“Xeyirin hamısı”* sözü çox maraqlıdır. Əgər “bütün xeyirlər nədə xülasələnir və insanı bütün yaxşılıqlar və xeyirlərə sövq edən amil nədir?” – deyə, sual edilsə, həzrət buyurur ki, başqalarının malik olduqlarından nəzər və tamahı kəsməkdir. Əgər başqasının böyük evi varsa, şöhrəti, malı-mülkü, gözəlliyi varsa, insan buna fikir verməməli, *“Kaş onun sərvətindən, yaxud elmindən bir miqdar da mənim olaydı!”* – deməməlidir. Hətta elmi də Allahdan istəməlidir.

"وَمَنْ لَمْ يَرْجُ النَّاسَ فِي شَيْءٍ وَرَدَّ أَمْرَهُ إِلَى اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي جَمِيعِ أُمُورِهِ"

Əgər insan heç bir şeydə başqalarına ehtiyacı olub camaata ümid bəsləməsə, bütün işlərini Allahın öhdəsinə buraxıb Ona həvalə edərsə...

İnsan hər bir işdə Allaha ümid etməli və deməlidir:

¹ “Kafi”, cild-2, səh. 148

﴿أَفَوْضُ أَمْرِي إِلَى اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ بَصِيرٌ بِالْعِبَادِ﴾

“Mən öz işimi Allaha həvalə edirəm, Allah həqiqətən də bəndələrini görəndir”.¹ Məsələn, heç vaxt başqasının sağlamlığının həsrətini çəkməsin.

İmam Səccad (əleyhissəlam) bunun qərribə bir təsirinin olduğunu buyurur:

“اَسْتَجَابَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ لَهُ فِي كُلِّ شَيْءٍ”

“Allah belə birinin bütün dualarını qəbul edər”. Allahdan hər nə istəsə, Allah onun dualarını müstəcab edər. Nə üçün dualarımızın çoxu qəbul olunmur? Çünki insan *“Allah! Allah!”* deyər, fəryad edir, amma qəlbinin bir guşəsində kiminsə gəlib kömək edəcəyini gözləyir. Başqalarının özü ehtiyacı olduğu halda insanın onlardan kömək umması necə də yanlışdır!

İnsan yüksəlmək və etibar qazanmaq istəyirsə, bunu yalnız və yalnız Allahdan istəməlidir. Quran-kərim buyurur:

﴿فَإِنَّ الْعِزَّةَ لِلَّهِ جَمِيعًا﴾

*“Şübhəsiz ki, izzət və qüdrət tamamilə Allaha məxsusdur!”*² Hər şey, sağlamlıq, etibar, elm, qüdrət və s. Allahın əlindədir. Biz azanda qəlbimizlə şəhadət verməliyik ki, *“Allahdan başqa məbud yoxdur!”* Əgər hər gün təkrarlamaqla bu şəhadəti qəlbimizə daxil edə bilsək, qəlb bunda təmkinləşər və ölüm zamanı bu şəhadət onun dilində asanlıqla səslənər. Dilində çoxlu təkrarlasa da, amma qəlbinə nüfuz etməyən şəxs ölüm zamanı onu dilinə gətirə bilməz.

¹ “Ğafir” surəsi, ayə 44

² “Nisa” surəsi, ayə 139

Şəhadətin dördüncü mərtəbəsi “zati” şəhadətdir. Bütün varlıq aləmi öz zati ilə şəhadət verir ki, Allahdan başqa məbud yoxdur. Ali-İmran surəsinin 18-ci ayəsinə əsasən:

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ﴾

“Allah şəhadət verir ki, Özündən başqa heç bir tanrı yoxdur; mələklər və elm sahibləri də”, hamısı Onun “vahidliyinə” (tövhidə) şəhadət verir.

Buna görə də azanda, *“La ilahə illa Allah”* zikrinə çatanda, diqqət etmək lazımdır ki, yalnız dil yox, əməl və qəlb də tövhidə şəhadət versin.

(90)

Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadət verməyin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

"أَشْهَدُ أَنْ مُحَمَّدًا رَسُولُ اللَّهِ"

"Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rasulullah"; Şəhadət verirəm ki, Muhəmməd (sallallahu əleyhi və alih) Allahın Rəsuludur.

Görəsən, azan və iqamədə tövhidə şəhadətdən sonra birbaşa həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadət verməyin sirri nədir? Ümumiyyətlə, risalətə şəhadət ilə namaz arasında nə əlaqə var? Təkbir və tövhidə şəhadətin ibadət ilə əlaqəsi tamamilə aydındır. Çünki təkbirin həqiqəti ibadətdir. Təkbirin mənası Allaha həmd-səna və təzim etməkdir. Tövhidə şəhadət də, Allahdan başqasının "uluhiyyət"ini (ilahilik və məbudluğunu) inkar və bunun yalnız Ona məxsus olduğunu elan etməkdir. Amma görəsən, Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadətin namazla hansı əlaqəsi var ki, azan və iqamədə iki dəfə təkrarlanmalıdır?

Daha öncə qeyd edildiyi kimi, "merac" hədisi bu zikrlərin sirrinin meracda baş verən söhbətlərdən ibarət olduğunu xəbər verir. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) Cəbrayıl ilə, Allahın ona göndərdiyi nur üzərində üçüncü səmaya çatanda, mələklər Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih)

nurani varlığının əzəmətindən və Allahın (təcəlla edərkən mələklərə aşkarlanan) nuruna bənzərliyindən heyrlənib səcdəyə düşdülər. Həzrət Cəbrayıl mələklərin bu halını görəndə uca səslə iki dəfə dedi: “*Əşhədu ənnə Muhəmmədən Rasulullah (sallallahu əleyhi və alih)*”. Bundan sonra mələklər qalxıb toplaşaraq Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) salam verdilər.

Həzrət Cəbrayılın Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə şəhadətindən sonra mələklərin qarşısından pərdələr kənara çəkildiyi kimi, namazın əvvəlində bu şəhadətin zikri namaz qılanın gözü qarşısından bir çox pərdələrin kənara çəkilməsinə və bir çox mənəvi qapıların açılmasına səbəb olur. Buna görə də azan və iqamədə bu şəhadətin bəyan olunması meracda baş verən o hadisəni xatırladır.

Biz bu meracda və ruhani səfər olan namazda aciz bir varlıq olaraq istəyirik ki, çox böyük və əzəmətli varlığa sitayiş edək. O əzəmətli varlığa sitayiş etmək üçün gərək bu yolu qət edən və Allah dərgahına yaxın olan vasitələrdən istifadə edərək faydalanaq. Ümumiyyətlə, onların vasitəçiliyi olmadan Allah-taalanın varlığına yol tapmaq mümkün deyil. Risalətə şəhadət vermədən tövhidə şəhadət mümkün deyil. Kamil tövhid, o tövhiddir ki, risalətə şəhadətlə bir yerdədir.

Bu məsələyə filosoflar da toxunmuşlar: “*Qədim*” və əzəli varlığın “*hadis*” (sonradan yaranan) varlıqla əlaqəsi hansı şəkildədir? O böyük Allah aləmdəki bu mümkün və sonradan yaranan varlıqlarla necə əlaqə yaradır? Cavabında da deyirlər:

“Gərək ortada feyz ötürən bir vasitə olsun”. Buna görə də bəzi hədislərdə deyilir ki, Allahın ilk yaratdığı şey həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) nuru idi. Namaz qılan şəxs Peyğəmbərlə (*sallallahu əleyhi və alih*) əlaqəsi olmadan və onun risalətinə şəhadət vermədən nə əqidədə, nə də ibadətdə Allahla əlaqə yarada bilməz. Kamil etiqad və ibadət yalnız bu yolla mümkündür.

(91)

İmam Əlinin (əleyhissəlam) vilayətinə şəhadətin sirri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

"أَشْهَدُ أَنْ عَلِيًّا وَلِيُّ اللَّهِ"

"Əşhədu ənnə Əliyyən Vəliyyullah"; Şəhadət verirəm ki, Əli (əleyhissəlam) Allahın vəlisi və möminlərin əmiridir.

Həqiqi tövhidin və insanın həqiqi *təkallahlı* olmasının yolu qəlb və dil ilə Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) risalətinə şəhadət verməklədir. Namaz qılan bilməlidir ki, mənəvi səfər olan bu namazda, meracda o qədər aciz və zəifdir ki, onu tənha qət edə bilməz. O bu yolda gərək bu yolu qət etmiş nurlara bağlansın, onlardan yararlansın. Biz Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) risalətinə və həzrət Əlinin (əleyhissəlam) imamətinə şəhadət verməklə özümüzü gücləndirir, nuraniyyət əldə edirik.

Bir çox hədislərə istinadən Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) risalətinə şəhadət vermədən Allaha yaxınlaşmaq mümkün olmadığı kimi, İmam Əlinin (əleyhissəlam) vilayətinə və imamətinə şəhadət vermədən də mümkün deyil.

Məşhur bir hədisdə İmam Baqir (əleyhissəlam) Məhəmməd ibn Müslimə deyir¹: "*Zalım rəhbərlər və onların ardıcılıarı Allahın dinindən uzaqdırlar. Özləri azıb, yanlış yoldadırlar, başqalarını da düz yoldan sapdırırlar. Onların etdiyi əməllər tufan*

¹ «Kafi», cild- 1, səh. 184

zamanı göyə sovrulan qum kimidir. Əgər bir nəfər gecələri ibadət edib bütün günləri oruc tutsa, bütün malını Allah yolunda sədəqə versə, ömrü boyu hər il həccə getsə, amma həzrət Əlinin (əleyhissəlam) imamətini qəbul etməsə, onun bu əməllərinin heç bir dəyəri olmaz". Niyə? Çünki ibadətin həqiqəti vilayətsiz gerçəkləşə bilməz. Qəlbi minlərlə çirkinliklə dolu olan zəif insan Allaha necə yaxınlaşa bilər? Ümumiyyətlə, bu halda ikən o, Allahla necə əlaqə qura bilər?!

O böyük və zəmətli varlıq olan Allahla bu zəif və zəlil bəndə arasında bir nur vasitə olmalıdır ki, bu nurun vasitəsilə özünü Allahla birləşdirə bilsin. Bunlar Allaha yaxınlaşmaq üçün vasitədir. Vilayət və imamətin həqiqətini dadmayanlar bu əzəmətli maarifi dərk etməmiş dünyadan getmiş, vilayəti inkar etməklə İlahi əzaba düçar olmuşlar.

Bu "vasitə" məsələsi əqli bir məsələdir və bunun üçün fəlsəfi sübut var, hansı ki, hədislər də bəyan edib. Deməli, Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) risalətinə və İmam Əlinin (*əleyhissəlam*) imamətinə inancı daha çox olan kəsin ibadətinin daha çox savabı olar, Allaha daha da yaxınlaşar. Azanda İmam Əlinin (*əleyhissəlam*) imamətinə şəhadət vermək müstəhəb bir əməldir. Hədisdə qeyd olunur ki, kim tövhidə və Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) risalətinə şəhadət versə, hökmən İmam Əlinin (*əleyhissəlam*) imamətinə də şəhadət versin.¹ Allah-taala bizim hamımızı vilayət əhli etsin, inşa Allah.

¹ "Əl-İhticac əla əhlil-licac", (Əbu Mənsur Əhməd ibn Əli Təbərsi), cild- 1, səh. 230

(92)

Əməllərin qəbulunda vilayətin rolu

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Risalət”ə və “imamət”ə bağlanmadan “tövhid”in kamil olmadığına və gerçəkləşmədiyinə, aləmin ən kamil varlığına birləşmədən Allaha yaxınlaşmağın mümkünsüzlüyünə dəlalət edən hədislərdən biri də mərhum Kuleyninin həzrət İmam Baqirdən (*əleyhissəlam*) nəql etdiyi hədisdir; Məhəmməd ibn Müslim deyir¹:

"سَمِعْتُ أَبَا جَعْفَرٍ (عليه السلام) يَقُولُ كُلُّ مَنْ دَانَ اللَّهَ عَزَّ وَ جَلَّ بِعِبَادَةٍ يُجَاهِدُ فِيهَا نَفْسَهُ وَ لَا إِمَامَ لَهُ مِنَ اللَّهِ فَسَعَتْهُ غَيْرُ مَقْبُولٍ وَ هُوَ ضَالٌّ مُتَحَيِّرٌ"

“İbadətlə Allaha yaxınlaşmaq istəyən və nəfsini bu yolda zəhmətə salan şəxs üçün Allah tərəfindən bir feyz vasitəsi olan imam olmasa, onun səyi faydasız və qəbul olunmazdır. Belə bir şəxs düz yoldan sapmış və başını itirmiş olar.”

İmamət və vilayət, yalnız hakimiyyətə dair siyasi və ya ictimai məsələdən ibarət deyil. İmamət mövzusu o qədər genişdir ki, fərdi ibadətləri də əhatə edir. Bir çox hədislərə əsasən, Əhli-Beytin (*əleyhimussəlam*) imamətini qəbul etməyən Allaha lazımınca yaxınlaşa bilməz. Bu məsələnin isbatı üçün həm nəqli, həm də əqli dəlilimiz var. Sözsüz ki, bu sahədə güclü olduğumuz qədər, ibadətdə də güclü olarıq.

¹ «Kafi», cild- 1, səh. 183; həmçinin bax: “Əl-Qeybət”, (Məhəmməd ibn İbrahim əl-Nəmani), səh. 128; “Vəsailu-ş-şiə”, cild-1, səh. 118

Yaşadığımız qeybət dövründə imamın varlığına qarşı inam nə qədər çox olsa, o həzrətlə qəlb əlaqəsi nə qədər güclü olsa, ibadət də bir o qədər güclü və Allaha yaxınlaşmaq imkanı da böyük olar. İmam Baqir (*əleyhissəlam*) hədisin davamında imamət və vilayəti qəbul etməyənlər haqqında deyir:

"وَاللَّهُ شَانِيٌّ لِأَعْمَالِهِ وَ مَثَلُهُ كَمَثَلِ شَاةٍ ضَلَّتْ عَنْ رَاعِيهَا وَقَطِيعِهَا"

"Allah onların əməlini qəbul etməz və onlar sürüdən və sahibindən ayrı düşmüş kimidirlər."

Allah-taala qəlbimizdə vilayət nurunu günü-gündən artıq işıqlandırсын, inşa Allah.

(93)

Risalət və vilayətə şəhadət ibadətin ruhudur

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

"بَعْلِي قَامَتِ الصَّلَاةُ"

"Əlinin (əleyhissəlam) mübarək vücudu sahəsində namaz bərpa olundu".¹

İmam Əlinin (əleyhissəlam) vilayətinə şəhadət haqqında deyilməlidir ki, risalətə şəhadətdə vilayətə, vilayətə şəhadətdə də risalətə şəhadət var. Amma risalətin həqiqəti İmam Əlinin (əleyhissəlam) canişinliyi və vilayəti ilə kamil olduğundan və tamamlandığından namaz qılan gərək buna xüsusi diqqət etsin.

Biz hələlik fiqhi bir məsələ olan Əli ibn Əbi Talibin (əleyhissəlam) vilayətinə şəhadət verməyin azan və iqamənin tərkib hissəsi olub-olmadığı haqqında danışmayacağıq. Bu haqda fiqh kitablarında müzakirələr aparılıb. Amma məlumdur ki, kim o həzrətin vilayətinə qəlbi və dili ilə şəhadət verməsə, onun namazı kamil ola bilməz.

"İhticac" kitabında belə bir hədis nəql olunub²: *Bir nəfər İmam Sadiqə (əleyhissəlam) deyir ki, bəziləri merac haqqında belə bir hədis nəql edir: Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) meracda Allahın ərşi üzərində üç söz yazıldığını görür: "La ilahə illallah,*

¹ "Əsrarül-ibadat və həqiqətus-salət", səh. 23

² "Əl-İhticac əla əhlil-licac", cild- 1, səh. 158

Muhəmmədun (sallallahu əleyhi və alih) Rasulullah". Sonra da xilafətə sahiblənmiş birinci xəlifənin adını çəkirlər.

İmam narahat oldu və buyurdu: "Sübhənəllah! Bunlar hər şeyi dəyişiblər, hətta bunu da. Allah ərşi yaradanda onun üzərinə belə yazdı:

"لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ مُحَمَّدٌ رَسُولُ اللَّهِ عَلِيٌّ أَمِيرُ الْمُؤْمِنِينَ"

"La ilahə illallah, Muhəmmədun (sallallahu əleyhi və alih) Rasulullah, Əliyyun (əleyhissəlam) Əmirul-muminin". Sonra dedi: Nə üçün zamanın bəzi nadanları bu həqiqəti dəyişiblər?

Təəssüflər olsun ki, zalım hakimiyət heç nə ilə kifayətlənmədi, hətta bu həqiqəti də dəyişdirdilər. İmam Əli (əleyhissəlam) həyatında bir an da olsun Allaha şəriq qoşmayıb, belə olan halda, necə ola bilər ki, onun adı götürülüb ömrünün artıq hissəsini müşriklikdə keçirən birinin adı yazılsın?

İmam sonra buyurur: "Nəinki yalnız Allahın ərsinə yazılıb, hətta Allah-taala bu üç sözü (La ilahə illallah, Muhəmmədun rəsulullah, Əliyyun əmirul-muminin) suya, kürsüyə, lövhəyə və həzrət İsrəfilin alnına və həzrət Cəbrayılın iki qanadına, yerin və göylərin çiyinlərinə, dağların başına, Günəşə, aya, bir sözlə, bu sözü bütün varlığın xilqətinə yazıb. Kim "La ilahə illallah, Muhəmmədun Rasulullah" desə, mütləq "Əliyyun vəliyullah" da deməlidir."

Şübhəsiz, fiqhi qanunlara əsasən əgər "Əşhədu ənnə Əliyyən vəliyullah" azana daxil deyilsə belə, lakin mütləq zikr ünvanında müstəhəb olaraq deyilməlidir. Biz bu hədisə nəzər salanda, namaz qılana deməliyik, sanma ki, Allahın "üluhiyyət"inə, Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) risalətinə və Əlinin (əleyhissəlam) vilayətinə şəhadət verən təkcə sənsən,

bu sözlər Allahın ərşi, deryalar, dağlar-daşlar, çöllər-biyabanlar, kürsü, Cəbrayıl, mələklər, Günəş və Ayın batinində də yazılıb və onların üzərində həkk olunubdur. Biz azanda bu zikri deməklə varlıqlardan biri olaraq bütün varlıqla bir yerdə addımlayırıq.

Bu üzdən azan və iqamədə çalışmalıyıq ki, vilayətə şəhadəti zikr edək. Alimlərimizin dediyinə görə, bu söz azanın tərkib hissəsi olmasa belə, azanın, dinin, ibadətin ruhudur və onsuz ibadət kamil deyil.

(94)

Dünya və axirət güclərinin səfərbərliyi
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd etdik ki, vilayətə şəhadət olmadan, risalətə şəhadət hasil olmaz. Mərhum imam Xomeyni *“Namazın qaydaları”* kitabında deyir: “Tövhid” və “ilahiliyə” (uluhiyyətə) şəhadətdə hər iki – risalətin və vilayətin şəhadəti vardır. Yəni tövhidə şəhadət onun daxilindəki risalətə və vilayətə şəhadətlə bircədir. Həmçinin risalətə şəhadətdə də o biri iki şəhadət var və vilayətə şəhadətdə də tövhid və risalətə şəhadət.¹

Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) və İmam Əlinin (əleyhissəlam) nuru Allahın nurundan qaynaqlandığından və ən kamil insan olduqlarından, onlara “təvəssül” (vasitə seçmək) olmadan heç kəs Allaha yaxınlaşa bilməz. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) məşhur bir hədisində buyurur:

"الرَّفِيقُ ثُمَّ الطَّرِيقُ"

“Yoldaş, sonra da yol”².

Bunu ibadətlə bağlı da deyə bilərik. İbadət və Allaha tərəf hərəkətdə insana o varlıq yoldaş ola bilər ki, onun özü

¹ *“Namazın qaydaları”*, səh. 141

² *“Əl-Məhasin”*, (Əhməd ibn Məhəmməd ibn Xəlid Bərqı), cild- 2, səh. 357

tövhidin ən ali dərəcəsində olsun və varlığını şirk, günah, xəta çirkinləşdirməmiş olsun.

Azan və iqamədəki təbirlər bir-biri ilə necə də uzlaşır; insan əvvəldə Allahın əzəmətini öncə də qeyd etdiyimiz keyfiyyətdə dörd təkbirdə bəyan edir, sonra Allahın tövhidinə, vahidliyinə, daha sonra isə risalət və vilayətə şəhadət verir.

Azanın bu hissəsinə kimi məsələ namaza başlamağa səlahiyyəti olsun deyə namaz qılana vacib olan iman və əqidə baxımından bitir. Amma azan və iqamənin “حَيَّ عَلَى الصَّلَاةِ” (həyyə ələs-sələt- namaza tələsin) zikri ilə ikinci hissəsi başlayır, görək onun mənası nədir?

Bu zikrdən sonra iki dəfə “حَيَّ عَلَى الْفَلَاحِ” (həyyə ələl-fələh - nicata tələsin), sonra da iki dəfə

“حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ” (həyyə ələ xəyri-əməl - ən gözəl əmələ tələsin) deyirik.

Azan deyən və məşuqa tərəf gedən, meracda, ruhani və mənəvi yolda addımlamaq istəyən insan iman və əqidə məsələlərini dilə gətirəndən sonra, yəni əvvəlcə Allahın əzəmətini elan edəndən, tövhid və üluhiyyətə şəhadət verəndən, Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) və İmamla dostluğu seçəndən sonra, “həyyə ələs-sələt” zikri ilə dünya və axirət qüvvələrinə xitab edir ki, namaza hazır olun. Bu zikrin mənası namazın başlaması münasibətilə başqalarına “namaza tələsin” deyə, xitabdır. Amma daha dərin mənası isə bütün dünya və axirət qüvvələrinə namazın başlamasını elan

etməkdir. Müəzzin elan edərək bütün qüvvələri namaza səsləyir.

Azanın birinci hissəsində əqidə məsələləri nəzərə alınıb. İkinci hissə isə əməli xarakter daşıyır. Yəni kimlərin, hansı varlıqların və qüvvələrin Allahın hüzuruna çıxmaq istədiyini göstərmək üçündür. Həqiqətən də insanın nəinki özünün və dostlarının zahiri cismini, əksinə, qəlbini, əlini və gözünü, nəfsini, dünya və axirət qüvvələrini də, bir sözlə, hər şeyi Allahın hüzuruna çağırması necə də gözəldir!

(95)

Həyyə-ələs-salət zikrinin təkrarlanması sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İnsan “حَيِّ عَلَى الصَّلَاةِ” (həyyə ələs-salət) zikri ilə bütün varlığı Allahın hüzuruna çağırır, yəni əgər biz Allahın əzəmətli olduğunu, vahidliyini, risaləti və vilayəti qəbul ediriksə, onda Ona həmd-səna, ibadət və pərəstiş etməliyik. Bu şəhadətlərlə yanaşı namaz qılmaya bilmərik. Əks halda bu onu göstərir ki, şəhadətlərimiz naqisdir, qəlbən və həqiqi deyil. Amma əgər kamil olsa, necə ola bilər ki, insan tövhidə, risalətə, vilayətə şəhadət verdiyi halda özünü ibadət edənlərin karvanından geri saxlasın?

Bəzən sual olunur ki, nə üçün “حَيِّ عَلَى الصَّلَاةِ” və yaxud digər zikrlər iki dəfə deyilməlidir? Ümumi cavab bundan ibarətdir ki, insan adətən birinci dəfə tam diqqətli ola bilmir, fitrət oyana bilmir. Təkrar fitrətin tam oyanması üçündür. Bir dəfə dedikdə, dərin diqqət göstərməyə bilər. Mərhum imam Xomeyni deyir¹: Bəlkə də birinci dəfə insan vücudunun daxili qüvvələrinə xitab olunur, məsələn, qəlb, qulaq, əl, göz və s. ikinci səfər isə insan varlığının xaricindəki qüvvələrə xitab olunur. İnsan bu pərəstişdə tənha deyil, əksinə, aləmin bütün varlıqları ilə birləşir. Allahı daim zikr edən və ibadət edən

¹ “*Namazın qaydaları*” səh. 142

mövcudatla birgə ibadət etmək istəyir, sonra da hikmətə və namazın önəmli nəticəsi və təsiri olan nicata diqqət edir.

Hər bir insanın fitrəti səadətə çatmaq istəyi ilə yörgülüb. Kimdən soruşulsa, xoşbəxt olmaq istəyirəm deyəcək. Əlbəttə, bəzən xoşbəxtliyin təyin olunmasında səhv yol verilir. Biri xoşbəxtliyi pulda, məqamda, biri şəhvətdə, o biri yeməkdə görür. Amma Allah-taala buyurur ki, insanın xoşbəxtliyinin ən önəmli nümunəsi namazdır. Kim həyatda xoşbəxt olmaq istəyirsə, namaz qılmalıdır. Kim üzünü namaza tutsa, Allah-taala onun üzünə Öz rəhmət, hikmət və səmələrin qapılarını açar.

Namazla başlamamışdan öncə azan və iqamədə iki dəfə *“qurtuluş namazdadır”* deyilir. Bu təkrar da fitrətin oyanması və insanın *“qurtuluşun yalnız namazda”* olduğuna diqqətli olmasını xatırlatmaq üçündür.

Sonrakı zikrdə deyilir: *“حَيَّ عَلَى خَيْرِ الْعَمَلِ”* (həyyə əla xəyri-əməl) *“Ən gözəl əməl etmək istəyirsənsə, bu əməl namazdır. Bunun ardınca da: اللَّهُ أَكْبَرُ اللَّهُ أَكْبَرُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ”* – “təkbir” və “La ilahə illallah” zikri gəlir. Burada çox önəmli bir nöqtə var, o da bundan ibarətdir ki, azan və iqamə *“Allah”* sözü ilə başlayır və *“Allah”*la da bitir. Mütəxəssislərin dediyinə əsasən, bu söz bütün İlahi sifətləri özündə cəm edən bir addır.

Bura qədər azanda olan əsrar və hikmətləri qeyd etdik, bəhsimizin davamında namazın hikmətlərini müzakirə edəcəyik, inşa Allah.

Namazın sirləri və qaydaları	343
------------------------------------	-----

344 Namazın sirləri və qaydaları

DÖRDÜNCÜ FƏSİL

NAMAZDA QİYAMIN SİRRİ

Namazın sirləri və qaydaları	345
------------------------------------	-----

(96)

Namazda qiyamın sirri

Qiyam – Tövhid və Allahın qəvvamlığının göstəricisi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Quruluş baxımından namazda üç ümumi hərəkət var: qiyam, rüku, səcdə. Sağlam və ayaq üstə dayanmağa təqəti olan şəxsin namazı ayaq üstə qılması vacibdir. O, namazı əyləşərək qılsa, hətta yüz saat uzatsa da, bir dəyəri yoxdur.

Heç bir ibadətdə bu üç halı bir yerdə görmürük. Həqiqət əhli bu üç halı tövhidin üç mərtəbəsi kimi dəyərləndirir. Onlar deyir: Namaz qılanın qiyam halı “feildə tövhid”ə, rüku halı “sifətlərdə tövhid”ə və namaz halında ən önəmli və ən dərin hal olan səcdə isə tövhidin ən mühüm mərhələsi olan “zatda tövhid”ə işarə edir.

Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) deyir: “Qiyam halı və onda deyilən zikr feildə tövhidə işarədir və bu tövhiddə məqsəd hər bir işin failinin Allah olduğunu qəbul etməkdir. Hətta insanın etdiyi ən kiçik iş də, məsələn, əyləşmək, qalxmaq, bütün feillər Allah-taalanın iradəsinə bağlıdır. Allahın iradəsi olmasa, ağacdən bir yarpaq düşə bilməz, külək əsə, aləmdə insandan və qeyri-insandan törəyəcək heç bir hərəkət baş verə bilməz!”

Əlbəttə, bəhsə uyğun olaraq münasib yerdə insanın feili ilə bağlı izahlar verilib və orada qeyd olunur ki, feildə tövhidin insanın ixtiyarı ilə ziddiyyəti yoxdur. Amma bu ixtiyar sahibi insan bilməlidir ki, öz ixtiyarı ilə gördüyü hər bir iş Allahın iradəsindən sonra gəlir.

Deməli, feildə tövhid dedikdə məqsəd budur ki, insan aləmdə Allahdan başqa heç kimin fail və təsir sahibi olduğunu qəbul etməməlidir. Namazda qiyam halı da Allahın qəvvamlığına işarə edir. Əgər bəndələr danışır və bir iş görürsə, bu, Allahın qəvvamlığı altında baş verir.

İnsan nəfsani istəklərini kənara qoymalı və müstəqil ixtiyara sahib olmadığını anlamalıdır. Əgər ibadət edirsə, bunda öz ixtiyarı ilə yanaşı Allah istəyi də var, əgər Allah istəmə, bu ibadət gerçəkləşə bilməz. İnsan öz qəlbinə və batininə bunu anlatmalıdır. Qiyamın qaydası bundan ibarətdir ki, namaz qılan özünü və bütün aləmi Allahın hüsurunda hazır görsün.

İnsan birinə ehtiram qoymaq istəyəndə və ya biri ilə görüşəndə zahiri və fitri ədəb-ərkan onu ayağa qalxmağa vadar edir. Mənası, bütün varlıqla Sənin hüsurundayam deməkdir. Belə bir insan istər-istəməz Allahın əzəmətinə inanmalıdır. Namaz qılan heç bir üzr olmadan əyləşərək, ya uzanaraq namaz qılsa, Məbudun əzəmətini dərk və qəbul etdiyini demək olmaz. Amma inam və qeyd olunacaq xüsusiyyətlərlə ayaq üstə dayansa, o bu zaman pərəstişin qaydalarına riayət etmiş olar.

348 Namazın sirləri və qaydaları

(97)

Qiyamın qaydaları

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət İmam Rza (əleyhissəlam) buyurur:

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقُومَ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا تَقُمْ إِلَيْهَا مُتَكَاسِلًا ..."

"Namazı əda etməyə durduqda, süstlük və səhləncərliyə yol vermə".

Mərifət və həqiqət əhlinin dediyinə görə bu üç hal və vəziyyət tövhidin üç mərtəbəsinə işarə edir. İnsan qiyam halında bütün varlığı ilə özünün tərəf müqabilini dərk və öz Məbudunu müşahidə edir. Bu elə bir haldır ki, əyləşərək və ya uzanaraq əldə oluna bilmir.

*"Fiqhur-Rza (əleyhissəlam)"*¹ kitabında belə bir hədis gəlib:

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَقُومَ إِلَى الصَّلَاةِ فَلَا تَقُمْ إِلَيْهَا مُتَكَاسِلًا وَلَا مُتَنَاعِسًا وَلَا مُسْتَعْجِلًا وَلَا مُتَلَاهِيًا"

"Namazı əda etməyə durduqda, tənbəlliklə, mürgüləyərək, tələsərək və necə gəldi dayanma...". Başı qarışıq halda, əl-ayağıyla, qulağıyla oynayaraq namaza durma, qiyamın qaydası bu deyil.

İnsan Allah-taala qarşısında dayananda Allahın həqiqətən də onu gördüyünü hiss etsə, bütün fikri, diqqəti və varlığı Allahda olsa, tənbəlliyə yol verməməlidir, tələskənlik etməməlidir. Yerdən qalxmamış, bədən aramlaşmamış, tam qiyam halına gəlməmiş "Allahu-Əkbər" demək düzgün deyil.

İmam buyurur:

¹ *"Mustədrəkul-vəsail"*, cild-4, səh. 87 (*"Fiqhur-Rza (əleyhissəlam)"*, səh. 101-ə istinadən; həmçinin bax: *"Biharul-ənvar"*, cild-81, səh. 204)

"وَلَكِنْ تَأْتِيهَا عَلَى السُّكُونِ وَالْوَقَارِ وَالتُّودَةِ وَعَلَيْكَ الْخُشُوعُ وَالْخُضُوعُ مُتَوَاضِعًا لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ مُتَخَاشِعًا عَلَيْكَ خَشْيَةً وَسِيمَاءَ الْخَوْفِ رَاجِيًا خَائِفًا بِالطَّمَأْنِينَةِ عَلَى الْوَجَلِ وَالْحَذَرِ"

"Namazı Allah qarşısında təvazökar və zəlil halda dayanaraq əda et. Namaza simanda qorxu əlaməti olsun və ümidlə dayan". Yəni namazda qorxu ilə ümid arasında ol. İnsan gərək Allahın onun bu ibadətini qəbul edib-etməyəcəyindən, ona diqqət edib-etməyəcəyindən daim qorxsun.

"فَقِفْ بَيْنَ يَدَيْهِ كَالْعَبْدِ الْأَبِقِ الْمُذْنِبِ بَيْنَ يَدَيِ مَوْلَاهُ"

"İnsan namaz qılanda Allah qarşısında öz sahibindən qaçan və qorxa-qorxa dayanan günahkar bir nökar kimi dayanmalıdır."

Namaz qılanda həqiqətən də, indiyə qədər uzaqda olduğumuzu və indi isə qaytarıldığımızı dərk etmək istəyiriksə, gərək namazda xəcalətli halda, peşmançılıq və qorxu içində, eyni halda da Allahın bağışlayacağına və rəhmətinə ümidlə dayanaq.

İmam buyurur:

"قُصِفَ قَدَمَيْكَ وَانْصَبَ نَفْسُكَ وَ لَا تَلْتَفِتْ يَمِينًا وَ شِمَالًا وَ تَحَسَّبْ كَأَنَّكَ تَرَاهُ فَإِنْ لَمْ تَكُنْ تَرَاهُ فَإِنَّهُ يَرَاكَ"

"Ayaqlarını bir-birinin yanında tut, qamətini düz saxla, sağa-sola baxma. Elə düşün ki, sanki Allahı görürsən. Əgər görmürsənsə, bil ki, O, səni görür".¹ Namazda o tərəf bu tərəfə baxma deyilməsinin səbəbi budur ki, insan bu zaman Allahın hüsurunda dayanır və bütün diqqətini və üzünü Ona tərəf yönəltməlidir.

¹ Həmin mənbə

Namazın sirləri və qaydaları	351
------------------------------------	-----

(98)

İmam Səccadın (əleyhissəlam) kəlamında namazın haqları

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

İmam Səccadın (əleyhissəlam) buyurur:

"فَأَمَّا حُقُوقُ الصَّلَاةِ فَإِنَّ تَعْلَمَ أَنَّهَا وَفَادَةٌ إِلَى اللَّهِ"

*"Namazın haqqı budur ki, onu, Allahın hüzuruna daxil olma kimi tanıyasan."*¹

Əgər namaz qılan qiyamın sirlərinə diqqət və qaydalarına riayət etsə, namaz onun üçün çox ləzzətli olar və dünyanın çirkinliklərindən uzaqlaşdığını hiss edər. Namazda yorğunluq hiss etməz və onu daim davam etdirmək istəyər.

Bəzi hədislərdə İmam Rza (əleyhissəlam) haqqında deyilir: O həzrət bir gecə-gündüzdə min rükət namaz qıladı. Bu ona görədir ki, onlar namaz qılmaqdan ləzzət alırlar. Günəşin çıxmasından öncə, yaxud qürubdan əvvəl müstəhəb namazları qılmayıb namaz qıldıkları yerdə əyləşib Allahla münacat etmələrinin səbəbi onların namazın sirlərini, dəyərini və faydalarını bilmələri idi. Bir hədisdə İmam Səccad (əleyhissəlam) namazın haqqı olaraq bir neçə nümunə sayıb, yəni əgər namaz qılan bunlara riayət etməsə, haqqını verməmiş, onu zay etmiş olar.

¹ "Namazın qaydaları", səh. 150 (həmçinin bax: "Tuhəful-uqul ən Alir-Rəsul (sallallahu əleyhi və alih)", (İbn Şöbə Hərrani), səh. 258; "Biharul-ənvər", cild-81, səh. 248)

Namazın birinci haqqı budur ki, onun Allahın hüzuruna çıxmaq olduğunu bilək. Namaz qılan namazda hansı varlığın hüzuruna çıxdığını bilməlidir. Məlumdur ki, namaza daxil olanda, dünyadan, onun bağlantılarından, nəfsani istəklərdən xaric olmalı və mütləq nura daxil olmalıyıq. İkinci haqqı isə Allahın qarşısında dayandığımızı bilməyimizdir. Bu haqq o zaman ödənməmiş olur ki, namaz qılan birinci haqqla bağlı öz vəzifəsini yerinə yetirmiş olsun.

İmam buyurur:

"وَأَنْتَ فِيهَا قَائِمٌ بَيْنَ يَدَيِ اللَّهِ"

"Bilməlisən ki, Allahın qarşısında dayanmışsan.

"إِذَا عَلِمْتَ ذَلِكَ كُنْتَ خَلِيقًا أَنْ تَقُومَ فِيهَا مَقَامَ الْعَبْدِ الذَّلِيلِ الرَّاغِبِ الرَّاهِبِ الْخَائِفِ الرَّاجِي الْمُسْكِنِ الْمُتَضَرِّعِ الْمُعْظَمِ مَقَامَ مَنْ يَقُومُ بَيْنَ يَدَيْهِ بِالسُّكُونِ وَالْوَقَارِ وَخُشُوعِ الْأَطْرَافِ وَلَيْنِ الْجَنَاحِ"

Bu iki haqqı biləndə, xar və zəlil, qorxu və ümid içində olan, bədənində aram və vüqar olan təvazökarlıq bir bəndə məqamında qərar tapacaq bir mərtəbəyə layiq olacaqsan.

"وَحُسْنِ الْمُنَاجَاةِ لَهُ فِي نَفْسِهِ وَالطَّلْبِ إِلَيْهِ فِي فَكَائِكَ رَقَبَتِهِ الَّتِي أَحَاطَتْ بِهَا خَطِيئَتُهُ وَاسْتَهْلَكَتْهَا ذُنُوبُهُ"

Təvazökarlıqla, çox gözəl bir münacat halı ilə daim Allahdan səni əhatə edən bütün günah və xətalardan azad etməsini istəyən bir bəndə olacaqsan". Yəni insan öz-özünə bu məqama çata bilməz. Əvvəlcədən bilməlidir ki, Allahın hüzurundadır, buna diqqət etmədən belə bir halı hiss etmək mümkün deyil.

İmam sonda buyurur:

"وَلَا قُوَّةَ إِلَّا بِاللَّهِ"

“Allahdan başqa heç bir qüvvət və qüdrət sahibi yoxdur”.
Əgər insan onu əhatə edən günahlardan və xətalardan qurtulmaq istəyirsə, yalnız Allahın iradəsi ilə hərəkət etməlidir. Buna görə də çirkinliklərdən azad olmaq üçün insan namazda özünü zəlil bəndə məqamına çatdırmalıdır ki, özündə təvazökarlıq, vüqar və yüksək münacat halını yarada bilsin.

Namazın sirləri və qaydaları	355
------------------------------------	-----

(99-100)

Namazın şərtləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Camaat namazında qiyam olduqca önəmli məsələdir və bir çox mənası var. Allah qarşısında bir cərgədə dayanıb namaz qılmağın savabı həddən artıq çoxdur. Camaat namazı üçün böyük savab yazılmasının sirri onun qaydalarına riayət etməkdədir. Buna görə də namazda necə dayanmağımıza, qaydalarına riayət edib-etməməyimizə diqqət etməliyik.

Mərhum Seyid ibn Tavus “Fəlahus-sail” kitabında¹ İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) “Namaz pisliliklərdən çəkindirir” adı altında bir hədis nəql edir: Rəzzam adlı bir nəfər Əbu Cəfər Mənsurun bir dəfə cümə günü İmam Sadiqə (əleyhissəlam) söyкəndiyini gördükdə soruşur: Söykəndiyin bu adam kimdir? Deyirlər: Allah Rəsulunun (sallallahu əleyhi və alih) övladı Cəfər ibn Məhəmməddir (əleyhissəlam). O deyir:

"إِنِّي وَاللَّهِ مَا عَلِمْتُ لَوْ دِدْتُ أَنَّ خَدَّ أَبِي جَعْفَرٍ نَعْلٌ لِّجَعْفَرٍ"

“Mənsurun üzünün İmam Sadiqin (əleyhissəlam) çarıqlarının altı olması onun haqqıdır.”

Rəzzam sonra İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) soruşur:

"أَخْبِرْنِي عَنِ الصَّلَاةِ وَحُدُودِهَا"

“Namaz və onun şərtləri haqqında mənə deyın”.

O həzrət əvvəlcə buyurur:

¹ “Fəlahus-sail və nicahul məsail”, səh. 23 (həmçinin bax: “Kənzul-fəvaid” (Məhəmməd ibn Əli Kəraçəki), cild-2, səh. 223)

"لِلصَّلَاةِ أَرْبَعَةُ آلَافٍ حَدٌّ لَسْتُ تُؤَاخَذُ بِهَا"

"Namazın dörd min şərti var və sən ona əməl edə bilməzsən".
Bunun özü çox önəmli bir nöqtədir. Burada "şərt" dedikdə məqsəd, namazın həqiqətinin gerçəkləşməsində böyük rolu olan şeylərdir.

Rəzzam dedi:

"أَخْبِرْنِي بِمَا لَا يَجِلُّ تَرْكُهُ وَلَا تَتِمُّ الصَّلَاةُ إِلَّا بِهِ"

"Ey Allah Rəsulunun (sallallahu əleyhi və alih) oğlu! Mənə yerinə yetirməli olduğum və tərk olunması caiz olmayan, namazın kamilliyinin asılı olduğu şərtləri de".

İmam buyurdu:

"لَا تَتِمُّ الصَّلَاةُ إِلَّا لِذِي طَهْرٍ سَائِعٍ"

"Namaz tam kamil paklıq olmadan gerçəkləşməz". Yəni zahiri və batini və başdan-ayağa paklıq olmalıdır. Namaza dayanan şəxsin bütün vücudu pak-pakizə olmalıdır. Bu paklıqda məqsəd namaz üçün vacib olan dəstəmaz deyil. Sonra buyurdu:

"وَتَمَامٌ بِالْغِ"

“Tam kamilliyə yetişsin”. Burada işlənən *“baliğ”* sözü müxtəlif mənalara gəlib. Onlardan biri yetişmək deməkdir. Həddi-bülüğa yetən uşağa baliğ deyirlər, yaxud yetişmiş meyvəyə baliğə deyirlər. Bu halda hədisin mənası belə olur ki, namaz qılan gərək tam kamilliyə yetişsin. Baliğ sözünün ikinci mənası *“nafiz”* deməkdir, yəni nafiz mətləb. Bu mənaya əsasən hədisin tərcüməsi belə olur ki, namaz qılanın gərək mətləbi nafiz olsun. Hədisin bu hissəsinin digər zərif bir mənası da var. O da bundan ibarətdir ki, namaz qılanın dediyi sözlər dil ilə səsləndirməni aşmalıdır. Nəzərimizcə bu mənə birinci mənadan daha üstündür. İmam daha sonra üçüncü şərt olaraq buyurur: *“غَيْرَ نَازِعٍ”* Bəzi nüsxələrdə bu təbir işlənilir: *“غَيْرِ نَازِعٍ”* Bu daha zərif və gözəl təbirdir, yəni *“namazda ən kiçik hərəkət belə olmamalıdır”*. Öncəki hədislərdə qeyd olundu ki, İmam Səccad (əleyhissəlam) elə namaz qılırdı ki, vücudu hərəkətsiz ağacı xatırladırdı, tərپənən isə yalnız küləyin əsdirdiyi əbası idi.

Dördüncü şərtə buyurur:

“وَلَا زَانِعٍ”

“Hər hansı səmtə ən kiçik əyilmə olmamalıdır”. Yəni namazda tamamilə düz dayanmaq lazımdır, sağa və sola əyilmək olmaz.

Beləliklə, İmam Sadiqin (əleyhissəlam) bu həqdisdə dediyi xüsusiyyətlər aşağıdakılardır:

- Namaz qılan tam pak olmalıdır; paklığın bütün növlərini özündə cəmləməlidir.
- Zikir və sözlər dil ilə səsləndirmək həddini keçməlidir.

Namazın sirləri və qaydaları	359
------------------------------------	-----

- Əl, baş, üz və digər əzələlərin ən kiçik hərəkəti belə olmamalıdır.
- Bədən düz dayanmalı, sağa və sola əyilmədən çəkinməlidir.

(101)

İmam Sadiqin (əleyhissəlam) hədisində namazın şərtləri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Rəzzamın nəql etdiyi hədisinin davamında imam Sadiq (əleyhissəlam) namazın dörd min şərt və xüsusiyyətdən bəzilərini bəyan etdikdən sonra daha doqquz xüsusiyyətinə işarə buyurur:

1-2. “عَرَفَ فَوْقَ”, “وَأَخْبَتَ فَنَبَتَ” – Allahı tanısın, mərifət və agahlıq əldə edərək Onun dərgahı önündə təvazökarlıq və zəlilliklə dayansın. Bu xüsusiyyət əməldə davamlılıq yaradır.

9. “فَهُوَ وَاقِفٌ بَيْنَ الْيَأْسِ وَالطَّمَعِ وَالصَّبْرِ وَالْجَزَعِ” – Bir tərəfdən Allah qarşısında ümitsiz olaraq öz zəifliyimizə nəzər salıb əməlimizin Onun qarşısında heç bir şey olduğunu düşünməli, digər tərəfdən də Allahın lütfünə və rəhmətinə göz dikməliyik, ona ümidvar olmalıyıq.

Bir tərəfdən öz vəzifələrimizi yerinə yetirməkdə səbirli olmalı, digər tərəfdən isə Allah-taalanın dərgahına dua etməliyik, Onun dərgahından uzaq olmamalıyıq.

“كَانَ الْوَعْدُ لَهُ صُنْعَ” – Bu təbir nə qədər də gözəldir! Allah-taalanın dərgahına üz tutan şəxs Allahın ona verdiyi vədələrin hamısının gerçəkləşdiyinə əmin olmalıdır. Allahın namaz qılan şəxs üçün nəzərdə tutduğu vədələri, mükafatları bütünlüklə həqiqətə çatmışdır.

“وَالْوَعِيدَ بِهِ وَقَعَ” – Digər tərəfdən isə namaza etinasız və səhlənkar yanaşsaq, özümüzü verilən cəza vədələrinə layiq görməliyik. Bu olduqca heyranedici halətdir! İnsan özünü həm Allahın vədə verdiyi mükafatlara, həm də İlahi cəzalara layiq bilsin.

4. “بَذَلَ عِرْضُهُ” – “Uruz” kəlməsi lüğətdə mal-sərvət mənasındadır. Həyat və varlıq insanın ən dəyərli sərvətdir. Namaz qılan malik olduğu bütün sərvətini Allaha təqdim edir.

5. “وَتَمَثَّلَ غَرَضُهُ” – Bu dua və raz-niyazda öz hədəf və məqsədini xəyalında canlandırır nəzərə alsın.

6. “وَبَذَلَ فِي اللَّهِ الْمُهِجَةَ” – Can və qəlbini Allah yolunda fəda etsin.

7. “وَتَنَكَّبَ إِلَيْهِ الْمَحَجَّةُ” – Yalnız Allah yolu tutsun və ondan başqasını qəbul etməsin.

8. “غَيْرَ مُرْتَعِمٍ بَارْتِعَامٍ” – Səcdə zamanı alnını torpağa qoymaqdan ikrah etməsin, əksinə bundan ləzzət alsın.

9. “يَقْطَعُ عَلَانِيَتِ الْاهْتِمَامِ بَعَيْنٍ مَنْ لَهُ قَصْدٌ وَإِلَيْهِ وَقَدْ وَ مِنْهُ اسْتَرْفَدَ” – Allahdan başqasından bütün bağlılıqlarını qırıb, diqqətini yalnız Allaha yönəltsin. Namaz qılarkən kimin qarşısında dayandığını, kimdən mükafat istədiyini bilsin.

İmam buyurur:

“فَإِذَا أَتَى بِذَلِكَ كَانَتْ هِيَ الصَّلَاةَ الَّتِي بِهَا أَمَرَ وَ عَنْهَا أَخْبَرَ”

“Əgər belə bir namazı əda etsə, bu namaz əmr olunan namazdır və Allah onun haqqında buyurur:

﴿إِنَّ الصَّلَاةَ تَنْهَى عَنِ الْفَحْشَاءِ وَالْمُنْكَرِ﴾

“Həqiqətən, namaz qəbahət və pisləklərdən çəkindirir”.¹

Nə üçün namazlarımız bizi qəbahətlərdən çəkindirmir? Çünki bu xüsusiyyətlərə malik deyil. Əgər bu xüsusiyyətləri olsaydı, çirkinliklərdən çəkindirməməsi mümkün deyildi. Hədisin davamında Mənsur Abbasi, İmama deyir:

“يَا أَبَا عَبْدِ اللَّهِ لَا تَزَالُ مِنْ بَحْرِكَ نَعْتَرِفُ وَإِلَيْكَ نَزْدَلِفُ”

“Ey Əba Əbdilləh! Biz həmişə sənə vücutundan rəhmət alır və sənə yaxınlaşırıq. Zaman keçdikcə sizin həqiqətinizə daha yaxın oluruq.

“تَبَصَّرُ مِنَ الْعَمَى وَ تَجْلُو بِنُورِكَ الطَّحِيَاءَ فَتَحْنُ نَعُومَ فِي سُبْحَاتِ قُدْسِكَ”

Siz öz nurunuzla qaranlıqları işıqlandırırırsınız. Biz sizin nurunuzda üzürük”. Amma bu sözləri deyən Mənsur sonda İmamın qatili olur...

¹ “Ənkəbut” surəsi, ayə 45

Namazın sirləri və qaydaları	363
------------------------------------	-----

(102)

Peyğəmbərlərin və imamların qorxusunun səbəbi
Bismilləhir-Rahməni-Rahim

“Uddətud-dai” kitabında belə bir hədis nəql olunub:

"أَنَّ إِبْرَاهِيمَ (عليه السلام) كَانَ يُسْمَعُ تَأْوُهُ عَلَى حَدِّ مِيلٍ"

Həzrət İbrahim (əleyhissəlam) namazda, Allahla münacat, raz-niyaz edərkən naləsi bir mil¹ məsafədən eşidilirdi.

"حَتَّى مَدَحَهُ اللَّهُ بِقَوْلِهِ ﴿إِنَّ إِبْرَاهِيمَ لَحَلِيمٌ أَوَّاهٌ مُنِيبٌ﴾"

Allah-taala bu üzdən onu Quranda vəsf edərək buyurur: "Həqiqətən, İbrahim həlim, çox yalvaran və Ona (Allaha) üz tutan biri idi"².

Namaz qılıanda onun sadəcə olaraq dillə deyilən sözlərdən ibarət olmadığına diqqət etmək lazımdır, namaz münacatla bərabər olmalıdır. Ariflərlə bağlı nəql olunur ki, bəziləri ağlamaqdan, nalə etməkdən haldan düşür və namazı davam etdirə bilmirdilər.

Hədisin davamında deyilir:

"وَكَانَ فِي صَلَاتِهِ يُسْمَعُ لَهُ أَزِيزٌ كَأَزِيزِ الْمَرْجَلِ"

"Namaz əsnasında həzrət İbrahimin (əleyhissəlam) səsi qaynar qazanın səsi kimi eşidilirdi".

"وَكَذَلِكَ كَانَ يُسْمَعُ مِنْ صَدْرِ سَيِّدِنَا رَسُولِ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) مِثْلُ ذَلِكَ"

¹ Bir mil təqribən dörd min zira qədərdir. Hər zira da yetmiş sm-dir. Bu hesabla bir mil təqribən iki min səkkiz yüz metrə bərabərdir.

² "Hud" surəsi, ayə 75

“Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) də bu halətdə namaz qılardı”. Lakin namazda ağlamaq məsələsində diqqət olunmalıdır ki, namazın surətinin ağlamaqla pozulmaması şərtidir.

" وَكَانَتْ فَاطِمَةُ (عليها السلام) تَنْهَجُ فِي الصَّلَاةِ مِنْ خِيفَةِ اللَّهِ "

“Həmçinin, namazda həzrət Fatimə (əleyhasəlam) də Allah qorxusundan ağlayardı”.¹

¹ *“Uddətud-dai”, səh. 151; “Mustədrəkul-vəsail”, cild-4, səh. 100*

Mərhum imam Xomeyni “Namazın qaydaları” kitabında olduqca əhəmiyyətli sözlər deyir.¹ Öz nəfsini pak etmiş və yüksək mənəvi mərtəbələrə çatmış bir şəxsin ürəyindən gələn bu sözləri dəfələrlə oxumaq gərəkdir. Buyurur: İmam Səccadın (əleyhissəlam) halı, Allahla münacatı, bəndələrə bəndəliyin qaydalarını və keyfiyyətini öyrədən lətif duaları haqqında düşün. Mən o böyük şəxsiyyətlərin münacatlarının bəndələr üçün təlim olduğunu demirəm. Bəzən deyirlər ki, İmamların günahkarlar kimi etdikləri münacat və dualar digər bəndələrə bu cür ibadət etməyi öyrətmək üçündür. Amma bu, yanlış və əsassız fikirdir və Allahın rübubiyyət məqamını və Əhli-Beytin (əleyhimussəlam) maarifini düzgün tanımamaqdan irəli gəlir. Əmirəl-möminin Əlinin, imam Səccadın və digər məsum imamların (əleyhimussəlam) Allahdan qorxusu hamıdan daha çox olub, onlardakı xof başqalarında və alimlərdə olan xofla müqayisə olunmazdır. Allahın əzəmət və “cəlal”ı (qəhhar, intiqam alan və s. kimi sifətlər) onların qəlbində daha çox təcəllə edib, bizim bunu dərk etməyə gücümüz yoxdur və Allaha tərəf hərəkətin və bəndəliyin keyfiyyətini gərək onlardan öyrənək. Həzrət İbrahimin, həzrət Səccadın, həzrət Əlinin (əleyhimussəlam) namazları belə olduqda, özümüzü onların tərəfdarı sanaraq ibadətimizi də bir miqdar onların ibadətinə oxşadaq. Bunu özümüzdən soruşaq ki, nə qədər ibadətimiz Əhli-Beytin (əleyhimussəlam) ibadətinə bənzəyir? Bu sual müqabilində əksəriyyətin başı aşağıdır. Gəlin bu qalan

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 152

Namazın sirləri və qaydaları367

ömrümüzdə, hərçənd ki, ömür qısadır, amma fürsəti əldən verməyək və namazlarımızın keyfiyyətini artırmaq.

368 Namazın sirləri və qaydaları

(103)

İmam Səccad (əleyhissəlam) – abidlərə nümunə
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd olundu ki, mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) buyurdu: İbadət və bəndəlikdə gərək Əli ibn Huseyn imam Səccadın (əleyhissəlam) yolunu gedək. İmam Səccadın (əleyhissəlam) vücudu Allahın öz bəndələrinə əta etdiyi ən böyük nemətlərdəndir. Allaha yaxınlaşmaq yolunu göstərməkdə imam Səccadın (əleyhissəlam) ibadəti, duaları və münacatları, ibadətin keyfiyyətini bəyan etməsi Allahın bəndələrinə bəxş etdiyi bir nemət və nümunədir. Bu ayə də vilayət nemətinə işarə edir və Qiyamətdə onunla bağlı sorğu-sual olunacağıq:

﴿مَلَأْتُمْ لَيْلَتَكُمْ يَوْمَئِذٍ مِنَ السُّؤَالِ﴾

“Sonra, o gün nemətlər barəsində hökmən sorğu-sual olunacaqsınız”.¹

Əgər Qiyamətdə bizdən: “Nə üçün bu nemətin qədrini bilmədiniz, nə üçün o həzrətin ibadətlərini özünüzdə nümunə qərar vermədiniz? ” – deyə, soruşulsa, Allah dərgahında cavabımız yoxdur”.

¹ “Təkəsür” surəsi, ayə 8

Sonra nəsihətlə buyurur: “Ey əziz! Bir halda ki, fürsət vardır, Allahın bəxş etdiyi gözəl həyatdan dadırıq və Allaha yaxınlaşmaq yolu da açıqdır, canımız sağlam, bədənimiz qüvvətlidir və təbiət aləminin əkin sahələri də hazırdır, nə üçün Quran və Əhli-Beytin (əleyhimussəlam) bu qaranlıq dünyaya gətirdikləri və öz nurlu vücudları ilə aləmi işıqlandırdıqları maarifindən faydalanmayaq?”

Həqiqətən, necə də yüksək ifadələrdir?! Dünya əkin yeridir; insan gecə-gündüz axirət üçün çalışmalıdır. Nə qədər ki, fürsət var, əsasən də cavanlar üçün ibadət etməyə şərait geniş və maneə daha azdır, gərək dünyadan istifadə etsinlər.

Buyurur: “Öz qaranlıq və zülmət təbiətini Allahın nuru ilə işıqlandıрмаğa çalış”.

Qaranlıq vücudunu; göz, qulaq, dil, zahiri və batini qüvvələrini Allahın nuru ilə işıqlandır, bu zülməti nuraniyyətə və səmavi ağla çevir.

Bu mübarək ayələrdən lətif və zərif bir nəticə alaraq buyurur:

﴿يَوْمَ تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ﴾¹؛ ﴿وَأَشْرَقَتِ الْأَرْضُ بِنُورِ رَبِّهَا﴾²

“O gün yer başqa bir yerlə əvəz olunacaq” və “Yer öz Rəbbinin nuru ilə işıqlanacaq”.

¹ “İbrahim” surəsi, ayə 48

² “Zümər” surəsi, ayə 69

Bu ayələrə əsasən, hər bir insan öz varlığını və qaranlıq təbiətini Allahın nuru ilə işıqlandıraraq onu nuraniyyətə çevirməlidir. İnsan bunu bacardığı təqdirdə, Qiyamətdə zülmətə, çətinliklərə, zillətə, vəhşətə və əzaba düşər olmur. Əks təqdirdə: öz qaranlıq təbiətlərini günü-gündən zülmətə çevirənlər üçün Qiyamət çox çətin olacaq.¹

¹ "Namazın qaydaları", səh. 152

372 Namazın sirləri və qaydaları

(104)

Namazı bəndələrə vacib etməkdə Allahın məqsədi:

İbadət – bədən məmləkətində tövhidin icrasıdır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazın sirləri bəhsində qeyd olundu ki, hər bir zahiri ibadətin xüsusi bir həqiqəti var və bu zahirə riayət etməkdə məqsəd həmin sirlərə və həqiqətlərə çatmaqdır. Bu zahirə əməl etmədən o həqiqətlərə yol tapmaq mümkün deyil. Sual olunur ki, Allahın namazda hədəfi nədir? Bu sualın məqsədi var, biz namazla bağlı fikir və dərkimizi onun qiyam, rüku və zikr kimi zahiri əməllərdən ibarət olması ilə məhdudlaşdırmışıq. Bu növ təsəvvür və mülahizə Allahın məqsədinin nə olması və bu əməllərin bizə hansı fayda verməsi kimi sualların yaranmasına səbəb olur.

Amma əgər bu zahiri əməllərin üzümüzə bir sıra qapıların açılmasına bir vasitə olduğunu, namazın həqiqətlərinin onun zahirinə əməl etməkdən başqa yolla əldə oluna bilməyəcəyini bilsək, onda belə suallar yaranmaz. Bu məsələnin başında isə tövhid dayanır. Tövhidin həqiqətinə müəyyən həddə yaxınlaşmanın yolu yalnız namazdır. Kim namaza daha çox riayət etsə, tövhid məqamına çatmaq onun üçün daha asan və daha tez olar.

Mərhum imam Xomeyni “Namazın qaydaları” kitabında öz əxlaq müəllimi Ayətullah Şeyx Məhəmməd Əli Şahabadidən (Allah ondan razı olsun) nəql edir ki, ibadət qəlbin batininin bədən üzvlərində tövhidi icra etməsidir. İnsan ibadət vasitəsilə tövhidi özünün bütün varlığında həyata keçirmək və gerçəkləşdirməyə can atır. İbadət və namaz olmadan insanın vücudunda tövhid həqiqətə çevrilməyəcəkdir.

Mərhum imamın təkid etdiyi¹ məsələ bundan ibarətdir ki, Allahın, peyğəmbərləri, Quranı, şəriəti və səmavi kitabları göndərməkdə məqsədi tövhidin və İlahi maarifin yayılmasıdır. Onların hamısı insanın tövhid mərtəbələrinə yüksəlməsi, küfür və şirkin batinlərindən uzaqlaşdırılması üçün gəlirlər. Bütün bunlar insanın tövhid mərtəbəsinə yüksəlib, yeganə Allahın pərəstişində olması, küfr və şirkdən uzaq qalması üçündür.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 153

Sonra buyurur: Bu çox böyük səhv olar, deyək ki, səmavi proqramlar; ənbیانın və kitabların göndərilməsi, şəriətin və dini qanunların bəyanı insanın bu aləmdən sonra maddi cənnətə daxil olması ilə məhdudlanır. Əslində bunlar insanın daha yüksək məqamlara çatması və idrakın daha geniş qapılarını üzünə açması üçün bir müqəddimədir. Kim ibadətləri yerinə yetirməklə belə bir nəticəyə çatsa, artıq zahirlə kifayətlənməz, zahiri ötüb keçər və özünü batinə və həqiqətə çatdırar. Bilməliyik ki, Allahın rəhmətinin bu qədər genişliyi, yəni səmavi kitabların, peyğəmbərlərin, mələklərin göndərilməsi, bir sıra bayağı məsələlər; yemək, içmək və gözəl ağaclar altında gəzmək üçün deyil. İlahi maarifin məqsədi ibadətlə və günahlardan uzaqlaşmaqla axirətdə elm, hikmət, nuraniyyəti kimi daha yüksək idraki məqamlara çatmaqdır.

Daha sonra buyurur: Heyvaniyyət həddindən o tərəfə keçə bilməyən bizlərin maddi və cismani cənnət meyliyindən başqa şeyi yoxdur. Səadətin bununla məhdudlaşdığını düşünməməliyik. Əksinə, elə aləmlər var ki, nə göz görüb, nə qulaq eşidib, nə də qəlb duyub. Buna görə də həqiqət və mərifət əhli bu maddi və heyvani behiştərə etina etmir, onlar Allahla görüş "Cənnətul-liqa" və hüzuri idrak intizarındadırlar.

Elə buna görə də namazda əsas məqsəd tövhid və zahiri cənnətin fəvqündə olan daha yüksək məqamlara çatmaqdır. Görün, namaz insanı hansı yüksəkliklərə yetirir? Allah-taala bu məqamları bizim hamımıza nəsib etsin, inşa Allah.

376 Namazın sirləri və qaydaları

Namazın sirləri və qaydaları	377
------------------------------------	-----

BEŞİNCİ FƏSİL

NİYYƏTİN SİRLƏRİ

378 Namazın sirləri və qaydaları

(105)

Niyyət - əməli həyata keçirməyə qərar verməkdir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Niyyət məsələsində bir neçə nöqtəyə diqqət edilməlidir. Birincisi niyyətin həqiqəti ilə bağlıdır. İnsan bir işi həyata keçirməyi qərara aldıqda niyyət gerçəkləşir. Buna görə də niyyətin həqiqəti onu dilə gətirərək tələffüz etmək deyil. Məsələn, yerimək qərarına gələn kimi niyyət formalaşır. Buna görə də ixtiyarla olan hər bir əməl niyyətlə birgədir, insanın niyyətsiz hər hansı bir iş görməsi mümkün deyil. Nəticədə, namaza qalxmaq və ya dayanmaq elə namazı niyyət etmək deməkdir. Allaha ibadət etmək qərarını almağın özü niyyətdir.

İnsan niyyət edib-etməməsi ilə bağlı özünü vəsvəslərə salmamalıdır, xüsusilə də namaz qılarkən. Şeytan insanın imanını ilə mübarizə aparmaq üçün müxtəlif hiylələrə əl atır. Bəzən insanı ümitsiz edərək əməlin özünü belə yerinə yetirməməyə vadar edir. Əgər bu hiylə birinci mərhələdə kiməsə təsir qoymasa, ikinci mərhələdə insanın fikrində riya, özünü bəyənmək yaradır.

Üçüncü mərhələdə şübhə və vəsvəsənin soracağına gəlir, məsələn, deyir: niyyət etmisənmi, düzgün etmisənmi, Allaha xatir etmisən, yoxsa yox? Buna görə də niyyətdə məqsədimiz namaz qılmağı qərarlaşdırmaq olmalıdır. Ayağa qalxıb “Allahu Əkbər” demək istəyən şəxs məlumdur ki, namaz qılmaq istəyir və özünü vəsvəsəyə düşməyə qoymamalıdır. Hədislərdə deyilir ki, “Allahu Əkbər” dedikdən sonra düzgün niyyət etməmişəm deyə, namazı saxlayıb yenidən başlamaq Şeytanın vəsvəsəsidir.

Bir hədisdə İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"لَا تُعَوِّدُوا الْخَبِيثَ مِنْ أَنْفُسِكُمْ بِنَقْضِ الصَّلَاةِ فَتَطْمَعُوهُ فَإِنَّ الشَّيْطَانَ خَبِيثٌ يَعْتَادُ لِمَا عَوَّدَ"

“Şeytanı sizə qələbə çalmağa və namazınızı saxlamağa adət etdirməyin, namazınızı sındırdıqda Şeytanın hərisliyi daha da artır. Çünki o, xəbisdir, adət etdiyi şeyə aludə olur.

"إِنَّمَا يُرِيدُ الْخَبِيثُ أَنْ يُطَاعَ فَإِذَا عُصِيَ لَمْ يَعُدْ إِلَى أَحَدِكُمْ"

Şeytan istəyir ki, ona itaət edəsiniz, buna görə də ona əks getdikdə məyus olub uzaqlaşır”.¹ Şeytan bəzən insana elə vəsvəsə edir ki, onu namazını saxlayaraq yenidən başlamağa məcbur edir, sonra da ya həmin namazı, ya da başqa namazı başlaması bir saat çəkir.

¹ “Kafi”, cild-3, səh. 358; “Əl-İstibsar fima ixtələfə minəl-əxbar” (Şeyx Tusi), cild-1, səh. 375

Deməli, ixtiyarla olan hər bir əməl elə niyyətlə birgədir və niyyəti dilə gətirmək lazım deyil. Namaza dayanmağın özü elə niyyətdir. Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) deyir: Niyyətində vəsvəsə edən şəxsin vəsvəsəsi bütün vəsvəsələrdən daha gülməli və daha qəribədir. İnsan diqqət etməyib şeytanın xofuna qulaq assa, onu çox pis bir sonluğa sürükləyər. İnsan ömrü boyu bütün qüvvəsini toplayıb ixtiyarla olunan bir əməli niyyətsiz etməyə çalışsa, bu, əqli cəhətdən mümkün deyil. Namazını niyyətlə qılıb-qılmadığını düşünüb qalan şəxs, bazara gedib-getməyəcəyini niyyət edənə bənzəyir. Hansı ki, namaz onun meracı, səadət açarı olmalıdır, qəlbini ədəbləndirərək bu mənəvi nemətlərin sirrindən xəbərdar olmalı olduğu halda bütün bunlardan qəflətdə qalır. İnsan beləcə öz həyatını şeytana sərf edir, onun vəsvəsələrinə itaət edir və Allahın verdiyi ağılı İblisin hökmünə məhkum edir.¹

Görün, vəsvəsə məsələsi nə qədər məzəmmət ifadə edir, xüsusən də niyyətdə vəsvəsə etmək insanı əməldən saxlayır və əməlin həqiqətini insandan həmişəlik uzaqlaşdırır. Əgər bir şəxsdə hətta az da olsa vəsvəsə varsa, gərək hər bir zəhmətlə də olsa, onu özündən uzaqlaşdırsın. Elə düşünməsin ki, bu iş özünü müqəddəsləşdirmək və əməldə ehtiyat etmək kimi görünə bilər. Namazını niyyət etməmişəm deyər, on dəfə qıran şəxs Şeytanın itaətindədir, elə düşünməsin ki, müqəddəsdir və bu əməlinin vasitəsilə Allah yanında daha çox savaba çatacaq.

¹ "Namazın qaydaları", səh. 157-158

382 Namazın sirləri və qaydaları

Namazın sirləri və qaydaları	383
------------------------------------	-----

(106)

İxlas və qürbət qəsdı

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Niyyətlə bağlı məsələlərdən biri də namaz qılanın ibadəti ixlasla və Allaha xatir, Ona yaxınlaşmaq niyyəti və qürbət qəsdı ilə etməsidir. Başqa sözlə, namazı tam ixlasla Allah üçün qılmalıdır. Əlbəttə, Allaha yaxınlaşmaq qəsdı namazın öz niyyətindən fərqlidir. Əgər namazın niyyəti kənarında Allaha yaxınlaşmaq qəsdı olmasa, bu namaz əsas etibarilə yanlışdır. İxlas və namazı Allaha yaxınlaşmaq üçün qılmaq nə deməkdir? İxlasın mərtəbələri hansılardır? Allah övliyaları və ariflərin kəlamında ixlasın səkkiz mərtəbəsi qeyd olunub.

İxlasın həqiqəti əməl zamanı Allahdan başqa heç bir niyyətin olmamasıdır. Əməl yalnız Allah üçün edilməlidir. Başqalarına göstərmək və riya məqsədilə, cəlb etmək, kimisə razı salmaq qəsdı ilə olmamalıdır. Hətta özünün də bəyənməsinə icazə verməməlidir. Buna görə də ixlasın mənası yalnız Allaha xatir olmaq deməkdir və Ondən başqasını nəzərə almamaqdır.

Quran buyurur:

﴿إِلَّا لِلَّهِ الدِّينُ الْخَالِصُ﴾

*“Bil ki, xalis din ancaq Allaha məxsusdur”*¹. Yəni elə bir din ki, onda Allahdan başqası nəzərə alınmasın. Elə bir din ki, onun əvvəli, axırı, mahiyyəti, xüsusiyyəti, hər şeyi Allah üçün olsun. Elə bir din ki, heç bir şeytani yönü olmasın. Bu ayədən belə anlaşılır ki, Allah-taala yalnız tam xalisi qəbul edir və Özü üçün seçir. Xalis din sağlam və xalis qəlbdir.

﴿يَوْمَ لَا يَنْفَعُ مَالٌ وَلَا بَنُونَ؛ إِلَّا مَنْ أَتَى اللَّهَ بِقَلْبٍ سَلِيمٍ﴾

“O gün ki, nə mal-dövlət, nə də övlad bir fayda verər; ancaq sağlam bir qəlblə Allah hüzuruna gələn kimsədən başqa” ². Bəzi hədislərə istinadən sağlam qəlb dedikdə, yalnız Allahın qərarlaşdığı qəlb başa düşülür. Dünya və axirətdə faydası olmasını istədiyimiz bir namaz qılmaq istəyiriksə, onun heç bir qeyri ilahi yönü olmamalıdır.

Əgər bir dində Allahdan başqa da hədəf və düşüncələr olsa, Allah onu qəbul etməz, onu Allaha aid etmək olmaz.

¹ “Zümər” surəsi, ayə 3

² “Şüəra” surəsi, ayə 88-89

(107)

İxlas, əməlin Allah dərgahına təqdim olunmasına şərait yaradır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İxlasın həqiqəti ilə bağlı Qurandan belə nəticə alınır ki, Allah üçün olan şeylər xalis dindir. Ümumiyyətlə əgər əməl xalis olmasa, Allah dərgahına təqdim olunmağa layiq deyil. Nəinki Allah onu qəbul etmir, əksinə, belə bir əməl buna layiq deyil. Əgər bir əməl Allah üçün xalis olmasa, həmin əməl zülmətdir, qaranlıqdır. Onu nur olan Allaha təqdim etmək olmaz. Quran buyurur ki, xalis din yalnız Allah üçündür, yəni əgər dində Allahdan başqası, nəfsani və şeytani fikirlər olsa, bunun Allahla heç bir əlaqəsi yoxdur. Başqa sözlə, əgər namazda ixlas olmasa, bu, namaz qılmaq demək deyil, çünki belə bir əməlin adı artıq namaz deyil və onu Allah-taalaya təqdim etmək olmaz.

Quran-kərim “Bəyyinə” surəsinin 5-ci ayəsində buyurur:

﴿وَمَا أُمِرُوا إِلَّا لِيَعْبُدُوا اللَّهَ مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ﴾

“Halbuki onlara əmr edilmişdir ki, Allaha – dini yalnız Ona məxsus edərək ibadət etsinlər”.

Allah-taalanın yəhudi və məsihilərdən istəyi onların şirk və müşriklikdən uzaq durmaları və yalnız Ona iklasla ibadət etmələri idi. Allahın bu istəyi yalnız onlara aid deyil; bütün insanlardan iklasla ibadət tələb olunur.

“Şura” surəsinin 20-ci ayəsi buyurur:

﴿وَمَنْ كَانَ يُرِيدُ حَرْثَ الدُّنْيَا نُؤْتِهِ مِنْهَا وَمَا لَهُ فِي الْآخِرَةِ مِنْ نَصِيبٍ﴾

“Biz axirət qazancını istəyənin qazancını artırır. Dünya mənfəəti istəyənə də ondan verərik və onun axirətdə heç bir payı yoxdur”.

Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

"وَلِكُلِّ امْرَأٍ مَا نَوَى فَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ فَهِيَ حُرَّةٌ إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ"

“İnsan niyyət etdiyi hər şeyə çatır. Kim Allaha və Rəsuluna (sallallahu əleyhi və alih) tərəf hərəkət etsə, onun hərəkəti həqiqətən də hicrətdir.

"وَمَنْ كَانَتْ هِجْرَتُهُ إِلَى دُنْيَا يُصِيبُهَا أَوْ امْرَأَةٍ يَتَزَوَّجُهَا فَهِيَ حُرَّةٌ إِلَى مَا هَاجَرَ إِلَيْهِ"

Kim də dünya və ya bir qadını ələ gətirmək üçün hərəkət etsə, niyyət etdiyi şeyə tərəf hərəkət etmiş olar”¹. Bu, müharibədə sərvət və qüdrətə görə döyüşən döyüşçüyə bənzəyir.

¹ “Müstədrəkul-vəsail”, “İbadətin müqəddiməsi” bölməsi, 5-ci bölmə, 5-ci hədis; “Ət-Təraif fi mərifəti məzahibit-təvaif” (Əli ibn Musa, İbn Tavs), cild-2, səh. 467

Bu hədisin mənası çox aydındır. Namaz Allaha və Rəsuluna (sallallahu əleyhi və alih) tərəf hicrətin bir nümunəsidir. Namaz Allah dərgahına daxil olmaqdır. Biz buna diqqət edirikmi? Allaha tərəf hicrət etdiyimizə, xalis niyyətli olmağımıza nəzər salırıqmı? Bu hədisdən başqa nöqtələr də çıxarmaq olar; namaz həqiqi hicrətin əməli nümunəsidir. Bu haqda Quran-kərim buyurur:

﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكُهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾

*“Kim evindən çıxıb Allaha və Onun Peyğəmbərinə (sallallahu əleyhi və alih) tərəf hicrət etsə, sonra da ölüm onu haqlasa, həmin şəxsin mükaflatını Allah Özü verər”*¹. Namaz Allaha tərəf hicrət və hərəkətdir, əgər Allaha tərəf olmasa, bu zaman hicrət olmaz. Namazda ixlas budur ki, namazımız Allaha tərəf hicrət etmək adlansın, inşa Allah.

¹ “Nisa” surəsi, ayə 100

Namazın sirləri və qaydaları	389
------------------------------------	-----

(108)

İxlas – Allaha doğru hicrətin nümunəsi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿وَمَنْ يَخْرُجْ مِنْ بَيْتِهِ مُهَاجِرًا إِلَى اللَّهِ وَرَسُولِهِ ثُمَّ يُدْرِكْهُ الْمَوْتُ فَقَدْ وَقَعَ أَجْرُهُ عَلَى اللَّهِ﴾

“Kim evindən çıxıb Allaha və Onun Peyğəmbərinə (sallallahu aleyhi və alih) tərəf hicrət etsə, sonra da ölüm onu haqlasa, həmin şəxsin mükaflatını Allah Özü verir”¹.

Quranın bu ayəsindən məlum olur ki, hicrətin çox böyük mükafatı var. Həmçinin, məqsəd cisimin və bədəninin bir vasitə ilə bir yerdən başqa yerə hərəkəti olan zahiri hicrət deyil. Əgər insanın yaşadığı və ya işlədiyi yerdə fəsad olsa və o da oradan camaatı ibadət əhli olan bir yerə getsə, bu hicrət zahiri hicrətdir. Amma hicrətidn daha dəqiq və batini mənası var. Ayədə “ev” sözündə həqiqi məqsəd zahiri ev, məkan və şəhər deyil. Məqsəd nəfs evidir. Kim öz nəfs evindən, nəfsani istəklərindən, şeytani amallarından, arzularından Allaha tərəf hicrət etsə, bunları kənara qoysa, Allahın nə istədiyinə baxsa, Allahın istədiyinə tərəf getsə, o zaman bu, daxili və batini səfər olur. Birinci mənada hicrət zahiri, ikinci mənada isə mənəvi hicrətdir. Bu səfərin başlanğıcı qəlb və nəfs evi, nəfsani istəklər və arzulardır. Son mənzili isə Allah-taalaya çatmaqdır.

¹ “Nisa” surəsi, ayə 100

Əgər insan nəfs mənzilindən səfərə çıxırsa, özünü kənara qoymalıdır. Mərhum imam Xomeyninin “Namazın qaydaları”¹ kitabındakı lətif təbiri ilə desək, insan bu batini səfərdə öz “mənliy”ini də kənara qoymalıdır, ümumiyyətlə heç bir şeyi özününkü bilməməlidir, hətta Allaha tərəf hərəkətində də “mən” istəyirəm mənəvi məqamlara çatam da deməməlidir. Bu mənlik və ya mənəvi məqamlara çatmaq da nəzərə alınmamalıdır. Allahda məhv olan şəxs ümumiyyətlə öz məniliyinə də əhəmiyyət verməməlidir. “Mənlik” insanın nəfs qəfəsində məhkum olmasına səbəb olur. Mənlik insanın öz nəfsindən nəinki Allaha, əksinə, nəfsinə tərəf səfər etməsinə səbəb olur. Bu zaman o sanki nəfs evininin batində onun bir guşəsindən başqa bir guşəsinə hərəkət və səfər etmiş olur. Allaha tərəf səfərin və ixlasın mənası budur ki, insan bütün dünyəvi işləri, hətta bütün bu deyilənləri də kənara qoysun. Buna görə də ixlas o yerdədir ki, əmələ Allaha tərəf hicrət deyilə bilsin.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 162

392 Namazın sirləri və qaydaları

(109)

İxlas Şeytanın hakimiyyətinə mane olur

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا غُورِيَهُمْ أَجْمَعِينَ؛ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ﴾

“(İblis) Dedi: Sənin izzət və qüdrətinə and olsun ki, onların hamsını azdıracağam. – Yalnız Sənin xalisləşdirilmiş (sadiq) bəndələrindən başqa”¹.

Namaz qılan öz niyyətində ixlaslı olmalı, namazı yalnız və yalnız Allah üçün qılmalıdır. İxlas Şeytanın qolunu qısaldır, tamahını insandan kəsir. Əgər namaz və Şeytanın vəsvələri arasında Allahdan başqası haqqında fikirlər düşüncələrimizi əhatə edirsə, bunun səbəbi ixlansızlığımızdır, çünki həqiqətən ixlaslı olsaq, Şeytanın özünün də dediyi kimi o bizə tamah salmaz. Allah-taala Şeytanı Öz dərgahından kənarlaşdırdıqdan sonra, o dedi: “Sənin izzətinə and olsun”. İzzət Allahın qüdrətinin məzhəridir, Şeytanın bu andı öz qüdrətinin izharı üçündür. Şeytanın Allahın izzətinə and içməsi, Allahın xalisləşdirilmiş bəndələrindən başqa bütün bəndələrini azdırmaq qüdrətinə dəlalət edir.

¹ “Sad” surəsi, ayə 82-83

Bu ayədə bir neçə təkid var, hansı ki, insanı oyatmalıdır. Ayədə “and içmə” ərəb qrammatikasına uyğun olaraq iki təkid ədatı (*lam* və *nun*) və yenə də təkid bildirən “*hamısını*” sözü ilə birgə, *felin* indiki *davamedici* formasında işlənib. Bu da onu göstərir ki, Şeytan bir an da olsun insanı azdırmaqdan yayınmır, daim buna səy edir. Gecə-gündüz, cavanlıqda-qocalıqda, bütün hallarda niyyətindən əl çəkmir. Azdırmaq Şeytanın “iş”idir. Amma onun özü bir istisna halı bildirir: “*xalisləşdirilmiş bəndələrindən başqa*”. Deyir ki, mən bunları azdırmaqdan ümitsizəm. Əgər insan gündəlik namazlarında həqiqətən də iklaslı olsa, Allahın xalis bəndələrindən olsa, Şeytan ondan uzaq durub məyus olar və onu aldada bilməz.

Namazda iklaslı olmağın bu qədər əhəmiyyəti və təsiri var. Allah-taaladan diləyək ki, bizə xalis niyyət inayət etsin.

(110)

İxlasın təsirləri və nəticələri
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) buyurur:

"مَا أَخْلَصَ عَبْدٌ لِلَّهِ عَزَّ وَ جَلَّ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا إِلَّا جَرَتْ يَتَابِعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ"

“Elə bir bəndə yoxdur ki, Allah üçün qırx gün xalis yaşasın, amma hikmət çeşmələri qəlbindən dilinə axmamış olsun”¹.

Hədislərimizdə namaz və ibadətlərimizin ixlasla olmasına çox təkid olunub. İxlasın birinci nəticəsi əməlin Allah dərgahına təqdim oluna bilməsidir. İxlassız əməl heç bir şeydir, yox kimidir, Allahın hüzuruna təqdim olunmağa layiq deyil.

İxlasın ikinci nəticəsi Şeytanı insandan məyus etməsidir. Üçüncü nəticəsi isə budur ki, o yalnız əmələ təsir qoymur. İxlas əməlin öz nəticələrini göstərməsinə səbəb olur; həm əməlin özünün nəticəsi, həm də ixlasın.

Yuxarıdakı məşhur hədis ixlasın namazda və s. əməllərdə nəticələrindən birini bəyan edir. Əgər bir nəfərin əməlləri qırx gün xalis olsa, yəni qırx gün Allah üçün yatsa, eşitsə, danışsa, yazsa, ibadət etsə, iş görsə, baxsa, hər gördüyü iş Allah üçün olsa, hətta kiçik bir işarəsi belə, övladları ilə danışanda, yemək yeyəndə də Allah üçün etsə, bu hədisə əsasən hikmət çeşmələri onun qəlbindən dilinə axar.

¹ “Uyun əxbarir-Rza (əleyhissəlam)”, cild-2, səh. 69; “Biharul-ənvar”, cild- 67, səh. 242; “Misbahuş-şəriət”, səh. 355

Bu hədisin çox önəmli və dərin nöqtələri var. Məsələn, hikmət çeşmələrinin qəlbdən dilə axmasının özü bir məsələdir və ayrıca araşdırılmalıdır. Amma bu hədisdən çıxardığımız bir nöqtə də ondan ibarətdir ki, namaz qılan şəxsin namazının nəinki sadəcə olaraq Allah dərgahında qəbul olunur və başqa təsiri yoxdur, əksinə, iqlasının onun həyatında çoxlu təsirləri olduğunu bilməlidir. Bu, iqlasın ilkin nəticəsidir. İqlasın təsirlərindən biri də insanda nuranilik yaratmasıdır. Namaz qılan namazdan sonra özündə bir nuraniyyət hiss edir və o bu halı saxlamalıdır.

Əvvəlcə iqlasın mərtəbələrini bilməliyik. Sonra onlara əməl etməliyik. Mərhum imam Xomeyni “Namazın qaydaları”¹ kitabında namazda iqlasın yeddi mərtəbəsinə işarə edir. Namazda bu mərtəbələrə diqqət etmək onu namaz qılan şəxs üçün ləzzətli edir və ardınca da daha ali mərtəbələrə çatmaq üçün Allahın xüsusi mərhəmətini gətirir.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 164-165

398 Namazın sirləri və qaydaları

(111)

İxlasın mərtəbələri

1. Əməli məxluqların razılığına görə etməkdən uzaq durmaq

2. Əməli dünyəvi hədəflər üçün vasitə etməmək

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İxlasın birinci mərtəbəsi: Bir əməli Allah üçün etmək istəyiriksə bilməliyik ki, bizim üçün əhəmiyyətli olan şey Allahın razılığı olmalıdır. Başqalarını razı salmaq, cəlb etmək üçün etməməliyik. Təəssüflər olsun ki, bəzən başqalarının yanında namazı başqa halda qılırıq. Əgər namazımız başqaları bizə tamaşa etdiyi zaman evdə tək olarkən qıldığımız namazdan fərqlənirsə, deməli ixlaslı deyilik. Bu, riyadır və namazı qüvvədən salır. Əgər insan başqalarının nəzərini cəlb etmək üçün ibadət etsə, məsələn müsəlman olduğunu çatdırmaq üçün, yaxud onunla hər hansı bir işdə həmkarlıq etsinlər, ehtiram qoysunlar deyə namaz qılsa, bu ixlassızlıqdır. İxlasın birinci mərtəbəsi insanın öz əməlini başqalarının razılığını qazanmaq üçün yerinə yetirməkdən uzaqlaşdırmasıdır. İnsan bəzən bir yerdə namazın vaxtı keçdiyi halda öz-özünə deyir: əgər burada namaz qılsam abırım gedəcək. Bunun özü bir problemdir. O, burada da başqalarının razılığı üçün hərəkət etmiş olur. Kim nə deyir desin, insan gərək Allahı nəzərə alsın.

İxlasın ikinci mərtəbəsi: İnsan namazı və ya başqa ibadətləri öz istəklərinə və dünyaya çatmaq üçün etməməlidir. Allah ruzi üçün, yaxud mən ayın əvvəlinin namazını qılıram ki, bədənim ay boyu pak olsun deyə namaz qılınsa, bu, ixlasla uyğun gəlmir. Doğrudur ki, ibadətin hər birinin xüsusi təsiri var, məsələn, gecə namazı ruzinin və izzətin, hörmətin artmasında, zahir və batinin nuraniləşməsində təsirlidir, amma namaz bu şeylər üçün qılınsa, ixlassız olar. Bəzi fəqihlər bu niyyətin, əməli puç etdiyini deyir. Mərifət və həqiqət əhlinin nəzərində bu niyyətlə olan əməl müamilə xarakteri daşıyır və ticarət hesab olunur, çünki Allah üçün deyil.

Deməli, birinci mərtəbədə insan əməlini başqalarının razılığını qazanmaq, ikinci mərtəbədə isə öz məqsəd və hədəflərinə, dünyaya çatmaq niyyətindən saflaşdırmalıdır.

(112)

İxlasın mərtəbələri

3. Mükafat və savab gözləntisi olmadan

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İxlasın üçüncü mərtəbəsi: İbadət cənnəti qazanmaq, Allahın Qiyamətdə huri, bağ-bağça, çaylar, ağaclar bəxş etməsi üçün olmamalıdır. Başqa sözlə, bu əzəmətli əməli – namazı həтта axirətdə maddiyyata çatmaq üçün də etməməlidir. İnsanın namazı bu və yaxud o dünyada maddi nemətlərə çatmaq üçün qılması bir-birindən fərqlənir. Bu cəhətdən hər ikisi ticarətdir və bu cür ibadət, tacirlərin ibadətidir.

Bir hədisdə İmam Səccad (əleyhissəlam) buyurur:

"فَلَلِكَ الْحَمْدُ عَلَى ابْتِدَائِكَ بِالنَّعْمِ الْجِسَامِ، وَإِلْهَامِكَ الشُّكْرَ عَلَى الْإِحْسَانِ وَالْإِنْعَامِ"

“İnsan Allaha yaratdığı böyük nemətlər və ona nemətə şükürü verdiyi üçün sitayiş edər”¹.

Namaz qılan ixlasın bu mərtəbəsində maddi mükafatları nəzərə almamalıdır. Bu onun Allah-taalanı tanımasının həddinin azlığından irəli gəlir. Namaz qılarkən insan diqqət etməlidir ki, bu, Allahın ona verdiyi müvəffəqiyyətdir. Belə olan halda o artıq özünü mükafata layiq görməyəcək.

“Misbahuş-şəriət”² kitabının 76-cı bölməsində ixlasla bağlı deyilir:

“أَدْنَىٰ حَدِّ الْإِخْلَاصِ بَذُلُ الْعَبْدِ طَاقَتَهُ ثُمَّ لَا يَجْعَلُ لِعَمَلِهِ عِنْدَ اللَّهِ قَدْرًا فَيُوجِبُ بِهِ عَلَىٰ رَبِّهِ

مُكَافَأَةً بِعَمَلِهِ”

“İxlasın ən aşağı həddi bəndənin təqətində olduğu hər şeyi meydana gətirməsidir. Sonra öz əməlinə Allah dərğahında dəyər verməməsidir”. Kim Allahın ona mükafat verməli olduğunu düşünürsə, deməli, öz əməlinə dəyər verir. Amma ixlaslı bəndələr isə deyər: mən heç bir şey etməmişəm, hər şey Allahın veridiyi müvəffəqiyyətdəndir. Sevdiniz adam üçün gecə-gündüz iş görürsünüz və yenə də mən heç bir şey etməmişəm deyirsiniz. İnsana bu qədər nemət verən Allah qarşısında necə?!

¹ “Səhifeyi-Səccadiyyə (əleyhissəlam)”, səh. 152 (32-ci dua); “Misbahul-mutəhəccid və silahul-mutəəbbid” (Məhəmməd ibn Həsən, Şeyx Tusi), cild-1, səh. 191

² “Misbahuş-şəriət”, səh. 337; “Biharul-ənvar”, cild-67, səh. 245

Əgər ibadətlərimizin dərəcəsinin yüksəlməsini istəyiriksə, heç bir şey etmədiyimizə imanımız hər gün daha da çoxalmalıdır. Buna görə də, ixləs üçüncü mərtəbəsi maddi mükafatlar ardınca olmamaqdır. Namazın qiyməti axirətdə maddi bağ-bağçadan daha böyükdür.

404 Namazın sirləri və qaydaları

(113)

İxlasın daha üstün mərtəbələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd etdiyimiz mərtəbələr gerçəkləşməsə namaz qəbul deyil. Amma ixlasın bəzi mərtəbələri olmasa ancaq namazın dərəcəsi və dəyəri aşağı düşür. Məsələn, namazda riya olsa, qəbul olunmur. Namaz əgər dünyəvi istəklərə çatmaq üçün olsa, bəzi alimlərin nəzərinə bu namaz da qəbul olunmur. Üçüncü mərtəbədə deyilirdi ki, namaz Allahdan mükafat tələb etmədən olmalıdır. Əlbəttə, kimin belə bir niyyəti olsa, namazı puç deyil, amma ixlasın bu mərtəbəsi olmadığı üçün həmin namazın dəyəri aşağı düşür.

Dördüncü mərtəbə: Bəziləri isə namazı cəhənnəmə getməmək üçün qılır. Bu, namazın düzgünlüyünə zərər vurmur, amma ixlası pozur. Bəzən valideynlər uşaqlarını namaza təşviq etmək üçün deyirlər: əgər namaz qılmasan cəhənnəmə gedəcəksən. Doğrudur, Quranda deyilir ki, Cəhənnəm əhlinə belə xitab olunur:

﴿مَا سَلَكَكُمْ فِي سَقَرٍ﴾

“Sizi Səqərə (Cəhənnəmə) salan nədir? – Onlar deyəcəklər:”

﴿قَالُوا لَمْ نَكُ مِنَ الْمُصَلِّينَ﴾

“Biz namaz qılanlardan deyildik”¹. Amma bununla belə biz yeni namaz qılmaq istəyəne cəhənnəmdən xilas olmaq üçün namaz qılmaq lazımdır deməməliyik. Qorxu üzündən qılınan namaz insanı inkişaf etdirə, meraca yüksəldə bilməz. Bir ömür qorxu üzərində qurulan namazın insana yalnızca cəhənnəmdən nicat verə biləcək qədər təsiri ola bilər, amma onu yüksəklərə apara bilməz.

Beşinci mərtəbə: İxlasın bu mərtəbəsi mərhum imam Xomeyninin sözlərində işarə olunduğu kimi, əməlin əzəli və daimi əqli səadətə, mənəvi ləzzətlərə çatmaqdan təmizlənməkdir.² Ayə və hədislərdən nəticə alınır ki, axirətdə zahiri və maddi cənnətdən daha üstün mərtəbə var. Bu, əqli və mənəvi ləzzətlərdir. O deyir: doğrudur ki, bu məqam çox böyük məqamdır, amma ixlaslı şəxslər hətta namazı bu məqama çatmaq üçün də etməzlər. Çünki Allaha tərəf seyr əhlinin nəzərində hətta bunun özündə də bir nöqsan var və müamilə sayılır.

Altıncı mərtəbə: Bu mərtəbə əqli ləzzətə çatmamaq qorxusundan təmizlənməkdir. Bu mərtəbənin beşinci mərtəbə ilə yaxın əlaqəsi var. Bu ixlası olmayan şəxs namazı ona görə qılır ki, əgər Allah Qiyamətdə ona əqli ləzzət verməsə, bunun özü bir növ əzabdır.

¹ “Muddəssir” surəsi, ayə 42-43

² “Namazın qaydaları”, səh. 165

Yeddinci mərtəbə: Allahın “Camal” (gözəl) sifətlərinin ləzzətinə qovuşmaq niyyətindən saflaşmaq. Yenə də imam Xomeyninin (Allah ondan razı olsun) sözlərində buna çox gözəl izah verilir. O, əməlin camal sifətlərinin ləzzətinə qovuşmasından saflaşması və pak-pakizə nurların sonsuz sevinclərinə yetişməsi barəsində deyir: Bu, Quran və hədislərin buyurduğu həmin “*Liqa*” (görüş) cənnətidir ki, mərifət və həqiqət əhlinin son arzusudur. Mərifət əhlindən çox az adam bu məqama çata bilir, adətən bəşər bu məqama yetişməkdən acizdir. “Şəbaniyyə” duasında deyilir:

"إِلٰهِيْ هَبْ لِيْ كَمَالَ الْإِنْقِطَاعِ إِلَيْكَ"

*“İlahi! Mənə hər şeydən kamil şəkildə qırılıb Sənə yönəlməyi bəxş et!”*¹ Bu kamil qırılmaqda məqsəd Behiştin meyvələri, huriləri, qəsrləri, ağacları, çayları deyil və Allaha tam yönəlməyi heç də bu kimi zahiri məsələlərə təfsir etmək olmaz. Əlbəttə, bunu anlamaq bizim kimilər üçün olduqca çətindir, amma ən azı başa düşürük ki, namazımız maddiyyat üçün olmamalıdır, özümüzü maddi dünyadan və axirət nemətlərindən qoparıb yüksəklərə qaldırmalıyıq, varlığımıza və ibadətlərimizə dəyər verməliyik, bu fürsəti qaçırmamalıyıq, ibadətlərimizi şüurlu şəkildə, dərk edərək qılmalıyıq. Əks təqdirdə böyük xəsarətlər gözlənilir. İnsan bu ibadətlərin vasitəsilə bir çox məqamlara ucala bilər.

¹ “*Əl-İqbalul-əmal*” (Əli ibn Musa ibn Cəfər ibn Tavus), cild-2, səh. 687

408 Namazın sirləri və qaydaları

(114)

Ücb (özünü öymək) və qürurdan qurtuluş yolu
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz qılanın diqqət etməli məsələlərdən biri də budur ki, əməllər və əməllərin çoxluğu daxildə sevinc yaratmamalıdır. Əlbəttə, insan bəzən Allaha əlli ildir ibadət edir, yaxud gecə namazı qılır deyə şükür edir. Bunun heç bir iradı yoxdur. Amma öz daxlində sevinərək bunu edən mənəm, mən hara başqaları hara desə, bu, ixlasa zərbə vurur. İmam Musa ibn Cəfər (əleyhissəlam) bu hissi aradan qaldırmaq üçün yol göstərir. İnsan gərək özünü həmişə Allahın qarşısında müqəssir bilsin. Əgər bir adam özünü müqəssir bilsə, əməlin bir gün, yüz gün, yüz il olması fərq etməz.

Möhtəşəm «Kafi»¹ kitabında “etiraf və təqsir” bölməsində imam Musa ibn Cəfərdən (əleyhissəlam) bir hədis nəql olunub, o həzrət övladlarından birinə buyurur:

"يَا بُنَيَّ عَلَيْكَ بِالْجِدِّ لَا تُخْرِجَنَّ نَفْسَكَ مِنْ حَدِّ التَّقْصِيرِ فِي عِبَادَةِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَطَاعَتِهِ"

“Ey oğul! İbadətdə ciddi ol! Nəfsini müqəssir halından çıxmağa qoyma!” Yəni heç vaxt öz işini düzgün yerinə yetirdiyini düşünmə. Əgər insanda belə bir hal yaransa ixlasa və ibadətə zərbə vurur. İnsan özünü Allah qarşısında həmişə müqəssir bilməlidir. Nə üçün? İmam Kazim (əleyhissəlam) buyurur:

"إِنَّ اللَّهَ لَا يُعْبَدُ حَقَّ عِبَادَتِهِ"

¹ “Kafi”, cild-2, “İman və küfr” bölməsi, səh. 72; həmçinin bax: “Təvhid”, Şeyx Səduq, səh. 405; “Vəsailu-ş-şiə”, cild-1, səh. 95

“Çünki şübhəsiz, Allah layiqincə ibadət oluna bilməz”. Biz bu qısa ömrümüzlə, mələklər də əzəldən əbədə qədər ibadət etsələr də, Allaha ibadəti layiqincə yerinə yetirdik deyə bilmərik.

Əgər bütün peyğəmbərlərin ibadətini bir yerə yığsaq, yenə də Allahın ibadət olunmaq haqqı əda edilməz. Namaz qılan buna diqqət etməlidir. Əzəldən əbədə qədər Allaha ibadət edən mələklər Allaha layiqincə ibadət etdiklərini deyə bilmədikləri və bizim ibadətimiz onların ibadətinin yanında heç bir şey olduğu halda biz necə iddia edə bilərik?! Namaz bitdikdə, doğrudan da *“İlahi, biz Sənə düzgün ibadət edə bilmərik, buna gücümüz yoxdur”*- desək, bütün gecə və gündüzü ibadətlə keçirsək, naqis və müqəssir olduğumuza etiraf etsək, o zaman neçə il namaz qıldığımızı, ibadət etdiyimizi hesaba almarıq. Ümumiyyətlə özümüzə buna icazə verməməliyik. Bu, ixləsın mərtəbələrindən biridir ki, insan əməllərinin çoxluğundan xoşhallanmasın, hərçənd ki, buna şükür etməlidir və bunu Allahın neməti bilməlidir.

Namazın sirləri və qaydaları	411
------------------------------------	-----

ALTINCI FƏSİL

QİRAƏTİN SİRLƏRİ VƏ QAYDALARI

412 Namazın sirləri və qaydaları

(115)

Quranın namazda və qeyri-namazda oxunmasının fəziləti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Peyğəmbər-əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:

"مَنْ قَرَأَ خَمْسِينَ آيَةً فِي يَوْمِهِ أَوْ لَيْلَتِهِ لَمْ يُكُتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ"

*"Kim gündüz ya gecə əlli ayə oxusa qəflətə düşməz"*¹.

Namazın sirləri bəhslərində ən mühüm məsələlərdən biri qiraətdir. Birinci və ikinci rükətdə "Fatihətul-kitab" surəsi, ondan sonra Quran-kərimin surələrindən biri oxunmalıdır. Quranın qiraətinin sirri nədir? Namazın zikrləri və digər hissələrinin sirləri olduğu kimi Quranın qiraətinin də əsrarı vardır. Dini mənbələrdə ümumiyyətlə Quran oxumağın çox-çox fəzilətləri nəzər-diqqəti cəlb edir.

Quran oxumaq olduqca əhəmiyyətlidir və onun əhəmiyyəti Quran oxuyana ancaq savab verilməsində deyil, əksinə, Quranın qiraətinin dünya və axirətdə bir çox önəmli təsirləri var. Ona görə də Quran qiraətinin qaydalarına işarə etməyimiz lazım gəlir.

Ənəs ibn Malik həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) belə buyurduğunu deyir:

"سَمِعْتُ رَسُولَ اللَّهِ (صلى الله عليه و آله) يَقُولُ: مَنْ قَرَأَ خَمْسِينَ آيَةً فِي يَوْمِهِ أَوْ لَيْلَتِهِ لَمْ

يُكُتَبْ مِنَ الْغَافِلِينَ"

¹ "Müstədrəkul-vəsail", cild- 4, səh. 263

“Əgər bir kəs gecə, ya gündüz ərəfəsində ən azı əlli Quran ayəsi qiraət etsə, qafillərdən hesab olmaz.” Başqa sözlə, Quran oxumaq insanı zikr əhlindən edir. Qəflət bir çox boşluqların, günahların, çirkinliklərin və zülmətin mənşəyidir. İnsan Quran oxumaqla qəflətdə olanlar cərgəsindən xaric olur.

Başqa bir hədisdə İmam Hüseyn (əleyhissəlam) buyurur:

"مَنْ قَرَأَ آيَةً مِنْ كِتَابِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ فِي صَلَاتِهِ قَائِمًا يُكْتَبُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ مِائَةٌ حَسَنَةً"

“Kim namazında ayaq üstə bir ayə oxusa, Allah onun hər bir hərfi müqabilində yüz savab yazar”¹. Buna yaxın mənada olan başqa bir hədisdə isə İmam Baqir (əleyhissəlam) buyurur: “Kim namazını ayaq üstə qılsa, Allah onun oxuduğu hər bir ayənin hərfi müqabilində yüz, əyləşərək oxusa, əlli və ümumiyyətlə Quran oxusa, hər hərfin müqabilində on savab yazar”².

İmam Hüseyn (əleyhissəlam) nəql etdiyi hədisin davamında buyurur:

"وَإِنْ اسْتَمَعَ الْقُرْآنَ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِكُلِّ حَرْفٍ حَسَنَةً وَإِنْ خَتَمَ الْقُرْآنَ لَيْلًا صَلَّتْ عَلَيْهِ

الْمَلَائِكَةُ حَتَّى يُصْبِحَ وَإِنْ خَتَمَهُ نَهَارًا صَلَّتْ عَلَيْهِ الْحَفَظَةُ حَتَّى يُبْسِيَ وَكَانَتْ لَهُ دَعْوَةٌ مُجَابَّةٌ"

“Allah Quranı eşidən şəxs üçün eşitdiyi hər hərfin qarşılığı olaraq bir, Quran oxuyan üçün isə on savab yazar. Qari Quranı gecə oxuyub bitirsə, mələklər ona səhərə qədər, gündüz isə, Quran müvəkkili gecəyə qədər salam göndərər və onun duası qəbul olunar”. Yəni duası qəbul olanlardan biri də Quran oxuyanlardır. Beləliklə, Quran oxumağın nə qədər təsiri və nəticəsi olduğu ümumi şəkildə aydın oldu.

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 611; “Rövzətul-muttaqin”, cild-13, səh. 130; “Vəsailuş-şiə”, cild-6, səh. 188

² «Kafi», cild- 2, səh. 611; “Səvabul-əmal və iqabul-əmal”, səh. 101

Namazın sirləri və qaydaları	415
------------------------------------	-----

(116)

Quran oxumağın dəyəri və əhəmiyyəti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

"إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ بِالرَّحْمَةِ"

*"Mömin Quran oxuyanda Allah ona rəhmətlə nəzər salar."*¹

Quran oxumaq Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) imam Əliyə (əleyhissəlam) olan tapşırıqlarından biridir. O həzrət buyurur:

"أُوصِيكَ فِي نَفْسِكَ بِخَصَالٍ فَاحْفَظْهَا عَنِّي ... وَ عَلَيْكَ بِتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ عَلَى كُلِّ حَالٍ..."

*"Sənə bir neçə şey tapşırıram, onları qoruyub saxla və əməl et: hər zaman Quran oxumaq!.."*². Bu tapşırığa həm imam Əli (əleyhissəlam), həm də digər imamlar çox diqqət göstərmişlər. Araşdırdıqda imamların həyatının çox mühüm bir hissəsinin Quran oxumaq olduğunu görürük. Bu onu göstərir ki, biz həyatımızda Quran oxumaqdan yayınmamalıyıq.

Mərhum Əbul-Futuhun təfsirində həzrət Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql olunmuş bir hədisdə deyilir:

"مَنْ قَرَأَ ثُلُثَ الْقُرْآنِ فَكَأَنَّمَا أُوتِيَ ثُلُثَ النَّبُوءَةِ وَ مَنْ قَرَأَ ثُلُثِي الْقُرْآنِ فَكَأَنَّمَا أُوتِيَ ثُلُثِي النَّبُوءَةِ وَ

مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ كُلَّهُ فَكَأَنَّمَا أُوتِيَ تَمَامُ النَّبُوءَةِ"

¹ "Camiul-əxbar", səh. 39; "Camiu əhadisiş-şiə", (Ayətullah Burucerdı), cild-22, səh. 288

² «Kafi», cild- 8, səh. 79

“Kim Quranın üçdə birini oxusa, sanki, ona peyğəmbərliyin üçdə biri, üçdə ikisini oxusa üçdə ikisi, bütün Quranı oxusa peyğəmbərlik ona tam olaraq verilmiş olar”. Hədislərdə deyilir ki, cənnətin dərəcələrinin sayı Quran ayələrinin sayı qədərdir. İnsan nə qədər Quran oxuyubsa, Qiyamətdə hər ayəyə uyğun olaraq cənnətdə bir dərəcə yüksələr.

"ثُمَّ يُقَالُ لَهُ اقْرَأْ وَارْقُ كُلَّ آيَةٍ دَرَجَةٌ فَيَرْقَى فِي الْجَنَّةِ بِكُلِّ آيَةٍ دَرَجَةٌ حَتَّى يَبْلُغَ مَ ۝ ۱ مَعَهُ مِنَ الْقُرْآنِ"

“Sonra ona deyilər ki, oxu və yuxarı yüksəl. Hər ayə ilə bir dərəcə yuxarı yüksələr və Quran onunla bərabər olduğu zamana qədər daim yüksələr.

"ثُمَّ يُقَالُ لَهُ اقْبِضْ فَيَقْبِضُ ثُمَّ يُقَالُ لَهُ اقْبِضْ فَيَقْبِضُ"

Sonra ona deyilər ki, götür “bu”nu və o da götürər. İki dəfə götür deyilər.

"ثُمَّ يُقَالُ لَهُ هَلْ عَلِمْتَ مَا فِي يَدِكَ فَيَقُولُ لَا فَيَاذًا فِي يَدِهِ الْيُمْنَى الْخُلْدُ وَ فِي الْأُخْرَى النَّعِيمُ"

Sonra deyilər ki, bilirsən əlindəki nədir? O da xeyr deyər. Onun sağ əlində Cənnətdə əbədi həyat, sol əlində isə Cənnətin bütün nemətləri olar.”¹

¹ “Müstədrəkul-vəsail”, cild-4, səh. 262

Deməli, Cənnət öz dərəcələrinə Quran ayələri ilə bölünüb və Quran oxuyanın oxuması ilə dərəcələr tənzimlənir. Cənnətdə əbədi qalmaq Quran oxumağa bağlıdır və Cənnət nemətləri isə yalnız zahiri maddiyyatdan ibarət deyil. Cənnətdə olan bütün nemətlər, hətta daha üstün olan “Allahın rizvanı və razılığı”¹ da insanın dünyada Quranla nə qədər üns bağlamasına bağlıdır.

¹ “Təvbə” surəsi, ayə 72 (*Allahdan olan bir razılıq isə (bunların hamısından) daha böyükdür*)

Namazın sirləri və qaydaları	419
------------------------------------	-----

(117)

Tövhid surəsini oxumağın fəziləti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namaz əsas məsələlərdən olduğu kimi Quran oxumaq da bizim əsas proqramlarımızdan biri olmalıdır. Möhtəşəm «Kafi» kitabında, İmam Musa (əleyhissəlam) Həfs adlı bir nəfərə buyurur:

"أَتَحِبُّ الْبَقَاءَ فِي الدُّنْيَا؟ فَقَالَ: نَعَمْ، فَقَالَ: وَلِمَ؟ قَالَ: لِقِرَاءَةِ «قُلْ هُوَ اللَّهُ أَحَدٌ»، فَسَكَتَ

عَنْهُ"

"Dünyada əbədi qalmaq istəyirsən? O da bəli dedi. Nə üçün əbədi qalmaq istəyirsən? Ürəyim istəyir ki, bircə dəqiqə də ömrüm qalsa, İxlas surəsini oxuyum. Həzrət sükut etdi".

Bu hədisin davamını deməmişdən öncə gəlin başqa bir hədisə nəzər salaq, İmam Baqir (əleyhissəlam) buyurur:

“Kim gündüz “İxlas” surəsini bir dəfə oxusa, Allah ona bir, iki dəfə oxusa, iki rəhmət, əgər üç dəfə oxusa hətta qonşularına da rəhmət və bərəkət göndərər. Əgər gecə-gündüz on iki dəfə oxusa, Allah onun üçün Cənnətdə on iki saray hazırlayar, yüz dəfə oxusa, Allah onun qan və mal-mülk ilə bağlı günahlarından başqa iyirmi beş illik günahını bağışlayar”. Yəni əgər kiminsə qanını tökmüşsə, kiməsə zərər yetirmişsə, öhdəsində qisas varsa, yaxud kiminsə malını ödəməlidirsə, “həqqün-nas” (insan haqqları) olan bu günahlar bağışlanmır. Amma “həqqullah” (Allahın haqqı) olan günahları Allah “İxlas” surəsini oxumaqla hamı üçün keçər. Kim dörd yüz dəfə “İxlas” surəsini oxusa, Allah ona dörd yüz şəhidin savabını verər. Əgər min dəfə oxusa, onun yeri hökmən Cənnət olar.

İxlas surəsini oxumaq çox tövsiyə olunub. Birinci hədisdə sanki o şəxs imam Musanın (əleyhissəlam) atalarından “İxlas” surəsini oxumağın savabını eşitmişdi. Buna görə də o həzrət ondan dünyada nə üçün qalmaq istədiyini soruşanda, o da həmin cavabı verdi. Həzrət sükut etdikdən sonra Həfsə xitab edərək buyurdu:

"يَا حَفْصُ، مَنْ مَاتَ مِنْ أَوْلِيَائِنَا وَ شِيعَتِنَا وَلَمْ يُحْسِنِ الْقُرْآنَ، عُلِمَ فِي قَبْرِهِ لِيَرْفَعَ اللَّهُ بِهِ مِنْ

دَرَجَتِهِ"

“Ey Həfs! Bizim dostlarımızdan kim dünyadan köçsə, amma Quranı öyrənməmişsə, Allahın onun dərəcəsini yüksəltməsi üçün qəbir aləmində ona Quranı öyrədərlər”. Çünki Cənnətin dərəcələri Quran ayələrinə bağlıdır. Həfs deyir:

"فَمَا رَأَيْتُ أَحَدًا أَشَدَّ خَوْفًا عَلَى نَفْسِهِ مِنْ مُوسَى بْنِ جَعْفَرٍ عَلَيْهِمَا السَّلَامُ وَلَا أَرْجَى النَّاسِ مِنْهُ، وَكَانَتْ قِرَاءَتُهُ حُزْنًا، فَإِذَا قَرَأَ فَكَأَنَّهُ يُخَاطَبُ إِنْسَانًا"

*"Heç kimi Musa İbn Cəfər (əleyhissəlam) kimi qorxu və ümid edən görmədim. O həzrət Qurani hüznə oxuyardı, sanki kiməsə xitab edirdi."*¹

¹ «Kafi», cild-2, səh. 606; "Rəvzətul-müttəqin", cild-13, səh. 124

Namazın sirləri və qaydaları	423
------------------------------------	-----

(118)

Quran oxumağın qaydaları

İlahi kitabın və Ümmül-kitabın əzəmətinə diqqət

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Hədislərdə Quran oxumağın çoxlu təsirləri olduğu deyilir. Peyğəmbər-əkrəm (sallallahu əleyhi və alih) Salmana buyurur:

"عَلَيْكَ بِقِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فَإِنَّ قِرَاءَتَهُ كَفَّارَةٌ لِلذُّنُوبِ وَ سِتْرَةٌ مِنَ النَّارِ وَ أَمَانٌ مِنَ الْعَذَابِ"

"Quran oxu! Çünki o, günahların kəffarəsidir, oddan qoruyur və əzabdan amanda saxlayır"¹. Quranın qiraəti ilə bağlı əsas məsələlərdən biri onun qaydalarıdır. Bu qaydalar haqqında ən geniş və ən dəqiq bəhsi mərhum imam Xomeyni "Namazın qaydaları" kitabında bəyan etmişdir.² O deyir: Quran oxuyana lazım olan birinci şey bu İlahi kitabın əzəmətinə diqqət etməkdir. Bilməlidir ki, oxuduğu kitab adi bir kitab deyil, əksinə, ən böyük səmavi kitabdır. Quranın əzəmətinə diqqət etmək qəlbin və batini həyatın nuraniliyinə səbəb olur. Onun əzəmətinə diqqət etmək, insanın bu kitabın böyük kitab olduğunu və sadəcə olaraq zahiri sözlərdən ibarət olmadığını bilməkdir. Əksinə, bu sözlərin fəvqündə onun başqa bir həqiqəti var və bəşərin, alimlərin, hətta batin və şühud əhlinin də əlinin ona çatmasından uzaqdır. Elə güman olunmamalıdır ki, Quranın həqiqəti ondakı sözlərdən ibarətdir. Allah-taala buyurur:

¹ "Camiul-əxbar", səh. 39

² "Namazın qaydaları", səh. 180

﴿إِنَّا جَعَلْنَاهُ قُرْآنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ؛ وَإِنَّهُ فِي أُمِّ الْكِتَابِ لَدَيْنَا لَعَلِيَّ حَكِيمٌ﴾

“Biz onu, anlaya biləsiniz deyə, ərəbcə Quran (oxunan) etdik. Şübhəsiz ki, o, dərgahımızdakı əsl kitabda mövcuddur. O çox ucadır, çox hikmətlidir”. ¹ Bəşərin yalnızca bu zahiri Qurana əli çatır, amma “ümmül-kitab”, “bizim yanımız” da olana isə yolu yoxdur. Bu ayədən məlum olur ki, Quran həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) müqəddəs qəlbinə ərəbcə nazil olmamışdan öncə “ümmül-kitab” da mövcud idi. Ayənin zahiri göstərir ki, hazırdakı Quranın həqiqəti, bəlkə də daha geniş şəkildə “ümmül-kitab” da və “Allah yanı”nda mövcud idi. O aləmlərdən bu maddi aləmə tənəzzül etdirilərək ərəb sözləri şəklində zahir olub. Elə düşünməməliyik ki, digər kitablar kimi Quran da ondakı sözlərdən ibarətdir. Quranı bəşər kəlamı hesab edənlər nə üçün bu ayəyə diqqət etmirlər? Əgər Quranı yalnız onun bu zahiri ilə məhdudlaşdırsaq, belə yanlış təsəvvürlərə zəmin yaratmış olarıq. Amma onun həqiqətinin bu maddi aləmin fəvqündə “ümmül-kitab” da, Allah yanında olduğunu dərk etsək, bu zaman bilərik ki, onun həqiqətinə zahiri və rəsmi elmlərlə, eləcə də qəlbi maarif və qeybi kəşf-kəramətlə heç bir bəşər yol tapa bilməz. Amma bir istisna halı var və o da Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) müqəddəs varlığıdır. O da “qabə-qəvseyin” (“فَكَانَ قَابَ قَوْسَيْنِ أَوْ أَدْنَىٰ” ²; *Sonra yaxınlaşdı və aşağı endi, daha yaxın oldu*) məqamında olarkən. Yalnız o həzrət buna layiqdir, başqa heç kim.

¹ “Zuxruf” surəsi, ayə 3-4

² “Nəcm” surəsi, ayə 8-9

Elə isə, Quranla üz-üzə dayananda diqqət etməliyik ki, bu Quran o əzəmətli həqiqət olan “ümmül-kitab”ın tənəzzül etmiş formasıdır və bəşər onu dərk etməkdən acizdir. Əgər Quranın əzəmətinə diqqət edə bilmiriksə, deməli, Quranı əzəmətlə yad etməyi layiqincə yerinə yetirə bilmirik.

Mərhum imam Xomeyni qaydalarından biri olaraq Quranı əzəmətlə yad etməklə bağlı deyir¹: Əzəmətin mənşəyi səkkiz şeydir: bir kitabın əzəməti bəzən kitab sahibinin, bəzən də kitabın məzmununun əzəmətindən irəli gəlir, üçüncüsü, kitabın nəticələri və təsirlərindən, dördüncüsü onu gətirənin, yəni bu kitabı gətirən müqəddəs Ruh – həzrət Cəbrayılın əzəmətindən irəli gəlir (əgər müqəddəs və böyük Ruhun həzrət Cəbrayıl olduğunu qəbil etsək). Beşincisi, həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) özünün əzəməti, altıncı, bu kitabı qoruyanların, yeddinci, onu şərh edənlərin və səkkizinci isə bu kitabın nazil olduğu zamanın əzəmətidir.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 182

Namazın sirləri və qaydaları	427
------------------------------------	-----

(119)

Quranın əzəmət yönləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Yuxarıdakı səkkiz məqamın izahından öncə bu hədisə nəzər salsaq yaxşı olar:

"إِنَّ أَكْرَمَ الْعِبَادِ إِلَى اللَّهِ بَعْدَ الْأَنْبِيَاءِ الْعُلَمَاءُ ثُمَّ حَمَلَةُ الْقُرْآنِ"

"Allaha peyğəmbərlərdən sonra ən əziz bəndə alimlər, daha sonra isə Quranı daşıyanlardır (onu oxuyanlar, əməl edənlər və yayanlardır).

"يُخْرِجُونَ مِنَ الدُّنْيَا كَمَا يَخْرُجُ الْأَنْبِيَاءُ وَيُحْشَرُونَ مِنْ قُبُورِهِمْ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ"

Onların ruhu peyğəmbərlərin ruhu alınan kimi alınar. Qiyamat günü peyğəmbərlərlə birgə məhşərə gətirilərlər.

"وَيَمْرُؤْنَ عَلَى الصِّرَاطِ مَعَ الْأَنْبِيَاءِ وَيَأْخُذُونَ ثَوَابَ الْأَنْبِيَاءِ"

Sirat körpüsünü peyğəmbərlərlə birgə keçərlər. Allah onlara peyğəmbərlərin savabını verər"¹.

Quran oxuyanlar həm dünyada, həm də axirətdə peyğəmbərlərin mərtəbəsində olarlar. Öncəki hədisdə də qeyd olundu ki, kim Quranın üçdə birini oxusa, ona peyğəmbərliyin sanki üçdə biri verilmiş olar... Bu hədisdə isə Quran oxuyanların dünya və axirətdə peyğəmbərlər mərtəbəsinə qədər yüksəldiləcəkləri deyilir.

¹ "Biharul-ənvər", cild- 89, səh. 19

Quran oxuyarkən bu nöqtəyə diqqət yetirsək, onun əzəməti bizi bürüyər və heç vaxt Quran oxumağın yalnız bizə savab verilməsi üçün olduğunu düşünmərik. İndi də səkkiz məqamın izahına baxaq:

1. Birinci, Quranı göndərən və onun sahibinin əzəmətidir. Quran əzəmətlidir, çünki onu göndərən sifətlərindən biri "*əzəmətli*" dir.

Mərhum imam Xomeyninin maraqlı bir təbiri var:¹ Allahın heç bir mövcuda əzəməti ilə təcəlla etməsi mümkün deyil. O yalnız minlərlə pərdə arxasından təcəlla edir. Yəni heç bir varlığın Allahın Öz əzəməti ilə təcəllasına təqəti yoxdur və bu, minlərlə pərdələr arxasından mümkündür. Quranın özü Allahın təcəllasıdır, o qədər tənəzzül etmişdir ki, nəhayət, ərəb dilində oxuna biləcək şəkildə düşmüşdür. Həm Əllamə Məclisinin həm də digərlərinin kitablarında nəql olunan bir hədisdə deyilir:

"أَنَّ لِلَّهِ بَيِّنَاتٌ وَتَعَالَى سَبْعِينَ أَلْفَ حِجَابٍ مِنْ نُورٍ وَظُلْمَةٍ لَوْ كُشِفَتْ لَأَحْرَقَتْ سُبُحَاتُ وَجْهِهِ

مَا دُونَهُ"

*"Allahla mövcudat arasında yetmiş min nur və zülmət pərdəsi var. Əgər bu pərdələr aradan qalxsas, hər şeyi yandırır-yaxar"*².

Quranla digər səmavi kitablar arasındakı fərqlərdən biri budur ki, o, Allah-taala tərəfindən nazil olan və Allah onda bütün zati, sifəti və fəli ilə, bütün camal və cəlal sifətləri ilə birgə təcəlla etmişdir. Yəni Allahın bu təcəllası çox əzəmətli təcəlladır. Digər kitablar bu cür deyil və bu, Quranın əzəmətini daha da çoxaldır.

Buna görə də, Quranın əzəmətini dərk etmək və onu əzəmətlə yad etməyin birinci şərti bu kitabın əzəmətli Allah tərəfindən nazil olduğuna diqqət etməkdir.

2. İkincisi, Quran həzrət Cəbrayıl vasitəsilə nazil olub.

Cəbrayıl mələklərin ən üstünü və elm, hikmət və digər mənəvi ruzilərin vasitəçisidir.

¹ "Namazın qaydaları", səh. 182

² "Biharul-ənvər", cild- 55, səh. 45

3. Bu kitab kimə nazil olub? Yer üzərində ən üstün insan olan həzrət Məhəmmədə (sallallahu əleyhi və alih).
4. Allah özü buyurur: ﴿إِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَإِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ﴾¹
Şübhəsiz ki, Quranı Biz nazil etdik və sözsüz ki, Biz də qoruyacağıq. Bu elə bir kitabdır ki, heç kimin onu məhv etməyə qüdrəti yoxdur və o, Qiyamətə qədər davam edər.
5. Bu kitaba izah verənlər kimdir? Əhli-Beyt (əleyhimussəlam); ﴿لَا يَمَسُّهُ إِلَّا الْمُطَهَّرُونَ﴾² *Ona paklanmışlardan başqa heç kim toxuna bilməz!*
6. Nə zaman nazil olub? Allah dərgahında ən üstün zaman olan “Qədr” gecəsində. ﴿إِنَّا أَنْزَلْنَاهُ فِي لَيْلَةِ الْقَدْرِ﴾³;
Həqiqətən, Biz onu qədr gecəsi nazil etdik.

İnsan Quran oxuyarkən bunlara diqqət etsə, öz qabiliyyəti çərçivəsində onun əzəmətini dərk edər və bu onun Quranın batıninə yaxınlaşmasına şərait yaradar.

¹ “Hicr” surəsi, ayə 9

² “Vaqiə” surəsi, ayə 79

³ “Qədr” surəsi, ayə 1

432 Namazın sirləri və qaydaları

(120)

Quranın məzmununun əzəməti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Quran-kərimin əzəmətini çatdıran şeylərdən biri də onun məzmunudur. Bir kitabı oxuyanda onun məzmununa və məqsədinə diqqət olunmasa ona təzim də olunmaz. Quran bu baxımdan ən əzəmətli kitabdır və onun qədər məzmunlu bir kitab yoxdur. Bu kitab ilk öncə hidayət kitabıdır; “هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ”¹; *təqvalılara doğru*” yol göstərən. İnsan hidayətin ali mərtəbələrinə, Allaha tərəf “seyri-suluk”a (hərəkətə), dünyəvi zəncirlərdən nicata, maddiyyatdan mənəviyyata ancaq Quranla yüksələ bilər, özünü Şeytandan mələklərə tərəf onun vasitəsilə apara bilər.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 2

İkinci məsələ isə bundan ibarətdir: Quran hər kəsin ondan öz qabiliyyətinə uyğun faydalana biləcəyi bir kitabdır. Elmin yüksək mərtəbələrinə yüksələn alim üçün Quranın bir ayəsi elm-hikmət xəzinəsi olduğu kimi, elmsizlər də onun zahirindən yararlana bilirlər. Hədislərdə deyilir ki, “İxlas” və “Hədid” surələrinin ilk ayələri kimi bəzi surə və ayələr dünyanın sonunda yaşayan dərin düşünənlər üçün nazil olub. Bu o demək deyil ki, “İxlas” surəsi yalnız onlar üçündür, əksinə, bunun mənası onların öncəki nəsillərin bacarmadığı bir çox həqiqətləri bu surələrdən çıxarmalarıdır. Əlbəttə, öncəkilər də bu ayələrdən özlərinə uyğun həddə yararlanmışlar. Başqa elə bir kitab varmı ki, həm elmin ən yüksək mərtəbələrinə çatmış, həm də elmi olmayanlar üçün onun eyni ibarəti, ya eyni bir sətri faydalı olsun? Quranın xüsusiyyətlərindən biri də budur və bu baxımdan o bir möcüzədir.

Beləliklə, ikinci məsələ budur ki, Quran hər kəsin ondan öz istedadına uyğun həddə istifadə edə biləcəyi bir kitabdır. Heç kim Quranın xas bir qrupa məxsus olduğunu düşünməməlidir. Bu İlahi kitab bütün bəşəriyyət üçündür. Nəticədə də, hər kəs onun əzəmətini öz qabiliyyətinə uyğun dərk edə bilər.

Namazın sirləri və qaydaları	435
------------------------------------	-----

(121)

Quran oxumağın qaydasına riayət

Tərtil, düşünmək, ayələrə əməl etmək, qissələrdən ibrət almaq, onun təlim olmasına diqqət etmək

Bismilləhir-Rahmənir-rahim

Allah-taala buyurur:

﴿الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ يَتْلُونَهُ حَقَّ تِلَاوَتِهِ﴾

“Verdiyimiz kitabı layiqincə oxuyanlar”.¹

Quranı layiqincə oxumaq nə deməkdir? Ayədən belə nəticə alınır ki, biri Quranı oxusa da, amma onu oxumağın qaydalarına riayət etməyə bilər. Oxumaq bir məsələdir, qaydalarına riayət isə başqa məsələ. Necə ki, ibadət bir məsələdir, ibadətin haqqı isə başqa məsələ, Allahı tanımaq bir məsələdir, Allahı tanımağın şərtləri başqa məsələ. Quran oxumağın qaydaları haqqında İmam Sadiq (əleyhissəlam) yuxarıdakı ayə ilə bağlı buyurur:

﴿يُرْتَلُونَ آيَاتِهِ وَ يَتَفَقَّهُونَ فِيهِ وَ يَعْمَلُونَ بِأَحْكَامِهِ﴾

“Onlar Quran oxuyarkən tərtil ilə oxuyar, üzərində təfəkkür və hökmlərinə əməl edirlər”. Yəni tərtil, təfəkkür və həyata tətbiq edərək əməl etmək Quran oxumağın qaydalarıdır.

“Allah alimdir, xəbərdardır, eşidəndir, görəndir”, - kimi ayələri oxuyarkən, onları həyata tətbiq etmək istəsək, Allahın hər bir işimizi gördüyünü nəzərdə saxlamalı və diqqət etməliyik.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 121

İmam buyurur:

"وَيَرْجُونَ وَعْدَهُ وَيَخَافُونَ وَعِيدَهُ وَيَعْتَبِرُونَ بِقِصَصِهِ"

"Onun mükafat vədələrinə ümid edər, əzab vədələrindən qorxar və qissələrindən ibrət alarlar". Yəni Quran oxuyarkən onun haqqı Cənnət ayələrinə çatanda İlahi vədələrə ümid etmək, Cəhənnəm ayələrinə çatanda isə Allahın əzabından qorxmaq, göz yaşı tökməkdir. İmamlar Cəhənnəm ayələrini oxuyanda gözlərindən yaş axardı. Qissə nəql edən ayələri oxuyanda ibrət alar, çünki Quranın qissələrdə məqsədi sadəcə olaraq peyğəmbərlərin tarixini və əhvalatlarını nəql etmək deyil. Hətta təkrar olunan ayələr həqiqətdə təkrar deyil. Hər dəfə digərində olmayan dəqiq irfani, əxlaqi, tərbiyəvi, yaxud elmi bir məsələ var.

"وَيَأْتِمُرُونَ بِأَمْرِهِ وَيَتَنَاهَوْنَ عَنْ نَوَاهِيهِ"

"Onun əmrlərinə çağırar, qadağan etdiklərindən çəkindirərlər".

"مَا هُوَ وَاللَّهُ حَفِظَ آيَاتِهِ وَدَرَسَ حُرُوفِهِ وَتِلَاوَةَ سُورِهِ وَدَرَسَ أَغْشَارَهُ وَأَخْمَاسِيهِ حَفِظُوا

حُرُوفَهُ وَأَصَاغُوا حُدُودَهُ"

"Allaha and olsun ki, Quran oxumaq (ancaq) ayələri hifz etmək, surələri oxuduqda sözlərin və hərflərin zahirinə diqqət yetirmək, ayələri müxtəlif formalarda oxumaqdan ibarət deyil. Bəziləri Quranın hərflərini əzbərləyər, amma onun həqiqətlərini zay edərler".

"وَأِنَّمَا تَدَّبَّرُ آيَاتِهِ وَالْعَمَلُ بِأَحْكَامِهِ"

“Quran oxumağın haqqı onun ayələri üzərində düşünmək və hökmlərinə əməl etməkdir”¹. Sanki həzrətin zamanında bizim dövrdə olduğu kimi, bəziləri Quranı yalnızca əzbərləyirdilər. Deməli, Quran oxuyarkən onun şərtlərindən biri məzmununa diqqət edərək oxumaqdır.

¹ *“İrşadul-qulub”*, Deyləmi, cild- 1, səh. 78

(122)

Namazda Quran oxumağın ikiqat təsiri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) buyurur:

"قِرَاءَةُ الْقُرْآنِ فِي الصَّلَاةِ أَفْضَلُ مِنْ قِرَاءَةِ الْقُرْآنِ فِي غَيْرِ الصَّلَاةِ"

“Quranı namazda oxumaq başqa vaxt oxumaqdan daha üstündür”¹.

Namaz qılan namazdan başqa, Quran oxumağa da ayrıca diqqət etməli və bilməlidir ki, Quran oxumaq çox önəmli məsələdir. Quran və hədislərdə buna çox təkid olunub və əgər namazda Quran oxunarsa, ikiqat, hətta bir neçə dəfə təsirli olar. Hədislərdə qeyd olunur ki, Cənnət Quran oxuyanların intizarındadır. Deməli, namaz qılanlar namazda Quran oxuyarsa, Cənnətin intizarı daha da çoxalar. Yaxud hədislərdə deyilir ki, mələklər Quran oxuyan üçün bağışlanmaq diləyər və Quranı namaz qılarkən oxusalar, mələklərin bu istəyi daha da artar.

"إِنَّ الْمُؤْمِنَ إِذَا قَرَأَ الْقُرْآنَ نَظَرَ اللَّهُ إِلَيْهِ بِالرَّحْمَةِ"

“Mömin Quran oxuyanda Allah ona rəhmətlə nəzər salar”². Belə olan halda, Quran namazda oxunarsa, onun təsiri nə qədər olar! Hədisdə deyilir ki, kim bir ayə oxusa Allah ona yüz şəhidin, bir surə oxusa bir peyğəmbərin savabını yazar və hər hərfin qarşılığı olaraq Sirat körpüsündə bir nur verər. Belə olan halda, Quran namazda oxunarsa, necə də təsirli olar! Buna görə də namaz qılan Quran oxumağa əvvəldən diqqətlə yanaşmalıdır.

¹ *“Əl-Məhasin”*, Əhməd ibn Məhəmməd ibn Xalid, Bərqı, cild-1, səh. 221; *“Tuhəful-uqul”*, səh. 43; *“Vəsailuş-şiə”*, cild-7, səh. 163; *“Biharul-ənvar”*, cild-89, səh. 19

² *“Camiul-əxbar”*, səh. 39

Öncə də qeyd olundu ki, Quranı əzəmətlə yad etməyə səbəb olan şeylərdən biri də onun məzmununa diqqət etməkdir. Quranın müxtəlif mövzuları var. Birincisi, o, hidayət kitabıdır, ikincisi, bəşərin ümumi və sadə, alim və arif – hər təbəqəsi üçün faydalıdır, hər təbəqə ondan öz qabiliyyətinə uyğun olaraq yararlanı bilər. Üçüncüsü, bu kitab *“təqvalılara doğru yol göstərən”*dir. Quran günahların kəffarəsidir. Yəni Qurandan bir ayə diqqətlə oxunduqda insanın batini çirkinlikləri təmizlənər və onda nuranilik yaranar.

Dördüncü məsələ isə keçmiş peyğəmbərlərin əhvalatlarıdır. Bəzən elə güman olunur ki, Quranda bu hadisələrin xatırlanması tarixin nəqli üçündür. Amma Allah-taala Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) buyurur: “وَاذْكُرْ ۝١: *Bəndəmizi də xatırla* və keçmiş peyğəmbərlərin adını çəkir. Allah bununla ilk olaraq peyğəmbərləri sonra da onların ümmətini nümunə olaraq göstərir. Çünki bu əhvalatlarda böyük maariflər yatır. İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur: “*Quran oxumağın haqqı onun əhvalatlarını oxuyarkən ondan ibrət almaqdır*”. İbrət yalnız əxlaqi və tərbiyəvi deyil. Mərhum imam Xomeyni deyir²: Quran qissələrində o qədər maarif, elm, hikmət və İlahi təlim-tərbiyə var ki, insan bundan heyrətə gəlir. Ayələrdəki təkrarlar əvvəla nəfsin saflaşdırılmasında, təlim-tərbiyədə lazımlıdır, ikincisi isə əgər diqqətlə nəzər salsaq, görərik ki, əslində təkrar deyil, çünki hər dəfə dərin bir məsələyə, əxlaqi və irfani nöqtəyə toxunur.

Buna görə də Quran qissələrinə diqqətlə yanaşmaq lazımdır. Allaha yaxınlaşmaq (seyri-suluk) üçün peyğəmbərlərin əhvalatları çox mühümdür. Həzrət İbrahimin (əleyhissəlam) əhvalatında buyurulur: “فَلَمَّا جَنَّ عَلَيْهِ اللَّيْلُ رَأَىٰ كَوْكَبًا”³; *Gecə qaranlığı onu bürüyəndə, o bir ulduz gördü*. Bu ayədən belə nəticə çıxır ki, Allaha tərəf seyri-suluk edən şəxs Ona təbiətin zülmət qaranlığından başlayaraq çatmalıdır.

¹ “Sad” surəsi, ayə 17

² “*Namazın qaydaları*”, səh. 186

³ “Ənam” surəsi, ayə 76

Namazın sirləri və qaydaları	443
------------------------------------	-----

(123)

Qurana təzim onun məzmununa diqqət yetirməklədir

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Qurandakı məsələlərdən biri də Allahın ayələrini təkzib edən kafirlərin halının bəyanıdır. Onlar təqvalıların, yaxşı əməl edənlərin və Allahın ayələrini təsdiqləyənlərin müqabilindədir. Allah onların sonunu açıq-aydın bəyan edir. Fironlar, nəmrudlar, qarunlar hansı bəlalara düçar oldular və olacaqlar!

Quran-kərimdə məad və onun isbatı, axirət əzabı, Cənnət və Cəhənnəmin keyfiyyəti, səadətə qovuşanların halı və onların dərəcələri haqqında danışılır. Əvvəllər *“Verdiyimiz kitabı layiqincə oxuyanlar”*¹ ayəsinin təfsiri ilə bağlı İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) belə bir hədis nəql etdik: *“Quran oxuyarkən Cənnət və Cəhənnəm ayələrinə çatanda tez oxuyub keçməsinlər”*. Yəni Cənnət ayələrindən birini oxuduqda diqqət etsinlər və Allahdan Cənnət nəsib etməsini istəsinlər, eyni zamanda hətta əzabını təsəvvür etmək belə bizim üçün qeyri-mümkün olan Cəhənnəm ayələrinə gələndə isə Allaha sığınsınlar.

Quranda Allahın varlığının, sifətlərinin dəlilləri geniş şəkildə bəyan olunub. Buna görə də Qurana təzimin birinci qaydası olaraq Quran oxuyan onun məzmununa diqqətlə yanaşmalıdır. Qurandan kamil kitab yoxdur, hətta onun bir surəsi, bir ayəsi qədər tam və kamil kəlam tapmaq mümkün deyil. İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur:

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 121

"الْبَيْتُ الَّذِي يُقْرَأُ فِيهِ الْقُرْآنُ وَ يُذَكَّرُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِ تَكْثُرُ بَرَكَتُهُ وَ تَحْضُرُهُ الْمَلَائِكَةُ وَ تَهْجُرُهُ الشَّيَاطِينُ"

"Quran oxunan və Allah yad olunan evdə bərəkət artar, mələklər hazır olar, şeytanlar isə oranı tərk edər". Bir evin mənəvi cəhətdən düçar olduğu bəlaların çoxunun mənşəyi tamamilə aradan qalxar.

"وَيُضِيءُ لِأَهْلِ السَّمَاءِ كَمَا تُضِيءُ الْكَوَاكِبُ لِأَهْلِ الْأَرْضِ وَإِنَّ الْبَيْتَ الَّذِي لَا يُقْرَأُ فِيهِ الْقُرْآنُ وَلَا يُذَكَّرُ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ فِيهِ تَقَلُّ بَرَكَتُهُ وَ تَهْجُرُهُ الْمَلَائِكَةُ وَ تَحْضُرُهُ الشَّيَاطِينُ"

"Ulduzlar Yer əhli üçün işıqlı göründüyü kimi bu ev də səma əhli üçün nurani görünər. Və Quran oxunmayan, Allah yad olunmayan evdə isə bərəkət azalar, mələklər oranı tərk edər, şeytanlar gələr"¹. Mələklər bu ev üçün bağışlanmaq diləməz. Quran oxunan evdə ümid, səfa, nuranilik və rəhmət olar, oxunmayan evdə isə əksinə.

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 610

446 Namazın sirləri və qaydaları

(124)

Quran təlim kitabıdır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Quran oxumağın riayət olunmalı qaydalarından biri də, Quran oxuyanın onu özü üçün təlim-tərbiyə kitabı saymasıdır. Bu çox mühüm məsələdir. Əgər biz Quranı yalnız savab və makafatı üçün oxusaq, yaxud bəzi ədəbiyyat qanunlarına, məsələn, fəsaht və bəlağətinə görə ona üz tutsaq, onun əsl hədəfi olan təlimindən uzaq düşmüş olarıq. Quran-kərim bir çox ayələrdə özünün təlim-tərbiyə kitabı olduğunu deyir. Bəqərə surəsinin 151-ci ayəsində buyurur:

﴿كَمَا أَرْسَلْنَا فِيكُمْ رَسُولًا مِنْكُمْ يَتْلُو عَلَيْكُمْ آيَاتِنَا وَيُزَكِّيكُمْ وَيُعَلِّمُكُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾

“Həmçinin sizə ayələrimizi oxumaq, sizi təmizləmək, sizə kitabı və hikməti öyrətmək üçün öz içinizdən bir peyğəmbər göndərdik”. Allahın göndərdiyi elçinin vəzifələrindən biri də insanlara kitabın təlimidir, yəni Quran oxumaq Allahın əsl hədəfini anlamaq üçün bir müqəddimədir. Ali-İmran surəsinin 164-cü ayəsində buyurur:

﴿لَقَدْ مَنَّ اللَّهُ عَلَى الْمُؤْمِنِينَ إِذْ بَعَثَ فِيهِمْ رَسُولًا مِنْ أَنْفُسِهِمْ يَتْلُو عَلَيْهِمْ آيَاتِهِ وَيُزَكِّيكُمْ

وَيُعَلِّمُهُمُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ﴾

“Allah möminlərə lütf etdi, çünki onların içərisindən özlərinə (Allahın) ayələrini oxuyan, onları təmizləyən, onlara kitabı və hikməti öyrədən bir peyğəmbər göndərdi”. Maraqlıdır ki, təlim-tərbiyə cəhəti bütün səmavi ktblara aiddir. Buna həmçinin bəzi ayələrdə də işarə olunub. Həmin surənin 48-ci ayəsi buyurur:

﴿وَيُعَلِّمُهُ الْكِتَابَ وَالْحِكْمَةَ وَالتَّوْرَةَ وَالْإِنْجِيلَ﴾

“(Allah) ona (İsaya) kitabı (yazmağı), hikməti, Tövrəti və İncili öyrədir”. Təlim-tərbiyə məsələsi həmçinin həqiqi Tövrət və İncilin də xüsusiyyətidir.

Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) burada çox incə bir məsələyə toxunur¹: Təlim, Quranın yalnız qrammatika, ədəbiyyat, ayələrin nazil olma səbəbi, yaxud qiraət müxtəlifliklərinin təlimindən ibarət deyil. Məqsəd Allahın hər ayə vasitəsilə insanı həmin ayənin böyük hədəfinə hidayət etmək istəməsidir. O sonra deyir: biz qəbul etməliyik ki, böyük təfsirçilər insanlara “Quranın təlimi”ni vermədilər. O, təfsirçilərə böyük ehtiram qoymaqla, onlara dua etməklə yanaşı, deyir ki, nəzərimizcə bunlar təfsir deyil, çünki təfsir kitabın məqsədlərini izah etməkdir və təfsirçi ayələrin nazil olmasının məqsədini bəyan etməlidir, nəinki ayələrin nazil olma səbəbini. Buna görə də deyir ki, hər ayənin əsas təlimi məqsədinə, yəni birinci və sonuncu müəllim olan Allah-taalanın nəzərdə tutduğuna diqqət etmək lazımdır.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 192

Onun nəzərinə görə bütün ayələrin əsl və təlimi məqsədi hidayət və Allaha tərəf “seyri-suluk” yolunun açılmasıdır. Buna görə də təfsirçi bacardıqca bütün bu irfani, tərbiyəvi cəhətləri ayələrin batinindən çıxarmalıdır. Məsələn, həzrət Adəmin və Həvvanın (əleyhiməssəlam), həmçinin Şeytanın Cənnətdən çıxarılması əhvalatında böyük hikmətlər var və insan öz nəfsini tanımaq üçün İblisin hiyləsi ilə tanış ola bilər. Buna görə də, Quranın tərbiyəvi və irfani cəhətlərindən xəbərsiz olan təfsirçi, onun əsl hədəfini bilə bilməz və Quran oxuyarkən əxlaqi, irfani və tərbiyəvi hədəfələrə diqqət olunmalıdır.

450 Namazın sirləri və qaydaları

(125)

Tilavətin qaydaları

Maneələrin və pərdələrin aradan qaldırılması
(xudbinlik, yanlış düşüncələr)

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Quran oxumağın qaydalarından biri də insanın Qurandan istifadəsinə və Quran həqiqətlərinə çatmasına mane olan hicab və pərdələri aradan qaldırmasıdır. Mərhum imam Xomeyni bunu “Namazın qaydaları”¹ kitabında çox dərin ifadələrlə izah edir. Bu maneələrdən biri insanın həqiqətlərə çatmasının qarşısını alan xudbinlik pərdəsidir. İnsanın özünü bir elmlə məhdudlaşdıraraq Qurana da yalnız həmin elm prizmasından nəzər salması bir növ xudbinlikdir və bu onunla Quran arasında pərdə çəkir.

Əgər ədəbiyyatçı Quranın yalnız qrammatikadan, fəqih onun yalnız fiqhdən, filosof yalnız fəlsəfi həqiqətlərin bəyanından ibarət olduğunu düşünsə, onlar heç vaxt nəinki bütün Quranın, hətta bir ayənin belə həqiqətinə çata bilməzlər. Heç bir alim özünü bir elm ilə məhdudlaşdırmamalıdır. Quranın ən böyük təlimlərindən biri də budur ki, heç bir alim, hansı elm mərtəbəsində olur-olsun, hətta peyğəmbərliyin müəyyən bir mərtəbəsində olan peyğəmbərlər də elmin daha geniş sərhədlərə malik olmasından xəbərsiz qalmamalıdırlar.

Allah-taala həzrət Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alihi) buyurur:

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 195

﴿قُلْ رَبِّ زِدْنِي عِلْمًا﴾

*“De: Ey Rəbbim! Mənim elmimi artır”.*¹ Allah-taalanın dərğahında elm o qədər geniş və sonsuzdur ki, varlıqlar arasında ən üstün elm məqamında olan Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) belə əmr edir ki, elminin artması üçün dua etsin.

Beləliklə, Quran oxuyarkən bu duanı yadda saxlamalıyıq ki, Allah-taala bizim kimi adi insanların da öz həddimizdə elmini artırsın.

Həzrət Xızırın əhvalatında Musa (əleyhissəlam) peyğəmbərin yüksək mərtəbədə olmasına baxmayaraq, elmin həmin mərtəbəsi və həddi ilə heç vaxt kifayətlənmədi. Buna görə də həzrət Xızır (əleyhissəlam) ilə görüşəndə kamil insan olduğunu görəndə onun elmindən faydalanmaq üçün təvazökarlıqla icazə istədi:

﴿هَلْ أَتَيْكَ عَلَىٰ أَنْ تُعَلِّمَ مِمَّا عَلَّمْتَ رُشْدًا﴾

*“Öyrədildiyin doğru yolu göstərən elmdən mənə öyrətmək şərtilə sənə tabe olummu?”*²

Deməli, insanın aradan qaldırması lazım olan birinci pərdə, “mənliy”i aradan qaldırmaqdır. İnsan Quranla üzbəüz dayanarkən Allah-taalanı sonsuz elm sahibi kimi görməli və bu böyük kitabın vahid bir elm ilə məhdudlaşdığını düşünməməlidir.

Hədislərdə oxuyuruq:

“مَنْ أَرَادَ الْعِلْمَ فَلْيَتَوَرَّ الْقُرْآنَ”

¹ “Taha” surəsi, ayə 114

² “Kəhf” surəsi, ayə 66

“Elm axtaran, Quranı çək-çevir etməlidir”.¹ Yəni alim Quranda axtarış aparmalıdır, hər ayədə elmdən bir qətrə əldə edəcəyini bilməlidir. Hədisdəki “elm” sözündə məqsəd yalnız axirətə aid elm deyil. Əksinə, elm adlanan hər bir şeyə aiddir.

İnsan və Quran arasında fasilə salan maneələrdən biri də keçmişdəkilərdən təqlid kimi qalmış yanlış düşüncələrdir. Yanlış fikirlər və düşüncələr, batil məsləklər isnanın Qurandan düzgün istifadə etməsinə mane olur. Mərhum imam Xomeyni buna nümunə olaraq deyir²: Quranda “Allahla görüş” və “Allahı tanımaq”la bağlı çoxlu ayələr var, məsələn:

﴿إِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَاءَنَا﴾

“Bizimlə qarşılaşacaqlarına ümid etməyənlər”.³ Yaxud

﴿مَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ اللَّهِ فَإِنَّ أَجَلَ اللَّهِ لَآتٍ﴾

*“Kim Allahla qarşılaşacağına ümid edirsə, Allahın müəyyən etdiyi vaxt mütləq gələcəkdir”*⁴, eləcə də hədislərdə, dualarda və İmamların münacatlarında, məsələn, “Şəbaniyyə” münacatında.

¹ “Məcməul-bəhrəyn”, Fəxrüddin ibn Məhəmməd, Turəyhi, cild-3, səh. 238

² “Namazın qaydaları”, səh. 197

³ “Yunis” surəsi, ayə 7

⁴ “Ənkəbut” surəsi, ayə 5

Deməli, kim Qurana səthi baxaraq sadə yanaşmaqla Allahı tanımaq, Onun camalını müşahidə etmək yolunun tamamilə bağlı olduğunu güman etsə və səhvən, bunu Allahın qeyri-mümkün olan “zatını tanımaq”la müqayisə etsə, özünü bir çox İlahi maarifdən məhrum etmiş olar. Hərçənd hədislərdə qeyd olunur ki, Allahın zatında təfəkkür etməyin, bu haqda düşünməyin. Amma bu maarif Allahın zati haqqında bilikdən fərqlidir. Allahla görüş və Onun camalını müşahidə etmək övliyaların arzusudur. “Şəbaniyyə” münacatında deyilir:

"هَبْ لِي كَمَالَ الْإِثْقَاعِ إِلَيْكَ وَأَنْرْ أَبْصَارَ قُلُوبِنَا بِضِيَاءِ نَظَرِهَا إِلَيْكَ حَتَّى تَخْرُقَ أَبْصَارُ الْقُلُوبِ حُجُبَ النُّورِ"

“Hər şeydən tam şəkildə üz çevirərək Sənə tərəf yönəlməyi mənə nəsib elə və qəlbimizin bəsirətini onun Sənə nəzər salmasının nuru ilə işıqlandır ki, qəlbimizin bəsirəti nur pərdələrini yırtıb aradan qaldırsın”.¹ Bu kimi hədislər göstərir ki, insan pərdələri kənara qoymaqla və Allahın camalını Ondan başqasından tam qırılaraq müşahidə etmək olar.

Bu məsələləri inkar etmək insanı Quranda qeyd olunan bir çox həqiqətlərdən məhrum edir. Burada imam Xomeyni çox qəribə və insanı oyadan bir nöqtəyə toxunur: bu düşüncələr Quranın bir küncə atılıb qalmasına səbəb olur; Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) Quranda buyurur:

﴿يَا رَبِّ إِنَّ قَوْمِي اتَّخَذُوا هَذَا الْقُرْآنَ مَهْجُورًا﴾

¹ “İqbalul-əmal”, cild-2, səh. 687

“İlahi! Həqiqətən qövümüm bu Quranı tərk etmişdir (ona əhəmiyyətsiz yanaşır)”.¹ Quranı tərk etmək, yalnız onu oxumamaq və ya ona əməl etməməklə deyil, əksinə tərk etməyin mərtəbələri vardır və təəssüflər olsun ki, hamımız ona giriftarıq. O mərtəbələrdən biri Quranın ayələrində Allahın mülaqatına getmək və Onu tanımaqla bağlı olan həqiqətlərdən məhrum qalmaqdır. Əgər insan yanlış fikirlərlə bunları inkar etsə və ya çox səthi olaraq təfsir etsə, bu da öz növbəsində Quranı tərk etmək və ona əhəmiyyətsiz yanaşmaq deməkdir.

Demək, Quran oxuyanın aradan qaldırması lazım olan pərdələrdən biri də fasid əqidələrdən və batil məsləklərdən uzaqlaşmasıdır ki, Quranın həqiqətlərinə yaxınlaşa bilsin.

¹ “Furqan” surəsi, ayə 30

456 Namazın sirləri və qaydaları

(126)

Tilavətin qaydaları

Maneələrin qaldırılması, təfsiri öncəkilərin fikirləri ilə məhdudlaşdırmamaq

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Mərhum imam Xomeyninin (Allah ondan razı olsun) işarə etdiyi¹ üçüncü hicab budur: Quranı təfsir edən elə düşünməməlidir ki, Quran haqqında bəyan olunası bütün məsələlər öncəkilərin təfsirində gəlib, onların dediklərindən başqa bir şey demək “*şəxsi rəy əsasında təfsir*”dir və buna haqqı yoxdur. Həzrət Musa ilə Xızırın (əleyhiməssəlam) əhvalatında elmin əhəmiyyətindən başqa müəllim-şagird münasibətlərinə dair iyirmi qayda çıxarmaq olar ki, bəlkə də öncəkilərin təfsirində bunların çoxuna işarə olunmayıb. Heç kim elə düşünməməlidir ki, bu, şəxsi rəyə əsasən olan bir təfsirdir. Əgər bir nəfər “*اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ*”² (*Bütün həmdlər aləmlərin Rəbbi Allaha məxsusdur*) ayəsindən istifadə edərək bütün həmd-sənələrin, kim tərəfindən kimə qarşı olur-olsun, istənilən məkanda olan sitayişlərin batini Allah-taalaya olan sitayişdir desə, bunun yanlış olduğu düşünülməməlidir. Əgər təfsirlərə baxsaq görərik ki, bəzən bir təfsirçi başqa təfsirçinin fikrinin yanlışlığını göstərmək, yaxud bir təfsirçi irfani təfsir etdikdə onun öz şəxsi rəyinə uyğun təfsir etdiyini deyirlər.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 197

² “*Fatihə*” surəsi, ayə 2

Mərhum imam Xomeyni deyir: Bunun özü bir növ hicabdır. Bir təfsirçi ayələr üzərində təfəkkür edərək başqalarının bilmədiyi əxlaq, seyri-suluk, irfanla bağlı müəyyən bir həqiqətə çatdıqda, bunun şəxsi rəy təfsiri olduğunu demək olmaz.

Başqa alimlər şəxsi rəy təfsirinin bütün ayələrdə keçərli olduğunu deyir, amma imam Xomeyni isə belə izah verir: *Nəzərimcə ümumiyyətlə məzəmmət və qadağan olunan şəxsi rəyə əsasən təfsir fiqhi hökmlərlə bağlı olan ayələrə aiddir, nəinki bütün ayələrə. Ağıl və fikir fiqhi ayələri dərk etməkdə acizdir. Buna görə də digər ayələrin əksinə fiqh ayələrində şəxsi rəy və ağıla əsaslanmağa icazə yoxdur. O biri ayələrdə təfəkkürdən, ağıldan istifadə etmək olar. Ümumiyyətlə, elə ayələr var ki, əsas etibarilə ağıl qüvvəsindən başqa bir şey üçün nəzərdə tutula bilməz. Bu zaman meydana çıxan yalnız ağıldır. Buna görə də insan hicabı kənara atmalı və elə düşünməməlidir ki, bir ayədən müəyyən bir nəticə çıxarıbsa, bu, onun şəxsi rəyidir.*

(127)

Tilavətin qaydaları

Qurani başa düşməyin digər maneələri: günah və dünya sevgisi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alihi) buyurur:

"إِنَّ لِلْقُلُوبِ صَدَأً كَصَدَأِ النُّحَاسِ فَاجْلُوهَا بِالِاسْتِغْفَارِ وَتِلَاوَةِ الْقُرْآنِ"

“Qəlblər də filizlər kimi pas atır, ona görə də bağışlanmaq tələb etməklə və Quran oxumaqla onu cilalayın”¹.

Namaz qılan namazdan başqa gərək Quran oxumağa da əhəmiyyət versin. Quran oxumağa əhəmiyyətlə yanaşan şəxsin namazı da başqa cür olar. Quran oxumağın bir çox təsiri var, həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) yuxarıdakı sözlərindən belə çıxır ki, pas atan qəlb insanı haqqa tərəf hidayət edə bilməz. Bu qəlbin cilalanması iki yolladır: Allahdan bağışlanma istəmək və Quran oxumaq.

Quran oxumağın qaydalarından biri də budur ki, Quran oxuyan özü ilə Quran ayələri arasındakı xudbinlik, yanlış əqidələr, öz fikrini dayandırıb təfsirin keçmişdəkilərin təfsirindən ibarət olduğunu düşünmək kimi hicabları kənara atmalıdır.

Digər hicab isə günahdır. İstər yaxşı, istərsə də pis əməl olsun, bütün əməllər insanın nəfsində və batinində təsir qoyur. Hədislərdə deyilir ki, kim günah etsə, qəlbində bir zərrə çirkinlik yaranar, əgər günah davamlı olsa və tövbə etməsə, çirkinlik yavaş-yavaş bütün qəlbi bürüyər. Çirkinləşən qəlb isə Quranın da dediyi kimi, dərk etməz və xəstədir. Belə qəlbə hər nə qədər nəsihət olunsu da onda heç bir təsir qoymaz.

¹ “*Biharul-ənvər*”, cild- 74, səh. 172

Bəzən sual olunur ki, nə üçün nəsihət bəzilərinə təsir etmir? İnsan bəzən qəbiristana daxil olur, ölüləri və qəbirləri görür və bilir ki, onun da sonu buradır, amma bu ona heç bir təsir qoymur. Niyə? Cənnət və Cəhənnəm ayələri oxunarkən niyə ona təsir etmir? Ona görə ki, günah pası onun qəlbini bürüyüb.

Quran oxuyanın qəlbi hər gün daha pak, daha nurani olmalıdır ki, qəlbi ilə Quranı dərk edə bilsin:

﴿لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ أَعْيُنٌ لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ آذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا أُولَٰئِكَ

كَالْأَنْعَامِ﴾

“Onların qəbləri var, lakin onunla anlamazlar, gözləri var, lakin onunla görməzlər, qulaqları var, lakin onunla eşitməzlər. Onlar heyvan kimidirlər”.¹ Qəlbi pas atmış, göz və qulağını maneələr və hicablar örtmüş şəxs həqiqətləri görə, anlaya bilməz. Quran buyurur ki, “Onlar heyvan kimidir, bəlkə daha çox zəlalətdədirlər (بَلْ هُمْ أَضَلُّ). Çünki heyvanların bunu dərk etməyə qüdrəti və gücü yoxdur. Onlara isə bu nemət verilmişsə də, onu məhv etmişlər.

Sonuncu hicab dünya sevgisidir. Mərhum imam Xomeyni deyir: Dünya sevgisi çox qəliz hicablardan, qalın pərdələrdəndir, elə hicablardandır ki, insan onu asanlıqla kənara ata bilmir. Quranı anlamaq, onun üzərində təfəkkür etmək istəyiriksə, dünya sevgisini kənara qoymalıyıq:

﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ أَمْ عَلَىٰ قُلُوبٍ أَقْفَالُهَا﴾

¹ “Əraf” surəsi, ayə 179

“Onlar Quran barəsində düşünməzlərmi? Yoxsa qəlblərinə kilid vurulmuşdur?”¹

Hədislərdə deyilir ki, kim Quranı zalım hakim üçün oxusa, Cəhənnəm və atəş əhli olar. Quranı insanları cəlb etmək, qəlbləri özlərinə tərəf yönəltmək üçün oxuyanlar Cəhənnəmə atılar, mal-dövlət üçün oxuyanlar da məzəmmət olunacaqlar. Əgər bu kimi şeylərdən uzaq olsaq, Allah-taalanın bizə Quran həqiqətlərindən bir zərrə nəsib edəcəyinə ümid etmək olar.

¹ “Muhəmməd” (sallallahu əleyhi və alih) surəsi, ayə 24

Namazın sirləri və qaydaları	463
------------------------------------	-----

(128)

Tilavətin qaydaları

Quran üzərində təfəkkür və özünə tətbiq

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Qeyd etdik ki, insan namazda Quran oxusa axirət mükafatından əlavə, bu dünyada da bəhrə götürəcək.

Quran oxuyanın diqqət etməli olduğu qaydalardan biri də ayələr üzərində təfəkkürdür. Allah-taala buyurur: “أَفَلَا يَتَدَبَّرُونَ...”¹; *Quran barəsində düşünməzlərmi...*, həmçinin buyurur:

﴿وَأَنْزَلْنَا إِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ إِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ﴾

*“Biz onları açıq-aşkar möcüzələr və kitablarla göndərdik. Sənə də Quran nazil etdik ki, insanlara onlara göndəriləni izah edəsən və bəlkə onlar da düşünüb dərk edələr”.*² Təfəkkür xüsusi bir qrupa və yaxud alimlərə məxsus deyil, Quran ayələri üzərində hamı düşünə bilər, əsasən də qissələr nəql olunan ayələr üzərində. Hamı bu ayələr üzərində təfəkkür edərək peyğəmbərlərin əhvalatlarından elmi, tərbiyəvi, əxlaqi, irfani məsələlər çıxara bilər. Buna görə də ayədə buyurulur: “...فَأَقْصَصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ”³ (*...Bu əhvalatları söylə ki, bəlkə düşündülər*).

﴿إِنَّ فِي خَلْقِ السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ وَاخْتِلَافِ اللَّيْلِ وَالنَّهَارِ لَآيَاتٍ لِّأُولِي الْأَلْبَابِ﴾

¹ “Muhəmməd” (sallallahu əleyhi və alih) surəsi, ayə 24

² “Nəhl” surəsi, ayə 44

³ “Əraf” surəsi, ayə 176

*“Həqiqətən, göylərin və yerin yaradılmasında gecə ilə gündüzün bir-birini əvəz etməsində ağıl sahibləri üçün dəlillər var”.*¹

Bu ayə ilə bağlı deyilən bir hədisdə buyurulur: “ *ويل لمن لا كها بين فكيه و*

لم يتأمل ما فيها”² (Vay olsun o kəsə ki, bu ayəni oxuyar, amma onun haqqında düşünməz). İnsan həqiqətlərə, ayələrin mənasına təfəkkür və düşünməklə çatır. Quran aləmlərin yaradanının əzəmətini və qüdrətini dərk etmək və öz imanını gücləndirmək üçün bir çox ayələrdə ağıl sahiblərini yaradılış üzərində təfəkkürə dəvət edir.

Buna görə də Quran oxumağın qaydalarından biri də ayələr üzərində təfəkkür etməkdir və bu, hamıya aiddir:

﴿وَلَقَدْ يَسَّرْنَا الْقُرْآنَ لِلذِّكْرِ فَهَلْ مِنْ مُدَكِّرٍ﴾

*“And olsun ki, Biz Qurani ibrət almaq üçün belə asanlaşdırdıq. Amma heç bir ibrət alan varmı?!”*³

Quran oxumağın sonuncu qaydası “tətbiq” məsələsidir. Hər ayəni oxuduqda insan bu ayənin onun özünə tətbiqinə baxmalıdır. Öz vəziyyətini həmin ayədə görməyə çalışmalıdır. Cənnət və Cəhənnəm ayələrini, iman və möminin xüsusiyyətləri ilə bağlı ayələri oxuyanda hansı cərgəyə daxil olduğuna baxmalıdır. Küfr, nifaq, şirk, zəlalət, azgınlıqla əlaqədar ayələri oxuyanda özünün bu ayələrin nümunəsi olub-olmamasına diqqət etməlidir.

¹ “Ali-İmran” surəsi, ayə 190

² “Nurus-səqələyn”, cild- 1, səh. 422

³ “Qəmər” surəsi, ayə 17

Tətbiq məsələsi çox önəmli mövzudur. “... الَّذِينَ آتَيْنَاهُمُ الْكِتَابَ ...”¹; *Verdiyimiz kitabı layiqincə oxuyanlar...* İmam Sadiq (əleyhissəlam) bu ayə ilə bağlı buyurur: “*Quranın haqqı budur ki, Cənnət ayəsi oxuyanda dayanıb Allahdan Cənnət istənilsin, Cəhənnəm ayəsi oxuyanda isə göz yaşı tökərək əzabdan Allah-talaya sığınilsin*”².

Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) bir gün İbn Məsuda buyurdu: “*Mənim üçün Quran oxu*”. İbn Məsud deyir³: “Nisa” surəsini açıb başladım oxumağa:

﴿فَكَيْفَ إِذَا جِئْنَا مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ بِشَهِيدٍ وَجِئْنَا بِكَ عَلَى هَؤُلَاءِ شَهِيدًا﴾

“*Hər ümmətdən bir şahid gətirəcəyimiz və səni də onlara şahid təyin edəcəyimiz zaman nə cür olacaq?*”⁴ ayəsinə çatanda, sanki o həzrətin özünü Qiyamətdə hazır gördü, gözləri yaşla doldu və dedi: “*Kifayətədi, oxuma*”. Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) bu kitabı özü gətirib, Allah ona Qiyamətdə çoxlu vədələr verib, amma buna baxmayaraq o, göz yaşı tökür. Buna görə də insanın, Quranı özünə tətbiq etməsi çox önəmli məsələdir.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 121

² “Vəsailu-ş-şiə”, cild- 6, səh. 217

³ “Biharul-ənvar”, cild- 16, səh. 294

⁴ “Nisa” surəsi, ayə ۴۱

Namazın sirləri və qaydaları	467
------------------------------------	-----

(129)

Tilavətin qaydaları

Təvazökar qəlb, azad vücud və xəlvət məkan

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət” kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) nəql olunur:¹

"مَنْ قَرَأَ الْقُرْآنَ وَ لَمْ يَخْضَعْ لِلَّهِ وَ لَمْ يَرْقُ قَلْبُهُ وَ لَا يُنْشِئُ حَزَنًا وَ وَجَلًا فِي سِرِّهِ فَقَدْ اسْتَهَانَ بِعِظَمِ شَأْنِ اللَّهِ تَعَالَى وَ خَسِرَ خُسْرَانًا مُبِينًا"

“Quran oxuyanın Allah kəlamına qarşı təvazökarlığı olmasa, qəlbi rıqqətə gəlməsə, (yəni əzab və Allahın əzəmətindən, ad və sifətlərindən danışan ayələri oxuyanda təsirlənməsə, Quran oxumadan öncəki halı ilə sonrakı halı fərqlənməsə, qəlbində sevinc və kədər yaranmasa, belə bir insan) Allah-taalanın əzəmətini kiçiltmiş olar və bu onun üçün çox böyük bir zərərdir”.

"فَقَارِئُ الْقُرْآنِ مُحْتَاجٌ إِلَى ثَلَاثَةِ أَشْيَاءَ قَلْبٍ خَاشِعٍ وَ بَدَنِ فَارِغٍ وَ مَوْضِعٍ خَالٍ"

“Quran oxuyanın üç şeyə ehtiyacı var: qəlbi təvazökar olmalı, azad cisim və xəlvət məkan”.

"فَإِذَا خَشَعَ لِلَّهِ قَلْبُهُ فَرَّ مِنْهُ الشَّيْطَانُ الرَّجِيمُ قَالَ اللَّهُ تَعَالَى فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ"

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 28

Birincisi: "Əgər qəlb təvazökar olsa, Şeytan ondan uzaq olar. Allah-taala buyurur: Quran oxumaq istədiyin zaman məlun Şeytandan Allaha sığın!"¹ Şeytanın vəsvəsələrindən Allaha sığınmaq Onun insan qəlbindən Şeytanı uzaqlaşdırması üçündür. Allah qarşısında təvazökarlıq edən qəlb İlahi nuru qəbul etməyə hazır olur. Yəni Haqqın nurunun təcəllə etməsinə mane olan Şeytan insanın qəlbindən çıxar. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur:

"لَوْ لَا أَنَّ الشَّيَاطِينَ يَحُومُونَ عَلَى قُلُوبِ بَنِي آدَمَ لَنَظَرُوا إِلَى الْمَلَائِكَةِ"

¹ "Nəhl" surəsi, ayə 98

*“Əgər şeytanlar insan qəlbinin ətrafında təvaf və hərəkət etməsə, batin və mələklər aləmini görə bilərlər”*¹. İnsanın mələklər aləmini müşahidə etməsinə mane olan şey qəlbin şeytanların tələsinə düşməsidir. Şeytanlar daim qəlb ətrafında fırlanır və Allahın nurunun saçmasına mane olurlar. Deməli, əgər bir qəlb təvazökar olsa, Şeytan ondan uzaqlaşar.

İkincisi, başqa şeylərlə məşğul olmayan sərbəst və azad bir vücud olmalıdır.

Üçüncüsü isə, insanın özünü dünya və oyun-oyuncaqdan uzaq saxlaması üçün xəlvət bir məkana ehtiyacı var. Bununla da o, Allah-taala ilə ünsiyyət qurur. Quran oxuyan zaman Allahın xitabının şirinliyini dadmaq, Allahın lütfünü hiss etmək üçün Onunla üns qurmağa və xəlvətə ciddi ehtiyac içindədir. Bəzi böyük şəxsiyyətlərin sözü ilə desək, Quran oxuyan belə hiss keçirsə, heç vaxt bunu itirməyə və başqa şeylə məşğuliyyətə razı olmaz. Quran oxumaqdan yorulmağımız bizdə Quran oxumağın şərtlərinin olmamasına görədir. Yalnız dilimiz oxuyur, qəlbimiz isə Qurana qarşı təvazökar deyil, tabe olan təvazökar qəlb heç vaxt Quran oxumaqdan yorulmaz.

¹ *“Muhəccətul-bəyza”*, cild- 2, səh. 241; *“Biharul-ənvar”*, cild-67, səh. 59

Namazın sirləri və qaydaları	471
------------------------------------	-----

(130)

Quranın digər kitablardan fərqliliyi
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) hədisin davamında buyurur:

"فَإِنظُرْ كَيْفَ تَقْرَأُ كِتَابَ رَبِّكَ وَ مَنْشُورَ وَلَايَتِكَ وَ كَيْفَ تُحِيبُ أَمْرَهُ وَ تَجْتَنِبُ نَوَاهِيَهُ وَ كَيْفَ تَتَمَثَّلُ حُدُودَهُ"

"Bax gör Rəbbinin kitabını necə oxuyursan? Əmrlərinə necə cavab verir və qadağalarından necə çəkinirsən? İlahi hədlərə necə riayət edirsən?"

Quran digər kitablar kimi oxunmamalıdır. Digər kitablar oxunarkən müəllifin əzəməti və qüdrətinə diqqət olunmur. Mömin insanın xoşbəxt həyatı üçün Allahın kitabından başqa heç bir göndərilmiş məktubu yoxdur. İnsanın səadətini göstərən həqiqi məktub Qurandır. Biz Quran oxumaqla həqiqi səadət və hidayət haqqında müəlisə etmiş oluruq. Quran oxuyan şəxs onun əmrləri və qadağaları ilə bağlı onları nə qədər yerinə yetirdiyinə və çəkdiyinə baxmalıdır.

﴿وَإِنَّهُ لَكِتَابٌ عَزِيزٌ لَا يَأْتِيهِ الْبَاطِلُ مِنْ بَيْنِ يَدَيْهِ وَلَا مِنْ خَلْفِهِ تَنْزِيلٌ مِنْ حَكِيمٍ حَمِيدٍ﴾
فَرَّئِلُهُ تَرْتِيلًا وَقَفٌ عِنْدَ وَعْدِهِ وَعِيدِهِ

O, şübhəsiz ki, çox dəyərli, əzəmətli bir kitabdır. Nə öncə, nə də sonra batil ona yol tapa bilməz. O, hikmətli, şükra layiq olan tərəfindən nazil edilmişdir".¹ İmam buyurur: "Elə isə onu diqqətlə oxu və mükafat və əzab vədələrində dayanıb təfəkkür et".

¹ "Fussilət" surəsi, ayə 41-42

Quranın vədləri yalnız Cənnət və axirətlə bağlı deyil. Əksinə, bu aləmlə bağlı da vədələri var:

﴿وَعَدَ اللَّهُ الَّذِينَ آمَنُوا مِنْكُمْ وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ لَيَسْتَخْلِفَنَّهُمْ فِي الْأَرْضِ﴾

“Allah aranızdan iman gətirib yaxşı işlər görənləri yer üzünün varisləri edəcəyini vəd etmişdir”.¹ Bu ayəni oxuyarkən gəlin görək bu İlahi vədənin şamil olacağı şəxs ola bilərmi? Eləcə də əzab ayələri; gərək özümüzə xitab edərək deyək ki, nəbadə əməlimiz bizi Cəhənnəm atəşinə sürükləsin.

İmam yenə buyurur:

"وَتَفَكَّرْ فِي أَمثَالِهِ وَ مَوَاعِظِهِ وَ اخْذَرْ أَنْ تَقَعَ مِنْ إِفَامَتِكَ حُرُوفُهُ فِي إِضَاعَةِ حُدُودِهِ"

*“Quranın misallarına və nəsihətlərinə çatanda onlar haqqında düşün, hərflərini düzgün oxuyub, ancaq onun həqiqətlərini və hədlərini zay etməkdən çəkin”*².

Bu qissələr bizə sadəcə olaraq əhvalat danışdır, əksinə, onlar ibrət üçündür. İnsan keçmişdəkilərin sərgüzəştləri və taleyi haqqında düşünməsə, Allah ibrət almaqda onu müvəffəq etməz. Sonda həzrət buyurur ki, Quranın təcəvidinə diqqət edib, amma onun həqiqətlərini zay etməkdən çəkin.

¹ “Nur” surəsi, ayə 55

² “Misbahuş-şəriat”, səh. 96, “Ət-tənbihatul-əliyyə”, səh. 122

Təəssüflər olsun ki, zamanımızda bəziləri ancaq Quranın təcvidinə və hərflərin dəqiq əda edilməsinə çox önəm verir, xüsusilə də namazda. Bəzən sözə, düzgün oxumağa və təcvidə riayət etmək üçün bir sözü o qədər təkrar edirlər ki, digərlərinin onlara istehza etmələrinə səbəb olur. Böyük şəxsiyyət və alim Feyz Kaşani bu haqda deyir: Şeytan ən çox bir şəxs bu cür namaz qılanda gülür. “Vələz-zallin” ifadəsini düzgün əda etmək üçün neçə dəfə təkrar edir və bu da başqalarının istehzasına səbəb olur. İmam Sadiq (əleyhissəlam) da buyurur ki, hərflərin oxunmasına həddən artıq diqqət nəticəsində onun hədlərini zay edərək mənasından uzaq düşməkdən çəkinin.

Allah-taala Quranın həqiqətlərinə çatmağı və onun hədlərini riayət etməyi bizə nəsib etsin, inşa Allah.

Namazın sirləri və qaydaları	475
------------------------------------	-----

(131)

Quran oxumağın qaydaları: təzim və təfəkkür
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət” kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) nəql olunan hədisə əsasən Quran oxumağın mərtəbələri var. Birinci mərtəbə *“təzim”* mərtəbəsidir, ikinci mərtəbə *“təfəkkür”*, üçüncü *“xəlvtə”*, dördüncü *“dərk”*, beşinci *“təsirlənmək və tərəqqi”*.

Böyük əxlaq və irfan müəllimi Mirzə Cavad Məliki Təbrizi “Namazın sirləri” kitabında bu mərtəbələri çox gözəl şəkildə bəyan edir. Birinci mərtəbə *“təzim”*dir, yəni Quran oxuyan şəxs sözün və söz sahibiin əzəmətinə diqqət etməlidir və bu diqqət insanı təvazökar edir.

İkinci mərtəbə təfəkkürdür. Quranın özü bir çox ayələrdə, onu oxuyanların onun üzərində təfəkkür etməməsinə etiraz edir: ¹﴿أَفَلَا يَتَذَكَّرُونَ الْقُرْآنَ﴾

Mərhum Məliki Təbrizi deyir:

﴿إِذَا قَرَأْتَ فِي سُورَةِ الْوَاقِعَةِ أَفَرَأَيْتُمُ الْمَاءَ الَّذِي تَشْرَبُونَ أَأَنْتُمْ أَنْزَلْتُمُوهُ مِنَ الْمُزْنِ أَمْ نَحْنُ

الْمُنْزِلُونَ﴾

¹ “Muhəmməd (sallallahu əleyhi və alih)” surəsi, ayə 24

“Vaqiə” surəsində bu ayəni oxuduqda: *“Bəs içdiyiniz suya nə deyirsiniz? Onu buluddan endirən sizsiniz, yoxsa Biz?”*¹ – içdiyiniz suya diqqət edin deməklə başa salmaq istəyir ki, su ilə bağlı fikrinizi onun yalnız susuzluğu aradan aparan bir vasitə olması ilə məhdudlaşdırmayın, əksinə bilin ki, hər bir canlı – bitki, heyvan sudan yaranıb. Bu su qətrəsinin təbiətdə qidaya necə çevrildiyi haqqında düşünmək lazımdır. Torpaq altındakı toxum necə olur ki, bitkiyə, bu bitki də heyvanların qidasına çevrilir? Heyvan da insanın qidası olur? Sonra da insanın bədəni, hətta idrakı, eşitmə, görmə və s. qüvvələri formalaşır. Bu mərhələdə onun İlahi ruhu, şüuru, fikri, ağılı yaranır. Keçən mərhələlər gerçəkləşmədikcə bu mərhələ də həyata keçmir.

"ثُمَّ تَفَكَّرْ فِي حَقِيقَةِ الْعَقْلِ وَالْعَظْمَةِ، ثُمَّ تَفَكَّرْ فِي مَرَاتِبِ الْعُقُولِ"

Sonra ağılın həqiqəti və əzəmətində, həmçinin onun mərtəbələrində təfəkkür et. O deyir: Əgər insan bu ayənin üzərində təfəkkür etsə, biləcəkdir ki, içdiyi su, ancaq susuzluğu aparmaq üçün deyil, əslində bütün məxluqatın zahiri və batini həyatına səbəb və onların təkamül amilidir. Yalnız bu zaman insan həyatbəxş suyun mənşəyinə diqqət yetirəcəkdir.

İkinci misal olaraq bu ayəni gətirir:

﴿فَانْظُرْ إِلَى آثَارِ رَحْمَتِ اللَّهِ كَيْفَ يُحْيِي الْأَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا﴾

¹ “Vaqiə” surəsi, ayə 69

*“Sən Allahın mərhəmətinin izlərinə bax ki, yeri öldükdən sonra necə dirildir?”*¹ Quran oxuyan bu ayəyə çatanda Allahın rəhmət sifəti haqqında və “ *لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ الْحَيُّ الْقَيُّومُ* ”² –*Allahdan başqa tanrı yoxdur; Əbədi və qəyyumdur*– ayəsi haqqında da düşünsün; Allahın qəyyumluğunu və bütün aləmin bərpasında onun təsirini düşünsün. Əgər bir tikilişin sütunları titrəyib uçarsa, onun tavanı da aşar. Əgər bütün varlığın şüaları qəyyumluq nurundan qüvvət alırsa, bu nur söndüyü halda bütün şüalar sönüb zülmətə dönəcək. Allah-taala varlıq aləminin qəyyumudur. Əgər bir an belə inayətini çəksə, hər şey məhv olar və heç bir şeydən əsər-əlamət qalmaz. Deməli, Quran oxumağın əsas qaydalarından biri ilahi ayələrdə təfəkkür etməkdir, Allah-taala bu sahədə bizi müvəffəq etsin.

¹ “Rum” surəsi, ayə 50

² “Bəqərə” surəsi, ayə 255

Namazın sirləri və qaydaları	479
------------------------------------	-----

(132)

Quran oxumağın qaydaları: fərdiləşdirmək

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Quran oxumağın qaydalarından biri də Quran oxuyarkən ayələrin ona xitab etdiyini düşünməsidir, yəni sanki Allah yalnız onunla söhbət edir. Əgər bir ayədə əmr olunursa, özünü onun qarşısında məsul bilsin, əgər qadağa ayəsi oxuyursa, öz-özünə desin ki, bu mənə deyilir və vən bundan çəkinməliyəm. Cənnət və Cəhənnəm ayələrinin onun özünə xitab edildiyini düşünsün. Cənnət ayələrini oxuyanda bizə müraciət edildiyini, Cəhənnəm ayələrinin isə kafirlərə aid olduğunu düşünməməliyik.

Həzrət Əli (əleyhissəlam) “Müttəqilər” (təqvalılar) xütbəsində deyir:

"وَإِذَا مَرُّوا بِآيَةٍ فِيهَا تَخْوِيفٌ أَصْغَوْا إِلَيْهَا مَسَامِعَ قُلُوبِهِمْ وَظَنُّوا أَنَّ زَفِيرَ جَهَنَّمَ وَ شَهيقَهَا فِي
أُصُولِ آذَانِهِمْ"

“Müttəqilər o kəslərdir ki, əzab ayələrinə çatanda, qəlblərinin qulağı ilə ayəni eşidərlər. Sanki Cəhənnəm atəşi onların qulaqlarını nəvaziş edər”.¹

¹ “Nəhcul-bəlağə”, 193-cü xütbə

Qiyamət günü günahkarların tutularaq Cəhənnəmə aparılması ilə bağlı “خُذُوهُ فَغُلُّوهُ”¹ (*Onu tutub qandallayın!*) ayəsini oxuyanda, özünə xitab etsin ki, nəbadə mən də bu ayənin nümunəsi olum. Nəbadə əməllərim elə olsun ki, mən də bu dəstədən sayılmış olam.

Bəzi Allah övliyaları haqqında deyilir ki, onlar bu ayəni oxuyanda ağlamaqdan qəşş edirmişlər, qorxudan özlərindən gedirmişlər. Əlbəttə, məsələn, “لَا تَقْنَطُوا مِنْ رَحْمَةِ اللَّهِ إِنَّ اللَّهَ يَغْفِرُ الذُّنُوبَ جَمِيعًا”² (*Allahın rəhmətindən ümitsiz olmayın, Allah bütün günahları bağışlayar, O, bağışlayandır, rəhm edəndir*) kimi rəhmət ayələrini oxuyanda da gərək sevinək və bizim də Allahın bağışladığı şəxslərdən olacağımıza ümid edək.

Qaydalardan digəri isə budur: İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, Quran oxuyarkən onu sanki deyənin dilindən eşidirsənmiş kimi oxu.

¹ “Haqqə” surəsi, ayə 30

² “Zümər” surəsi, ayə 53

(133)

Quran oxumağın qaydaları: tərəqqi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Həzrət İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"وَاللّٰهُ لَقَدْ تَجَلَّىٰ اللّٰهُ لِحَلْقِهِ فِي كَلَامِهِ وَ لَكِنْ لَا يُصِرُّونَ"

*"Allaha and olsun ki, O Öz kəlamında bəndələrinə təcəllə edib, lakin Onu görmürlər"*¹.

"Tərəqqi"nin üç mərhələsi qeyd olunub, birincisi budur ki, Quran oxuyan özünü Allahın hüzurunda hiss etməlidir. Onun bizi gördüyünü, dediklərimizi, oxuduğumuzu eşitdiyini bilməliyik. İnsan belə bir hal yaşasa, Quranı hüznlə, vəcdlə, şövlə oxuyar.

Bu mərtəbədən daha üstün ikinci mərhələ Quran oxuyanın öz qəlbi ilə sanki Allahın ona xitab və onunla münacat etdiyini müşahidə etməsidir. Sanki Allahın kəlamını eşidir, Allahın ona xitab etdiyini görür. Allahın onunla münacat etdiyinə diqqət etmək təsir qoyur və bunun özü bir növ təzimdir, həyadır və Allaha daha çox ümid yaradır.

Üçüncü mərtəbə öncəki iki mərhələdən daha üstündür:

"أَنْ يَرَىٰ فِي الْكَلَامِ الْمُتَكَلِّمَ وَفِي الْكَلِمَاتِ الصِّفَاتِ فَيَشْتَغِلُ ذَلِكَ عَنِ النَّظَرِ إِلَىٰ قِرَائَتِهِ وَإِلَىٰ نَفْسِهِ"

¹ "Təfsir Səfi", cild-1, səh. 73; "Ət-tənbihatul-əliyyə", səh. 138

“Quran oxuyan zaman, danışanı görmək, Allahın kəlamlarında Onun sifətlərini görmək, özündən xəbərsiz olmaq, hətta zahirdə oxuduğu hərflərdən də.” Yalnız Allahı görmək, himmət yalnız Allahın olması və Onu şühud etməkdə qərq olmaq. İmam Sadiq (əleyhissəlam) yuxarıdakı hədisdə buyurur: *Allah Öz kəlamında bəndələrinə təcəllə edib, lakin Onu görmürlər, yəni əgər insan Allahı müşahidə etmək istəsə, O Özünü bəndələrinə kəlamında göstərir, amma maneələr və pərdələr bunun qarşısını alır.*

Əlbəttə, bu mərtəbə çox böyük mərtəbədir və *“müqərrəbun”*ə (Allah dəgahına yaxın xüsusi şəxslərə) məxsusdur. Məlik Təbrizi “Namazın sirri” kitabında bu mərtəbə haqqında deyir: “Bu, *“müqərrəbun”*ə, Allah dərgahına yaxın olan xüsusi dəstəyə aiddir. İkinci mərtəbədə Allahın insanla söhbət etdiyini hiss etmək *“yəqin”* əhlinə məxsusdur, birinci mərtəbə isə digər insanlara aiddir.”

484 Namazın sirləri və qaydaları

(134-135)

Fatihə surəsi qüdsi hədisdə

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Daha öncə qeyd etdik ki, namazda Quran oxumağın savabı başqa vaxtlarda oxumaqdan qat-qat çoxdur. Namazın ən önəmli hissələrindən biri də “Fatihə” surəsidir. Namazın birinci-ikinci rükətlərində bu surənin oxunmasının vacibliyi, üçüncü-dördüncü rükətlərində isə ixtiyariliyi namazda Quran, xüsusilə də Fatihə surəsinin oxunmasının əhəmiyyətindən xəbər verir. Əgər bu surədəki sirlərdən xəbərimiz olsa, namazın əhəmiyyətini və onun həyatdakı təsir və rolunu görərik.

Namaz qılanlar iki dəstədir: bir dəstə sözlərdən və təcvid qaydalarından başqa bir şeydən faydalana bilmirlər, onlar ibadətin ruhundan məhrumdurlar. İkinci dəstə isə təcvidi zikr, həmd-səna vasitəsi bilirlər. Bunlar isə ibadətdən nisbətən daha geniş faydalanırlar. Namaz qılan zaman çox dərin bir qüdsi hədisə diqqət etməliyik, Allah-taala buyurur:

"قَسَمْتُ الصَّلَاةَ بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي فَنُصِفُهَا لِي وَنُصِفُهَا لِعَبْدِي فَإِذَا قَالَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ

الرَّحِيمِ يَقُولُ اللَّهُ: ذَكَرَنِي عَبْدِي"

“Namazı¹ Özümlə bəndəm arasında böldüm. Yarısı Mənə aiddir, yarısı da ona. “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”,- dedikdə, Allah-taala mələklərə buyurar: Bəndəm Məni xatırlayıb zikr edir”². Aydınır ki, Allaha aid olan birinci hissəyə düzgün riayət olunmasa, ikinci hissəyə yer qalmır.

Zikrin zahiri söz mərtəbəsi var, bu mərtəbədə insan Allahı dilində yad edir, başqa mərtəbəsi isə qəlb və iman mərtəbəsidir. Allahın ad və sifətlərini bəyan etmək də zikrdir. Allahın ən gözəl, ən dərin, ən bariz zikr nümunəsi *“Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”*-dir. Məlumdur ki, bu zikrdə məqsəd sadəcə olaraq onu dilə gətirmək deyil. Bununla yanaşı qəlb də zikr etməlidir. Təfsirçilər bu ayədə işlənən *“isim”* sözündə məqsədin bu aləmdə hər şeyin həqiqətinin Allah-taalanın bir cəlvəsi olduğunu deyir. Qəlb elə bir mərtəbəyə çatmalıdır ki, hər şeyin bu aləmdə Allah-taalanın nişanəsi, cəlvə və təcəllisi olduğuna əmin olmalıdır.

¹ Belə ki, burada məqsəd *“Fatiha”* surəsidir.

² *“Şərh Usuli-Kafi”*, Məhəmməd ibn İbrahim, Sədrüddin Şirazi, cild-1, səh.

Düşünməyə ki, “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” sözü yalnız, hər işi başlarkən onu dilə gətirmək üçündür. Doğrudur ki, bu əməl düzgün və müstəhəbdir, amma həqiqəti daha dərinidir. Bu onun ən sadə mərtəbəsidir. Yəni insan inanmalıdır ki, aləmdə hər şeyin həqiqətində Allahın təcəllisi durur və elə bir şey yoxdur ki, Onun feilindən biri olmasın. Deməli, hər şey Allaha yaxındır və Ona bağlıdır və biz “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” deməklə bunu dilimizlə iqrar və qəlbimizin imanı ilə diqqət etmək istəyirik.

Qəlbin batini və zəti zikr etməlidir. Zikr edən qəlb yuxuda da zikr edər, oyaqlığı ilə yuxuda olması fərq etməz. Allah “Bəndəm Məni zikr edir”,- dedikdə məqsəd sadəcə olaraq dildə zikr deyil, əksinə, Allah qəlbə baxır.

"وَإِذَا قَالَ الْحَمْدُ لِلَّهِ يَقُولُ اللَّهُ : حَمْدِي عَبْدِي وَائْتَنِي عَلَىٰ وَإِذَا قَالَ الرَّحْمَنُ الرَّحِيمُ يَقُولُ اللَّهُ :

عَظَمَنِي عَبْدِي"

Bəndə “*Əl-həmdü lillah*” (bütün həmdlər Allaha məxsusdur) deyəndə, Allah “*Bəndəm Məni həmd edir, səna deyir*”, “*Əl-həmdü lillahi Rəbbil ələmin*”,- dedikdə “*Bəndəm Məni əzəmətli görür*” deyər. (Buradan məlum olur ki, “Ər-Rəhmanir-Rəhim” ilə “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim” arasında fərq var və onlar təkrar deyil.)

"وَإِذَا قَالَ مَالِكُ يَوْمَ الدِّينِ يَقُولُ اللَّهُ : مَجْدِي عَبْدِي وَإِذَا قَالَ آيَاكَ نَعْبُدُ وَإِيَّاكَ نَسْتَعِينُ يَقُولُ اللَّهُ

هَذَا بَيْنِي وَبَيْنَ عَبْدِي"

“Maliki yəvmud-din” (din gününün sahibi) dedikdə, Allah *“Bəndəm Məni məhd edir, böyüklüyümü, əzəmətimi yad edir”, “İyyakə nəbu və iyyakə nəstəin”* (yalnız Sənə ibadət edir, yalnız Səndən kömək istəyirik) dedikdə, *“Bu, Mənimlə bəndəm arasındadır. Bu ayənin bir hissəsi Mənim, bir hissəsi də bəndəmindir”*.

"وإذا قال اهدنا الصراط المستقيم يقول الله: هذا لعبدي ولعبي ما سأل"

“İhdinəs-sirətəl mustəqim” (bizi düz yola yönəlt) dedikdə, *“Bu hissə bəndəm üçündür və o Məndən nə istəsə qəbul edəram”* deyər.

Bu qüdsi hədisə əsasən, Fatihə surəsi *“Məliki yəv-middin”* ayəsinə qədər Allaha məxsusdur. Namaz qılan bilməlidir ki, *“İyyakə nəbudu və iyyakə nəstəin”* ayəsinin bir hissəsi Allaha, bir hissəsi Onunla özünə və qalanı da bəndəyə aiddir.

Namazın sirləri və qaydaları	489
------------------------------------	-----

(136)

Hədislərə əsasən zikrin həqiqəti

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Zikrin həqiqəti sadəcə olaraq təsbehi götürüb müəyyən sayda zikr demək deyil. Bu, qəlbin zikrinin həqiqətinə çatmaq üçün bir müqəddimədir. Qəlbin zikri isə daim Allahı xatırlamaq, özünü Onun məhzərində görmək, aləmi Onun təcəllisi bilməkdir.

Bəzi hədislərdə Allah buyurur:

"أَنَا جَلِيسٌ مَنْ ذَكَرَنِي"

"*Mən, Məni yad edənləyəm*"¹. Bu, Allahın Öz bəndəsinə böyük nemətidir. Zikrdə müvəffəqiyyəti Allahın özü verir və bəndənin qəlbi Onun inayəti ilə zikr edir. Amma buyurur ki, qəlb müvəffəq olanda, Mən onunla bir yerdə oluram. Allah bəndə ilə birgə olanda, onun əli Allahın əli ilə iş görər, fikri, gözü, qulağı, dili və bütün varlığı Allahın inayəti sayəsində fəaliyyət göstərir. Bu isə Allahın bəzi övliyalara bəxş etdiyi bir müvəffəqiyyətdir.

Başqa bir qüdsi hədisdə İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ ابْنُ آدَمَ اذْكُرْنِي فِي نَفْسِكَ اذْكُرْكَ فِي نَفْسِي"

¹ «Kafi», cild- 2, səh. 496

“Allah-taala buyurur: Ey Adəm övladı! Sən öz batinində Məni yad et, Mən də səni yad edəmə”. Allahın bəndəni Öz zatında yad etməsi, onu mələklər yanında yad etməsindən çox-çox ucadır. Bu bizim onu dərk etməkdən aciz olduğumuz bir şeydir, biz Allahın bizi Öz zatında yad etməsinin nə demək olduğunu başa düşmürük. Allah bunu deyir ki, biz az da olsa bunu təsəvvür edək.

Allah Öz bəndəsinə xüsusi bir nemət vermək istədiyi zaman buyurur: *“Bir bəndə heç kimə göstərmədən, heç bir işarə etmədən Məni öz daxilində yad etsə, özünü Mənim hüzzurunda görsə, Mən də Öz zatında onu yad edəmə”*.

"ابْنُ آدَمَ اذْكُرْنِي فِي خَلَاءٍ اُذْكُرْكَ فِي خَلَاءٍ ابْنُ آدَمَ اذْكُرْنِي فِي مَلَأٍ اُذْكُرْكَ فِي مَلَأٍ خَيْرٌ مِنْ

مَلَأِكَ"

“Ey Adəm övladı! Mənimlə xəlvtədə münacat et, Mən də səni xəlvtədə yad edirəm. Camaat arasında Məni aşkar yad edərək insanları Mənə tərəf dəvət et, Mənə sitayiş et, Mən də səni sizdən üstün olanların yanında yad edirəm”.

İmam Sadiq (əleyhissəlam) hədisin davamında buyurur:

"وَقَالَ مَا مِنْ عَبْدٍ يَذْكُرُ اللَّهَ فِي مَلَأٍ مِنَ النَّاسِ إِلَّا ذَكَرَهُ اللَّهُ فِي مَلَأٍ مِنَ الْمَلَائِكَةِ"

“Elə bir bəndə yoxdur ki, Allahı insanlar arasında yad etsin, Allah isə onu mələklər arasında yad etməsin”.¹

¹ “Məhasin”, cild- 1, səh. 39; “Vəsailuş-şiə”, cild- 7, səh. 159

Yaxşıliqlara dəvət, pisliklərdən çəkəndirmə, Allahın dinini təbliğ, məscidə getmək, camaat namazı qılmaq kimi ibadətlər aşkarda Allahı zikr etməyin nümunələrindəndir. Kim Allah bəndələrini hidayət edir, insanlar arasında Allahın dediklərini yayırsa, bu da Allahı aşkarda zikr etməkdir. Allah belə bəndələri insan cəmiyyəti ilə müqayisə olunmaz olan böyük mələk cəmiyyəti arasında yad edər.

(137)

Allah zikri: *“Bismilləhir-Rahmənir-Rahim”*

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur:

"إِنَّ كُلَّ مَا فِي الْقُرْآنِ فِي الْفَاتِحَةِ..."

“Bütün Quran Fatihədə cəm edilib”.

“Bismimllahir-Rəhmanir-Rəhim” haqqında bəzi nöqtələr qeyd etdik. Əlbəttə, burada məqsədimiz Fatihə surəsini təfsir etmək deyil. Bu qüdsi hədis münasibətilə bəzi nöqtələri bəyan etdik və dedik ki, bu hədisə əsasən, *“Bismimllahir-Rəhmanir-Rəhim”* bir zikrdir.

Quranın özünün də dediyi kimi o bir zikrdir. Hətta Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) varlığı da zikr kimi tanıtılmışdır. Bütün bunlar zikrin nümunələridir. İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur: *“Bütün Quran Fatihədədir”*. Bu hədisə əsasən Quranın bütün maarifi, sirləri, həqiqətləri bu surədə cəmlənib. Həzrət Əli (əleyhissəlam) sonra buyurur:

"وَكُلُّ مَا فِي الْفَاتِحَةِ فِي بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ وَكُلُّ مَا فِي الْبَاءِ، وَكُلُّ مَا فِي الْبَاءِ فِي التَّقْطِعةِ وَأَنَا التَّقْطِعةُ
تَحْتَ الْبَاءِ"

“Fatihədə olanlar isə “Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”də gizlənilib. Onda gələnələr də “B” (ب) hərfində, “B” hərfindəkilər onun altındakı nöqtədə cəmlənib və mən bu nöqtəyəm”. Bu hədis *“Məşariqu-ənvaril-yəqin”* və *“Yənabiul-məvəddə”* ¹ kitablarında gəlib.

Buna görə də namaz sürətlə qılınmamalıdır. İmamların hədislərində gələn işarələrə və mənalara diqqət olunmalıdır. İnsan bu zaman başqa bir hal tapar.

Bəzi hədislərdə qeyd olunur² ki, *“Bismillah”*dakı *“B”* hərfi Allahın sifətlərindən birinə işarə edir. Başqa hədislərdə isə deyilir ki, Allahın *“behcəti”*nə və digər hədislərdə, Allahın böyük adlarından olan *“Bəha”*ya işarə edir. Necə ki, Ramazan ayında *“Səhər”* duasında oxuyuruq:

“اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ بِبَهَائِكَ كُلِّهِ وَكُلِّ بَهَائِكَ بِهِ”

“İlahi, mən Sənin Bəhan vasitəsilə onun hamısını və Bəhanla da bütün Bəhanı istəyirəm”. *“Sin”* hərfi Allahın *“səna”*sına (həmdinə), *“mim”* Onun *“məcd”*inə (şəninə) işarə edir. Bəzi hədislərdə isə deyilir ki, *“mim”* Onun mülkünə dəlalət edir. Quran oxuyan bilməlidir ki, bu əzəmətli kitabda gələn hərflər digər kitablardakı kimi deyil, əksinə, son dərəcə hikmətli şəkildə tənzimlənmişdir.

¹ *“Məşariqu ənvaril-yəqin fi əsrari Əmiril-muminin (əleyhissəlam)”*, səh. 35; *“Yənabiul-məvəddəti lizəvil-qurba”*, cild-1, səh. 213 (müxtəsər dəyişik ifadələrə-tərc.)

² *«Kafi»*, cild- 1, səh. 114

Namazın sirləri və qaydaları	495
------------------------------------	-----

(138)

İmam Əlinin (əleyhissəlam) kəlamında “Allah” sözünün mənası

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur:

“... اللَّهُ أَكْظَمُ اسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ”

“Allah adı Allah-taalanın adlarının ən əzəmətlisidir”.

Mərhum Şeyx Səduq “Tövhid” kitabında nəql edir¹: Bir nəfər həzrət Əlinin (əleyhissəlam) qarşısında dayanıb dedi: Mənə “Bismilləhir-Rəhmanir-Rəhim”in mənası haqqında danış. Buradan məlum olur ki, İmam Əlinin (əleyhissəlam) səhabələri dərin düşüncəli imanlı şəxslər olub.

Həzrət cavabında buyurdu:

“إِنَّ قَوْلَكَ اللَّهُ أَكْظَمُ اسْمٍ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَهُوَ الْإِسْمُ الَّذِي لَا يَتَّبِعِي أَنْ يُسَمَّى بِهِ غَيْرُ اللَّهِ”

“Allah adı Allahın ən böyük adlarındandır. O elə bir addır ki, Allahdan başqası bu adla çağırılmağa layiq deyil.

“هُوَ الَّذِي يَتَأَلَّهُ إِلَيْهِ عِنْدَ الْحَوَائِجِ وَالشَّدَائِدِ كُلُّ مَخْلُوقٍ عِنْدَ انْقِطَاعِ الرَّجَاءِ مِنْ جَمِيعٍ عَنْ مَنْ هُوَ دُونُهُ وَتَقَطُّعِ الْأَسْبَابِ مِنْ كُلِّ مَنْ سِوَاهُ”

İnsan ehtiyaclarında və çətinliklərdə problemlərlə üzləşəndə, ümidi hər yerdən kəsiləndə, onun sığındığı şəxs Allahdır.”

¹ “Təvhid”, Şeyx Səduq, səh. 331 (Bismilləhir-Rahmənil-Rahimin mənası bölməsi)

Yəni insan bu adı dilinə gətirəndə bilməlidir ki, onun yeganə nümunəsi var. Nəinki ikinci nümunəsi yoxdur, hətta ikincisini təsəvvür etmək belə mümkün deyil. Bu ad Allahdan başqa heç bir varlığa aid oluna bilməz, onun buna qabiliyyəti yoxdur. “Allah, yəni məbud” deyib, sonra da “Bütlər də bütperəstlərin məbududur” demək düzgün deyil.

Buna görə də böyüklerimiz deyir ki, *“Allah” adı bütün kamal sifətlərini özündə cəm edən bir addır*. Biz bu mənada əgər bu adın qeyri-məhdud, mütləq qüdrət, elm və həyata malik olan bir zata aid olduğunu və bütün aləmlərin Onun vücudundan, adlarından və sifətlərindən vücuda gəldiyini dərk edərək *“Bismillahir-Rəhmanir-Rəhim”* desək, Allah da *“Bəndəm məni yad edir”* deyir. Əgər “Allah” dedikdə, kimin adını çəkdiyimizi, bu adın nədən ibarət və kimə aid olduğunu bilməsək, təsir qoyacağını gözləyə bilmərik. Əlbəttə, məqsədimiz Allahın həqiqətini dərk etmək deyil. Çünki heç kim, hətta peyğəmbərlər də Allahın həqiqətini dərk edə bilməz. Amma Allahın belə bir xüsusiyyəti olduğunu bilməliyik. *“Allah gözlərin Onu görməsindən, ağlların dərk etməsindən gizlidir, hicab arxasındadır”*.

498 Namazın sirləri və qaydaları

(139)

Hər bir ibadət Allahla bəndəsi arasında bölüşdürülüb

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Öncəki qüdsi hədisin bəyanında belə bir sual yaranır: Namaz və “Fatihə” surəsinin Allahla bəndə arasında “bölünmə”si yalnız namaza aiddir, yoxsa onun digər hissələrinə – zikrlərə, feillərə də? Çünki bir tərəfdən Allah hədisin əvvəlində buyurur ki, namazı Özümlə bəndəm arasında böldüm, digər tərəfdən isə məsələni izah edərkən bu bölgünü yalnız “Fatihə” surəsinə aid edir və buyurur ki, *bu surənin əvvəli Mənə aiddir və...*

Görəsən bu hədisdə “Fatihə” surəsi haqqında deyilənlər sadəcə olaraq bir misaldır, yoxsa yalnız ona aiddir? Burada belə bir sual yaranır: Allah və bəndə arasında bu bölgü yalnız namaza aiddir? Yoxsa bütün ibadətlərdə belə olduğunu deyə bilərik? Deyə bilərikmi ki, hər bir ibadətin bir hissəsi Allaha, digər hissəsi də bəndəyə məxsusdur?

Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) buna işarə edərək deyir¹: Nəzərimizcə Allah bu hədisdə bölgünü “Fatihə” surəsinə aid edib, amma bu bölgü bütün namaza aiddir və təkbirdən tutmuş salamlara qədər namazın zikrləri və qalan hissələri də bu cürdür. Bəndə “*Allahu-Əkbər*” deyib öz vəzifəsini düzgün yerinə yetirib bütün böyüklüyün və əzəmətin yalnız Allaha məxsus olduğunu desə, əgər həqiqətən də bu bu zikr onun qəlbindən qaynaqlansa, Allah da bəsirətlə müşahidə və mükaşifə qapılarını onun üzünə açar və ona tərəf qayıdar. Necə ki, “Misbahuş-şəriət” kitabında bir hədisdə buna işarə edərək buyurur. “Təkbir” deyəndə qəlbinə diqqət elə, gör namazın şirinliyini duyursanmı, qəlbində və daxilində sevinc, şadlıq və vəcd görürsənmi? Əgər belədirsə, onda təkbirin həqiqidir. Əks halda isə bil ki, bu təkbir həqiqi deyil və sözündə sadıq olmamısan. İnsan əgər sözündə sadıq olsa, daxilində şirinlik yaranar.

Buna görə də “*Allahu-Əkbər*” zikrinin bir tərəfi Allaha məxsusdur, yəni bəndə tərəfindən Allahın əzəməti, böyüklüyü yad olunur. O biri tərəfi isə bəndəyə məxsusdur, yəni bəndə Allahın lütfü ilə Ona ibadət etməyin şirinliyini hiss edir.

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 219

Mərhum İmamın bəyanını daha da genişləndirmək olar; bu iki xüsusiyyəti bütün ibadətlərə aid etməyin heç bir iradı yoxdur. Amma belə bir sual yaranır: namazın hansı xüsusiyyəti var ki, Allah bu hədisdə onu bəyan edir? Cavab bundan ibarətdir ki, bu bölgünün ən aydın və bariz nümunəsi namazdadır. Hər bir ibadətin bir hissəsi Allaha, bir hissəsi də bəndəyə məxsusdur. O biri ibadətlərdə bu bölgü aydın olmasa da, namazda isə çox aşkar görünür. Bunu hətta elmi olmayanlar da görə bilər.

502 Namazın sirləri və qaydaları

(140)

Allaha sığınmağın qaydası və təsiri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾

“Quran oxuyacağın zaman, məlun Şeytandan Allaha sığın!”¹

Quran oxumağın başqa bir qaydası da “sığınmaq”dır. “Sığınmaq” dedikdə məqsəd namaz qılanın təkbirdən sonra “Fatihə” surəsini oxumamışdan öncə sadəcə olaraq “*Əuzu-billəhi-minəş-şəytanir-rəcim*” demək deyil. Fəqihlər Quran oxumamışdan öncə bunu dilə gətirməyin müstəhəb olduğunu deyir. Əlbəttə, onu da qeyd etmişlər ki, bu, ahəstə deyilməlidir. Dildə Allaha sığınmaq qəlbin və ruhun Allaha sığınmasından gəlməlidir. Allaha həqiqi sığınmaq qəlbin sığınmasıdır.

Allah Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) göstəriş verərək buyurur:

﴿وَإِنْ أَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَأَجِرْهُ﴾

“Əgər müşriklərdən biri səndən aman istəsə, ona aman ver!”²

Müsəlmanlar müşriklərlə bu cür mehriban davranan Allaha sığınsalar, Allah onlara kömək etməzmi? Allahın pənah verməsinin həyatda hansı təsirləri və nişanələri var? Sığınmağın həqiqətinə azca diqqətlə yanaşsaq çox önəmli nöqtələr əldə edərik. Birincisi, “Nəhl” surəsinin 98-100-cü ayələrində buyurulur:

¹ “Nəhl” surəsi, ayə 98

² “Tövbə” surəsi, ayə 6

﴿فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ﴾

“Quran oxuyacağın zaman, məlun Şeytandan Allaha sığın!” Şeytan insanları Allahdan uzaqlaşdırmaq istəyir. Ona görə də deyilir ki, ondan Allaha sığın. Bu ayədə “sığınmağ”a əmr olunduğu üçün bəzi fəqihlər “Üsul” elminə əsasən Quran oxumazdan öncə “sığınma”nı vacib hesab edir. Allah-taala sonrakı ayələrdə buyurur:

﴿إِنَّهُ لَيْسَ لَهُ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ آمَنُوا وَعَلَى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ﴾

“Həqiqətən, onun (Şeytanın) Allaha iman gətirənlər və Ona təvəkkül edənlər üzərində hökmü olmaz”.

﴿إِنَّمَا سُلْطَانُهُ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهُ وَالَّذِينَ هُمْ بِهِ مُشْرِكُونَ﴾

“Onun (Şeytanın) hökmü, yalnız ona itaət edənlərin və Ona (Allaha) şərik qoşanların üzərindədir”.

Namazın əsas hissələrindən biri də Quran oxumaq olduğundan “sığınmaq” da Quranı oxumaq qaydalarından biri sayılır. Quran “siratul-mustəqim”i (düz yolu) bəyan edən və onun nümunələrindən biri olduğu üçün namaz da düz yol göstərməyin çox önəmli bir nümunəsidir. Şeytan Cənnətdən qovulduqdan sonra Allaha deyir:

﴿فِيمَا أَغْوَيْتَنِي لَأَقْعُدَنَّ لَهُمْ صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ﴾

*“Sən məni azdırıb yoldan çıxartdığın üçün mən də Sənin düz yolunun üstündə dayanıb insanlara mane olacam”.*¹ Şeytan and içdi ki, möminlərin yolu üzərində əyləşəcək, onların düz yola daxil olmasına mane olacaq. Namaz düz yolun böyük nümunələrindən biridir. Şeytan möminlərin namaz qıldığını görəndə bütün qüvvəsini onların namazdan faydalanmamasına sərf edir. Buna görə də diqqətli olmaq lazımdır, bu meracı düzgün yerinə yetirərək ondan faydalanmaq üçün qəlbimizdən Şeytanı uzaqlaşdırmalıyıq.

¹ “Əraf” surəsi, ayə 16

(141)

Sığınma – Şeytanın nüfuzunun qarşısını alan əməl
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Əgər namaz qılan şəxs “Fatihə” surəsinin həqiqətlərinə nail və Allaha tərəf bu mənəvi seyrdə müvəffəq olmaq istəyirsə, əvvəlcə bu yolun böyük maneəsi olan Şeytanı tamamilə kənarlaşdırmalıdır. Əgər Şeytan bir insanın qəlbinə hakim olsa, min il namaz qılsa və min dəfə Quranı oxuyub başa çatdırsa da bunun ona təsiri və faydası olmaz. Quran insanın qəlbini o zaman nurlandırır, bürüyür və bu maddi aləmdən yüksəklərə qaldırır, Allaha yaxınlaşdırır ki, Şeytanın onun üzərində hökmü olmasın. Əgər Şeytan hakim olmasa, Quran və namaz da öz təsirini göstərir. Bəzi hədislərdə Allaha sığınmaqla bağlı çox gözəl nöqtələr bəyan olunub. Həzrət Əli (əleyhissəlam) bir hədisdə buyurur:

"إِنَّ قَوْلَهُ أَعُوذُ بِاللَّهِ أَيُّ أَمْتِنِعُ بِاللَّهِ"

“Allaha sığınırım” (Əuzu billah) sözü Şeytanın nüfuz etməsinə Allahın köməyilə mane olmaq deməkdir”.¹ Quran oxumadan öncə Allaha sığın. Əlbəttə, Allaha sığınmaq Quranı oxumadan öncə yalnız “Allaha sığınırım” demək deyil. Əksinə, sığınmaq Quranı oxumadan öncə başlayır və sona qədər davam edir.

"وَمَنْ تَذَبَّ بِأَدَبِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ أَذَاهُ إِلَى الْفَلَاحِ الدَّائِمِ"

“Kim İlahi ədəbə riayət etsə, bu onu əbədi qurtuluşa çatdırar”. Hədis necə də gözəldir! Kim Allah kəlamını dilinə gətirmək istəsə, İlahi ədəbə riayət etməlidir. İlahi ədəb budur ki, insan əvvəlcə, Şeytana rədd cavabı versin, onu öz varlıq məməlkətindən qovsun, onun üzərində hökmü olmasına imkan verməsin, əks halda, yəni Şeytanın hökmü altında olmaqla yanaşı onun Allaha sığınması yalandır. İnsan o zaman Allahın pənahında olur ki, Şeytanın onun qəlbi üzərində hakimiyyəti olmasın və bunun özünü belə Allahın köməyi ilə etməlidir. Şeytan Cənnətdən qovulduğu kimi, insan da Allahın köməyilə Şeytanı öz qəlbindən uzaqlaşdırmalıdır.

İmam Əli (əleyhissəlam) Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) belə nəql edir:

" إِنْ أَرَدْتَ أَنْ لَا يُصِيبَكَ شَرُّهُمْ وَلَا يَنَالَكَ مَكْرُهُمْ - فَقُلْ إِذَا أَصْبَحْتَ : «أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنْ

الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ» فَإِنَّ اللَّهَ يُعِيدُكَ مِنْ شَرِّهِمْ "

¹ "Təfsirul mənsub iləl-imamil-Əskəri (əleyhissəlam)", səh. 16-19; "Vəsailuş-şiə", cild- 6, səh. 197

“Əgər Şeytanın şərinin sənə zərər yetirməsini və şeytanların, cinlərin və insanların pis əməllərinə mübtəla olmaq istəmirsənsə, yuxudan oyananda ilk zikrin “Məlun Şeytandan Allaha sığınırım” (əuzu billahi minəş-şeytanir-rəcim),- olsun”¹. İnsan Allaha sığındığı halda, Allahın ona kömək etməməsi mümkün deyil. Burada əsas nöqtə bundan ibarətdir ki, Allaha sığınmaq sadəcə olaraq dil ilə zikr etmək deyil. İnsan gərək bütün nəfsani qüvvələrini, başqa sözlə, bəzi kitablarda deyildiyi kimi, vücudundadı yeddi bədən üzvünü – göz, qulaq, dil, mədə, cinsiyyət üzvü, əl və ayağını Allaha həvalə etsin, Ona sığınsın və Şeytanı bütün bunlardan uzaq saxlasın, özünü bütün çirkinliklərdən və günahlardan təmizləsin, Şeytanın onun bu qüvvələri üzərində hakim olmasına icazə verməsin. Belə bir şəxs “Məlun Şeytandan Allaha sığınırım” desə, onun bu sığınması təsirli olar və Allah onu öz pənahında, əminlik qalasında saxlayar.

¹ Həmin yerdə.

Namazın sirləri və qaydaları	509
------------------------------------	-----

(142)

Sığınma – vəsvəsələrdən qurtuluş yolu

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Əli (əleyhissəlam) həzrət Peyğəmbərdən (sallallahu əleyhi və alih) nəql edir: Ənsardan bir nəfər həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) yanına gələrək vəsvəsələrdən şikayətlənib dedi:

"يَا رَسُولَ اللَّهِ أَشْكُو إِلَيْكَ مَا أَلْقَى مِنَ الْوَسْوَسةِ فِي صَلَاتِي إِيَّيْ لَا أَغْقِلُ مَا صَلَّيْتُ مِنْ زِيَادَةٍ أَوْ نُقْصَانٍ"

"Namazdakı vəsvəsələrim mənə imkan vermir ki, nə qədər, həddindən çox, ya az namaz qıldığımı bilim". Həzrət (sallallahu əleyhi və alih) buyurdu:

"إِذَا قُمْتَ فِي الصَّلَاةِ فَاطْعَنْ فِي فَخْذِكَ الْيُسْرَى بِاصْبِعِكَ الْيُمْنَى الْمُسَبَّحَةِ ثُمَّ قُلْ بِسْمِ اللَّهِ وَ بِاللَّهِ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللَّهِ أَعُوذُ بِاللَّهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ فَإِنْ ذَلِكَ يَزْجُرُهُ وَ يَطْرُدُهُ"

"Namaza duran zaman sağ əlinin barmaqları ilə sol baldırını sıxıb belə de: "Bismillah və billah, təvəkkəltu əlallah, əuzu billahis-səmiil-əlim minəş-şeytanir-rəcim"; bu zikr Şeytanı uzaqlaşdıracaq".¹

Vəsvəsə Şeytanın əsas işlərindəndir: "لَذِي يُوسْوِسُ فِي صُدُورِ النَّاسِ"; O (Şeytan) ki, insanların ürəklərinə vəsvəsə salır.

¹ "Kafi", cild-3, səh. 358

² "Nas" surəsi, ayə 5

Elə insanlar var ki, əlli ildir dildə Allaha sığınrlar, amma batinlərinə baxsaq Şeytanın hakimiyyətindən başqa heç bir şey görmərik. Şeytan onların zahiri əzalarına, batini qüvvələrinə, hətta fikirlərinə və düşüncələrinə də hakim kəsilmişdir. Buradan da məlum olur ki, Allaha sığınmaq dilin fəvqündədir. İnsan Allaha sığınmağın həqiqətini məhz öz varlığında həyata keçirməlidir. Quran buyurur:

﴿وَقُلْ رَبِّ أَعُوذُ بِكَ مِنْ هَمَزَاتِ الشَّيَاطِينِ؛ وَأَعُوذُ بِكَ رَبَّ أَنْ يَحْضُرُونِ﴾

“De: Ey Rəbbim! Mən şeytanların vəsvəşələrindən Sənə sığınıram! Onların yanımda olmalarından Sənə pənah gətirirəm, ey Rəbbim!”¹

İnsan bütün varlığı ilə Allaha sığınmalı və nəfsinin ona hansı həddə hakim olmasına diqqət etməlidir. Əgər insan dünyanı seçsə, bilməlidir ki, Şeytan ona hakimdir, gündə bir milyon dəfə “Əuzu billah” (Allaha sığınıram) desə də təsiri olmaz. Çünki bunun o zaman təsiri olar ki, o öz daxilini Şeytandan elə təmizləmiş olsun ki, bütün varlığı təbii şəkildə Allaha sığsın.

¹ “Muminun” surəsi, ayə 97-98

512 Namazın sirləri və qaydaları

(143)

Günahdan, düşüncə və əqidə sapmalarından Allaha sığınmaq

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Duaların qəbul olmamasının, yaxud zikrlərin təsir qoymamasının səbəblərindən biri də bu dua və zikrin Şeytanın, fikrinə və qəlbinə hakim olduğu bir kəsin dilindən çıxmasıdır. Allah həzrət Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) buyurur: *“Quran oxuyacağın zaman, məlun Şeytandan Allaha sığın!”* Bu o deməkdir ki, Quran oxuyanda da Şeytan orada olsa, təsiri olmaz. Deməli, bütün varlığımızla Allaha sığınmalıyıq. Nəinki yalnız zahiri günahla üzləşərkən, əksinə, insanı təhdid edən daha dərin çirkinliklər də var. Bir çox insanlar var ki, günah etmir, amma fikirləri Şeytanın əlində əsirdir.

Buna görə də Allaha sığınarkən insanın bütün varlığı şeytanın hakimiyyətindən uzaq olmalı və Allaha pənah aparmalıdır. Allaha sığınmağın qaydalarından biri də ixlasdır. Quran buyurur:

﴿قَالَ فَبِعِزَّتِكَ لَا غُورِيَنَّهُمْ أَجْمَعِينَ؛ إِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمْ الْمُخْلِصِينَ﴾

“(İblis) Dedi: Sənin izzət və qüdrətinə and olsun ki, onların hamısını azdıracağam. – Yalnız xalisləşdirilmiş (sadiq) bəndələrindən başqa”.¹ Ayədə “xalisləşmiş” sözü işlənib və o, “xalisləşən” sözündən fərqlidir, ondan daha üstündür.

¹ “Sad” surəsi, ayə 82-83

İnsan əgər özünün bütün qüvvələrindən Allaha xatir istifadə edərsə, bir hərəkət etdikdə, gördükdə, eşitdikdə, bütün bunların hamısını Allah üçün etsə, öz yanında olan Allahın bu əmanətlərini Allahdan başqası üçün işlətməsinə icazə verməsə, fikirlərində, qəlbində Allahın hakimiyyətini həyata keçirsə, o zaman “xalisləşmiş”lər cərgəsinə daxil olar. Bu ixləsliyin nəticəsi isə onun qəlbindən hikmət çeşmələrinin axmasıdır. Hədisdə deyilir:

"مَنْ أَخْلَصَ لِلَّهِ أَرْبَعِينَ صَبَاحًا ظَهَرَتْ يَتَابِعُ الْحِكْمَةِ مِنْ قَلْبِهِ عَلَى لِسَانِهِ"

*“Kim Allah üçün qırx gün xalis yaşasa, hikmət çeşmələri qəlbindən dilinə axar”*¹. Yəni danışan zaman, sanki dilindən hikmət yağar. Dilindən dərin və nurani mənalər tökülər. Hər cümləsi ilə cəmiyyəti islah edər, bu ixləsli varlığı ilə Şeytan onun qəlbinə nüfuz edə bilməz və Allaha sığınmaq belə bir mərtəbəyə çatmaq üçündür.

Beləliklə, Allaha “sığınmağ”ın qaydalarından biri də ixləsdır və insan nə qədər ixləsləşsə, Allaha da o qədər dərindən sığınar.

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 355; “Camiul-əxbar”, səh. 94; “Ər-Rəvaşih”, (Mirdamad), səh. 200

(144)

Sığınma – Allah qalasına daxil olmaq və bütün əzablardan amanda qalmaq

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Allah-taala buyurur:

"لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي"

"Tövhid (La ilahə illa Allah) sözü Mənim qalamdır, kim bu qalaya daxil olsa, əzabımdan amanda qalar".¹

Mərhum imam Xomeyni bu haqda çox incə bir məsələyə işarə edir²: Allahın qalasına daxil olan şəxs nəinki yalnız zahiri atəşdən uzaq olar, əksinə, əzabın bütün nümunələrindən amanda qalar. İmam Əli (əleyhissəlam) Kumeyl duasında deyir:

"صَبَرْتُ عَلَى عَذَابِكَ فَكَيْفَ أَصْبِرُ عَلَى فِرَاقِكَ"

¹ "Səhifətul imamir-Rza əleyhissəlam", səh. 40; "Əməli", Şeyx Səduq, səh. 235; "Biharul-ənvar", cild-3, səh. 13

² "Namazın qaydaları", səh. 223

*“Tutaq ki, əzabına dözdüm, səbir etdim, amma Sənin ayrılığına necə səbir edəcəyəm?!”*¹ İmam Əli (əleyhissəlam) deyir ki, Allahın camalını görməmək ən böyük əzabdır. Allahı axtaran şəxsin buna dözüümü yoxdur. Buna görə də, Allahın qalasına daxil olan şəxs həтта bu əzabdan da, yəni Allahın ona nəzər salmamasından, insanla onun həqiqi məhbubu olan Allah arasında pərdə əzabından da amanda olar. Mərhum imam Xomeyni deyir: Bu məqama çatan şəxs həqiqi *“Allah bəndəsi”* dir və bu məqam övliyaların ən izzətli məqamıdır. Bu məqam ilk olaraq həzrət Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih), daha sonra İmamlara aiddir. Amma onlardan başqa bu məqama çata biləcək bir şəxsin olması məlum deyil.

¹ *“Misbahul-mutəhəccid”*, səh. 847

Namazın sirləri və qaydaları	517
------------------------------------	-----

(145)

Qiyam – Haqqı müdafiənin və Şeytanla mübarizənin elanı

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Müqəddimə olaraq bilmək lazımdır ki, Allaha yaxınlaşmaq üçün meracı olaraq ən önəmli vasitə olan namazda üç mühüm hərəkət var: qiyam, rüku və səcdə. Allaha tərəf seyrdə bu üç halın hər biri bir mənzil hesab olunur və biri o birinə müqəddimədir. Hər birinin qaydasına riayət olunmasa, o biri mənzilə keçid gerçəkləşmir. Əgər rükuda olan sir və həqiqətləri öz varlığımızda həyata keçirmək istəsək, bundan öncə gərək qiyamın həqiqətlərini əldə edək.

İrfan alimləri deyir ki, namazın bu üç halı tövhidin üç mərtəbəsinə işarə edir. Namaz qılan hər dəfə bu hərəkəti yerinə yetirdikdə, hər birində tövhidin mənzillərindən birini öz varlığında həyata keçirir.

Qiyamın sirri nədir ki, namaz onunla başlayır, Quran bu halda oxunur və rüku ilə səcdədə isə bu lazım deyil. Alimlərimiz belə izah edir: namazda ayaq üstə dayanmaq Allah üçün qiyama və ilahi kəlamı diriltməyə hazırlığın elan edilməsidir. Əsas etibarilə həyatda məqsədləri Allah dinini dirçəltmək olanlar qiyam halında olarlar. Allah yolunda cihad edənlər Allah üçün qiyam edər. Bu şəxs zahirdə əyləşmiş olsa da həqiqi qiyam edən elə odur. Ayaq üstə dayanmağa gücü olmayan idmançı Allah üçün cihad etsə, bu əslində həqiqi qiyamdır. Namazda qiyam və ya ayaq üstə dayanmaq bir işarə, bir təmsildir və biz bütün varlığımızla Allah hüzurunda dayanmış, Onun üçün hərəkət edirik deməkdir. Bütün varlığımız ilə özümüzü Allahda fani və Onun yoluna fəda edirik deməkdir. Quran buyurur:

﴿إِنَّ الَّذِينَ قَالُوا رَبُّنَا اللَّهُ ثُمَّ اسْتَقَامُوا تَتَنَزَّلُ عَلَيْهِمُ الْمَلَائِكَةُ أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا﴾

“Həqiqətən də: “Rəbbimiz Allahdır!” – deyib sonra düz yol tutan kəslərə mələklər nazil olub (deyirlər:) Qorxmayın və kədərlənməyin!”¹ Qiyamlarında və öz yollarında sabit olanlar mələklərin müjdəsini başa düşə bilərlər, hətta bəzi böyük alimlərin dediyinə görə mələklərin özünü də müşahidə edə bilərlər.

¹ “Fussilət” surəsi, ayə 30

Qiyamın mənası Allah kəlamını hər zaman yaymağa hazır olmaq deməkdir. Düşünməyə ki, namazda qiyam, yalnız ayaq üstə dayanıb Quran oxumaqdan ibarətdir. Bunun mənası Allah dinini həmişə qorumağa hazır olduğumuzu çatdırmaqdır. Nəfs şeytanı ilə, çirkinliklərlə mübarizə üçün dayanmışıq deməkdir.

Buna görə də, namazda qiyam ədaləti bərpa etmək üçün bir müqəddimədir. Allah-taala buyurur:

﴿شَهِدَ اللَّهُ أَنَّهُ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ وَالْمَلَائِكَةُ وَأُولُو الْعِلْمِ قَائِمًا بِالْقِسْطِ﴾

“Allah Özündən başqa tanrının olmadığına şahidlik etdi, mələklər və elm sahibləri də ədalətli olmaqdadır”.¹ Buradakı ədaləti bərpa etmək həm Allaha, həm mələklərə, həm də elm sahiblərinə aiddir. Namaz qılan da qiyamla Allah hüzurunda bu məqama çatmaq istəyir.

İmam Əli (əleyhissəlam) Allah övliyaları haqqında deyir: *“Bu kitab Allah övliyaları vasitəsilə qaim olar və Allah övliyaları da onunla ayaqda durar”*². Quranın qaim olması nə deməkdir? Yəni Quran insanın qəlbində və zehmində, əzalarında əməli zühur edir. Quranla qaim olmaq və ayaqda durmaq isə Quranı bilmək və ona əməl etmək deməkdir. Onlar insanlara Allahın kitabını, Cəhənnəmdən uzaqlaşdıran və Cənnətə yaxınlaşdıran şeyləri öyrədirlər.

Buna görə də bütün bu cəhətlərə diqqət etməliyik və qiyamın əhəmiyyətinə əsasən də hədislər deyir:

”وَمَنْ لَمْ يَقُمْ صَلَاتَهُ فِي الصَّلَاةِ فَلَا صَلَاةَ لَهُ”

¹ “Ali-İmran” surəsi, ayə 18

² “Nəhcül-bəlağə”, Sübhi Saleh, səh. 552

Namazın sirləri və qaydaları	521
------------------------------------	-----

“Ayaq üstə dayanmağa gücü çatan şəxs namazı ayaq üstə qılmasa, namazı batildir”.¹

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 320

522 Namazın sirləri və qaydaları

YEDDİNCİ FƏSİL

RÜKUNUN SİRLƏRİ VƏ QAYDALARI

(146)

Rükunun sirləri və qaydaları

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Rüku ilə bağlı bir neçə məsələ var:

1. Rükudan öncəki təkbir
2. Rükü halı
3. Rükuda zikr
4. Rükudan səcdəyə getmək

Rükudan öncəki təkbir qiyama, yoxsa rükuya aiddir? Yəni Fatihə və bir surəni oxuduqdan sonra deyilən təkbir Allahın, Fatihə surəsində və sonrakı surədə Onun böyüklüyü, əzəməti haqqında deyilənlərdən daha böyük, daha uca və bizim Onu vəsf etməyə qadir olmadığımızı, acizliyimizi elan etmək üçündür?

İkinci ehtimal isə bundan ibarətdir ki, bu təkbirin namazda oxunan Quranla əlaqəsi yoxdur, əksinə rükuya daxil olmaq və ona hazırlıq üçün bir müqəddimədir. Mərhum imam Xomeyni “Namazın qaydaları”¹ kitabında bu nəzəri qəbul edir və deyir: Zahirən bu təkbir rükunun müqəddiməsidir və namaz qılanın rüku məqamına keçməsinə hazırlıqdır. Rüku məqamı qiyam məqamından daha önəmlidir. Buna görə də ona daxil olmamışdan öncə təkbir deyilməlidir. Bu məqama keçməyin qaydası budur ki, insan bir tərəfdən Allahın əzəmət və böyüklüyünü, Onun rübubiyyətini, malikiyyətini, xaliqiyyətini nəzərə alsın, digər tərəfdən isə özünün zəifliyini, çarəsizliyini diqqət etsin, “*Allahu Əkbər*” zikri ilə Allahı hər növ vəsfdən pak və müqəddəs bilsin, Onun vəsf olunmazlığına etiraf etsin.

Bunu Kuleyninin «Kafi» kitabında nəql etdiyi hədis təsdiqləyir:

"إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَرْكَعَ فَقُلْ وَأَنْتَ مُتَّصِبٌ اللَّوْ أَكْبَرُ"

¹ “*Namazın qaydaları*”, səh. 348

Namazın sirləri və qaydaları525

*“Rükuya getmək istəyəndə, qiyamda ikən “Allahu-Əkbər” de”*¹. Hədisdən məlum olur ki, bu təkbir rükuya aiddir.

¹ «Kafi», cild- 3, səh. 319; “Vəsailuş-şiə”, cild-6, səh. 295

526 Namazın sirləri və qaydaları

(147)

Rükunun təsirləri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Rükunun təsirləri, qaydaları və sirləri ilə bağlı “Misbahuş-şəriət” kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) çox gözəl bir hədis nəql olunub:

“لَا يَرْكَعُ عَبْدٌ لِلَّهِ تَعَالَى رُكُوعًا عَلَى الْحَقِيقَةِ إِلَّا زَيَّنَهُ اللَّهُ بُنُورَ بَهَائِهِ وَأَظْلَهُ فِي ظِلَالِ كِبْرِيَائِهِ وَكَسَاهُ كِسْوَةَ أَصْفِيَائِهِ”

“Bəndə öz namazında və ya meracında həqiqi rüku etsə, Allah onu üç nur və xüsusiyyətlə zینətləndirər: Öz “bəha” nuru, kibriya məqamının kölgəsi və Öz seçdiyi şəxslərin libası ilə bürüyər”¹.

Möminin səhərlər, xüsusilə də ramazan ayında bir istəyi də Allahın gözəlliyi və “gözəl camal”ıdır: “اللَّهُمَّ إِنِّي أَسْأَلُكَ مِنْ بَهَائِكَ بِأَنْهَاءِ وَ”² “كُلُّ بَهَائِكَ بِيَّ” Bu gözəllik Allahın saçdığı nurdur. Bu gözəlliyn (bəha) nə olması haqqında müxtəlif fikirlər söylənib. Ümumi olaraq demişlər ki, bu, Allahın zatının insanın varlığına saçan və ona dəyər verən nurudur. Ariflərin Allahdan istədikləri böyük məqamlardan biri də bu “bəha” nurudur.

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 61; “Biharul-ənvar”, cild-82, səh. 108

² “Misbahul-mutəhəccid”, səh. 760

Bu məqama çatan şəxs haqqında belə deyirlər: o, “*əsmə*” (adlar) məqamına çatmışdır. Bu məqam “*عَلَّمَ آدَمَ الْأَسْمَاءَ كُلَّهَا*”¹ ((*Allah*) *Adəmə bütün (şeylərin) adlarını öyrətdi*) məqamıdır. Yəni kim İlahi nurla zinətlənsə belə bir məqamı əldə edər. İlahi nur fiziki nurlar kimi deyil. Fiziki nur insanın yalnız zahirini işıqlandırır. İlahi nur isə insanı cəhalət, nadanlıq, çirkinlik, günah, zillət qaranlıqlarından çıxarır və onu İlahi “adlar”ı (əsmə) dərk məqamına çatmaqda müvəffəq edir. Kəlam alimləri deyir ki, bütün “sübuti” sifətlər “camal” adını alır. Bu sübuti sifətlər arasında bəziləri “bəha” (camalın gözəlliyi) adı ilə tanınır. Bu mərtəbə “camal” mərtəbəsindən dəqiq və əzəmətlidir.

Buna görə də həqiqi rükunun birinci təsiri rüku edən şəxsi Allahın Öz gözəlliyinin nuru (bəha) ilə örtməsidir.

İkinci təsiri: “*وَأُظِّلُّهُ فِي ظِلِّالِ كِبْرِيَايَ*” – Öz *kibriya kölgəsi altına* alar. Mərifət və həqiqət əhli deyir ki, kibriya kölgəsi Allahın “Qəhhar” adıdır və kim bu mərtəbəyə çatsa və bu məqamda yer alsın, öz mənliliyini unudar. Bu fənalıq ağılın “öz-özlüyün”dən fani olmasıdır. İnsan bu məqama çatanda böyüklük və əzəməti heç bir varlığa, hətta özünə belə aid görmür. Bütün böyüklüyün, əzəmətin Allaha aid olduğunu deyir, yalnız Ona şamil edir. Hər bir mədhi, vəsfi, əzəməti, hər bir cəlalı, hər şeyi Allah-taalaya bağlı görür.

¹ “Bəqərə” surəsi, ayə 31

Namazın sirləri və qaydaları	529
------------------------------------	-----

(148)

Rüku Allaha ədəb göstərmək, səcdə isə Ona yaxın olmaqdır

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur: *“Rüku ədəb, səcdə isə yaxınlaşmaq üçündür”*.¹

Rükunu tələsik yerinə yetirənlər bu əməli sadəcə olaraq özlərinə bir vəzifə bilirlər, amma rükuda hansı sirlər olduğundan xəbərdar olsalar, başlarını rükudan qaldırmağa razı olmazlar.

¹ *“Misbahuş-şəriət”*, səh. 61; *“Biharul-ənvar”*, cild-82, səh. 108

Səkkiz böyük zahiddən biri olan Rəbi ibn Xeysem haqqında nəql edirlər ki, gecəni dan yeri sökülənə qədər rüku halında oyaq qalar və bundan ləzzət alardı. Nə üçün biz bir neçə saniyəlik rükumuzdan da yoruluruq, amma, onlar nə etmişdilər və nə görmüşdülər ki, səhərə kimi rükuda qalmaqdan yorulmurdular? Səhər olanda başlarını rükudan qaldırır və təəssüflə deyərdilər: “آوَسَقَ الْمُخْلِصُونَ وَقُطِعَ بِنَا” – *Xalislaşənlər irəli getdi biz isə geridə qaldıq, heç bir nəsibimiz olmadı.* İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, kim həqiqi rüku etsə, Allah onu əvvəlcə camaldan daha önəmli olan “bəha” nuru ilə zinətləndirər. Onun bütün varlığına bir nuranilik və gözəllik hakim olar. Bu gözəllik zahiri deyil, varlıq baxımından gözəllikdir. O, elm, həyat, dərk və hər şeylə dolu olar. İkincisi isə, onu Öz kibriya (əzəmət, böyüklük) kölgəsində qərarlaşdırar.

Üçüncü təsiri isə: “كَسَاهُ كِسْوَةَ أَصْفِيَاءِهِ” – *onu Özünün seçdiyi şəxslərin libası ilə örtər, Öz seçdiyi şəxslərdən edər.* Allahın seçdiyi şəxslər o kəslərdir ki, onlara böyük lütlər edər. Belə ki, onların əli Allahın əli, gözləri gözü, eşitməkləri Allahın eşitməyi və bütün varlıqları Allahın varlığı olar. Allah lütfü ilə Onun bir kölgəsi olarlar.

İmam (əleyhissəlam) deyir:

“وَالرُّكُوعُ أَوَّلٌ وَالسُّجُودُ ثَانٍ فَمَنْ أَتَى بِمَعْنَى الْأَوَّلِ صَلَحَ لِلثَّانِي وَفِي الرُّكُوعِ أَدَبٌ وَفِي السُّجُودِ قُرْبٌ وَمَنْ لَا يُحْسِنُ الْأَدَبَ لَا يَصْلُحُ لِلْقُرْبِ”

“Rüku əvvəl, səcdə isə sonradır. Kim birincini düzgün yerinə yetirsə, ikinci mənzilə daxil olmağa hazır olar. Rükuda ədəb var, səcdə isə yaxınlaşmaq üçündür. Kim ədəbi düzgün yerinə yetirməyə, yaxınlaşmağa haqqı yoxdur”. İnsan əgər böyük bir alimə yaxınlaşmaq istəsə, bundan öncə qaydalara riayət etməlidir. Namazda da bu cürdür: əvvəlcə gərək ibadətin, bəndəliyin, təvazökarlığın qaydasına riayət olunsun; rüku Allah hüzurunda təvazökarlıq və zəlillikdir. Qiyam mərhələsindən sonra insan Allah qarşısında təvazökarlıq mənzilinə yetişir və bundan sonra da Allaha həqiqi yaxınlaşmağa ləyaqət qazanır.

Namazın sirləri və qaydaları	533
------------------------------------	-----

(149)

Rüku Allah qarşısında acizlik və təvazökarlığın nişanəsidir

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) hədisin davamında buyurur:

"فَارْكَعْ رُكُوعَ خَاشِعٍ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ بِقَلْبِهِ"

"Allaha təvazökar olan bir şəxs kimi qəlbi ilə rüku edər".

Mərhum Şəhid Sani "Ət-tənbihatul-əliyyə" kitabında deyir¹:
Rükuya çatanda öz qəlbində bir tərəfdən Allahın əzəmət və böyüklüyünü, bir tərəfdən də Ondan başqasının zəlilliyini, kiçikliyi təsəvvür et və buna inan. İnsanın qəlbi təvazökar olmasa, onun rükusu düzgün və həqiqi olmaz. İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"مُتَدَلِّلٌ وَجَلٍ دَخَلَ تَحْتَ سُلْطَانِهِ خَافِضٌ لَهُ بِجَوَارِحِهِ خَائِفٌ حَزَنٍ عَلَى مَا يَقُوْهُ مِنْ"

فَائِدَةِ الرَّأْيَيْنِ"

*"Qəlbi Allaha xatir təvazökar olan, Allahın hakimiyyəti altında zəlil və qorxaq kəs kimi, Allahın rüku edənlərə verdiyi lütfdən nəsibsiz qalacağından qorxan biri kimi, başını, əzalarını və bədənini əyən biri kimi rüku et"*².

¹ "Tənbihatul-əliyyə", səh. 123

² "Misbahuş-şəriət", səh. 61; "Biharul-ənvar", cild-82, səh. 108

Rüku o zaman təsirli olar ki, namaz qılanın qəlbi Allahın əzəmətinə, böyüklüyünə, izzətinə və ucalığına diqqət etsin və inansın. Onu bütün əzəmətlilərdən əzəmətli görsün, ümumiyyətlə əzəmətin Ona aid olduğunu desin. Bu zaman dili öz başına bu zikri deməyə başlar: “سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ” – *Sübhana Rabbiyəl əzimi və bihəmdih* (mənim əzəmətli Rəbbim sübhandır (pak-pakizədir) və Ona həmd edirəm). Bu zikr o zaman baş verir ki, Allahın əzəməti onun bütüb varlığını bürümüş olsun. Allahın əzəməti insanın bütün varlığını bürüsə, insan onun birdən Allahın bu kibriya məqamından və səltənətindən bir payı olmamasından və onu bu dərğahdan qovarlar deyə qorxar.

Əlbəttə, bu qorxunun kənarında Allahın lütfünə ümid və əminlik də olmalıdır. İnsan özünə deməlidir ki, mən Allah lütfü ilə rüku edirəm və bəndəsini Özünə tərəf dəvət edən mehriban Allahın, dəvətini qəbul edib Onunla münacat edən bəndəyə verdiyi vədəsinə xilaf çıxması mümkün deyil. İnsan Allahın namaz qılanı Öz “bəha” nuru ilə zinətləndirəcəyinə ümidvar olmalıdır. Namaz qılan şəxs rükuda belə bir hal tapandan və bu ümidlə zikri deyəndən sonra rükudan qalxır və əminliklə deyir: “سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ” – *Səmi Allahu limən həmidən* (Allah Ona həmd edənlərin dualarını müstəcab edir). Bu zikri o adam əminliklə deyə bilər ki, rükusu düzgün rüku olsun. Allah da onun cavabında deyər: “سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ أَيُّ أَجَابَ اللَّهُ دُعَاءَ مَنْ حَمِدَهُ” – *“Allah Ona həmd və dua edənin istəklərini müstəcab edər”*.¹

¹ “*Tacul-ərus min cəvəhitul-qamus*”, Məhəmməd Murtəza, Hüseyni Zubeydi, cild-11, səh. 227

Namazın sirləri və qaydaları	537
------------------------------------	-----

(150)

Rükunun keyfiyyəti

Zəlillik və təvazökarlıq, tələsməmək, namaza qalxmaqda
vüqarlı və aramlı

olmaq

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dedik ki, əgər insan rüku ilə hansı məqamlara çatdığını, həqiqi rükunun hansı təsirləri olduğunu bilsə, heç bir zaman rükunu tələsərək bu qədər tez yerinə yetirməz. Seyid İbn Tavus “Fələhus-sail” kitabında rüku və səcdə haqqında danışarkən deyir¹: “ *يَنْبَغِي أَنْ يَرْكَعَ بَدَلًا وَاسْتِكَانَةً وَخُضُوعٍ* – *Yaxşı olardı ki, rüku zəlilcəsinə və təvazökarlıqla həyata keçirilsin.* Demək olar ki, əksəriyyət nə üçün rüku etdiklərini, rükuda hansı şəkildə zillət göstərməli olduqlarını bilmir. Allahın qüdrət və əzəmətini və özünün də zəifliyini müşahidə edən şəxs şübhəsiz ki, Allah qarşısında təzim edəcək və bu zaman belə deyəcək:

«اللَّهُمَّ لَكَ خَشَعْتُ وَبِكَ آمَنْتُ وَلَكَ أَسَلْتُ وَعَلَيْكَ تَوَكَّلْتُ وَأَنْتَ رَبِّي خَشَعْتُ لَكَ سَمْعِي

وَبَصَرِي وَمُخِّي وَعَصْبِي وَعِظَامِي»

“İlahi, Sənin üçün təvazökarlıq və zəlillik göstərirəm, Sənə iman gətirmişəm, Sənə təslim olmuşam və Sənə təvəkkül edirəm. Qulağım, gözüm, məğzim, əsəbim və sümüklerim, Sənin qarşında əyilir”. Bir sözlə, bütün varlığım başdan-ayağa Sənin qarşında təvazökarlıq edir. Bu, zəlillik halı sayılır.

¹ “Fələhus-sail”, səh. 109; “Mən lə yəhzuruhul-fəqih”, cild-1, səh. 311

Həqiqi malik olan Allah qarşısında dayandığını bilən şəxs Onun qarşısında əyilər. Bu hal olmasa, namaz qılan şəxs *“Sübhənə Rəbbiyəl-əzimi və bihəmdih”* dediyi zaman özünü bu sözü deyən şəxs olaraq görə bilməz. Əgər qəlb təvazökar olmasa, bu zikri rükuda min dəfə də desə, yenə də faydası yoxdur.

İbn Təvusun kəlamında rükunun başqa bir qaydası isə budur:

"أَنْ لَا يَسْتَعْجَلَ بِرَفْعِ رَأْسِهِ قَبْلَ اسْتِيفَاءِ أَقْسَامِ ذُلِّ الْعِبَادِيَّةِ لِمَوْلَاهُ"

“Tələsməmək, təvazökarlığın və zəlliliyin bütün qisimlərini yerinə yetirmədən rükudan qalxmamaq”.

Amma biz ümumiyyətlə öz zəifliyimizə, acizliyimizə, nadanlığımıza, çarəsizliyimizə heç bir diqqət etmirik və buna görə də rükuya getməmiş başımızı qaldırırıq. İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"كَانَ عَلِيٌّ (عَلَيْهِ السَّلَام) يَرْكَعُ فَيَسِيلُ عَرْقُهُ حَتَّى يَطَّأَ فِي عَرَقِهِ مِنْ طَوْلِ قِيَامِهِ"

“İmam Əlinin (əleyhissəlam) rükusu o qədər uzun çəkirdi ki, üz-gözündən tər axar yerə tökülərdi”. Bu bir əfsanə deyil. Bunu böyük şəxsiyyətlərin ibadətlərində görürük və təəssüflər ki, biz bundan məhrumuq.

Rükunun başqa bir qaydası:

"إِذَا رَفَعَ رَأْسَهُ فَلْيَكُنْ رَفْعَ رَأْسِهِ لَوْقَارٍ وَ سَكِينَةٍ فَإِنَّ مَوْلَاهُ يَرَاهُ"

“Rükudan qalxarkən tələsərək qalxmasın, əksinə, vüqarla, aramlıq və əminliklə qalxsın, çünki Rəbbi onu görür. Sonra da dayanıb belə desin: “سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ” – Səmiəllahu limən həmidəh (Allah Ona həmd edənin duasını müstəcab edir)”.

540 Namazın sirləri və qaydaları

Əgər namaz qılan bunlara riayət etsə, namazın şirinliyini
və ibadətin ləzzətini dadar.

Namazın sirləri və qaydaları	541
------------------------------------	-----

(151)

Rükunun uzun çəkməsinin təsiri və onun zikri

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Namazdakı fiziki vəziyyətlərin (qiyam, rüku, səcdə, əyləşmək) hamısı Allahın əmridir. Həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) “merac” hədisində buyurur:

"أَمَرَنِي جِبْرِيلُ أَنْ أَقْرَأَ الْقُرْآنَ قَائِمًا وَأَنْ أَحْمَدَهُ رَاكِعًا وَأَنْ أَسَبِّحَهُ سَاجِدًا"

“Cəbrayıl Allah tərəfindən mənə qiyam halında Quran oxumağı, rüku halında həmd və səcdədə də təsbih etməyimi əmr etdi”¹.

Qeyd edək ki, irfan alimləri Allahın insanı vahid bir əmr ilə (kun) yaratdığını deyir. Yəni digər ibadət edən varlıqlarda mümkün olan bütün halları insanda da qoyub. Mələklər arasında bir qrup həmişə ayaq üstə dayanaraq ibadət edir. Başqa bir dəstə isə daim rüku, yaxud da səcdədədir. Amma insana xüsusi nəzər edən Allah namazda hər üç halı qoyub.

Mərhum Kuleyni «Kafi» kitabında belə bir hədis nəql edir²:

"وَعَلَيْكُمْ بِطُولِ الْوُكُوعِ وَالسُّجُودِ؛ فَإِنَّ أَحَدَكُمْ إِذَا أَطَالَ الرُّكُوعَ وَالسُّجُودَ، هَتَفَ إِبْلِيسُ مِنْ خَلْفِهِ، وَقَالَ: يَا وَيْلَهُ، أَطَاعَ وَعَصَيْتُ، وَسَجَدَ وَابْتُئْتُ"

“Rüku və səcdənizi uzadın. Rüku və səcdə uzun çəkdikdə, Şeytan nalə çəkib deyər: Vay olsun mənə, bu bəndə Allaha itaət edib mənə asi oldu və məni məyus etdi”.

¹ “Biharul-ənvər”, cild- 90, səh. 313, “Dua və zikrin qaydası” bölməsi;

“Müstədrəkul-vəsail”, cild- 4, səh. 427

² “Kafi”, cild- 2, səh. 77, “Təqva” bölməsi; “Vəsailu-ş-şiə”, cild-6, səh. 306

Başqa bir hədisdə İshaq ibn Əmmar İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) nəql edir:

"سَمِعْتُ أَبَا عَبْدِ اللَّهِ (عليه السلام) يَعْظُ أَهْلَهُ وَنِسَاءَهُ وَهُوَ يَقُولُ لَهُنَّ لَا تَقْلَنَّ فِي رُكُوعِكُنَّ وَ سُجُودِكُنَّ أَقْلَ مِنْ ثَلَاثِ تَسْبِيحَاتٍ فَإِنَّكُنَّ إِنْ فَعَلْتُنَّ لَمْ يَكُنْ أَحْسَنَ عَمَلًا مِنْكُنَّ"

*"O həzrətin öz ailəsinə belə nəsihət etdiyini eşitdim: "Rüku və səcdədə təsbihatın zikrini üçdən az deməyin. Əgər belə etsəniz; bilin ki, bundan gözəl əməl yoxdur"*¹.

Rüku və səcdədə müstəhəb zikrlərdən biri də həzrət Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) salavat göndərməkdir. İmam Baqir (əleyhissəlam) buyurur:

"مَنْ قَالَ فِي رُكُوعِهِ وَ سُجُودِهِ وَ قِيَامِهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَى مُحَمَّدٍ وَ آلِ مُحَمَّدٍ كَتَبَ اللَّهُ لَهُ بِمِثْلِ الرُّكُوعِ وَ السُّجُودِ وَ الْقِيَامِ"

*"Kim rüku, səcdə və qiyamında salavat desə, Allah-taala rüku, səcdə və qiyamın mislində ona savab verər"*².

Quran namaza əmr edəndə bəzən ona "səlat" ("أَقِيمُوا يَا" ³; namaz qılın), bəzən isə rüku və səcdə deyir, məsələn, "يَا أَيُّهَا الَّذِينَ آمَنُوا ارْكَعُوا وَاسْجُدُوا" ⁴ (Ey iman gətirənlər! Rüku edin, səcdəyə qapanın), "وَارْكَعُوا مَعَ الرَّاكِعِينَ" ⁵ (Rüku edənlərlə birlikdə rüku edin). Bu da rüku və səcdənin əhəmiyyətini çatdırır.

¹ "Biharul-ənvər", cild- 82, səh. 120

² «Kafi», cild- 3, səh. 324

³ "Bəqərə" surəsi, ayə 43

⁴ "Həcc" surəsi, ayə 77

⁵ "Bəqərə" surəsi, ayə 43

544 Namazın sirləri və qaydaları

(152)

Həzrət Əlinin (əleyhissəlam) kəlamında rükunun mənası

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Bir nəfər İmam Əlidən (əleyhissəlam) rükunun mənasını soruşur.¹ İmamın cavabından məlum olur ki, bu şəxsin məqsədi rükunun lüğəvi mənası olmayıb, əksinə, o, rükunun həqiqət və sirrini anlamaq istəyir. Çünki İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur:

"فَقَالَ مَعْنَاهُ آمَنْتُ بِكَ وَلَوْ ضَرَبْتَ عُنُقِي"

"Mənası budur ki, əgər boynumu vursan da Sənə iman gətirmişəm". Yəni rüku insanın Allaha olan imanının zirvə həddini göstərməsidir. İnsan bu əməli ilə demək istəyir ki, İlahi, əgər düşmənlərin məni Sənə imandan yayındırmaq üçün boynumu vursa da, heç vaxt Sənə imandan əl çəkmərəm. İmam davam edərək buyurur:

"وَمَعْنَى قَوْلِهِ - سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ فَسُبْحَانَ اللَّهِ أَنْفَعُ لِلَّهِ عَزَّ وَجَلَّ وَرَبِّي خَالِقِي"

"Rükunun zikrinin mənası Allah hər növ eyb və nöqsandan pak və ucadır deməkdir, ümumiyyətlə Ona heç bir eyib və nöqsan yaxın dura bilməz və Pərvərdigarım xaliqdir".

"وَالْعَظِيمُ هُوَ الْعَظِيمُ فِي نَفْسِهِ غَيْرُ مَوْصُوفٍ بِالصَّغَرِ وَالْعَظِيمُ فِي مُلْكِهِ وَسُلْطَانِهِ"

¹ "Biharul-ənvar", cild-82, səh. 116; "Müstədrəkul-vəsail", cild- 4, səh. 442

“Əzim, yəni öz nəfsində əzəmətli, kiçiklə müqəyisə olunmadan və mülkündə və səltənətində əzimidir”. Allahı əzəməti yəni həm öz zatında, həm səltənətində əzəmətli olan və varlığında heç bir kiçiklik olmayan bir varlıq deməkdir, ümumiyyətlə əzəmət hər bir cəhətdən və baxımdan Ona məxsusdur.

"وَأَعْظَمُ مِنْ أَنْ يُوصَفَ تَعَالَى اللَّهُ"

“Allah vəsf olunmaqdan ucadır”. Varlıq aləmində Allah-taalanı vəsf etməyə heç bir mövcudun qüdrəti yoxdur. Vəsf olaraq bəyan etməyimiz Allahın həqiqi sifətlərinin bir guşəsinə sadəcə olaraq bir işarədir. Onun həqiqi sifətini isə heç kim dərk edə bilməz.

Namaz qılan şəxs rüku zikrini deyərkən öz qəlbində İmam Əlinin (əleyhissəlam) buyurduğu kimi heç bir nöqsanı və rükumuza heç bir ehtiyacı olmayan bir varlığın qarşısında əyildiyinə, əksinə, bizim Ona rüku etməyə ehtiyacımız olduğuna, bunula da Ona yaxınlaşmağımıza, pərdələri aradan qaldırdığımıza və “sübhan” sözünə diqqət etməlidir.

“Əzim” sözünə çatanda Allahın zatının, mülkünün və səltənətinin əzəmətinə və Onun vəsf olunmaqdan uca olmasına diqqət etməlidir. Əgər bu cür diqqət etsə, o zaman onun zikri ruh alıb ruhlanır, hal tapar və ona vəsf olunmaz ləzzət verər.

Həzrət daha sonra buyurur:

"قَوْلُهُ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ فَهُوَ أَعْظَمُ الْكَلِمَاتِ فَلَهَا وَجْهَانِ فَوَجْهٌ مِنْهُ مَعْنَاهُ سَمِعَ وَالْ وَجْهٌ

الثَّانِي يَدْعُو لِمَنْ حَمِدَ اللَّهُ فَيَقُولُ اللَّهُمَّ اسْمَعْ لِمَنْ حَمِدَكَ"

“Allah Ona həmd edənləri eşidər (səmi Allahu limən həmidəh) deməsi ən böyük sözdür. Bu sözün iki mənası var: Allah onun təsbihini eşidir və İlahi, Səni həmd-səna edən şəxsin duasını qəbul et”.

Namazın sirləri və qaydaları	547
------------------------------------	-----

548 Namazın sirləri və qaydaları

(153)

Merac hədisi və rükuda Allahın əzəmətinə diqqət
Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Vəsailuş-şiə”¹ kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) “Merac” adlanan məşhur bir hədis nəql olunur. Bu hədisdə məsələ azandan başlayır: həzrət Cəbrayıl Allah tərəfindən həzrət Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) azan və iqamənin necə deyilməsini, namazı necə başlamasını çatdırır və nəhayət rüku məsələsinə çatır.

Rüku məsələsinə çatanda aləmlərin Rəbbi Allah tərəfindən Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) xitab olundu: “Ərşimə bax!” Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) dedi: “فَأَنْظُرْ إِلَى عَرْشِي قَالَ رَسُولُ اللَّهِ (صلى الله عليه وآله) فَتَنَظَرْتُ إِلَى عَظَمَةِ ذَهَبَتْ لَهَا نَفْسِي وَغُشِيَ عَلَيَّ”

“Allahın ərşinə nəzər saldım, Onun əzəməti məni elə bihuş etdi ki, az qaldı canım çıxsın”. Heç kimin Allahın əzəmətinə baxmağa qüdrəti yoxdur. Ən üstün, ən kamil insan və “birinci ağıl” olan Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) belə, Allahı görə bilməz. O həzrətə Allahın ərşinə bax deyə, əmr olunduqda və o da nəzər saldıqda, elə həmin anda huşdan getməyi bir olur.

“فَأُلْهِمْتُ أَنْ قُلْتُ سُبْحَانَ رَبِّيَ الْعَظِيمِ وَبِحَمْدِهِ لِعَظَمِ مَا رَأَيْتُ”

¹ “Vəsailuş-şiə”, cild-5, səh. 467; “İləluş-şəraye”, cild-2, səh. 315; “Biharul-anvar”, cild-18, səh. 358

“Həmin huşsuzluq halında mənə ilham olundu ki, müşahidə etdiyim həmin əzəmətə görə rüku zikrini deyim.

"فَلَمَّا قُلْتُ ذَلِكَ تَجَلَّى الْعَشْرِيُّ عَنِّي حَتَّى قُلْتُهَا سَبْعًا أَلْهِمَ ذَلِكَ فَرَجَعْتُ إِلَى نَفْسِي كَمَا كَانَتْ"

Bu zikri deyəndə huşsuzluq halı getdi, onu yeddi dəfə təkrarladım və öz halıma qayıtdım”.

Buna görə də rükuda Allahın əzəməti və Ondan başqasının heç bir şey olduğuna diqqət etmək lazımdır. Bununla da qəlbimiz Allah hüzurunda təvazökarlıq göstərər və rükunun həqiqətinə çatmış olarıq.

Namazın sirləri və qaydaları	551
------------------------------------	-----

(154)

Gözəl rüku qəbirin vəhşətini aradan qaldırır

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Həzrət İmam Baqirin (əleyhissəlam) kəlamında düzgün rükunun təsirlərindən biri də budur:

"مَنْ أَتَمَّ رُكُوعَهُ لَمْ تَدْخُلْهُ وَحْشَةُ فِي الْقَبْرِ"

*"Kim rükunu tam və kamil yerinə yetirsə, qəbirdə vəhşət görməz"*¹. Dünyada özünü Allahın əzəməti qarşısında həqiqətən narahat olan şəxs qəbir aləminin vəhşətindən amanda qalar. Rüku zamanı, İmam Əlidən (əleyhissəlam) nəql olunan bu hədisə diqqət etsək yaxşı olar, Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) buyurur: "Allahın ərsinə və əzəmətinə nəzər salanda dəhşətə gəldim və Allah-taala mənə bu zikri ilham etdi: *"Sübhənə Rəbbiyəl əzimi və bihəmdih"*, yeddi dəfə deyib özümə qayıtdım".

Mərhum imam Xomeyni olduqca dolğun və nurani bir təbirlə deyir: Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) rükuda ikən Allahın ərsinin nurunu gördü. Ərşin nuru övliyaların nəzərində zatın cilvəsi və güzgü olduğundan insan burada nəfsini kənara qoymalıdır. O, bu zaman özünü unudur və bihuş olur. Amma Allah Öz lütfü ilə onun əlindən tutur. Təsbihi, təzim və həmd olan bu zikri pərdələrin sayı qədər, yəni yeddi dəfə ilham edir.

¹ «Kafi», cild-3, səh. 321; "Vəsailuş-şiə", cild-6, səh. 306

İmam Xomeyni deyir, bizim bu məqama əlimiz çatmasa da, heç olmasa özümüzün acizliyimizi göstərməli və məqsəddən əl çəkməməliyik, əgər bu meydanın adamı deyiliksə, ən azı hidayət tələb edənlərdən olaq ki, bəlkə bu maarifdən bir payımız oldu.¹ O sonra deyir: Allah həmişə lütf edər, nemət verər. Əgər bəndə bütün varlığı ilə elm və həqiqət tələb etsə, Allahın ona heç bir şey verməməsi mümkün deyil.

¹ "Namazın qaydaları", səh. 352

554 Namazın sirləri və qaydaları

(155)

Rükuda başı əyməyin sirri

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Rükunun müstəhəb əməllərindən biri də beli düz və boynu çəkilmiş halda tutmaqdır. Rükü o zaman gerçəkləşir ki, bel eyni səviyyədə düz olsun. Əyilmə nə çox, nə də az, orta həddə olmalıdır.

Bəzi hədislərdə deyilir ki, Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) rükuda olanda belinin üzərinə su qoyulsa idi, tökülməzdi.¹ İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:

"وَاسْتَوْفِ رُكُوعَكَ بِاسْتِوَاءِ ظَهْرِكَ"

"Belini düz tutaraq rükunu kamil yerinə yetir"². Hədisin davamı boynunu çəkili halda tutmağı bəyan edir, bu haqda İmam Əli (əleyhissəlam) buyurur: "Bunun mənası "İlahi, Sənə iman gətirdim, hətta boynumu vursalar belə" - deməkdir.

Mərhum Kuleyni möhtəşəm «Kafi» kitabında İmam Baqirdən (əleyhissəlam) nəql edir³: "إِذَا أَرَدْتَ أَنْ تَرْكَعَ فَقُلْ وَأَنْتَ مُتَّصِبٌ بِاللَّهِ" – Rükuya getmək istəyəndə "Allahu-Əkbər" de.

Hədisə əsasən, rükudan öncə "Allahu-Əkbər" demək onun müqəddiməsidir, nəinki qiraəti tamamlamaq üçündür.

"وَتَصِفُ فِي رُكُوعِكَ بَيْنَ قَدَمَيْكَ تَجْعَلُ بَيْنَهُمَا قَدْرَ شِبْرِ"

"Sonra rükuya gedib de... Rükuda ayaqlarını tam bir-birinin yanında qərar verib aralarında bir qarış məsafə saxla.

¹ "Biharul-ənvar", cild- 73, səh. 345

² "Misbahuş-şəriət", səh. 62

³ "Kafi", cild- 3, səh. 319

"وَتُكِنُّ رَاحَتِكَ مِنْ رُكْبَتَيْكَ وَتَضَعُ يَدَكَ الْيُمْنَى عَلَى رُكْبَتِكَ الْيُمْنَى قَبْلَ الْيُسْرَى وَبَلَّ غِ
بَاطِرَافِ أَصَابِعِكَ عَيْنَ الرُّكْبَةِ"

*Əllərinin içini dizlərinə qoy. Əvvəlcə sağ əlini dizinə qoy.
Barmaqlarınla dizini tam ört.*

"وَفَرِّجْ أَصَابِعَكَ إِذَا وَضَعْتَهَا عَلَى رُكْبَتَيْكَ وَأَقِمَّ صُلْبَكَ وَمُدَّ عُنُقَكَ وَ لِيَكُنْ نَظْرُكَ بَيْنَ
قَدَمَيْكَ"

*Barmaqların arasında fasilə saxla. Nəzərlərin də ayaqlarının
ortasında olsun.*

"ثُمَّ قُلْ سَمِعَ اللَّهُ لِمَنْ حَمِدَهُ وَأَنْتَ مُتَّصِبٌ قَائِمٌ"

*Sonra qalxıb, dik dayanan halda de: Səmiəllahu limən
həmidəh."*

Rükunu düzgün yerinə yetirmək istəyən şəxs gərək bu qaydalara riayət etsin. Bu zaman həzrət imam Baqir əleyhissəlamın bu hədisi: "Kim rükunu tam və kamil yerinə yetirsə, qəbirdə vəhşət görməz", ona da şamil olacaqdır. Deməli, gündə bir neçə dəfə rükunu yerinə yetirən hər bir namaz qılan onun qaydalarına diqqət etməlidir. Həqiqətən, əgər bir şəxs həyatı boyu namaz qılıb onun qaydalarından xəbərsiz olsa, böyük və əvəzsiz bir ziyandır. Buna görə ona çox təəssüf edilməlidir. İnşa Allah, bundan sonrakı namazlarımızda şərait və qaydalarına düzgün əməl edərək, layiqli ibadətlərimizlə Allah-taalanın razılığını qazanmış olaq.

(156)

Allah əzəmətinin dərki təvazökarlıq və zəlillik yaradır

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Namazın sirləri və qaydaları	557
------------------------------------	-----

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur:¹

"وَالْحِطُّ عَنْ هِمَّتِكَ فِي الْقِيَامِ بِخِدْمَتِهِ إِلَّا بِعَوْنِهِ"

"Elə güman etmə ki, ibadəti Allahın köməyi olmadan öz iradənlə yerinə yetirirsən".

Düşünməyək ki, Allaha tərəf seyri-süluk yolunda öz qüvvəmiz və qüdrətimiz ilə hərəkət edirik. Allahın əzəməti haqqında zikr etmək istədikdə, insan özünü unutmalı, görməməli, mənliyini kənara qoymalıdır. İnanmalıdır ki, bu, Allahın köməyi ilədir.

Namazın sirləri haqqında kitab yazan bəzi böyük şəxsiyyətlər deyir:

"حَقِيقَةُ الرُّكُوعِ أَنْ يَكُونَ قَلْبُ الْعَبْدِ عَلَى صِفَةِ التَّوَكُّلِ وَعَمَلُهُ عَمَلُ الْمُتَوَكِّلِينَ وَلَا يَرَى مُدَبِّرًا

وَلَا فَاعِلًا بِالْإِسْتِقْلَالِ إِلَّا اللَّهَ"

"Rükunun həqiqəti bəndənin qəlbinin təvəkkül sifəti alması, əməlinin təvəkkül edənlərin əməli kimi olması, Allahdan müstəqil heç bir fail tanımaması və öz qəlbini Şeytanın vəsvəsə və hiylələrindən uzaqlaşdırmasıdır". Şeytan rüku halında bütün hiylələrini ortaya atır. Qiyamda bəzi hiylə və məkrələrindən istifadə etsə də, bütün hiylələrini rükuda və ondan daha çox da səcdədə işə salır. Şeytan bəzən rükuda vəsvəsə edir ki, Allahın bizim bu zikrə, həmd-sənaya, təzimə nə ehtiyacı var, nə üçün bu qədər namaz qılırıq?!

¹ "Misbahuş-şəriət", səh. 62; "Biharul-ənvar", cild-82, səh. 108

Yaxud da insanın başqa işlərini onun zehninə gətirərək vəsvəsə edir ki, namazı bu qədər uzatma, tez bitir, işlərinin dalınca get, Allahın buna ehtiyacı yoxdur. İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, bu vəsvəsələrdən qaç:

"وَفِرَّ بِالْقَلْبِ مِنْ وَسْوَسةِ الشَّيْطَانِ وَخَدَائِعِهِ وَمَكَايِدِهِ"

"Öz qəlbini şeytanın vəsvəsələrindən, məkr və hiylələrindən qaçır". Yəni rüku halında şeytan özünün çoxlu hiylələrini işə salır. Qiyam halında bəzi hiylələri ilə hücumla keçir, rüku halında daha artıq hiylələri işə salır və səcdə halında bütün məkr və hiylələrə əl atır, insanın fikrini namazın həqiqətindən ayırır. Həzrət buyurur:

"فَإِنَّ اللَّهَ تَعَالَى يَرْفَعُ عِبَادَهُ بِقَدْرِ تَوَاضُعِهِمْ لَهُ"

"Allah-taala bəndələri təvazökarlıqları həddində yüksəldər". İnsan özünü Allahın qarşısında nə qədər zəlil, aciz, gücsüz görsə, Allahın əzəməti qarşısında öz kiçikliyinə inansa, Allah da onu bu təvazökarlığı qədər yüksəklərə qaldırır.

"وَيَهْدِيهِمْ إِلَى أَصُولِ التَّوَاضُعِ وَ الْخُضُوعِ وَ الْخُشُوعِ بِقَدْرِ إِطْلَاعِ عَظَمَتِهِ عَلَى سَرَائِرِهِمْ"

Təvazökarlığı necə qazanaq? Allah qarşısında necə təvazökar olaq, bunun əsaslarını necə əldə edək? İmam buyurur: "Hər bir insan Allahın əzəmətinə qarşı öz əməli həddində təvazökarlıq və zəlillik əldə edir. Allah bəndələrin batininə, Onun əzəmətinə nə qədər inanmaqlarına baxır". Günah fikrində olan şəxs Allahın əzəmətini qəbul etməz, günah etsə bundan da pis olar. Günah edən şəxs "Allahın əzəmətini qəbul edirəm" deyə bilməz.

Əgər insan Allahın əzəmətini dərk etsə, heç vaxt günah etməz, hətta günah fikrinə də düşməz. Qəlbində Allahın əzəməti daha çox olan şəxsin təvazökarlığı da daha çox olar və Allah-taala təvazökarlığı çox olanı yüksəldər, onun qarşısından pərdələri qaldırır.

Namazın sirləri və qaydaları	561
------------------------------------	-----

SƏKKİZİNCİ FƏSİL

SƏCDƏNİN SİRLƏRİ

(157)

Səcdənin sirləri və qaydaları

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Rükudan fərqli olaraq səcdə təkrarlanır. Bu haqda hədislərdə nə deyilir? Həqiqi səcdə hansı formadadır? Onun hansı qaydaları var?

Müqəddimə olaraq qeyd olunmalıdır ki, səcdə namazdan ayrıca ciddi bir əməl kimi də nəzərə alınır. Hədislərdə bəzən dəstəmaz alıb səcdəyə qapanmağa çox təkidlər olunur və bu, müstəhəb bir əməldir. İstər namazda, istərəsə də namazdan sonra, yaxud da müstəqil vaxtlarda səcdəni uzatmağa hədislərdə böyük diqqət göstərilib.

Mərhum Şəhid Sani səcdə haqqında deyir:

"وَهُوَ أَكْبَرُ مَرَاتِبِ الْخُضُوعِ وَأَحْسَنُ دَرَجَاتِ الْخُشُوعِ"

*“Səcdə təvazökarlığın (xüzu) ən böyük mərtəbəsi və zəlilliyin (xüşu) ən gözəl dərəcəsidir”*¹. Yəni Allah qarşısında təvazökarlığın səcdə etməkdən böyük mərtəbəsi yoxdur. Səcdə Allah qarşısında tam zəlillikdir. Qiyam halında da zəlillik var, amma bu, rükudakı zəlillikdən fərqlənir.

Rükunun özündə də təvazökarlıq və zəlillik (xüzu və xüşu) var, amma rükudakı təvazökarlıq heç vaxt səcdədəkinə çatmaz. Namaz qılan qiyam və rüku etməklə özünü təvazökarlığın daha ali dərəcəsinə hazırlayır. Səcdə bəndənin zəifliyinin və acizliyinin ən yüksək dərəcəsini göstərir. Qurani-kərimdə Allah-taala Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) səcdə etməyi əmr edir və bu da onu göstərir ki, namazdan ayrı səcdə etmək bəyənیلən bir haldır və müstəhəbdir. Amma Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) üçün bu vacibdir.

Namazda ən gözəl hal səcdə halıdır, təvazökarlığın və zəlilliyin ən üstün dərəcəsi səcdədədir. Səcdədə Allahın əzəmətini yada salmaq lazımdır. Başımızı torpağa qoyanda, zikri deməmişdən öncə Allahın əzəmətinə diqqət edək. Allah, səcdə edilməyə layiqdir, buna yalnız O, layiqdir. Səcdə zəlilliyin ən son dərəcəsi olduğu üçün o, yalnız Allaha məxsusdur. Mərhum imam Xomeyni (Allah ondan razı olsun) deyir²: İrfan əhlinin nəzərində səcdənin mənası özünü tərk etmək və Allahdan başqasına göz yummaqdır.

¹ *“Tənbihatul-əliyyə”*, səh. 124

² *“Namazın qaydaları”*, səh. 357

İnsan səcdəyə qapandıqda bilməlidir ki, ariflərin sözü ilə desək, səcdə *“Yunis meracı”* dır. Həzrət Yunis (əleyhissəlam) balığın qarınıda qaranlıqda olduğu kimi, insan da özünü dünyanın zülmət qaranlığında görməli və səcdənin zikri ilə özünü bu zülmətlərdən, qaranlıqlardan qurtarmağa və Allaha yaxınlaşdırmağa çalışmalıdır.

Namazın sirləri və qaydaları	565
------------------------------------	-----

(158)

Səcdənin əhəmiyyəti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur: *“Nuru Allah qorxusundan ağlamaqda və səcdədə gördüm”*.

Başqa bir hədisdə buyurur:

"وَالسُّجُودُ مُتَتَى الْعِبَادَةِ مِنْ ابْنِ آدَمَ"

*“Səcdə Adəm övladının ibadətinin zirvəsidir”*¹.

Buradan məlum olur ki, ibadətlər arasında namaz qılanın yerinə yetirdiyi bu əməl ən yüksək ibadətdir və ondan yüksək ibadət təsəvvür olunmur. Səcdə namazdaxili bütün ibadi hissələrdən və şəriətdəki bütün ibadətlərdən fərqlənir. İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, bəndəliyin və ibadətin zirvəsi səcdədir və namaz qılan bunu unutmamalıdır. Əsas etibarilə insanın namazda qiyam halında dayanması rüku və rükuda öz ibadətini daha da kamil etmək və rükudan da səcdəyə daxil olmaq üçündür.

İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) soruşdular: *“لَمْ اتَّخِذَ اللَّهُ عَزَّ وَ جَلَّ إِبْرَاهِيمَ خَلِيلًا”* – Allah nə üçün həzrət İbrahimi Öz xəlili seçdi? Necə oldu ki, həzrət İbrahim xəlil məqamına çatdı? İmam buyurdu: *“قَالَ لِكَثْرَةِ سُجُودِهِ عَلَى الْأَرْضِ”* – Çünki o, yerə çox səcdə edərdi.²

¹ “Mən lə yəhzuruhul fəqih”, cild-1, səh. 314; “Biharul-ənvər”, cild- 82, səh. 164

² “İləluş-şərayi”, cild-1, səh. 34; “Biharul-ənvər”, cild- 12, səh. 4

İmam Sadiq (əleyhissəlam) başqa bir hədisdə buyurur: *“Nuru iki şeydə – ağlamaq və səcdədə tapdım”*. Əgər insan Allah nurunun onun varlığını bürüməsini və öz varlığının Allah nurunun daşıyıcısı olmasını istəyirsə, iki şey etməlidir: biri Allah qorxusundan ağlamaq, ikincisi isə Ona səcdə etmək. Buna görə də səcdəyə böyük əhəmiyyət verməliyik.

Salman Farsidən nəql olunur¹:

"لَوْ لَا السُّجُودُ لِلَّهِ وَ مُجَالَسَةُ قَوْمٍ يَتَلَفَّظُونَ طَيِّبَ الْكَلَامِ كَمَا يُتَلَفَّظُ طَيِّبُ التَّمْرِ لَتَمَيَّتُ الْمَوْتَ"

“Əgər Allah üçün səcdə və hidayət və səadətimiz olan gözəl sözlər danışanlarla bir yerdə olmaq olmasaydı, mən Allahdan ölüm arzulayırdım”. Yəni Salmanın bu dünyada qalmaq ləzzətinin səbəbi Allaha səcdənin ləzzətidir.

Mərhum İbn Tavis İmam Səccadın (əleyhissəlam) xüsusiyyətləri haqqında nəql edir²:

"أَنَّهُ بَرَزَ إِلَى الصُّخْرَاءِ فَتَبِعَهُ مَوْلًى لَهُ فَوَجَدَهُ سَاجِدًا عَلَى حِجَارَةٍ خَشِنَةٍ فَأَخَصَى عَلَيْهِ أَلْفَ مَرَّةٍ"

“İmam Səccadın (əleyhissəlam) səhrada bir daşa səcdə edərək bu zikri min dəfə dediyini gördülər:”

"لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ حَقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ تَعْبُدًا وَ رِقًّا لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ إِيمَانًا وَ صِدْقًا ثُمَّ رَفَعَ رَأْسَهُ"

¹ “Əz-zuhd”, Huseyn ibn Səid Əhvazi, səh. 79; “Biharul-ənvər”, cild- 6, səh.

² “Vəsailuş-şiə”, cild-6, səh. 382; “Biharul-ənvər”, cild- 81, səh. 166

“La ilahə illallahu həqqən həqqən, la ilahə illallahu təəbbudən və rıqqən, la ilahə illallah imanən və sidqən”. Biz də namazlarımızda səcdələrimizə diqqət, bəzi vaxtlar da gecənin qaranlığında başımızı səcdəyə qoyaraq Allah-taala ilə raz-niyaz və münacat etməliyik.

Namazın sirləri və qaydaları	569
------------------------------------	-----

(159)

Torpağa səcdənin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Dedik ki, səcdə Allah qarşısında zəlilliyin ən böyük mərtəbəsidir. İnsan səcdədə Allahın əzəmətini xatırlamalı və özünü və Allahdan başqasını kənara qoymalıdır. Ariflərin kəlamında səcdəyə *“Yunisin (əleyhissəlam) meracı”* deyilir. Həzrət Yunis (əleyhissəlam) balığın qarnına düşəndə oradan qurtulmaq üçün bir zikr dedi və Allah da onu xilas etdi. Biz də səcdə zamanı özümüzü dünya zülmətləri içində və qaranlığında görməliyik. Bütün dünyanın və onun zülmətlərinin bizi əhatə etdiyini görməliyik və bundan qurtulmaq istəyiriksə, öz qəlbimizdə və fikrimizdə Allahın əzəmətinə və böyüklüyünə diqqət etməliyik və sonra da səcdənin zikrini dilimizə gətirməliyik: *“Sübhanə rabbiyəl-əzimi və bihəmdih”*.

Səcdənin zikri haqqında belə nəql olunur ki, *“Vaqiə”* surəsinin 74-cü ayəsi:

﴿فَسَبِّحْ بِاسْمِ رَبِّكَ الْعَظِيمِ﴾

“Belə olduqda sən ulu, əzəmətli Rəbbinin adını müqəddəs tutub zikr et” – nazil olanda, həzrət Peyğəmbər (sallallahu əleyhi və alih) onu rükuya və *“Əla”* surəsinin birinci ayəsi:

﴿سَبِّحْ اسْمَ رَبِّكَ الْأَعْلَى﴾

“Ən uca olan Rəbbinin adını pak (müqəddəs) tutub şəninə təriflər de” – nazil olanda onu da səcdəyə daxil edin, buyurdu.

Möhtəşəm «Kafi» kitabında nəql olunur ki, Allahın özü üçün seçdiyi birinci ad “*Əli və Əzim*” dir.¹ Biz də rüku və səcdə də Allahı bu adlarla yad edirik. Səcdədə olarkən hansı vəziyyətdə qərar tutduğumuzu unutmamalıyıq. Elə düşünməməliyik ki, səcdə sadəcə olaraq əməli bir vəzifə, alını torpağa qoymaqdır və başqa bir şeyə diqqət etməyə heç bir gərək yoxdur. Əsla belə deyil; insan namazda bədəninin ən şərəfli nöqtəsini – alını fikrinin, aqlının təmərküzləşdiyi yerə – aləmin ən aşağı nöqtəsi olan torpağa qoyur.

Təvazökarlıq və zəlillik cəhətindən səcdənin əhəmiyyətinin sirri insanın bədəninin ən şərəfli nöqtəsini aləmin ən sadə nəsnəsinə qoymasında gizlənmişdir. Fəqihlər nə üçün səcdənin torpağa olunmasını və səcdədə geyilməli və yeyilməli şeylərdən çəkinilməli olduğunu deyirlər? Çünki geyilməli və yeyilməli şeylər dünya malıdır və dünya əhli bu dünyəvi mülk ilə özlərini izzətə mindirir və məqam əldə edirlər. Buna görə də İslamda əmr olunmuşdur ki, səcdə ən sadə şeyə olmalıdır, belə ki, dünya əhlinin həmin şeyə bu cür yanaşması mümkün olmasın.

¹ “*Kafi*”, cild-1, səh. 153

Buna görədir ki, peyğəmbərlər və imamlar səcdəyə həddən ziyadə əhəmiyyət vermişlər. Mənsur Seyqəl deyir¹: Mədinəyə gəlib həzrət Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) qəbrinin yanında dayanıb ona (sallallahu əleyhi və alih) salam verdim. Ziyarətlə məşğul idim, birdən İmam Sadiqin (əleyhissəlam) səcdədə olduğunu gördüm. Öyləşdim ki, o həzrətin səcdəsi bitsin; səcdə o qədər uzun çəkdi ki, yoruldum. Dedim ki, mən də imamın bu əməlini özüm üçün nümunə götürüm və madam ki, İmam səcdə edir, mən də Allahı təsbih edirəm. Ravi deyir, imamın *“Sübhənə RabbİYəl əzimi və bihəmdih, əstəğfirullahə Rabbi və ətubu iləyh”* zikrini düz 360-dan çox təkrarladığını saydım.

¹ *“Müstədrəkul-vəsail”*, cild- 4, səh. 473

Namazın sirləri və qaydaları	573
------------------------------------	-----

(160)

İmam Sadiqin (əleyhissəlam) kəlamında səcdənin həqiqəti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət”¹ kitabında İmam Sadiq (əleyhissəlam) geniş bir hədisdə buyurur:

"مَا خَسِرَ وَاللَّهِ تَعَالَى قَطُّ مَنْ أَتَى بِحَقِيقَةِ السُّجُودِ وَلَوْ كَانَ فِي عُمُرِهِ مَرَّةً وَاحِدَةً"

"Allaha and olsun ki, əgər bir nəfər ömründə bircə dəfə də olsa həqiqi səcdə etsə, onun xeyirinə olar".

"وَمَا أَفْلَحَ مَنْ خَلَا بِرَبِّهِ فِي مِثْلِ ذَلِكَ الْحَالِ شَبِيهَاً بِمُخَا دَعِ نَفْسِهِ غَافِلًا لَاهِيًا عَمَّا أَعَدَّ اللَّهُ

تَعَالَى لِلْسَّاجِدِينَ مِنَ الْبَشَرِ الْعَاجِلِ وَرَاحَةِ الْآجِلِ"

"Öz Allahı ilə səcdə halında xəlvət edib, ancaq özünü aldadan və Allahın səcdə edənlər üçün dünyada üns və axirətdə də rahatlıq qərar verdiyindən xəbərsiz olan şəxs nicat tapmaz". İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, dünyada Allah ilə üns yaratmaq və axirətdə də qəbir, Bərzəx və Qiyamət rahatlığını istəyən şəxs səcdədən kömək almalı və onun həqiqətinə çatmalıdır.

"وَلَا بَعْدَ عَنِ اللَّهِ تَعَالَى أَبَدًا مَنْ أَحْسَنَ تَقَرُّبُهُ فِي السُّجُودِ"

"Özünü səcdədə ən gözəl şəkildə Allaha yaxınlaşdıran şəxs heç vaxt Allah dərğahından uzaq düşməz.

"وَلَا قَرَبَ إِلَيْهِ أَبَدًا مَنْ أَسَاءَ آدَبَهُ وَضَيَّعَ حُرْمَتَهُ بِتَغْلِيْقِ قَلْبِهِ بِسِوَاهُ فِي حَالِ السُّجُودِ فَاسْجُدْ

سُجُودٌ مُتَوَاضِعٌ لِلَّهِ ذَلِيلٌ"

¹ "Misbahuş-şəriət", səh. 64; "Biharul-ənvar", cild-82, səh. 136

Və ədəbi gözləməyən, səcdədə Allahdan başqasına və dünyəvi şeylərə diqqət edərək Allahın hörmətini saxlamayan şəxs isə heç vaxt Onun dərgahına yaxınlaşa bilməz. Allaha zəlilcəsinə təvazökarlıqla səcdə et". Bu hədis çox önəmlidir, onda səcdənin həm həqiqət və sirri, həm də qaydaları bəyan olunub. Səcdədə nəbadə "mənlik" göstərilmiş olunsun. Bu hədisə əsasən namazın digər hissələrində göstərdiyimiz acizlik, zəiflik və çarəsizliyimizi səcdədə ən yüksək həddində göstərməliyik.

Hədisin davamında buyurur: "عَلِمَ أَنَّهُ خُلِقَ مِنْ تُرَابٍ ... - Bilməlidir ki, torpaqdan yaranıb... Torpaqdan yarandığımıza diqqət etməliyik. Hansı torpaq? İnsanların, üzərində yeridiyi torpaq.

"وَأَنَّ رُكْبَ مَنْ تُطْفَأُ يَسْتَقْدِرُهَا كُلُّ أَحَدٍ ... - Heç kimə xoşagəlməyən nütfədən yaranmışıq... Bilməliyik ki, biz heç bir şeyik.

"وَلَقَدْ جَعَلَ اللَّهُ مَعْنَى السُّجُودِ سَبَبَ التَّقَرُّبِ إِلَيْهِ بِالْقَلْبِ وَالسِّرِّ وَالرُّوحِ هُنَّ قَرَبٌ مِنْهُ بَعْدَ

عَنْ غَيْرِهِ"

"Allah qəlb, "sirr" və ruh diqqəti ilə olunan səcdəni Özünə yaxınlaşmaq üçün ən gözəl səbəb təyin edib. İnsan Allaha nə qədər yaxınlaşsa, Ondan başqasından bir o qədər uzaqlaşar".

İmam Sadiq (əleyhissəlam) səcdə halını gözəl bir izahla bəyan edir:

"أَلَا تَرَى فِي الظَّاهِرِ أَنَّهُ لَا يَسْتَوِي حَالُ السُّجُودِ إِلَّا بِالتَّوَارِي عَنْ جَمِيعِ الْأَشْيَاءِ وَالْإِحْجَابِ

عَنْ كُلِّ مَا تَرَاهُ الْعُيُونُ كَذَلِكَ أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى أَمْرَ الْبَاطِنِ"

“Necə ki, insan səcdə halında alnını torpağa qoyanda, onun gözü dünyanın heç bir zahiri cəlvəsini görmür, hər şey onun nəzərindən gizlənir, Allah batinin də bu cür olmasını istəyir”. Yəni Allah istəyir ki, insanın qəlbi də dünyaya və onda olanlara diqqət etməsin.

Namazın sirləri və qaydaları	577
------------------------------------	-----

(161)

Səcdənin təkrarlanmasının səbəbi

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət”¹ kitabında nəql olunan hədisə əsasən İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyururdu ki, insan səcdə edərkən zahirdə özünü bütün dünyadan və gözüün gördüklərindən uzaqlaşdırdığı kimi, heç bir şeyi, övladı, ailəni, məqamı, sərvəti görmədiyi kimi batinində də hər şeydən uzaq olmalıdır.

"فَمَنْ كَانَ قَلْبُهُ مُتَعَلِّقًا فِي صَلَاتِهِ بِشَيْءٍ دُونَ اللَّهِ تَعَالَى فَهُوَ قَرِيبٌ مِنْ ذَلِكَ الشَّيْءِ بَعِيدٌ عَنْ

حَقِيقَةِ مَا أَرَادَ اللَّهُ تَعَالَى مِنْهُ فِي صَلَاتِهِ"

“Namazda ikən qəlbi Allahdan başqa bir şeydə olan şəxs, həmin şeyə yaxınlaşmış olar. Eyni zamanda Allahın istədiyi həqiqətdən uzaqlaşmış olar.”

" قَالَ اللَّهُ تَعَالَى: ﴿مَا جَعَلَ اللَّهُ لِرَجُلٍ مِنْ قَلْبَيْنِ فِي جَوْفِهِ﴾

*“Allah-taala buyurur ki, insanın daxilində iki qəlb yerləşdirməyib”.*² Bu qəlbi gərək ya Allahın ixtiyarına qoyaq, ya da Ondən başqasına verək. Elə isə səcdədə qəlbimizi xalisləşdirməliyik. Unutmamalıyıq ki, bir gün torpaqdan qalxmışdıq və gün gələcək elə bu torpağa qayıdacağıq. Bəlkə də ayaq üstə dayananda səcdə yerinə baxmağın müstəhəb olması da buna görədir. Yəni insan daim bu məsələyə diqqət etməlidir: *“إِنَّا لِلَّهِ وَإِنَّا إِلَيْهِ رَاجِعُونَ”*³; *Biz Allahınıq və Ona tərəf də qayıdacağıq.*

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 66; “Biharul-ənvar”, cild-82, səh. 136

² “Əhzab” surəsi, ayə 4

³ “Bəqərə” surəsi, ayə 156

İmam Əlidən (əleyhissəlam) soruşdular ki, namaz qılan nə üçün iki səcdə etməlidir və bunun mənası nədir? Həzrət buyurdu:

"مَا مَعْنَى السَّجْدَةِ الْأُولَى فَقَالَ تَأْوِيلُهَا اللَّهُمَّ إِنَّكَ مِنْهَا خَلَقْتَنِي يَعْنِي مِنَ الْأَرْضِ وَرَفَعْتَ رَأْسِي وَ مِنْهَا أَخْرَجْتَنَا وَ السَّجْدَةُ الثَّانِيَّةُ وَ إِلَيْهَا نُعِيدُنَا"

*"Birinci səcdənin mənası "İlahi, Sən bizi ondan yaratmışan", (yəni torpaqdan) və başını səcdədən qaldırmağın isə "Bizi bir gün həmin tormağdan qaldıracaqsan", ikinci səcdə isə "Bizi ona qaytaracaqsan" deməkdir"*¹.

Başımızı ikinci səcdədən qaldıranda Qiyaməti xatırlayıb deyirik ki, bizi yenidən bu torpaqdan çıxaracaqsan. Yəni bu, Taha surəsinin 55-ci ayəsinə işarədir, buyurur:

﴿مِنْهَا خَلَقْنَاكُمْ وَفِيهَا نُعِيدُكُمْ وَمِنْهَا نُخْرِجُكُمْ تَارَةً أُخْرَى﴾

"Biz sizi ondan (torpaqdan) yaratdıq və ona da qaytaracağıq və yenidən ondan çıxaracağıq". Artıq nə üçün səcdənin iki, rükunun isə bir dəfə yerinə yetirildiyi məlum oldu. Namaz qılan şəxs bu iki səcdədə dünyada özünün yaradılış və ölüm, Qiyamətdə də dirilmə mərhələsini xatırlayır. Yaradılışının əvvəlindən diriləcəyi günə qədər həyatının bütün mərhələlərini zəhnində təsəvvür edir və ömrünün Allahdan uzaq keçərək hədəərə getməməsinə çalışır.

¹ "İləluş-şərayi", cild-2, səh. 336; "Biharul-ənvar", cild- 79, səh. 271

(162)

İmamların uzun səcdəyə təkid etmələri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Mərhum Mirzə Cavad Məlik Təbrizi “Namazın sirləri” kitabında öz müəllimi Molla Hüseynqulu Həmədəni haqqında deyir: “ كان لي شيخٌ جليلٌ عارفٌ كاملٌ ما رأيت له نظيراً ” – *İrfanda böyük müəllim və kamil arif olan ustadım kimisini görmədim. Ondan xahiş etdim:* “ عن عملٍ مُجَرَّبٍ يُؤَثِّرُ في إصلاحِ القلبِ و جَلْبِ الْمَعَارِفِ ” – *bizi islah edəcək, təcrübədən keçmiş İlahi maarifi cəlb edən bir göstəriş (dəsturul-əməl) versin.* O böyük arif, cavabında belə dedi:

"ما رَأَيْتُ عَمَلًا مُؤَثِّرًا فِي ذَلِكَ مِثْلَ الْمُدَاوِمَةِ عَلَى السَّجْدَةِ الطَّوِيلَةِ فِي كُلِّ يَوْمٍ مَرَّةً وَاحِدَةً ﴿لَا إِلَهَ إِلَّا أَنْتَ سُبْحَانَكَ إِنِّي كُنْتُ مِنَ الظَّالِمِينَ﴾"

¹ “Ənbiya” surəsi, ayə 87

“Bunun üçün davamlı şəkildə hər gün bir dəfə uzun səcdədən daha təsirli bir şey görmürəm və bu səcdədə həzrət Yunisin (əleyhissəlam) balığın qaranlıq daxilindən qurtulmaq üçün dediyi “Səndən başqa heç bir məbud yoxdur, Sən paksan, müqəddəssən, mənə salımlardan (günahkar) oldum”- zikri deyilsin.

”يَرَىٰ نَفْسَهُ مَسْجُونَةً فِي سِجْنِ الْطَّبْعَةِ وَمُقَيَّدَةً بِقُيُودِ الْأَخْلَاقِ الرَّذِيلَةِ وَمَقْرَأً بِأَنَّكَ لَمْ تَفْعَلْ ذَلِكَ بِي وَلَمْ تَظْلِمْنِي وَأَنَا الَّذِي ظَلَمْتُ نَفْسِي وَأَوْقَعْتُهَا فِي هَذَا الْحَالِ”

Bu zikri özünü təbiət zindanında çirkin əxlaqının onu zəncirlədiyi halda imiş kimi görüb hər gün desin. “İlahi, bunu Sən etmədin, Sən mənə zülm etmədin”,- desin. Mən özünə zülm etmiş bir kəsəm və öz başıma bu bəlanı açdım. Bu zikri 360 dəfə təkrarlasın”.

Mərhum Molla Hüseynqulu Həmədani deyir ki, kim hər gün bu zikri uzun səcdədə desə, Allah-taala onun üzünə elm-hikmət qapıları açar. Kəşşi “İxtiyaru-mərifətir-rical” kitabında nəql edir:

”أَنَّهُ وَجَدَ فِي كِتَابِ أَبِي عَبْدِ اللَّهِ شَاذَانِي بِخَطِّهِ سَمِعْتُ أَبَا مُحَمَّدٍ الْفَضْلَ بْنَ شَاذَانَ دَخَلَ الْعِرَاقَ فَرَأَيْتَ وَاحِدًا يُعَاتِبُ صَاحِبَهُ”

Əbu Abdullah Şazani öz xətti ilə belə yazıb: Əbu Məhəmməd Fəzl ibn Şazanın belə dediyini eşitdim: İraqa getmişdim, bir nəfərin öz dostunu bu cür danladığını gördüm: “ *”ويقول له أنت رجلٌ عليك عيال”* – *Sən arvad-uşaq sahibisən, gərək gedib iş görəsən, niyə bu qədər uzun səcdə edirsən?* Uzun səcdənin yerinə get bir iş gör, mən sənə bu uzun səcdələrə görə gözlərini itirməyindən narahatam.

”فلما أكثر عليه قال لو ذهبت عين أحد من طول السجود لذهبت عين ابن أبي عمير”

O, qınağını bitirdikdən sonra, danlanan şəxs dedi: Sən mənə danlayırsan, məndən nigaransan. *Əgər uzun səcdələrə görə kimsə gözlərini itirəcəksə, onda gərək bu şəxs İbn Əbu Umeyr olsun. Mən o qədər də uzun səcdə etmirəm, get gör İbn Əbu Umeyr necə uzun səcdələr edir!*

"مَا ظَنَّاكَ بِرَجُلٍ سَجَدَ سَجْدَةَ الشُّكْرِ بَعْدَ صَلَاةِ الْفَجْرِ فَمَا رَفَعَ رَأْسَهُ إِلَّا عِنْدَ الزَّوَالِ"

O, sübh namazından sonra şükür səcdəsi edir, zöhr azanına qədər başını səcdədən qaldırmır.

Başqa bir hədisdə deyilir ki, bir nəfər gəlib İbn Əbu Umeyrə dedi: Siz çox uzun səcdələr edirsiniz? O dedi: "لَوْ رَأَيْتَ جَمِيلَ بْنِ دَرَّاجٍ" – *Əgər sən Cəmil ibn Dərracı görsəydin nə edərdin?! O deyir: Gedib Cəmil ibn Dərracı gördüm, o necə də uzun səcdələr edirdi! Ona dedim: Nə qədər də uzun səcdəyə qapılırsan?! Dedi: Mənim səcdəm uzun deyil, gedin Məruf ibn Xərbuzın yanına, ona baxın. Məsum imamların (əleyhimussəlam) səhabələrinin üslubu belə olub.*

Buna görə də hər bir müsəlmanın gündəlik ibadət proqramında uzun səcdə də olmalıdır. Əgər o doğrudan da bunu davamlı şəkildə yerinə yetirsə, bilsin ki, bir çox problemlər öz həllini tapacaq, Allaha yaxınlaşacaq və həyatında təsəvvür olunmaz bir nuranilik yaranacaq.

Namazın sirləri və qaydaları	583
------------------------------------	-----

DOQQUZUNCU FƏSİL

TƏŞƏHHÜDÜN SİRLƏRİ

584 Namazın sirləri və qaydaları

(163)

Namazın əvvəlində və sonunda tövhid və risalətə şəhadət verməyin sirri

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Təşəhhüddə iki şəhadət var: birincisi tövhidə, Allah-taalanın vahidliyinə verilən şəhadət: “أَشْهَدُ أَنْ لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ وَحْدَهُ لَا شَرِيكَ لَهُ” – *Şəhadət verirəm ki, Allahdan başqa məbud yoxdur, O vahiddir, şəriki yoxdur*, ikincisi isə risalətə şəhadətdir, yəni Peyğəmbərin (sallallahu əleyhi və alih) Allahın bəndəsi və elçisi olmasına şəhadət vermək. Maraqlıdır ki, namazın əvvəlində, ortasında və sonunda tövhid və risalətə şəhadət verilir. Bunun sirri nədir? Yoxsa bunun əvvəli və axırı arasında dərin bir əlaqə var? Görəsən bunun mənası bizi tövhidin uca mərtəbələrinə çardırmaq deməkdirmi?

Namazın hər gün əmr olunmasının sirri tövhidi göcləndirmək və Peyğəmbərə (sallallahu əleyhi və alih) itaəti kamilləşdirməkdir. Namaz insanı hər an tövhidin dərəcələrində yüksəltməlidir. Əgər kimsə namazının düzgün yaxud səhv olduğunu bilmək istəyirsə, namazdan sonra tövhidinin hansı dərəcədə olmasına baxmalıdır; yüksəlib yoxsa azalıb? Həvəslərini, arzularını və öz nəfsində büt kimi yer verdiyi hər bir şeyi hər namazla aradan qaldırır, yoxsa yox? Namaz tövhidin uca mərtəblərinə çatmaq üçündür. Namaz Allahın vahidliyini (vəhdaniyyətini) daha çox anlamaq və dərk etmək, bunu öz varlığında yerləşdirmək üçündür. Ariflərin dediyinə əsasən, tövhidi dərk etməkdən ləzzətli heçnə yoxdur.

Əgər insan ibadət etdiyimiz Allahdan başqa ibadətə layiq məbud olmadığını, hər şeyin, izzət və zillətin, ehtiyacsızlıq və fəqirliyin, sağlamlıq və xəstəliyin, çətinlik və asayişin Onun əlində olduğunu bilsə, Allahla əlaqə və yaxınlıq insana hansı həzzi verər?!

Mərhum imam Xomeyni deyir: Namazın əvvəlində və sonundakı tövhidə şəhadətin bir-biri ilə dərin əlaqəsi olsa da, mərtəbə və dərəcə baxımından aralarında fərq var. Namazın əvvəlində tövhidə şəhadət seyri-sulukdan, əməldən və meracdən öncəki şəhadətdir, sondakı şəhadət isə bu İlahi meracın və səfərin son şəhadətidir.

Namazdan öncəki şəhadət sırf itaət və ya məntiq üzərindən şəhadətdir. Bu zaman Allahın əmrlərinə itaətə və ya öz təkəkkürümüzə əsasən tövhidə şəhadət veririk. Amma namazın sonunda təşəhhüddə şəhadət gerçək və vasitəsizdir. Yəni bu, tövhidi öz varlığımıza hopdurmağımız deməkdir. Biz dünyaya iki dəfə qayıdırıq; bu İlahi merac və səfərdən qazandığımız azuqə tövhiddir. Buna görə də namazın sonundakı şəhadətin praktiki olduğu deyilir və bu şəhadətdə böyük təhlükə var, çünki onda tövhidin hasil olduğu iddia olunur. Amma namazın əvvəlində deyilən şəhadətdə bu iddia yoxdur.¹ Buna görə də təşəhhüddəki bu şəhadətin sirrinə və öz varlığımızda tövhidin praktiki olaraq gerçəkləşməsinə daha çox diqqət etməliyik.

¹ "Namazın qaydaları", səh. 363

Namazın sirləri və qaydaları	587
------------------------------------	-----

(164)

Təşəhhüdün həqiqəti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

“Misbahuş-şəriət” kitabında¹ İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) təşəhhüdün mənəvi qaydaları, onun həqiqət və sirləri ilə bağlı çox gözəl bir hədis nəql olunub:

"التَّشَهُُّدُ ثَنَاءٌ عَلَى اللَّهِ فَكُنْ عَبْدًا لَهُ بِالسِّرِّ خَاضِعًا لَهُ بِالْفِعْلِ كَمَا أَنَّكَ عَبْدٌ لَهُ بِالْقَوْلِ وَ

الدُّعْوَى"

“Təşəhhüd Allah-taalaya sitayişdir. Elə isə sözündə və iddianda olduğu kimi Ona öz gizlinində və “sirr”ində də bəndə ol, əməlinə isə təvazökar və zəlil.

"وَ صِلْ صِدْقَ لِسَانِكَ بِصَفَاءِ صِدْقِ سِرِّكَ فَإِنَّهُ خَلَقَكَ عَبْدًا وَ أَمَرَكَ أَنْ تَعْبُدَهُ بِقَلْبِكَ وَ لِسَانِكَ

وَ جَوَارِحِكَ"

Dilinin doğruluğunu batininin doğruluğuna birləşdir. Çünki O səni bəndə olaraq yaratmış və sənə əmr etmişdir ki, Ona qəlbin, dilin və əzalarıyla ibadət edəsən”. Biz ibadətdə, zatda və feildə tövhidə şəhadət verdiyimiz kimi özümüzü sözümüzdə, əməlimizdə də Allahın bəndəsi bilməli və Onun qarşısında təvazökar olmalıyıq. Zahirə bəndə olduğumuz və Ona ibadət etdiyimiz kimi batində də bu cür olmalıyıq.

¹ “Misbahuş-şəriət”, səh. 68, 17-ci bölmə, təşəhhüd; “Biharul-ənvar”, cild-82, səh. 284; “Mustadrəkul-Vəsail”, cild-5, səh. 17

Bəzən belə bir şübhə yaranır ki, ibadət Allah üçündürsə burada qəlbin diqqəti kifayətdir və dilin zikrinə, əzaların feilinə ehtiyac yoxdur. Cavab budur, insan zahir və batindən təşkil olunub. Allah-taala insanın həm zahirinin, həm də batininin ibadət və bəndəlik yolunda olmasını istəyir. İnsan zahirdə bütün varlığını Allahda məhv etsə, batində də bu cür olduğunu görür. Amma zahirdə əzaları dünyaya maraq göstərəninin gözü, əli, fikri və s. dünyanı istəyirsə, Allahın yolundan başqa yoldadırsa, onun qəlbi Allaha necə diqqət edə bilər?! Zikr edənin dili zikri qəlbə salır.

Bütün əzalar, insanın bütün varlıq yönləri tövhidlə əlaqədə olmalıdır. İmam davam edərək buyurur: “وَأَنْ تُحَقِّقَ عَبْدُكَ” – *Gərək öz bəndəliyinin həqiqəti ilə Allahın rübubiyyətini istəyəsan.* Yəni insan bəndəliyini kamilləşdirməyincə rübubiyyət məqamına yaxınlaşa bilməz. Allaha yaxınlaşmaq, Onu öz varlığında hakim görmək istəyirsə, bəndəçiliyini gücləndirməlidir.

"وَتَعْلَمُ أَنَّ نَوَاصِي الْخَلْقِ بِيَدِهِ فَلَيْسَ لَهُمْ نَفْسٌ وَلَا لَحْظَةٌ إِلَّا بِقُدْرَتِهِ وَمَشِيَّتِهِ وَهُوَ مَا عَاجِزُونَ عَنْ إِثْبَانِ أَقَلِّ شَيْءٍ فِي مَمْلَكَتِهِ إِلَّا بِإِذْنِهِ وَإِرَادَتِهِ"

“Bilməlisən ki, məxluqatın bütün işləri Allahın əlindədir. Allahın qüdrəti və icazəsi olmadan onların heç bir nəfəs çəkmək və heç bir baxmaq imkanı yoxdur. Onlar Allah-taalanın icazəsi və qüdrəti olmadan Onun məmləkətində ən kiçik bir əməl belə etməyə acizdirlər.

"قَالَ اللَّهُ عَزَّ وَجَلَّ" – ﴿وَرَبُّكَ يَخْلُقُ مَا يَشَاءُ وَيَخْتَارُ مَا كَانَ لَهُمُ الْخِيَرَةُ سُبْحَانَ اللَّهِ وَ

تَعَالَى عَمَّا يُشْرِكُونَ﴾

Allah-taala buyurur: – Sənin Rəbbin hər nə istəsə yaradar və seçər. Onlar üçün seçim ixtiyarı yoxdur. Allah pakdır və Ona şərik qoşulnlardan ucadır”.¹ Bütün bunlar tövhidin əlamətləridir: insan bilməlidir ki, “O, istədiyini yaradar və seçər”, yaradılış onun ixtiyarındadır, insanlar Allahın istəyi və seçimində təsirsizdirlər, bu təşəhhüd və namaz tövhidimizi daha da kamilləşdirmək üçündür.

¹ “Qəsəs” surəsi, ayə 68

Namazın sirləri və qaydaları	591
------------------------------------	-----

(165)

Təşəhhüdün qaydası

Bismilləhir-Rahmənil-Rahim

Dedik ki, təşəhhüd bu İlahi merac və səfərin tövhidin bir mərtəbəsinə çatmaq üçün olduğunu bəyan edir. Yəni namaz qılan şəxsin tövhidin bütün qisimlərini öz varlığında həyata keçirməsi və özünü tövhid maarifi və həqiqəti ilə sirab etməsi üçündür. Təşəhhüdün qaydası budur ki, səcdədən başı qaldırıb təşəhhüd deməyə əyləşərkən insan varlığına tam bir qorxu hakim olsun. Bir neçə rükət namazı qılıb Allahınla raz-niyaz etmisənsə, Onun dərgahında söz və əməllərin qəbulu üçün qorxu və həya ilə əyləşməlisən. Allah üçün indiyə qədər etdiyin ibadətləri Onun əzəməti və lütfü qarşısında hecnə saymalısən.

Dinin özəyi və əsası olan tövhid kəlməsinə qayıdaq: “أَشْهَدُ” *Əşhədu ən la ilahə illallah*. Yəni bizim bu qiyam, rüku və səcdələrimizin Allahın pak və müqəddəs zatını pərəstiş etməyə layiq deyil. Qayıdaq Allahın Özünün qüdsi hədisdə haqqında: “حِصْنِي فَمَنْ دَخَلَ حِصْنِي أَمِنَ مِنْ عَذَابِي لَا إِلَهَ إِلَّا اللَّهُ” – “*La ilahə illallah*” Mənim qalamdır; kim Mənim qalama daxil olsa, əzabımdan amanda qalar¹ – deyər, buyurduğu tövhid kəlməsinə. Bütün varlıq aləmi bu iki şəhadətə - tövhidə və Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alih*) peyğəmbərliyinə və risalətinə iqrar etməyə qayıdır.

¹ “*Təvhid*”, Şeyx Səduq, səh. 24-25; “*Biharul-ənvar*”, cild- 3, səh. 13 və cild- 90, səh. 192

Mərhum Şəhid Sani bu iki şəhadət haqqında deyir: “فَاتَّهَمَا”
 “أَوَّلُ الْوَسَائِلِ وَ أَسَاسُ الْفَوَاضِلِ” – *İnsanın Allaha çatmaq üçün ən birinci, ən*
*önəmli və ən əsas vasitəsi bu iki şeydir.*¹

İnsan əgər Allahla əlaqə yaratmaq, özünü Allahın qəlasına daxil etmək istəyirsə, iki şeyə iman gətirməlidir: biri tövhidə, o biri isə həzrət Peyğəmbərin (*sallallahu əleyhi və alihi*) risalətinə. Zikr xüsusunda nəql olunub ki, “*La ilahə illəllah*” zikrindən önəmli zikr yoxdur; bu da elə ona görədir. İnsanla Allah arasında əlaqə yaradan ən gözəl şey inanın tövhid mərtəbəsində olması və sonra da ən çox sevilən ən böyük yaradılışa nəzər salmasıdır, onun risalətini və bəndəçiliyini tövhid kəlməsinin yanında zikr etməsidir. Yəni biz Peyğəmbərə (*sallallahu əleyhi və alihi*) şəhadət verməyin tövhidə şəhadətlə bir yerdə gəlməsinə baxmayaraq onu Allahın bəndəsi kimi tanıyıırıq.

Amma öncə də dedik ki, əsas etibarilə tövhidə şəhadətin daxilində risalətə və peyğəmbərliyə şəhadət də gizlənib. Necə ki, risalət və peyğəmbərliyə şəhadətin daxilində tövhidə də şəhadət var. Həmçinin də vilayətə şəhadətin daxilində tövhid və risalətin hər ikisi də gizlənib. Bu, təşəhhüdün xüsusiyyətidir.

¹ “*Tənbihatul-əliyyə*”, səh. 127

Buna görə də namaz qılan şəxs təşəhhüdün sirr və qaydlarına diqqətlə yanaşmalıdır. Çünki əgər qiyam, rüku və səcdələr qəbul olunsay, təşəhhüdün qaydalarına riayət etməklə də bütün namaz qəbul olunar. Bu əsasla, təşəhhüddə təvazökarlıq və həya ilə əyləşmək lazımdır. Bu, Allaha layiqincə ibadət etmədiyimizi göstərmək üçündür və bu zaman, tövhid və risalətə şəhadət verməklə onu əvəz etmək istəyirik.

ONUNCU FƏSİL

SALAMLAR

Namazın sirləri və qaydaları	595
------------------------------------	-----

(166)

Namazda salamların həqiqəti

Bismilləhir-Rahmənir-Rahim

Bu hissədə “salam” haqqında qısa və yığcam danışacağıq. Salam bu İlahi merac və səfərin sonudur. Burada önəmli nöqtə bundan ibarətdir: o adam namazın salamını həqiqi şəkildə yerinə yetirə bilər ki, bu dünyadan uzaqda və başqa bir aləmdə olduğunu və yenidən bu dünyaya qayıtdığını hiss etsin. Amma namazda bütün diqqəti dünyada olan, məxluqatdan ayrılma bilməyən, Allaha doğru səfər etməyən şəxs “salam”-ın dil ilə tələffüz etməkdən başqa heç bir həqiqəti və mənası yoxdur. Çünki belə bir şəxs dünyadan qoparaq yüksələ bilməmişdir. Mərhum imam Xomeyninin sözü ilə desək, “Belə bir şəxs öz nəfs evindən çıxmamışdır ki, “salam”-ın mənası da olsun. Əgər o bu səfərdə Şeytanın və nəfsin hakimiyyətindən amanda qalmışsa və bu həqiqi meracda onun qəlbinin xəstəliyi olmayıbsa salamının həqiqəti də var, əks halda heç bir salam yoxdur.”¹

“Misbahuş-şəriət” kitabında İmam Sadiqdən (əleyhissəlam) “salam”-ın mənası haqqında gələn hədisdə deyilir:²

"مَعْنَى السَّلَامِ فِي دُبُرِ كُلِّ صَلَاةٍ الْأَمَانُ أَيُّ مَنْ أَدَّى أَمْرَ اللَّهِ وَ سُنَّةَ نَبِيِّهِ خَالِصًا لِلَّهِ خَاشِعًا فِيهِ فَلَهُ الْأَمَانُ مِنْ بَلَاءِ الدُّنْيَا وَ بَرَاءَةٌ مِنْ عَذَابِ الْآخِرَةِ"

¹ “Namazın qaydaları”, səh. 367

² “Misbahuş-şəriət”, səh. 72; “Biharul-ənvər”, cild- 82, səh. 307

“Hər namazın sonundakı salamın mənası “aman”dan ibarətdir. Kim Allahın əmrini və Peyğəmbərin (sallallahu aleyhi və alih) sünnəsini təvazökar qəlb ilə yerinə yetirsə, dünya bəlasından amanda qalar və axirət əzabından qurtular.

"وَالسَّلَامُ اسْمٌ مِنْ أَسْمَاءِ اللَّهِ تَعَالَى أَوْدَعَهُ خَلْقُهُ لِيَسْتَعْمِلُوا مَعْنَاهُ فِي الْمُعَامَلَاتِ وَالْأَمَانَاتِ وَالْإِنصَافَاتِ وَتَصْدِيقِ مُصَاحِبِهِمْ فِيمَا بَيْنَهُمْ وَصِحَّةِ مُعَاشَرَتِهِمْ"

“Salam” bəndlərin müamilələr və əlaqələr zamanı istifadə etməsi üçün Allahın onlar arasında əmanət kimi qoyduğu Öz “ad”larından biridir.

"فَإِنْ أَرَدْتَ أَنْ تَضَعَ السَّلَامَ مَوْضِعَهُ وَتُؤَدِّيَ مَعْنَاهُ فَاتَّقِ اللَّهَ وَلَيْسَلَمْ مِنْكَ دِينُكَ وَ قَلْبُكَ وَ غَفْلَتُكَ وَ لَا تُدَنِّسْهَا بِظُلْمَةِ الْمَعَاصِي"

Əgər “salam”ı öz yerində işlətmək istəyirsənsə, təqvalı ol. Bu zaman dinin, qəlbin və ağılın sağlam qalar. Onu günaha bulaşmaqla zülmət və qaranlığa salma.

"وَمَنْ لَا يَضَعُ السَّلَامَ مَوْضِعَهُ هَذِهِ فَلَا سَلَامَ وَلَا تَسْلِيمَ وَ كَانَ كَاذِبًا فِي سَلَامِهِ وَ إِنْ أَفْشَاهُ فِي الْخَلْقِ"

Kim “salam”ı öz yerində deməsə, onun “salam”ı yalan olar, hətta əgər ətrafdakılara “salam” desə belə”.

Əgər insan bütün işlərində həqiqətən də Allahın bu adını nəzərə alsaydı, onun hər bir əməli “salamatlıq”la həyata keçər, artıq, günah və Şeytan onun işlərinə daxilət edə bilməz. Bu “salam”ın həqiqətindəki incə bir məqamdır. Hədisə əsasən “salam”ın şərti təqvadır. Əgər bir nəfərin nəfsi, dini və ağılı, ətrafındakı dostları ondan amanda olmasa, hətta onlara salam da desə, bu bir yalandır və həqiqəti yoxdur.

İmam Sadiq (əleyhissəlam) buyurur ki, əgər “salam”ı həqiqi mənada vermək istəyirsənsə, təqvalı olmalısan, yəni təqva olmasa, Allahın adlarından biri olan “salam” sözünü istər namazda, istərsə də başqa bir yerdə desə, əslində onu yerində işlətməmişdir. Dində, qəldə və ağılda “salamatçılıq” olmalıdır. Ehtiyatlı olmalıdır ki, onları günahlarla bulaşdırməsın. Səni mühafizə edən mələkləri amanda saxlamalısan, yəni mələklər insanı qoruyur, onun nalayiq əməllərindən və günahlarından əziyyət çəkirlər. Həmçinin də dostların və düşmənlərin səndən amanda olmalıdır.

İstifadə olunan mənbələr

1. Quran-kərim
2. Nəhcül-bəlağə
3. Səhifəi-Səccadiyyə (əleyhissəlam)
4. *"Biharul-Ənvar əl-camiətu lidurəri əxbəril-Əimmətil-Əthər (əleyhimussəlam)"*, Muhəmməd Baqir ibn Məhəmməd Təqi, Əllamə Məclisi, (vəfatı hicri 1110), "Daru ihyaut-turasil-ərəbiyy" nəşriyyatı, Beyrut, 1403 h.
5. *"Camiu-əhadisiş-şiə"*, Ayətullah Seyid Huseyn Brucerdi, (vəfatı hicri 1380), "Məhr" nəşri, Qum, 1422 h.
6. *"Camiul-əxbar"*, Muhəmməd ibn Muhəmməd Şəiri, (hicri 6-cı əsr), "Mətbəətul Heydəriyyə, Nəcəf.
7. *"Camius-səadat"*, Məhəmməd Məhdi Nəraqi, (vəfatı-hicri 1209), "İsmailyən" intişaratı, Qum, 1386.
8. *"Cəvahirus-səniyyə fil-əhadisil qudsiyyəh"*, Qudsi hədislərin külliyyatı, Məhəmməd ibn Həsən, Şeyx Hurr Amili, "Qaime Ali-Muhəmməd (əleyhimussəlam)" intişaratı, Qum, 1384.

600 Namazın sirləri və qaydaları

9. *"Əvalil-Ləalil əziziiyəh fi əhadisid-diniyyəh"*, Məhəmməd ibn Əli ibn İbrahim Əhsai, *İbn Əbi Cümhur*, (vəfatı - h. 901), *"Seyyiduş-Şuhəda"* mətbəəsində nəşr edilib, Qum, 1403 qəməri.

10. *"Əvalimul-ulumi vəl-məarifi vəl-əhvali minəl-ayati vəl-əxbəri vəl-əqval"*, Abdullah ibn Nurullah Bəhrani, (hicri 9-cu əsr), *"Mədrəsətul İmamil-Məhdi (əleyhissəlam)"* nəşri, Qum, hicri 1405.

11. *"Əl-Əmali"*, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, Şeyx Səduq, (vəfatı h. 381), *"Ələmi"* çapı, Beyrut, hicri 1400.

12. *"Əsrarul-ibadat-və-həqiqətus-səlat"*, Məhəmməd Səid ibn Məhəmməd Mufid Qazi Qumi, (vəfatı hicri 1103), *"Ayəte İşraq"* intişaratı, Qum, 1387 şəmsi.

13. *"Fəlahus-sail və nicahul məsail"*, Əli ibn Musa ibn Təvus, (vəfatı hicri 664), *"Ənsari"* nəşri, Qum, 1385.

14. *"Əl-Həqaiqu fi məhasinil-əxlaq"*, Məhəmməd Muhsin Feyz Kaşani, (vəfatı-hicri 1091), *"Darul-kitabil-islami"*, Qum, hicri 1423.

15. *"Əl-İhticac əla əhlil-licac"*, Əbu Mənsur Əhməd ibn Əli Təbərsi, (vəfatı-hicri 6-cı əsr), *"Darul-Nəman"* nəşri, 1386 şəmsi.

16. *"Əl-İqbalu bil-ə`malil-həsənəti"*, Əli ibn Musa ibn Təvus, (vəfatı 664 h.), *"Məktəbətul-əlamil-islamiy"* nəşri, Qum, 1376 şəmsi.

17. *“İlaluş-şəraye”*, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, *Şeyx Səduq*, (hicri 381), *“Muminin”* nəşri, Qum, 1380 şəmsi.

18. *“İrşadul-qulub”*, Həsən ibn Əbil Həsən Deyləmi, (hicri 6-cı əsr), *“Rəzi”* nəşri, Qum, hicri 1412.

19. *“Əl-İstibsar fima ixtələfə minəl-əxbar”*, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən, *Şeyx Tusi*, (vəfatı hicri 460), *“Darul-kutubul-islamiyyə”* intişaratı, Tehran, hicri 1390.

20. *“Yənabiul-məvəddəti lizəvil-qurba”*, Suleyman ibn İbrahim Qunduzi, (hicri 1294), *“Muəssisətul-Ələmiy lilmətbuat”* nəşri, Beyrut, Tehran, hicri 1418.

21. *“Əl-Kafi”*, Muhəmməd ibn Yəqub, *Şeyx Kulayni*, (vəfatı hicri 329), *“Darul-kutubul-islamiyyəh”*, Tehran, 1367 şəmsi.

22. *“Kənzul-fəvaid”*, Məhəmməd ibn Əli Kəracəki, (vəfatı hicri 449), *“Daruz-zəxair”* nəşri, 1410 qəməri, Qum.

23. *“Məanil-əxbar”*, Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh, *Şeyx Səduq*, (vəfatı hicri 381), *“Camiei mudərrisin”* nəşri, 1379 şəmsi.

24. *“Məcməul-bəhrəyn”*, Fəxrüddin ibn Məhəmməd Turəyhi, (vəfatı hicri 1085), *“Mərkəzut-təbəəti vən-nəşr”* çapı, Tehran, 1390 şəmsi.

25. *“Əl-Məhasin”*, Əhməd ibn Məhəmməd ibn Xalid Bərqi, (vəfatı hicri 274), *“Darul-kutubul islamiyyə”* çapı, Qum , 1371 şəmsi.

26. "Mən la yəhzuruhul- Fəqih", Muhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh, *Şeyx Səduq*, (vəfatı hicri 381), "Camieye mudərrisin" intişaratı, Qum, hicri 1413.

27. "*Məşariqu ənvaril-yəqin fi əsrari Əmiril-muminin (əley-hissəlam)*", Əl-Hafiz Rəcəb əl-Bərsi əl-Hilli, (hicri 813), "Muəssisətul-Ə'ləmiyyi lil-mətbuat" nəşri, Beyrut, hicri 1410.

28. "Miratul-uqul fi şərhi əxbəri Alir-Rasul (əleyhimussəlam)", Əllamə Muhəmməd Baqir Məclisi, (hicri 1110), "Darul-kutubul-islamiyy" nəşri, Tehran, 1363 şəmsi.

29. "*Misbahul-mutəhəccid və silahul-mutəəbbid*", Əbu Cəfər Məhəmməd ibn Həsən, *Şeyx Tusi*, (vəfatı hicri 460), "Muəssisətu fiqhiş-şiə" nəşri, Beyrut, hicri 1411.

30. "*Misbahuş-şəriət və miftahul-həqiqət*", Həzrət Sadiqə (əley-hissəlam) mənsub edilir; Əllamə Mustəfəvinin tərcüməsi, "Əncuməne islami hikmət və fəlsəfə" nəşri, Tehran, 1360 şəmsi.

31. "Mustədrəkul vəsail və mustənbətul məsail", Huseyn ibn Məhəmmədtəqi Nuri Təbrəsi, *Muhəddis Nuri*, (vəfatı hicri 1320), "Muəssisətu Alil-Bəyt (əleyhimussəlam)" intişaratı, Qum, hicri 1408.

32. "*Muhəccətul bəyza*", Muhəmməd Muhsin Feyz Kaşani, (vəfatı hicri 1091), "Camieye mudərrisin" intişaratı, Qum, 1383 şəmsi.

33. *“Namazın qaydaları”*, Seyid Ruhullah imam Xomeyni, (vəfatı 1368 şəmsi), *“Muəssisəyə tənzim və nəşr asare İmam Xomeyni”* nəşri, Qum, 1378 şəmsi.

34. *“Ər-Rəvəşihus-səməviyyəh fi şərhil-əhadisil-imamiyyəh”*, Seyid Məhəmməd Baqir Mirdamad, (vəfatı hicri 1041), *“Muəssisəyə fərhangiyə Darul-hədis”* intişaratı, 1381 şəmsi.

35. *“Rəvzətul muttəqin fi şərhi Mən lə yəhzuruhul fəqih”*, Muhəmməd Təqi Məclisi, (vəfatı hicri 1070), *“Muəssisəyə fərhangiyə Kuşanpur”* nəşri, Qum, hicri 1406.

36. *“Riyazus-salikin fi şərhi Səhifəti Seyyidis-Sacidin”*, Seyid Əli xan Huseyni Mədəni Şirazi, (vəfatı hicri 1120), *“Nəşre islami Camiəyə mudərrisin”* intişaratı, Qum, hicri 1411.

37. *“Səhifətul imamir-Rza əleyhissəlam”*, *“Konqireye cəhaniyə həzrət Rza əleyhissəlam”* nəşri, Məşhəd, hicri 1406.

38. *“Səvabul-əmal və iqabul-əmal”*, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumu, Şeyx Səduq, (vəfatı hicri 381), *“Rəzi”* intişaratı, Qum, 1368 şəmsi.

39. *“Sirrus-səlat”* – *“Meracus-salikin və səlatul-arifin”*, Seyid Ruhullah Musəvi Xomeyni, (vəfatı 1368 şəmsi), *“Muəssisəyə tənzim və nəşr asare İmam Xomeyni”* nəşri, Qum, 1369 şəmsi.

40. *“Şərh Usuli-Kafi”*, Məhəmməd ibn İbrahim Sədruddin Şirazi, *Molla Sədra*, (vəfatı hicri 1051), *“Muəssisəyə mutaleat və təhqiqatə fərhangiyə”* nəşri, Tehran, 1370 şəmsi.

604 Namazın sirləri və qaydaları

41. *"Tacul-ərus min cəvahitul-qamus"*, Seyid Məhəmməd Murtəza, Huseyni Zubeydi Vaseti, (vəfatı hicri 1205), *"Darul-fikr"* nəşri, Beyrut, hicri 1414.

42. *"Təfsir-Əyaşi"*, Məhəmməd ibn Məsud Əyaşi, (vəfatı-hicri 320), *"Məktəbətul-elmiyyətil-islamiyyəh"* nəşri, Tehran, hicri 1381.

43. *"Ət-Təfsirul-İmamil-Əskəriyy"* (*İmam Həsən Əskəriyə (əleyhissəlam) nisbət verilən Təfsir*), *"Muəssisəyə İmamul-Məhdi (əleyhissəlam)"* nəşri, Qum, hicri 1409.

44. *"Təfsiru nuris-səqələyn"*, Şeyx Əbdu Əli ibn Ərusi Huvəyzi, (vəfatı hicri 1112), *"Mətbəətul-elmiyyə"* nəşri, Qum, hicri 1383.

45. *"Təfsir Safi"*, Məhəmməd Muhsin Feyz Kaşani, (vəfatı hicri 1091), *"Muəssisətul-Ələmiyyi lil-mətbuat"* nəşri, Beyrut, hicri 1399.

46. *"Təhzibul- Əhkam"*, Əbu Cəfər Muhəmməd ibn Həsən, Şeyx Tusi, (hicri 460), *"Darul-kutubul-islamiyyə"* nəşri, Tehran, 1376 şəmsi.

47. *"Ət-Tənbihatul əliyyəh əla vəzaifis-salətil qəlbiyyəh"*, Zeynuddin ibn Əli əl-Cəbəi əl-Amili, Şəhid sani, (vəfatı hicri 966), *"Məcməul-buhusul-islamiyyəh"* nəşri, Məşhəd, hicri 1413.

48. *"Ət-Təraif fi mərifəti məzahibit-təvaif"*, Əli ibn Musa, Seyid İbn Təvus, (vəfatı hicri 664), *"Xəyyam"* nəşri, Tehran, hicri 1400.

49. *"Ət-Təvhid"*, Məhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, Şeyx Səduq, (vəfatı hicri 381), *"Dəlile ma"* intişaratı, Qum, hicri 1415.

50. *"Tuhəful-uqul ən Alir-Rəsul (sallallahu əleyhi və alih)"*, Şeyx Əbu Məhəmməd Həsən ibn Əli ibn Şöbə Hərrani, *"Camiayi mudərrisin"* intişaratı, Qum, 1395 şəmsi.

51. *"Uddətud-dai və nicahus-sai"*, Əhməd ibn Məhəmməd ibn Fəhd Hilli, (vəfatı hicri 841), *"Muəssisəyə məarifə islamiy"* nəşri, Qum, hicri 1420.

52. *"Uyun əxbarir-Rza"* (əleyhissəlam), Muhəmməd ibn Əli ibn Babəvəyh Qumi, Şeyx Səduq, (vəfatı hicri 381), *"Muəssisətul-Ələmiyyi lil-mətbuat"* nəşri, Beyrut, hicri 1404.

53. *"Əl-Vafi"*, Məhəmməd Muhsin Feyz Kaşani, (vəfatı hicri 1091), *"İmam Əmirəl-muminin Əli (əleyhissəlam)"* mətbəəsi, İsfəhan, hicri 1406.

54. *"Vəsailuş- Şiə"*, Muhəmməd ibn Həsən, Şeyx Hurr Amili, (vəfatı hicri 1104), *"Alul-Beyt (əleyhimussəlam) li ihyait-turas"* nəşri, Qum, hicri 1414.